ଦୃଷ୍ଟିପାତ

ବେଦୁଇନ

17 JUL 1959

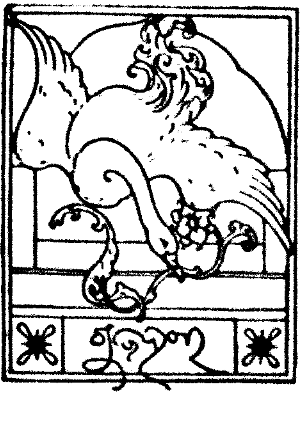

* * *

* *

*

ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶ, ୧୯୬୦
[illegible], [illegible]

ପ୍ରକାଶକ :
[illegible] ମନ୍ଦିର
ଚୌଧୁରୀବଜାର, କଟକ—୧

ପରିବେଷକ :
[illegible] ପୁସ୍ତକ ଭଣ୍ଡାର
ବାଲୁବଜାର, କଟକ—୨

ମୁଦ୍ରାକର :
ଶ୍ରୀ [illegible]ମୋହନ ଦାସ
ନଗର ପ୍ରେସ, କଟକ—୧

ପ୍ରଚ୍ଛଦ ଶିଳ୍ପୀ :
ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ

ପ୍ରଚ୍ଛଦ ମୁଦ୍ରାକର :
ମନମୋହନ ପ୍ରେସ, କଟକ—୨

ତିନିଟଙ୍କା ପଚାଶ ନୂ. ପ.

ଆକ୍‌ଲମାକୁ

ଯେଉଁ ନାରୀ ଇଦ୍‌ର ଗୁଧକୁ ଗୁହ୍ଡିଁ ଗୁହ୍ଡିଁ
ଛୋଟି ନଦୀ କୂଳର ଅଜାଣ ବଗାସବୁ
କେତେ ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସରେ
ଭରି ଦେଇଥିବ ।

ମହତ୍-ବାଣୀ

"ଆଜି ଭାରତୀୟ ଲେଖକଗଣଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଏକ ମହାନ ଦାୟିତ୍ୱ ବର୍ତ୍ତମାନ । ତାଙ୍କୁ ଆଜି ଆମ ଦେଶର ହାହାକାର, ବ୍ୟର୍ଥତା, ବିଭେଦ ଓ ଆତ୍ମପ୍ରବଞ୍ଚନାର ଚିତ୍ର ରୂପାୟନ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଜାତିର ଶୀର୍ଷସ୍ଥଳରେ ଦୁର୍ନୀତି ବହୁଛି, ଜାତିର ନିମ୍ନ ସ୍ତରରେ ଅର୍ଥନୈତିକ ଦୁର୍ଗତି ଅଛି, ଅଛି ଜାତୀୟ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଓ ମତଭେଦ— ଯାହା ଆମ ଭିତରେ ଏକରୁ ଅପରଠାରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ କରି ରଖିଛି ।

ଯଦି ପ୍ରଗତିଧର୍ମୀ ଲେଖକଗଣ ଦେଶର ଏହି ବାତାବରଣକୁ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି ଆମକୁ ଏହି ଲଜ୍ଜାକର କଳଙ୍କମୋଚନର ପଥନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରି ପାରନ୍ତି,—କୌଣସି ବିଦ୍ୱେଷରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସଂସ୍ରବ ନ ରଖି ସେମାନେ ଯଦି ଏକ ଭାରତ, ଏକ ମାନବଗୋଷ୍ଠୀର ସ୍ୱପ୍ନ ଫୁଟାଇ ପାରନ୍ତି, ତା'ହେଲେ କହିବାକୁ ହେବ ଯେ ସେମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗର ସ୍ୱାର୍ଥ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଏକ ମହତ କାର୍ଯ୍ୟ ସଂପାଦନ କଲେ ।"

— ଡକ୍ଟର ସର୍ବପଲ୍ଲୀ ରାଧାକୃଷ୍ଣନ୍

—,

Man proposes and God disposes. ମାଲ୍‌ଥସ୍‌ର ଥିଓରେଟ ଅଭ ଭଣା ହୋଇ ପାରିଲା ନାହିଁ ।

ମଣିଷ ଯଦି ତା'ର ମନମୁତାବକ କାମ କରି ପାରୁଥାନ୍ତା, ତା'ହେଲେ ପୃଥିବୀଟା ହୁଏତ ସ୍ୱର୍ଗରେ ପରିଣତ ହୋଇ ଯାଆନ୍ତା, ନ ହେଲା ବେଳକୁ ନରକରେ ତ ନିଶ୍ଚୟ । ଈଶ୍ୱର ବିଫଳତା ଆଣି ଥୋଇ ଦିଅନ୍ତି କି ନାହିଁ, ସେ ବିଷୟରେ ତର୍କ କରି ଲାଭ ନାହିଁ, ତଥାପି ପାରିପାର୍ଶ୍ୱିକ ଅବସ୍ଥା ଯେ ମଣିଷକୁ ନିଷ୍ଫଳ ହେବାକୁ ବାଧ୍ୟ କରେ, ଏତିକି ଅନ୍ତତଃ ମୁଁ ବିଶ୍ୱାସ କରେ । ସେଥିପାଇଁ କୌଣସି ଘଟଣାକୁ ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରି ପାରେ ନାହିଁ—ଦୁର୍ଘଟଣା ବୋଲି ମାନିନେବାକୁ ବି କୁଣ୍ଠାବୋଧ କରେ । ହତ୍ୟାକାରୀ ଯେତେବେଳେ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷରେ ଖଲାସ ହୋଇ ଆସେ ସେତେବେଳେ ଯେଉଁ କଥା, ନିର୍ଦ୍ଦୋଷର ଫାଶୀ ପାଇବା ମଧ୍ୟ ସେହିଭଳି କଥା ।—କେଉଁଟି ହେଲେ କିଛି ନୂତନତ୍ୱ ନାହିଁ; ବରଂ ମନେହୁଏ ନିତିପିନ୍ଧା ଲୁଗା ଭଳି ଅତି ପୁରୁଣା ।

ମା-ମେ ଅଭ୍ ଦ-ଟ୍ରିନ୍-ପେକ ଆବିର୍ଭାବ ଯେପରି ନାଟକୀୟ, ଠିକ୍ ସେହିପରି ତାଙ୍କର ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନଟା ମଧ୍ୟ । ତାଙ୍କର ଜନ୍ମ

ଭାଲ୍‌କାରେ ମୋର କୌଣସି ସ୍ଥାନ ନାହିଁ ବୋଲି ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଆଶ୍ୱସ୍ତି ଅନୁଭବ କଲି ।

ଯା'ହେଉ, ଘଣ୍ଟାଘରେ ମାଲ୍‌ଗୁଡ଼ ଟିକେଟ ବି ପାଇଲି ନାହିଁ !

ଅନାବୃତ ଭ୍ରମଣରେ ଆସିଥିଲି [illegible] ।

ଚେକର୍ ବୁଟି [illegible] ଅନୁଭବ [illegible] । ବର୍ମାର [illegible] ଭ୍ରମଣ [illegible] ବର୍ମା । [illegible] ସାଙ୍ଗରେ ପରିଚୟ ହୋଇଥିଲା ଅନେକ [illegible] ।

ରେଙ୍ଗୁନରେ ଧ'ନ୍ୟବାଦ [illegible] ନାମ [illegible] ହୋଇଥିଲା । [illegible] ଜଣେ ଥିଲେ ମୋର ସମବୟସ୍କ । [illegible] ପାର୍ଶ୍ଵ ରମଣୀଙ୍କୁ ଠାରୁ ବର୍ମୀ ଆସିଥିଲେ । [illegible] ସ୍ତ୍ରୀ ଜୀବିତା ଥିବା [illegible] ରମଣୀଙ୍କୁ ଠାରୁ ବର୍ମାରେ ଦେଖା ମାତ୍ର [illegible] । [illegible] ତେଲେଙ୍ଗା ସମାଜ [illegible] ନାହାନ୍ତି । ତା'ପରେ [illegible] ଯେ, ତାଙ୍କର ଆତ୍ମୀୟ ସ୍ୱଜନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ [illegible] ପରିଚିତ, [illegible] ମୁଁ [illegible] ମନ୍ଦିରେ [illegible] । [illegible] ତାଙ୍କର ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳ [illegible] କାରଣ ।

ଏ କଥାଟା କେବଳ [illegible] ନୁହେଁ. ବର୍ମାର ଅଧିକାଂଶ [illegible] ବହୁ

ଭବନ୍ତସ୍ନୁଙ୍କୁ ଖୋଜି ବାହାର କରିବାକୁ ଅଦୌ ଡେରି ଲାଗିବ ନାହିଁ ।

[illegible] ଅପି ସେ ନୋଟର ମୂଳଭାଗରେ ଦେଖିଲେ ନାହିଁ, [illegible] ଟି [illegible], [illegible] ଚୋଳୀ କମ୍ପାଉଣ୍ଡ ଅପି ଲଗ [illegible] — [illegible] ।

[illegible] ପାଇଥିଲେ [illegible] ହି ସାହେବ [illegible] । [illegible] ସହର [illegible] । [illegible] ଅଟାଭ ଦଞ୍ଚ [illegible] ।

[illegible] ଉଠି [illegible] ?

[illegible], [illegible] ?

— [illegible] ।

[illegible] ?— [illegible] ବାହାର [illegible] ?

— [illegible] ଘୟ [illegible] । [illegible], [illegible], [illegible] ଦଲ [illegible] !— [illegible] ?

— [illegible] ଥିଲ, [illegible] ନାହିଁ ।

—କଲିକତାର ଟିକେଟ ପାଇଲେ ନାହିଁ ? **I. N. A.**-ରେ ଜାଗା ନ ମିଳିଲେ **Orient** ତ ରହିଛି, **U. B. A.** ରହିଛି, **Siamese** ରହିଛି, **B.O.A.C.** ରହିଛି, ଯେକୌଣସିଥିରେ ହେଲେ ତ ଯୋଗାଡ଼ କରି ପାରିଥାନ୍ତେ ।

—ପାରିଥାନ୍ତି ଓ ପାରିବି ମଧ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ସମୟ ଲାଗିବ । ସାମୟିକ ଭାବରେ ଯେଉଁମାନେ ଆସନ୍ତି, ତାଙ୍କୁ ସେ ଦେଶର ଟଙ୍କାରେ ଟିକେଟ ଦେଇ ନାହାନ୍ତି । ଯେଉଁ ଦେଶକୁ ଯିବି, ସେ ଦେଶର ଟଙ୍କା ନ ମିଳିଲେ ଟିକେଟ ଦିଆଯିବ ନାହିଁ । ତେଣୁ ମୋର ଦରକାର ପଡ଼ୁଛି ବିଦେଶୀୟ ମୁଦ୍ରା ।—କିନ୍ତୁ ଭାରତୀୟ ମୁଦ୍ରା ମୋ ନିକଟରେ ନାହିଁ, ମୁଁ କରିଛି [illegible] Imperial Bank ମାର୍ଫତ ବିଦେଶୀ ମୁଦ୍ରା ମାଗିଛି—ସେଇଥି ହେଉଛି ଅସୁବିଧା ।

—ତା'ହେଲେ Imperial Bankରୁ କୋଉଠି C ପ୍ରମାଣ-ପତ୍ର ନେଇ ଆସି ଆଣିଲ କାହିଁକି ?

—କିଏ ଦେବ ଏଣି ? [illegible] ସେ ବିଦେଶୀ ମୁଦ୍ରା ବୁଝାଉଛନ୍ତି, କହୁ ମୁଁ ଯିବି ।

—ତୁମେ ଅଫିସରେ କହିଲେ ଦିଅନ୍ତି ଟଙ୍କା ବଦଳ କରି, ସେଥିରେ ଚେଷ୍ଟା କରିଛ ?

ମୁଁ କହିଲି, କାଲି ଯିବା ପାଇଁ ପାସ ନେଇଛି, ପ୍ରକୃତରେ ମୋ ପାଖରେ ନାହିଁ । ତା'ହେଲେ, ମାଲୟ ସିଙ୍ଗାପୁର କଲୋନୀ ଚାହିଁ, ଯେ କୌଣସି ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଦେଇ ପାରିବେ କି ?

—ଚିନ୍ତା କଥା କହି ପାରିବି ନାହିଁ, ତେବେ ଚାଲ

ଗୋଟିଏ ଜାହାଜ ପେନାଂ, ସିଙ୍ଗାପୁର ହୋଇ ଜାପାନ ଯାଉଛି, ସେଇଠାରେ ଜାଗା ଦେଖିଲେ ମନ ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ । ଦଶକୁ ଟଙ୍କା ଆଉ କାଟକାପଟି, ଦେଶେ, ଜଣ ଭରି ପାରୁଛି ।

ମୁଲିଆ ଶ୍ରେଣୀ ହେଲେ ଯେ ସବୁବେଳେ ସେମାନେ ଅସଭ୍ୟ, ଅଭଦ୍ର ଆଉ ବର୍ବର ହୋଇଥିବେ, ଏଭଳି ଭାବିବା ମଧ୍ୟ ଭୁଲ୍ । ଖଲାସୀଙ୍କର ଭିତରେ ଅନେକ ଅତି ସାଧୁ, ଭଦ୍ର ଓ ମହତ୍ ପ୍ରକୃତିର ଲୋକ ମଧ୍ୟ ଦେଖା ମିଳନ୍ତି । ତାଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ କାହୁଁ ଆଦୌ ମୁଲ୍ୟ-ନିରୂପିତ ନୁହେଁ । ଜନା ମେଘରେ ଛୁଲିଶ ବୃତ୍ତି କରିବାରେ ତାଙ୍କର ଅକ୍ଷମତା ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ।

ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ବାବୁଙ୍କୁ ବେଳେ ବେଳେ କହୁଥିଲି, ଆପଣ କିମିତି ଏ ଧର୍ମଶାଳା ବଖରାରେ ଛୁଟକି ପାଇଲେ? ଆପଣଙ୍କ ମନୋବୃତ୍ତି ସାଙ୍ଗରେ ଏ ପେଶା ଆଦୌ ଖାପ୍ ଖାଉ ନାହିଁ ।

ଶିବଧାନା—ଅଟ୍ଟୋଲିଆବ-ଟନ୍ ଜାହାଜ । କଲିକତାରୁ ଜାପାନ ଯାଉଛି ।

ଜାହାଜର ମାଲିକ ଇଂରାଜ, ପରିଚାଳକ ଇଂରାଜ, ବ୍ୟବସ୍ଥା ସାହେବୀ ।

ସାହେବୀ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ବିଧାନରେ, ନିଜପାଇଁ ଥାଏ ଅପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ସୁଖ ସୁବିଧାର ବ୍ୟବସ୍ଥା, ଆଉ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ପାଇଁ ମହଜୁଦ ଥାଏ ପ୍ରଚୁର କଷ୍ଟ ଓ ଅସୁବିଧା ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଶ୍ରେଣୀର ବ୍ୟବସ୍ଥା ତ ନାହିଁ । କେବଳ ଏକା-ବେଳେକେ ଶ୍ୱେତଚର୍ମ୍ମାଧିକୃତ ।

ମଧ୍ୟମ ଶ୍ରେଣୀଠା ଇଂରାଜର ମାଲୟ ଶାସନର ମୁଖ୍ୟପାତ୍ର ଗୁର୍ଖା ସୈନ୍ୟରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ।

ଅତଏବ—ଡେକ୍ ନାମକ ନିମ୍ନ ଘୋର ନରକର ବ୍ୟବସ୍ଥା ।

ଶରତଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ 'ଶ୍ରୀକାନ୍ତ' ପୁସ୍ତକରେ ଏହିପରି ବର୍ଣ୍ଣନା ପଢ଼ିଥିଲି । କିନ୍ତୁ ଆଜିକାଲି ଏହିପରି, ଏତିକିର ବ୍ୟବସ୍ଥା ତା'ଠୁ ମଧ୍ୟ ଉନ୍ନତ । ଆମର [illegible] ତୃତୀୟ ଶ୍ରେଣୀ ଯାତ୍ରୀଙ୍କ ସୁବିଧା କରିବା ପାଇଁ କେତେକ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛନ୍ତି, ଶୁଣିଛି । ଏକଟି ଏକଟି [illegible] ପଙ୍ଖା ମଧ୍ୟ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ [illegible] ଦେବାର ଅବସର [illegible] ପାଇ ନାହାନ୍ତି । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଅନ୍ଧକାର ଘୋର ଭିତରେ ତାଙ୍କର [illegible] ମନ୍ଦ, ସେଇପରି ତା' ଭିତରେ ପୁଞ୍ଜ ପୁଞ୍ଜ [illegible] । ଅବଶ୍ୟ ମଣି [illegible] । ତାଳ ଛେଲ ପାଇଁ [illegible], ସେଠାରେ ଉନ୍ମୁକ୍ତ ଆକାଶ [illegible] ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ଏହା [illegible], ଦରକାର ହେଲେ ସବୁଆଡ଼ ବନ୍ଦ କରି ଦିଆଯାଏ ।

ଅନେକଙ୍କୁ ବିଦାୟ ଅଭିନନ୍ଦନ ଜଣାଇବା ପାଇଁ ଆସିଛନ୍ତି ତାଙ୍କର ଆତ୍ମୀୟସ୍ୱଜନ । ସେ ପାଖ ବେଞ୍ଚିରୁ ଜଣେ ରମଣୀ ରୁମାଲ ହଲାଉଛନ୍ତି, ବେଳେ ବେଳେ ସେଇ ରୁମାଲରେ ଆଖି ମଧ୍ୟ ପୋଛୁଛନ୍ତି । ଡେକ୍ ଉପରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ଜଣେ ମାନ୍ଦ୍ରାଜୀ ପୁଙ୍ଗବ ରୁମାଲ ହଲାଇ ତାଙ୍କୁ ବିଦାୟ ଜଣାଉଛନ୍ତି ।

ମାଦ୍ରାଜୀ ଝିଅଟିର ଆଖି ମଧ୍ୟ ଛଳଛଳ । ମୋତେ ବିଦାୟ ଜଣାଇବାକୁ କେହି ଆସି ନାହାନ୍ତି—କିଏ ବା ଅଛି ସେ ଆପଣା ।

ସେଇ ସବୁ ବିରହିଣୀ ରମଣୀଙ୍କ କଥା ଭାବୁଥିଲି, ଏତିକିବେଳେ ମାଦ୍ରାଜୀ ଲଳନା ଆସି ମୋ ପାଖରେ ଛିଡ଼ା ହେଲେ ।

କଥା ଛଳରେ ତାଙ୍କର ଭଙ୍ଗା-ଅନୁସ୍ୱରରେ କାହାଣୀ ଶୁଣାଇଲେ, ଜନ୍ମରେ ଅଦ୍ଭୁତ କେତେ କଣ । ତାଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଅନଭ୍ୟସ୍ତ ମନଭୁଲା ଶୁଣିବାକୁ ଭାରି ଚମତ୍କାର ଲାଗୁଥିଲା ।

ରମଣୀଟି ତାଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ, ଦେଶରେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ମାଦ୍ରାଜୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଅଛନ୍ତି । ସେଠା ଆଉ ଦେଶରେ ଯେମିତି ପାଳନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ଭଲପାଆନ୍ତି ଏଠି—ସେମିତି ଏଠି ତାଙ୍କର ପ୍ରେମିକାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଆଦର କରି ରଖିଛନ୍ତି । ଅବଶ୍ୟ ମୋର ଜିଜ୍ଞାସା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସନ୍ଦେହର ଅବକାଶ ରହିଛି ।

ପରେ ଜାଣିଲି ଏ ସବୁ କଥା ।

ଜେଟିରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ, ଘାଟରେ ଲଙ୍ଗର ଅଟିଥିବା ଜାହାଜ-ଘାଟ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁଥିଲି । ଜାହାଜଟା ଧୀରେ ଧୀରେ ସମୁଦ୍ର ମୁହାଁ ଅଗ୍ରସରିଥିଲା । ମୁଁ କିନ୍ତୁ ସମୁଦ୍ରର କୂଳରେ ଛିଡ଼ାହୋଇ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରୁଥିଲି, ସେଇ ରମଣୀଙ୍କ ଛବିଟାକୁ । ଜାହାଜ ଯେତେବେଳଯାଏ ତାଙ୍କୁ ଦେଖା ଯାଉଥିଲା, ସେତେବେଳଯାଏ ନିଶ୍ଚୟ ସେ ସେମିତି ନିଶ୍ଚଳ ଭାବରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ଦେଖୁଥିବେ ତାଙ୍କର ପ୍ରିୟତମଙ୍କ ବିଦାୟ ଯାତ୍ରାକୁ ।

ବ୍ରିଜ୍‌ର ଗୋଟାଏ ପାଖ କୋଣରେ ଖଲାସୀମାନେ ପାଣି ମାପୁଥିଲେ,—ଛଅ ବାଓଁ—ଏକ୍ । ହାଭ୍ କମ୍ ଅଠ୍ ବାଓଁ ।

ତାଙ୍କର ଚିତ୍କାର ଶୁଣି କପ୍ତାନ ମଧ୍ୟ ଜାହାଜର ପଥ ଓ ଗତି ଠିକ୍ କରୁଥିଲେ ।

ମୁଁ ଉପରେ ପଡ଼ି ପ୍ରଶ୍ନ କଲି, ସମୁଦ୍ରରେ ପହଞ୍ଚିବାକୁ କେତେ ସମୟ ଲାଗିବ ?

—ଝେଙ୍ଗାମ୍ ପାର୍ ଛାମ୍ ନା, ମଶା—ଉତ୍ତର ଦେଲା ତାଙ୍କ ଭିତରୁ ଜଣେ । ପୁଣି କହିଲା, ପାନର ମାପ ଠିକ୍ ଥାଇଲେ ବାରଟା ନାଗାଦ୍ ଜାହାଜ୍ ଦରିଆୟ୍ ଯାଇତେ ।

ଅପର ଜଣକ ଆମର କଥା ଶୁଣୁଥିଲା ।

ଦୁଇଜଣଯାକ ଚାଟ୍‌ଗାଇଁଆ । ବଙ୍ଗଳାରେ କଥା କହୁଥିଲେ । ଅପର ଜଣକ ପାଣିମପା ଯାକୁ ଉଦ୍‌ଗ୍ରୀବ ହୋଇ ପଚାରିଲା,—କୋଥାୟ୍ ଯା-ଯା-ଯାଚ୍ଛେନ୍ ବାବୁ ମ-ମ-ଶା ?

ମୁଁ ଉତ୍ତର ଦେଲି,—ସିଙ୍ଗାପୁର ।

—ଆଉ କିଏ ଅଛନ୍ତି ଆପଣଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ?

—ନା, ମୁଁ ଏକା ।

ସେ ଠିକ୍ ଏ ମୁରବିଆନା ଚାଲ୍‌ରେ କହିଲା, ଆଜିକାଲି ବଙ୍ଗାଲିମାନେ ସିଙ୍ଗାପୁରକୁ ଆଉ ବେଶୀ ଯାଉ ନାହାନ୍ତି । ଜାହାଜଟାଯାକ ଖୋଜି ଆସିଲେ ଜଣେ ହେଲେ ବଙ୍ଗାଳୀ ପାଇବେ କି ନା ସନ୍ଦେହ ।

ସେମାନେ ଚାଲି ଯାଉଥିଲେ, ପଛକରି ଫେର ଘୁଞ୍ଚି କହିଲା—ଯିବେ ଆମ କେବିନକୁ, ଏକା ଏକା କେମିତି ଆପଣଙ୍କ

ସମୟ ଲାଗିବ ?

—ଆମର ଜୀବନ କେଉଁଠି, ତା' ତ ଜାଣେନା !

—ପଛପାଖ ବ୍ରିଜ୍‌ରେ, ଯେ କୌଣସି ଖଲାସୀଙ୍କୁ ପଚାରିବେ ସୁଲ୍‌ତାନ୍ କଥା, ତା' ହେଲେ ସେ ଆପଣଙ୍କୁ ମୋ ଜୀବନରେ ନେଇ ପହଞ୍ଚାଇ ଦେବ ।

ଏ ହେଉଛି ମୋର ପ୍ରଥମ ସମୁଦ୍ର ଯାତ୍ରା । ଜାହାଜରେ ମଧ୍ୟ ଏଇ ପ୍ରଥମ ବସିବା । ସେଥିପାଇଁ ଜାହାଜର ଅନ୍ଦରକନ୍ଦର ବାଟଘାଟ ମୁଁ ଚିହ୍ନି ନ ଥିଲି, ତେଣୁ ସୁଲ୍‌ତାନ୍‌ର ଅନୁରୋଧ ରକ୍ଷା କରିବାର ଇଚ୍ଛା ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ଦିନ ଆଉ ରକ୍ଷା କରି ପାରିଲି ନାହିଁ ।

ନଦୀର ଗୋଳିଆ ପାଣି ପାର ହୋଇ ସମୁଦ୍ର ଭିତରକୁ ଯେତେବେଳେ ଜାହାଜ ଆସିଲା, ସେତେବେଳେ ଦିନ ପ୍ରାୟ ଦି'ଟା ବାଜି ଯାଇଥାଏ—ଏତିକିବେଳେ ସୁଲ୍‌ତାନ୍ ସାଙ୍ଗରେ ପୁଣି ଦେଖା !

ମୋତେ କହିଲା—କାହିଁ ମୋ ଜୀବନକୁ ଆସିଲେ ନାହିଁ ତ ?

ନିଜର ଅଜ୍ଞତା କଥା ଅକପଟ ସ୍ୱରରେ ତାକୁ ଖୋଲି କହିଲି । ସେ ପଚାରିଲା—ତା'ହେଲେ ଏଇ ବୋଧହୁଏ ପ୍ରଥମ ସମୁଦ୍ର-ଯାତ୍ରା କରୁଛନ୍ତି ?

—ହଁ ।

—ଆଜିକୁ ପୁଣି କେଉଁଦିନ ଆସିଥିଲେ କେମିତି ?

—ଜଡ଼ାଜାହାଜରେ ।

ସେ ମୋତେ ସାଙ୍ଗରେ ଧରି ଫେରି ଗଲା ତା'ର ଅସ୍ଥାନକୁ ।

ଜାହାଜର ପଞ୍ଚପାଖେଁଆର ଶେଷ ନେଇଛି, ସେଇଟି କୋଠିଏ ସାନ ଦ୍ୱାର ପଥରେ ସେ ଏମାନଙ୍କ ଜାହାଜର ଅତଳ ଗର୍ଭର ଭିତରକୁ ବାଟ କଢ଼ାଇ ନେଲା ଶେଷରେ ଆଣି ପହଞ୍ଚାଇଲା କୋଠିଏ ସାନ କୋଠରୀ ଭିତରେ ।

ସେ ମୋର ଖବର ନେଇ କୁଶଳ ସମ୍ବାଦ ପଚାରିଲା । ଧନଠାପାକ ଚାହୁଁ ନ ପାଇ ନ ଦେଲି, ଦେଖାଇଲା ମୋତେ ତାଙ୍କ ଗୋସଲ୍‌ଖାନାରେ ଗୋଟାଏ ପଲଙ୍କ କଳ,— ଗରମ ପାଣି, ଥଣ୍ଡା ପାଣି, ସବୁ ଚଳନ୍ତି—ମର୍ଜି ମୁତାବକ ଆପଣ ନେଇ ମିଶାଇ କରି ପାରିବେ ।

ମୁଁ ତା' କଥା ଉପରେ କେତେ ଧ୍ୟାନ ଦେଉଥିଲି ସେଇ କୋଠରୀ ଖଣ୍ଡିକର ଶୋଭା । ଛଅହାତ ଓସାର, ଆଉ ଅଠହାତ ଲମ୍ବ—ବୋଧହୁଏ ମୁଁ ଟିକିଏ ବେଶୀ କରି କହୁଛି । ସା'ହେଉ ଏଇ ହେଲା ତା'ର ଆକୃତି, ଏଣେ ଉଚ୍ଚତାର ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚହାତ ହେବ । ଗୁଡ଼ିଆ ଦୋକାନର ଆଲମାରି ଗୁଡ଼ାକରେ ଯେମିତି ଥାକ ଥାକ ହୋଇ ମିଠାଇ ଥାକ ସବୁ ଟେଇ ହୋଇଥାଏ, ଏମାନଙ୍କର ଶଯ୍ୟା ବ୍ୟବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ ସେଇ ହେଲା । ଲମ୍ବା ତଳର ମଞ୍ଚା—ତା' ଉପରେ ମଞ୍ଚା । ଏଇଆର ଖାଲରେ ଅଟେଜଣର ବାସସ୍ଥାନ । ତିନୋଟି ଲୋକ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦରେ ଯେଉଁ କୋଠରୀରେ ଶୋଇ ପାରିବେ ନାହିଁ, ସେଇ କୋଠରୀରେ ଆଠଜଣ ଲୋକଙ୍କ ବସବାସ, ଦିନପରେ ଦିନ, ମାସପରେ ମାସ, ବର୍ଷପରେ

ବର୍ଷ—୫୪, କଳ୍ପନା ମଧ୍ୟ କରିପାରୁ ନାହିଁ । କୁକୁଡ଼ା ବେପାରୀ ସେପରି ଝାମ୍ପି ଭିତରେ କୁକୁଡ଼ାଙ୍କୁ ଠେସି ଭରି ଦେଇଛନ୍ତି । ଆମ କୁଡ଼ାଖାଇଗଲା ବସ୍ତି କିମ୍ବା କଲିକତା ଉପକଣ୍ଠର ଶରଣାର୍ଥୀ-ଶିବିରରେ ଦେଖିଲେ ଦେଖିଲେ ବୋଧହୁଏ ମୁଣ୍ଡ ଉପରର ଆକାଶ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ, ଦେଖାଯାଏ କଙ୍କାଳର ମୂର୍ତ୍ତି । କିନ୍ତୁ ହଂସକୋଙ୍ଗର ଏବଂ ମାକାଓ ବାସସ୍ଥାନର ତୁଳନାରେ ଆମ ପାକିସ୍ଥାନୀ ଶରଣାର୍ଥୀମାନଙ୍କୁ ରଖିବା ଶରଣାର୍ଥୀ-ଶିବିରଟାରୁ ମଧ୍ୟ ଅଧିକ ଶୋଚନୀୟ ପରିସ୍ଥିତିରେ ବାସ କରିବାକୁ ପଡ଼େ ।

ତଥାପି, Something is better than nothing-କିନ୍ତୁ ଏଇ ସୁପ୍ତ, ମୃତପ୍ରାୟ ପିଞ୍ଜରା ବସ୍ତି ଭିତରେ ଦୁ'ଜଣ ଝିଅ ଘରମଧ୍ୟରେ ବସି ପୂଜା କରୁଛନ୍ତି, ଆଉ କେତେକେତେ ଦଳବାନ୍ଧି ଖାଉ ନାହିଁ କାମ ମଧ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି । କିଏ ପୁଣି ମାଛ ମାରିବା ପାଇଁ ଜାଲ ବୁଣୁଛନ୍ତି । ହୁଏତ ଦୁ'ବର୍ଷ ପରେ ଯେତେବେଳେ ସେ ତା'ର ଶିଳ୍ପ ଶିଖିବ, ସେତେବେଳେ ତ ଆଉ ବେକାର ହୋଇ ବସି ରହି ପାରିବ ନାହିଁ । ହୁଏତ ଜାପାନରୁ ସସ୍ତାରେ ସୂତା କିଣିଛି, ଅଥଚ ସେତେବେଳେ ବସି ବସି ତାର ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର କରୁଛନ୍ତି । ଚୀନାଙ୍କର ଛୁଟିଦିନମାନଙ୍କରେ ବି "No work, no pay."

ହଂକଂରେ ଲୋକସଂଖ୍ୟା କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତରେ ନାହିଁ ଜାଣ । ଭାରତ ଆଉ ପାକିସ୍ଥାନର ଅଧିବାସୀଙ୍କ ଅଛନ୍ତି ଶହେ ବର୍ଷରୁ ଅଧିକ ହେଲା ହେଙ୍କୁଟିଆ ଭାବରେ ବେପାରୀ କାମ କରି ଅସୁଛନ୍ତି । ଅବଶ୍ୟ ସେଇଟା ବର୍ଷ ତଳେ ଏମାନେ ସଭ୍ୟ ମହାସ୍ୱଦେଶୀୟ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଭିତରେ ପୁଣି ସଂଖ୍ୟାଧିକ ହେଉଛନ୍ତି ସିନ୍ଧି, ଗୁଜରାଟୀ ଆଉ ବଙ୍ଗାଳିର ଲୋକ । କେତେକ

ଅସନ୍ତି ମୁର୍ଶିଦାବାଦ ଓ ଚବିଶପ୍ରଗଣାରୁ । ଏମାନେ ସଭିଏଁ ମୁଛଲ୍‌ମାନ୍ । କଙ୍କଣିଆ ମରାଠୀ ମଧ୍ୟ ବେଳେ ବେଳେ ଦେଖାଯାନ୍ତି—ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅଧିକାଂଶ କିସ୍ତାନ୍ । କୌଣସି କୌଣସି ଜାହାଜରେ ଗୋଆନିଜ୍ ମଧ୍ୟ କମ୍ ଦେଖାଯାନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଶୁଣିଛୁ, କୌଣସି ଭାରତୀୟ ହିନ୍ଦୁ ପିଲା ଏ ଡେଜ୍‌ପାରେ ହାତ ଲଗାନ୍ତି ନାହିଁ । ଆମ ଦେଶର ବାହାଘରରେ ତ ଡେକୋରଙ୍କ ଭଡ଼ କମ୍ ନୁହେଁ । ଅଥଚ ଭାରତୀୟ ବୋଇଷ୍ଟି ବୁଡ ଜାହାଜରେ ସେମାନେ କାହିଁକି ଯେ କାମ କରନ୍ତି ନାହିଁ—କାରଣଟା ଏଯାଏଁ ମୁଁ ବୁଝିପାରିଲି ନାହିଁ ।

ସାମୁଦ୍ରିକ ଜୀବନ ଅତି ଅନନ୍ଦର । ବେଳେ ବେଳେ ଯେ ବିରକ୍ତିକର ମନେ ନହୁଏ, ତା'ବି ନୁହେଁ । କିନ୍ତୁ କଲ୍ଭୁହ୍ନରେ ଦେଖି ଶୁଣି ଜାହାଜ ଚୋଲ୍ ଚଲା ପାରିଲେ, ତା'ଠୁ ବଳି ଆନନ୍ଦ ପାଇବା ଦୁଷ୍କର । କେତେଜଣ ତ ଘରସଂସାର ବାନ୍ଧି ବୁଲୁଛନ୍ତି । ରନ୍ଧାବଢ଼ା କରିଛନ୍ତି, ପିଲାମାଇପ ଧରି ଚମତ୍କାର ପଥଶ୍ରମ-ବିନୋଦନ ମଧ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି ।

ସୁଲତାନ୍ ଗୁ' ଆଣି ଥୋଇଲା ।

ଅନିଚ୍ଛା ଜ୍ଞାପନ କଲାପରି ସେ ହସି କହିଲା—ଭାତ ପିବ ନାହିଁ, ଗୁ'ରେ ଦୋଷ ନାହିଁ ।

ଅଳ୍ପକ୍ଷଣ ପୂର୍ବରୁ ତଳ ଡେକ୍‌ରେ ଦେଖି ଆସିଛି, ଦୁଇଟି ମାନ୍ଦ୍ରାଜୀ ପରିବାର କୁଆଁ-କୁତକୁ ଆଳ କରି କେମିତି ଲଙ୍କାକାଣ୍ଡ ଆରମ୍ଭ କରି ଦେଇଥିଲେ । ବାକ୍‌ସ ଡେକ୍ ଡେଇଁ ତାଙ୍କ ଇଲାକା ଭିତରକୁ ଗୋଟିଏ ତାଙ୍କ ପିଲା କେମିତି ପଶି ଆସି ପାଣି

ମାଟିଆଠା କେବଳ ଛୁଇଁ ଦେଇଥିଲା, ବାସ୍—ସେତିକିରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲା ତାଣ୍ଡବ । ସେଇ ବାକ୍ସ କେଷ୍ଟ ଶ୍ରେଣୀ ଅନ୍ତରାଳରେ ବାସ କରୁଥିଲେ ଏକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦମ୍ପତି—ତନ୍ତ୍ରବଗା ଅଭ ଯାଏ କୁଆଡ଼େ ?

ମୁଁ ସୁଲତାନର ଗ୍ଲ'ଟିଲ୍ଲସଠା ଉଠାଇ ନେଇ କହିଲି—ସୁଲତାନ୍ ମିଆଁ, ଭାରତୀୟ କୁଆଡ଼େ ଯାଉ ନା କାହିଁକି, ସେ ଭାରତୀୟ—ତାର କୌଣସି ଜାତି ନାହିଁ, ଧର୍ମ ନାହିଁ, ବର୍ଣ୍ଣ ନାହିଁ ।

ସୁଲତାନ୍ କଥାଟା ବୁଝି ପାରିଲା ନାହିଁ । ଅଁ କରି ମୋ ମୁହଁ ଅଡ଼କୁ ଚାହିଁ ରହିଲା ।

ମୁଁ କହିଲି—ସେ ସବୁ କଥା ଛାଡ଼, ଏଥର ତମ କଥା କୁହ ।

ସୁଲତାନ କହୁଥାଏ ତାର ସମୁଦ୍ର ଜୀବନର କଥା ।

ଜାପାନ ସମୁଦ୍ରର ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଶୀତରେ ଜାହାଜର ଦଉଡ଼ି ଟାଣି ଟାଣି କିପରି ହାତ ଫାଟିଯାଏ, କିପରି ହଂକଂ ବନ୍ଦରରେ ଚୀନା ସୁନ୍ଦରୀଗଣେ ପରିବେଷଣ କରନ୍ତି, କିପରି ସେମାନେ ସମୁଦ୍ରରେ ମାଛ ଧରନ୍ତି—ସେ ସବୁ ପୁରୁଣା କଥାକୁ ସେ ନୂଆ ନୂଆ ରୂପ ଦେଇ କହୁଥାଏ । ତା'ପରେ ସୁଲେଇ ମାରିଲା ଏପାରୁ ସେପାରୁ ଦରିଆର ପାଣି ସେ ଜୋଡ଼ଏ ପୃଷ୍ଠ ଉପରେ ଚାଲି ହୋଇପାରେ, ସେପରି ତା' ଜାହାଜର ଭାଙ୍ଗମଙ୍ଗ ଚାଲି ବସୁଧାକର ମତନ ହୋଇଛି । ପାନାମା କେନାଲର ଏକ ଉପର ତଳ ପାଣିକୁ କପଟ୍ କବାଟ ବନ୍ଦ କରି ବନ୍ଦୀ କରାହୋଇଛି, ଜାହାଜ ସୁଦ୍ଧା ପ୍ରଶାନ୍ତ ମହାସାଗର ଆଉ ଆଟଲାଣ୍ଟିକ

ମହାସାଗର ଭିତରେ ଏପାରି ସେପାରି ହୋଇ କପର ପାରି-
ପାରି ହେଉଛି, ସେଇ କଥା କହୁ କହୁ ସେ ତନ୍ମୟ ହୋଇ
ନିର୍ବାକ ହୋଇଗଲେ ।

—ବାବୁ ମଶା, ଯୁଗ୍ନେଇ କାହାଣୀ ଅନ୍ଧାର ଢ଼ୁଲୁଛି ।
ଗୋଟିଏ ଦରିଆ, ତାର ପାଣି ମୁଣ୍ଡ ଉପର ଦେଇ, ନା ଦେଖିଲେ
ପ୍ରତ୍ୟୟ ହେବ ନାହିଁ । ମୋର ତ ମନେ ହେଉଛି, ଭାଗ୍ୟରେ
ସତେ ଯେମିତି କେତେ [illegible] କରି ତୋଳ ନେଇଛି ।

ତା' କଥାରୁ ମୁଁ ଭଲ ବୁଝିପାରିଲି । ସେ ଭିତରେ-
ଯାଉଛି ଦୁନିଆଁଯାକର କାହାଣୀ ଶୁଣାଇ ଶୁଣାଇ ସେ
ସ୍ୱରାଜ୍ ଅପଣା କଥା ଆରମ୍ଭ କଲା ।

ଦୁନିଆର ସବୁ ଦେଶ ଦେଖିଛି ବାବୁ ମଶା । କାହିଁ
ବିଲାତ, କାହିଁ ଜାପାନ, କାହିଁ [illegible]—ଯାହା ବଡ଼ ବଡ଼
ଲୋକେ ଦେଖିପାରୁ ନାହାନ୍ତି, ଯାହା ଦେଖିବା ପାଇଁ କେତେ
ଅନ୍ତରେ କଷ୍ଟ ନାହିଁ, ସେଇ ସବୁ ଦେଶ ମୁଁ ଦେଖି ସାରିଛି ।
ଖୋଦା ମେହେରବାନ୍—ବହୁତ ଜୁଲୁମ ସହିଛି ବି ବଞ୍ଚିଛି ।
ଆହୁରି ଆଉ ମୌତ, ଏ ସବୁ ତକଦିରର ଖେଳ । ନହେଲେ
ଆମେ କେମିତି ବଞ୍ଚନ୍ତୁ ! କାହିଁ ଗୀତା ଦରିଆର ଢେଉ ଏବଂ
କଳକତ୍ତା ବନ୍ଦର, ପୁଣି କାହିଁ ଅନେକ ବିଦେଶ ଘାଟ । ଏମିତି
ସେଠି ଜାହାଜ ଆସେ ସେଠି ଦିନରାତି କାହିଁ କାହାଲିଡ଼,
ଆମେ ତା' ନାଁ ଜାଣୁ ନା ।

—ଅଟ୍ଟେଲିଆ ନଦୀ (ବାହାଦୁର, ବର୍ତ୍ତମାନର ଜାଭଡ଼ା)
ସ୍ମୃତି ଦେଇଛ ଛ' ଘଣ୍ଟାର ବାଟ ଆସିଛୁ, ତୋଫାନ ତୁଫାନ ।
ସେ ଦେଶ କି ସ୍ମରଣୀୟ, (ବାଇଟସ୍ଲାନ୍) ! [illegible] ବାପ୍ ।

ଅଙ୍ଗସ୍ପୃହା ମନେ ପଡ଼ିଲେ ଦେହ୍‌ଟା ଥର୍ ଥର୍ ହୋଇ ଥର ଉଠେ । ବୁକୁର ଗୁମ୍ଫ୍ ଫାଟି ହୋଇଯାଏ । ଯିମିତ ତୁଫାନ ସେଇପରି ପାଣିର ପାହାଡ଼ । ଜାହାଜ ନାଚୁଛି ତ ନାଚୁଛି ।

କ୍ୟାପ୍ଟେନ୍ ତ ଏତେ ମଜବୁତ୍‌ଦିଲ୍ ଆଦମୀ, ସେ ବି ଘାବରିଲେ । ଜାହାଜର ଯିକ୍ସା ଛୁଟିଲା, ଛୁଟିଲା ଜାହାଜର ହାଲ୍‌ଧା, ଜଳରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଢେଉ । ଆମେ ତ ବନ୍ଦର୍ ଦେଖନ୍ ଭରି ପିଟିଲେ ଶୋକର ପାଙ୍ଗ ବାନ୍ଧ ରହିଲ । ନମାଜ୍‌ପାଠରେ ଗୁଡ଼ା ଖାଇ ଭାଟି ଅଥଯ—ଅଖିର ଲୁହ, ନାକ ଓ ପାଟିର ଜଳ ମିଶି ଏକାକାର ।—ଜାହାଜର ସାତ ସିଠି ବାଜୁଛି ତ ବାଜୁଛି । ଡେକ୍‌ର ଦ୍ୱାର ସବୁ ବନ୍ଦ । ଭିତରେ ନଗାରୁ ଥିଲା ଭିଜା ଦେହାଟି ମାରୁଥାନ୍ତି ଡେକ୍‌ର ଯାତ୍ରୀମାନେ । କିଏ କହୁଛି ଖାନ୍ତି ତ କିଏ କହୁଛି ପାଇଖାନା । ବାକ୍ସ ପେଟ୍ରା ସବୁ ଗଡ଼ାଗଡ଼ି ଯାଉଛି ତାର ସାଙ୍ଗରେ ଗଡ଼ୁଛନ୍ତି ଏହି ଦୁ-ଦେଶିଆ ମଣିଷ ଗୁଡ଼ାକ । ଆଠଘଣ୍ଟା ପରେ ତୁଫାନ କମିଲା, କିନ୍ତୁ ଜାହାଜକୁ ଆଉ ସମ୍ଭାଳି ହେଲାନାହିଁ । ଅଲ୍ଲାର ମର୍ଜି ଉପରେ ସବୁ ସମର୍ପି ଦେଇ ସେ ଦିନଟା ଆଉ ରାତିଟା ଯାଇ ଅମର ଯେମିତି ସେମିତି କଟିଗଲା । କେବଳ କମ୍ପାସ ଦେଖି ଯାଇବ କହିଲେ – ଜାହାଜ ଯାଉଛି ଉତ୍ତରକୁ ।

—ପରଦିନ ଦେଖାଗଲା ଗୋଟିଏ ସାନ ଜାହାଜ, ବହୁତ ଦୂରରେ । ହାତଆଉ ଇସାରାରେ ଖବର ପାଇ ଅଙ୍କୁଶ୍ ଜାହାଜ ଆସିଲା । ଟେନ୍‌ଟାଣି ଆମ ଜାହାଜକୁ ଟାଣି ନେଇଗଲେ ଡଚ୍ ଗୁଇନିକୁ (ଇଣ୍ଡୋଗିନିକୁ) । ସେଠାରେ ଦଶଟି ମାସ ବସି ଜାହାଜ ମରାମତ ହେଲା ।

ରାତି ବେଶୀ ହେଲାଣି ଦେଖି ମୁଁ ବିଦାୟ ନେଇ ବଙ୍କୁ ଫେରି ଆସିଲି । ମୋ ପଛେ ପଛେ ସୁଲତାନ ମଧ୍ୟ ଉପରକୁ ଆସିଲା, ଅନୁରୋଧ କଲା—ପୁଣି ଯେମିତି କାଲି ତା ଜାହାଜକୁ ଯିବି ।

ଜାହାଜର ହୋଟେଲରେ ଖାଇ ଆସି ବସିଲି ଜାହାଜ ସମ୍ମୁଖର ବ୍ରିଜରେ ।

ହୁ ହୁ ହୋଇ ପବନ ଛୁଟୁଛି । ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ଜଳ ସ୍ତବ୍ଧ, ଆକାଶ ପରିଷ୍କାର—ମ୍ଳାନ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାର ପ୍ରଲେପ ଲାଗୁଛି ଆକାଶ ବକ୍ଷରେ ।

ବିଧାତାଙ୍କ ସୃଷ୍ଟିର ମହିମା ଗାଇ ସେଇ ବିଧାତାଙ୍କୁ ସମସ୍ତେ ପୁଣି ଭୁଲି ଯାଆନ୍ତି । ନିଜ ଆପଣା ପିତୃ ପରିଚୟ ଦେବାକୁ ଲଜ୍ଜାବୋଧ କରନ୍ତି । ଏବେ ଜାହାଜର ଏଇ ସମୁଦ୍ର ବକ୍ଷରେ ବସି ମନେହେଲା, ଯଦି ବିଧାତା କେଉଁଠି ରହିଥାଆନ୍ତି—ତା'ହେଲେ ତାଙ୍କୁ ଭୁଲାଇ ଦେଲାଣି ତାଙ୍କର ସୃଷ୍ଟି । ସମୁଦ୍ର ବକ୍ଷରେ ମ୍ଳାନ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାର ତରଙ୍ଗ ଲୀଳା ଦେଖି କେହି ଯଦି ଏହି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ସ୍ରଷ୍ଟାଙ୍କୁ ଭୁଲିଯାଏ, ସେ ଅପରାଧୀ ନୁହେଁ, ଅପରାଧୀ ସ୍ରଷ୍ଟା । ଯାହାଙ୍କ ସେ ସେ ଏତେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଦେଇଛନ୍ତି ପୃଥିବୀର ସର୍ବତ୍ର । ଜାହାଜର ସମ୍ମୁଖ ଭାଗ ପାଣିର ବୁକୁ ଚିରି ଚାଲିଛି ରଜତ ସଦୃଶ ଶୁଭ୍ର ଫେନପୁଞ୍ଜ ଉଦ୍‌ଗାର କରି ଯାଉଥାଏ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ । ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଜଳକଣା ଯେପରି ଗୋଟିଏ

ଗୋଟିଏ ଶୁଭ୍ର-ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ମୁକ୍ତା, ସେ ଗୁଡ଼ିକ ପୁଣି ପୁଞ୍ଜୀଭୂତ ହୋଇ ନୀଳ ସାଗରର ବୁକୁରେ ମୁକ୍ତାର ମାଳା ପିନ୍ଧାଇ ଦେଉଥିଲା । ଅପରାହ୍ଣଠାରୁ ଯେତେବେଳଯାଏ ସମୁଦ୍ରର କୂଳେ କୂଳେ ତାହାଙ୍କ ବୁଲୁଥିଲୁ, ସେତେବେଳଯାଏ ଶଙ୍ଖଚିଲଦଳ ଆହାର ଆଶାରେ ତାହାଙ୍କର ପଛେ ପଛେ ଉଡ଼ି ଉଡ଼ି ଆସୁଥିଲେ । ଧଳା ଧଳା ଡେଣାରେ ଏଇ ଚିଲଗୁଡ଼ିକ ବେଳେବେଳେ ଦଳବାନ୍ଧି ମଣ୍ଡଳୀକୃତ ବେଗରେ ଧାଇଁ ଯାଇ ସମୁଦ୍ରର ବୁକୁରେ ଓହ୍ଲାଇ ଆସୁଥିଲେ, ମନେ ହେଉଥିଲା—ନୀଳ ଆକାଶ ବୁକୁରେ ଯେପରି ଧଳା ମେଘ ଖଣ୍ଡ ପବନର ମନ୍ଦ ହିଲ୍ଲୋଳରେ ଭାସି ଭାସି ବୁଲୁଛି । ଦିନର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟକୁ ବଳି ପଡ଼ୁଛି ରାତିର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ । ଦେଖିବାକୁ କିଛି ନାହିଁ—କେବଳ ପାଣି ଆଉ ପାଣି, ଅଥଚ ତାର ବୁକୁ ଉପରେ ଚାଲିଛି ଢେଉର ନାନା କ୍ରୀଡ଼ା କୌତୁକ । ବେଳେ ବେଳେ ଉଡ଼ନ୍ତା ମାଛଦଳ ତାହାଙ୍କର ଦ'ପାଖରେ ଡେଣା ମାରି ଉଡ଼ୁଛନ୍ତି—ପାଣି ପାଖରେ ପ୍ରାୟ ହାତ ଦୁଇ ବ୍ୟବଧାନ ରଖି ଉଡ଼ି ଉଡ଼ି କିଛିଦୂର ଯାଇ ପୁଣି ପାଣି ଭିତରେ ବୁଡ଼ି ଯାଉଛନ୍ତି । ଏ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟକୁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ଦୁଃସାଧ୍ୟ । ବନର ରୂପ ଅଛି, ଆକାଶର ରୂପ ଅଛି, ଧରଣୀ ଉପରେ ସବୁ ଜିନିଷର ରୂପ ଅଛି । କିନ୍ତୁ ଯାହା ଉପରେ କିଛି ନାହିଁ, ତାର ଯେ କେଉଁଠି ରୂପ—ତା କେବଳ ଉପଲବ୍ଧିର ବସ୍ତୁ । କଲମର ଖଣା ଓଠରେ ସେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ ।

ମୁଁ ଜାହାଜ ବାରଣ୍ଡାରେ ବସି ବସି ଦେଖୁଥିଲି । ରାତି ମଧ୍ୟ ବଢ଼ି ଚାଲିଛି, ତେଣିକି ମୋର ଖିଆଲ ନାହିଁ । ହଠାତ୍ ମନେହେଲା, କିଏ ଜଣେ ଯେପରି ମୋ ପାଖରେ ଆସି ବସିଛି ।

ଜଣେ ଫଉଜୀ ସିପାହୀ—ନେପାଳୀ ।

ତା' ସହିତ କଥାବାର୍ତ୍ତା ଆରମ୍ଭ କଲି ।

କହିଲି—କୁଆଡ଼େ ଯାଉଛ ?

—ସିଙ୍ଗାପୁର ।

—ଘର କେଉଁଠି ?

—ନେପାଳ, ପୂର୍ବ ତିନି ନମ୍ବର ଜିଲ୍ଲା । ବିରାଟନଗରରୁ ପାହାଡ଼ ରାସ୍ତାରେ ଦି' ଦିନର ବାଟ ।

—ଘରେ କିଏ ସବୁ ଅଛନ୍ତି ?

—ବାପା, ମା, ଭାଇ, ବହିନ୍ ।

—ସିଙ୍ଗାପୁର କାହିଁକି ଯାଉଛ ?

—ନ ଯାଇ କରୁଗ୍ କାହିଁ ?—ଦେଶରେ ରହି ଖାଇବ କଣ ?

ନେପାଳୀ ସିପାହୀଟି ସତକଥା କହୁଛି । ଅଥଚ ସେ ଦେଶରେ ଖାଦ୍ୟ ରହିଛି ଯଥେଷ୍ଟ, କିନ୍ତୁ ଜନସାଧାରଣ ଖାଇବାକୁ ପାଆନ୍ତି ନାହିଁ । ଆମ ଦେଶରେ ମଧ୍ୟ ସେଇ ଅବସ୍ଥା—ଆମର ଖାଦ୍ୟଶସ୍ୟ ବାହାରକୁ ଚାଲାଣ ହୁଏ—ଏଣେ ଦେଶର ଲୋକେ ଖାଇବାକୁ ନ ପାଇ ମରନ୍ତି ।

ଆଜି ନେପାଳ ସେପରି ଏକ ଉତ୍କଟ ଅନୈକ୍ୟ ସ୍ୱପ୍ନ ।

ଦୁନିଆଁଟାଯାକର ସଭିଙ୍କ ଆଖି ଆସି ପଡ଼ିଛି କ୍ଷୁଦ୍ର ଏଇ ପାର୍ବତ୍ୟ ଦେଶଟା ଉପରେ ।

ତଥାପି କେତେ ଟିକିଏ ବା ଜାଣୁ ଆମେ ଏ ଦେଶଟା

ସମ୍ବନ୍ଧରେ ।—ଆମେ ଜାଣୁ ରାଣାମାନଙ୍କର ଅତ୍ୟାଚାର ଆଉ ସାମନ୍ତତନ୍ତ୍ର—ଏଇ ସବୁ ଖବର । ଏତକ ଖବରରେ କେବଳ ସଭ୍ୟ ଜଗତ ସ୍ପନ୍ଦିତ ହୋଇ ପଡ଼ୁଛି, ଆଉ ଅସଲ ଖବର ତ ରହି ଯାଉଛି କଳା ପର୍ଦ୍ଦାର ଅନ୍ତରାଳରେ । ସେ ସବୁ ଜାଣନ୍ତି କେବଳ ନେପାଳୀଗଣ ।

ନେପାଳ ଦେଶର ବାସିନ୍ଦା ନେୱାରୀ, ସେମାନେ ହେଲେ ଶଙ୍କର ଜାତି । ଏଣେ ସେଇ ଦେଶର ବାସିନ୍ଦା ଗୁର୍ଖା, ସେମାନେ ହେଲେ ରାଜବଂଶୀ—ଶାସକଶ୍ରେଣୀ । ଗୁର୍ଖାଗଣ ଅସଲରେ ନେପାଳରେ ବିଦେଶୀ । ଗୁର୍ଖା ଛଡ଼ା ତାଙ୍କ ଭିତରେ ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ବହୁ ଜାତି ଅଛନ୍ତି । ସେ ସଭିଙ୍କୁ ମୋଟିଏ କଥାରେ କୁହାଯାଏ ନେପାଳୀ । ଏକ କୃଷ୍ଟି ଆଉ ଐତିହ୍ୟ । ହିନ୍ଦୁ ରାଜ୍ୟ । କିନ୍ତୁ ସେଠାରେ ବାସ କରନ୍ତି ହିନ୍ଦୁ, ବୌଦ୍ଧ, ଜଡ଼ବାଦୀ ଆଉ ଦୁ' ଚାରିଘର ମୁସଲମାନ ଏବଂ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ; ଅର୍ଥାତ୍ ନେପାଳଟା ମଧ୍ୟ ବହୁଧର୍ମାବଲମ୍ବୀଙ୍କ ସମ୍ମିଳିତ ଦେଶ ।

ରକ୍ସୌଲ ଷ୍ଟେସନରେ ଗାଡ଼ି ଛାଡ଼ି ହେଲାକ୍ଷଣି ସେ ପାଖରେ ଯେଉଁ ସାନ ସାନ ଗାଡ଼ିଗୁଡ଼ିକ ଆଖି ଆଗରେ ପଡ଼େ, ସେ ଗୁଡ଼ିକ ନେପାଳ ସରକାର ରେଲଗାଡ଼ି । ରକ୍ସୌଲରୁ ଆଲ୍‌ମେକ୍‌ଗଞ୍ଜ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାଏ ରେଳପଥ । ରକ୍ସୌଲ ହେଲା ଭାରତର ସୀମାନ୍ତ ।

ରକ୍ସୌଲରୁ ଉପରେ ଗାଡ଼ିର ଝମଝମରେ ବସି ଯାଇଥିଲି ବୀରଗଞ୍ଜ, ସେଠାରୁ ପାର୍‌ମିଟ ନେଇ ଯିବ କାଠମାଣ୍ଡୁ ।

ଛୋଟ ନାଳଟିଏ—ନେପାଳ-ଭାରତର ସୀମା ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରୁଛି । ଏ ପାଖରେ କେତୋଟି ବଡ଼ ବଡ଼ ଧାନକଳ,

ସେମାଖରେ ଦ' ମାଇଲ ଭିତରକୁ ଗଲେ ନେପାଳର ଦ୍ୱିତୀୟ ବୃହତ୍ତମ ନଗରୀ ବୀରଗଞ୍ଜ । ନାଳ ଉପର ନେପାଳ ମୁହଁରେ ଭାରତୀୟ ପୁଲିସ ବାସ ତଦାରଖ କରନ୍ତି । ନେପାଳ ହେମହେମଙ୍କୁ ଯେ ବେତଦାରଖୀ ମନ୍ତ୍ର ଦେଉଥିଲି ତା' ବି ନୁହେଁ, କିନ୍ତୁ ହେମହେମବାଲା କମିତ ନେଇ ବୁଝାଇଲି, ତାକୁ ଟେକ୍ସ କି ଡ୍ୟୁଟି ନୁହେଁ, 'ପ୍ରଟେକସନ'ରୁ ଅଧିକ, ଇତ୍ୟାଦି;—ସେଥିପାଇଁ ମୁଁ ସହଜରେ ନିସ୍ତାର ପାଇ ଯାଇଥିଲି ।

ବୀରଗଞ୍ଜ ସାନ ସହରଟିଏ । ତାର ପ୍ରଧାନ ରାସ୍ତା ଦୁଇକଡ଼େ ଦ' ପାଖରେ ରହିଛି ଦୋକାନ—ଅଟୋ ରହିଛି ମାଣ୍ଡିକଲ, ବିଜୁଳିବତୀ । ଆଧୁନିକ ଯାନବାହନ ମଧ୍ୟ ଅଛନ୍ତିଟି । ଏହା ସମାଜର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ଏଠି ରହିଛି ଏଠାରେ—ଡାକଘର, ଥାନା ଅଫିସ, କେନ୍ଦ୍ରକାର—ସବୁ ରହିଛି, ସାନ ହେଉ ପଛକେ ।

ଥରଟିଏ ଆସି ସେପାଖକୁ ମନେ ଦୃଶ୍ୟପଟର ଚାହିଁ ନେ ଭାରତ ସୀମା ନେପାଳ ଭିତରକୁ ଆସି ଯାଉଛି । କିନ୍ତୁ ଆଖି ନଖୋଲି ଖୁଣ୍ଟିଲେ ଦେଖାଯିବ, ଅନେକ ବଂଶ ଗୋଷ୍ଠୀଙ୍କୁ ଏଠାରେ ଏକାବେଳେକେ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଗୋଷ୍ଠୀରେ ଆସି ନେପାଳ ପହଞ୍ଚି ଯାଉଛି ।

ଅସାମରିକ ଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ନେପାଳରେ ସେତେବେଳେ ଅଜ୍ଞାତ ଥିଲା ।

ପ୍ରତି ଜିଲ୍ଲାରେ ହାକିମ ଥାଆନ୍ତି—ସେମାନେ ହେଲେ ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟର ମାଲିକ । ପୁଣି ଦଶଟି ଜିଲ୍ଲା ଉପରେ ଥାଆନ୍ତି ବଡ଼ ହାକିମ, ଯାହାଙ୍କୁ ସହଜ କଥାରେ କହନ୍ତି ଗଭର୍ଣ୍ଣର ।

ସେଇ ହୋଟେଲ୍ ସର୍ବମସ୍ତ ଦଣ୍ଡମୁଣ୍ଡର ଭାଗ୍ୟ-ବିଧାତା । ତାଙ୍କର ପଦମର୍ଯ୍ୟାଦା! ଅତ ଜନ୍ମରେ ମେଜର ଜେନେରେଲ ହେବା ବାଞ୍ଛନୀୟ । ଥାନାର ଅଫିସର-ଇନ୍-ଚାର୍ଜଗଣ ତ ସବୁ ଜନ୍ତାନ !

ତେଣୁ ସେ ଫିଲ୍ଡ୍ ମାର୍ଶାଲ୍ ନୁହନ୍ତି, ଏଇତକ କେବଳ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ !

ମୁଣ୍ଡ ଗୁଞ୍ଜିବା ପାଇଁ ଖୋଜୁଥିଲି ଗୋଟିଏ ହୋଟେଲ୍ ।

ଦେଖିଲି ଧର୍ମଶାଳା ଆଉ ବେଶ୍ୟାର ହୋଟେଲ, ଏଇ ଦୁଇଟାଙ୍କ କଥା ନେପାଳରେ ଜଣାନ ହୁଏଥାଏ ବାଟ କେଉଁରେ । ତେଣୁ ହୋଟେଲ ବୋଲିବାର ଦାଣ୍ଡକୁ ସ୍ୱୟଂ ଗ୍ରହଣ କଲି ।

ଟେଲିଭିଜନ ତାଙ୍କୁ ଲାଗି ଚେଟେଲଙ୍କୁ ଏ ଗ୍ଭଲଘର । ସେମାନଙ୍କର ମୁକାବିଲା କରିବେ କେତେ ପ୍ରକାର ହାଇକୋର୍ଟ ଦେଇଛନ୍ତି, ଗାସ୍ତ ସନ୍ଧ୍ୟାଙ୍କ ମିଳିଥାଏ ହୋଟେଲ୍ ।

ନେପାଳର କର୍ମଚାରୀ ନେପାଳୀ ସୈନ୍ୟଗଣ ଏଇ ବାଟରେ ଦେଶକୁ ଫେରନ୍ତି ଛୁଟିରେ; ତାଙ୍କର ପଥ କ୍ଳେଶ ଅପନୋଦନାର୍ଥ ଏଇ ଘଟୁ ହୋଟେଲ । ଦେହ ଓ ମନର କ୍ଳେଶ ସମାନ ଭାବରେ ଅପନୋଦନ ନିମନ୍ତେ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରନ୍ତି, କେବଳ କେତୋଟି ନେପାଳୀ ନୋଟ ହାତକୁ ଫେରାଇଲେ ହେଲା ।

ଅଡେଇ ନମ୍ବର ଟୋକିଟରେ । ଚାର୍ଜର ମଞ୍ଚ ଉପରେ ବସିବା ମାତ୍ରକେ ନେପାଳୀ ତରୁଣୀ ପରିଚାରିକା ଅସିଲ—ସ୍ନ ଦେଲ, ଛୁଟି ଦେଲ; ମୂଲ୍ୟ ନେପାଳୀ ମୁଦ୍ରାରେ ଛଅ ଅଣା ଆଉ ଭାରତୀୟ ମୁଦ୍ରାରେ ସାଢ଼େ ପାଞ୍ଚଅଣା ।

ଦଶଟଙ୍କାର ଖଣ୍ଡିଏ ନୋଟ ବାହାର କରି ଦେଲି । ନୋଟ

ଖଣ୍ଡିଏ ହାତରେ ଧରି ସେ ତାର ସଙ୍ଗୀମାନଙ୍କ ସହ କଣ କଥାବାର୍ତ୍ତା କଲା, ତା'ପରେ ନୋଟ ଭଙ୍ଗାଇ ବାକି ପଇସା ଆଣି ଫେରସ୍ତ ଦେଲା ।

ଏଥର ଆସିଲେ ମାଲିକ ସ୍ୱୟଂ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିନୟ ସହକାରେ ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ, କୁଆଡ଼େ ଯାଉଛୁ, ବାରଡେଣ୍ଡରେ ସ୍ଥିତିକାଳ, ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି ।

କହିଲି—କେତେଦିନ ରହିବି ତା'ର ତ କିଛି ସ୍ଥିରତା ନାହିଁ, ଆଜି ଯଦି ମୋର ପାସ୍ ମିଳିଯାଏ ତେବେ ରାତି ଟ୍ରେନରେ ହୁଏତ ଚାଲିଯିବି, ନହେଲେ କେତେଦିନ ଯେ ବସି ରହିବାକୁ ପଡ଼ିବ ତା' କହିବା କଠିନ !

ସେ ପୂର୍ବବତ୍ ବିନୟ ସହକାରେ କହିଲେ, ପାସ୍ ନ ମିଳିବାଯାକେ ଆମ ଏଇଠି ରହନ୍ତୁ । ଘରଭଡ଼ା ମାତ୍ର ଚାରିଅଣା —ଖାଇବା ଖରଚ ଦିନକୁ ଟଙ୍କାଏ ଦୁଇଅଣା ପଡ଼ିବ ।

ବିଛଣାପତ୍ର ତାଙ୍କ ଜିମାରେ ରଖି, ଚଳିଲି 'ହଜୁର ଦରବାର'କୁ ।

ପାସ୍ ବାହାର କରିବାକୁ ବହୁତ ସମୟ ଲାଗିଲା । ଜେନେରେଲ ସାହେବ ସେଦିନ ଡିନାଟାବେଳେ ଅଫିସକୁ ଆସିଲେ । ସଲାମୀ ଦେଇ ଆବେଦନ ପଠାଇଲି ।

ସେ ଡାକି କହିଲେ—**Well, I am afraid of your dissapointment.**

ମୁଁ ସଲାମ ଜଣାଇ କହିଲି—ସାହେବ, ସେ ତ ପଛକଥା, ଦେଖାଯାଉ ଆଗ କଣ ହେଉଛି !

ଗୋଟିଏ କାଗଜରେ ମୋହର ବସାଇ ହୁକୁମ୍‌ନାମା ମୋ ହାତରେ ଧରାଇ ଦେଇ ଦେଇ ସେ କହିଲେ—ଅମର ଏଠାରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏକପ୍ରକାର ପଲିଟିକାଲ୍ ମୁଭ୍‌ମେଣ୍ଟ ଚାଲିଛି । ସେଥିରେ ଯେପରି ଆପଣ ମୁଣ୍ଡ ନ ଖେଳାନ୍ତି । ନହେଲେ ମୁଁ ବଡ଼ ଲଜ୍ଜା ପାଇବି । କାରଣ ଏ ଛାଡ଼ପତ୍ର ମୁଁ ନିଜ ଦାୟିତ୍ୱରେ ଦେଉଛି ।

ମୁଁ ମୁଣ୍ଡ ହଲାଇ ଅସମ୍ମତ ଅଥବା ସମ୍ମତ ଜଣାଇ ଛାଡ଼ପତ୍ର ଧରି ବାଟ ଉପରକୁ ଆସିଲି ।

ମନ ହେଉଥିଲା ସଞ୍ଜ ଗାଡ଼ିରେ ବାହାରି ପଡ଼ିବି, କିନ୍ତୁ କଲିକତାରୁ ସାହେବଗଞ୍ଜ ଦାନ ଭିତରେ ଏକଟକ ବାଟ ଆସି ବଡ଼ କ୍ଳାନ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ୁଥାଏ । ସେଥିପାଇଁ ପରଦିନ ସକାଳେ ଯିବା ସ୍ଥିର କରି ହୋଟେଲ୍‌କୁ ଫେରିଆସି ଖାଇପିଇ ଶୋଇ ପଡ଼ିଲି ।

ହୋଟେଲରେ ସଙ୍ଗୀ ମିଳିଗଲା—ରମେଶ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ।

ବାଟ ଚାଲି ଚାଲି ସେ କହୁଥାଏ ନେପାଳ କଥା । ବୟସ ତା'ର ପଚିଶ କି ଛବିଶ ହେବ । କେତୋଟି ବର୍ଷ ହେଲା ବିହାରର ସୀତାମାଢ଼ି ସ୍କୁଲରୁ ମାଟ୍ରିକ୍ ପାସ୍ କରି ଆସିଛି । ନିଜର କାଠ ବ୍ୟବସାୟ କରୁଛି କାଠମାଣ୍ଡୁରେ ।

—ଆମେ ଆଉ ହୁକୁମିଗିରି ଚାହୁଁନା, ଆମେ ଚାହୁଁ ନ୍ୟାୟ ମୂଲ୍ୟବୋଧ ଦେଶ ଶାସନ । କେବଳ ଗୁର୍ଖାମାନେ ଚାକିରି ପାଇବେ, ଜମି ପାଇବେ ଆଉ ଆମେ ଆମ ଦେଶରେ ଭୋକ ମାରିବୁ, ଏ କଥା ମାନିନେବାକୁ ଆମେ ଆଉ ରାଜି ନୋହୁଁ ।

ସେ ତା' ଦେଶକଥା କହି ଯାଉଥାଏ—ଜମିର ମାଲିକ

ହେଲେ ଗୁର୍ଖାମାନେ, କୃଷୀମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଅହାର ନ ରଖି ସେମାନେ ଜମିରୁ ଫସଲ ଉଠାଇ ନେଇ ଯାଆନ୍ତି । କଦଳୀଗଛଟିଏ ବା ପଣସଗଛଟିଏ ଲଗାଇଲେ ମଧ୍ୟ ସେଥିରୁ ସଙ୍ଗେ ଭାଗ ନେବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରନ୍ତି ଗୁର୍ଖାଙ୍କର ପ୍ରିୟପାତ୍ରଗଣ । ନେପାଳୀମାନେ ଗୋଟିଏ ବୃକ୍ଷଅର ମଧ୍ୟ ପାଖରେ ରଖିପାରନ୍ତି ନାହିଁ, ବଣରୁ ଗୋଟାଏ ପକ୍ଷୀ ମାରିବାର ଅଧିକାର ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ନାହିଁ, ସୁନ୍ଦରୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଝିଅ ଘରେ ମଧ୍ୟ ରଖି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ନେପାଳ ଆଉ ନେପାଳୀର ସକଳ ସମ୍ପଦ ଯେପରି ଗୁର୍ଖାମାନଙ୍କ ଭୋଗ ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ । ତାଙ୍କର ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ଖାଇ ଆମେ କେବଳ ବଞ୍ଚି ରହିଛୁ ।

ମୁଁ କହିଲି—ନେପାଳର ନେତାମାନେ କଣ ଏବେ ଭଲରେ ?

ନେପାଳର ନୁହନ୍ତି, ଶାସକଗଣଙ୍କର । ଆଜି ନେପାଳର ବଣ ପାହାଡ଼ରେ, ଘରେ ବାହାରେ, ବିଲ ପଡ଼ିଆରେ, ସବୁଠି ଯେଉଁଥିପାଇଁ କେବଳ ଗୋଟିଏ ଆବାଜ୍ ଶୁଣୁଛି, "ହୁକୁମିରାଜ୍ ଛୋଡ଼୍ ଦୋ ।" ଆଜି ଆଉ କେହି ଜୁଲୁମବାଜୀ ସହିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନୁହନ୍ତି ।

—ହୁକୁମିରାଜ୍ କାହିଁକି ? ଏଠାରେ କଣ ଆଇନକାନୁନ କିଛି ନାହିଁ ?

—ଅଛି, ଇଂରାଜୀ ଫେସନରେ ସବୁ ଅଛି, କିନ୍ତୁ ଏହି ଲିଖିତ ଆଇନକାନୁନଠାରୁ ମଧ୍ୟ ବଳିଷ୍ଠ ଏ ଦେଶରେ ଅଲିଖିତ ଆଇନକାନୁନ, ମହାରାଜାଙ୍କ ଆଦେଶ । ମହାରାଜାଙ୍କ ଇଚ୍ଛାହିଁ ଆଇନ ।

—ଅଉ ରାଜା ?—ସେ କଣ କିଛି ଦେଖନ୍ତି ନାହିଁ ?

—ଦେଖିବାର ସାମର୍ଥ୍ୟ କାହିଁ ? ଆମ ଦେଶର ରାଜା ସତୀକଣ୍ଢେଇ ଭଳି ଏକ ରାଜା ମାତ୍ର । ମହାରାଜାଙ୍କ (ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ) ଦୟାରେ କେବଳ ସେ ବଞ୍ଚି ରହିଛନ୍ତି, ହୁଏତ କେବେଠୁ ତାଙ୍କୁ ମାରି ଦେଇ ପାରନ୍ତେଣି, ପାରୁ ନାହାନ୍ତି କେବଳ ପ୍ରଜାଙ୍କ ଡରରେ । ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ, ରାଜା ଭଗବାନଙ୍କ ପୁତ୍ର, ତାଙ୍କୁ ଅନ୍ୟାୟ ଭାବରେ ହତ୍ୟାକଲେ ମୂର୍ଖ ଓ ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସୀ ପ୍ରଜାମାନେ ବିଦ୍ରୋହ ମଧ୍ୟ କରି ପାରନ୍ତି । ତେଣୁ ରାଜାଙ୍କ ପାଇଁ ବ୍ୟବସ୍ଥା ରହିଛି ଖାଦ୍ୟ ପେଜେ ସୁନ୍ଦରୀ ଆଉ ମଦ, ଅଥଚ ଅନ୍ୟାୟର ମୂଳରୁ ରାଜାଙ୍କ ନାଁରେ । —କୁଷାଣ ଏ ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜା ଏହି ପରମ୍ପରାର ବାହାରେ—ସେ ସୁନ୍ଦରୀ ବା ମଦ ନେଇଁ ଠାକୁ ଖେଳେ ପସନ୍ଦ କରନ୍ତି ନାହିଁ, ସେ ବୁଝନ୍ତି ତାଙ୍କର ଦେଶର ଦୁର୍ଗତି ।

—ଓ ତ ବୁଝିଲିଣି ।

ରମେଶ ହସି କହିଲା—ସେଇ ତ ହେଲା ଅସଲ କଥାର କାରଣ । ରାଜା ଆଉ ମହାରାଜାଙ୍କ ଭିତରେ ଭିତରେ ବିବାଦ ଲାଗିଥିବ, ଫଳରେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ଦୁଃଖ ସୀମା ଅଧିକ ବଢ଼ିଯିବ ।

କେଣ୍ଟେସବେଲ ସାହେବ ମୋତେ 'ହୁଇଟୀ' ଲୋକମାନଙ୍କ ପାଖରେ ମିଶିବାକୁ ବାରଣ କରିଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ଅନୁରୋଧ ରକ୍ଷି ପାରୁନାହିଁ କାହିଁ ? ସ୍ୱଭାବ ମୋର ଇମିତ ହୋଇଗଲାଣି ଯେ, ସଜ୍ଜନଙ୍କର ଦେଖା ପାଇବା ମାତ୍ରକେ ସେଠାରେ ମହୁମାଛି ଭଳି ଯାଇ ଉଡ଼ୁଛି ।

ଗାଡ଼ି ଚାଲିଛି ତ ଚାଲିଛି । ଗତିବେଗ ବୋଧହୁଏ ଘଣ୍ଟା ପନ୍ଦର ମାଇଲ୍ ହେବ ।

ଗାଡ଼ିର ଯାତ୍ରୀ ସବୁ ନେପାଳୀ ଅଥବା ଗୁର୍ଖା ।

ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନେ ଗଣ୍ଡା ଦାମର ସିଗାରେଟ୍ ଟାଣୁଛନ୍ତି, ପୁରୁଷଗଣ ତିନୋଟି କଣ୍ଟା ଧରି ଉଲ୍‌ର ସ୍ୱେଟର, ମୋଜା ବୁଣୁଛନ୍ତି, ନ ହେଲେ ବେଳକୁ ଲମାଏଡ଼ ଶୋଇ ବସି ଗପ କରୁଛନ୍ତି ।

ସାନ ସାନ ଷ୍ଟେସନ । ବାରଗଞ୍ଜ ପରେ ବଡ଼ ଷ୍ଟେସନ ଆଉ ନାହିଁ । ଅଲ୍‌ମେକଗଞ୍ଜ କେତେକ ପରିମାଣରେ ସୁନ୍ଦର ।

ଗୋଟିଏ ଷ୍ଟେସନରେ ଗାଡ଼ି ଆସି ଛିଡ଼ା ହେଲା । ପାର୍ବନାପୁର ।

ସାନ ସାନ ନେପାଳୀ ପିଲାମାନେ ଝୁଡ଼ି ଧରି କଦଳୀ ଆଉ ନାସପାତି ବିକ୍ରି କରୁଥିଲେ । ମୁଁ ଗାଡ଼ିରୁ ଓହ୍ଲାଇ କିଛି କିଣି ଆଣିଲି । କିଣିବାଟା ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନୁହେଁ, ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଶିଶୁମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବା ।

ନଗ୍ନପଦ, ଦେହରେ ଶତଛିନ୍ନ କମିଜ, ଅଣ୍ଟା ଦରକାରର ବସ୍ତ୍ରଖଣ୍ଡକ ମାତ୍ର ପୋଷାକ ।

ଉଣେଇଶଟା କଦଳୀର ମୂଲ୍ୟ ଚାରିପଇସା—ତା' ମଧ୍ୟ ମୁଁ ବେଶୀ ଦେଲି ବୋଲି ରମେଶ କହିଲେ ।

ନାସପାତି ପଇସାରେ ଅଠଟା ।

ଏମାନେ ବି ତ ଶିଶୁ ! ଯେଉଁ ଶିଶୁକୁ କୋଳରେ ଧରି ମିସେସ୍ ଅଲେକ୍ଜାଣ୍ଡାର୍ଓ୍ୱାର୍ ମାତୃତ୍ୱର ଦାବୀ କରନ୍ତି, ରାଣୀ ଏଲିଜାବେଥ୍ ତାଙ୍କର ଭବିଷ୍ୟତ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ସାବ୍ୟସ୍ତ କରନ୍ତି, ପୁଣି ଯେଉଁ ଅଜ୍ଞାତ ପତ୍ନୀର ଶୁଶ୍ରୂଷା ଜନ୍ମ ଅଭ ଘଟନା ଦେଖି ଦିନାବସାନ ପରେ ସମସ୍ତ କର୍ମର କ୍ଲାନ୍ତି ଭୁଲି ଯାଆନ୍ତି—ସେହି ଶିଶୁର ଅନ୍ୟତମ ସଂସ୍କରଣ ଏମାନେ ! ତାହାର ବୟସ ଛଅ ବର୍ଷରୁ ହୁଏତ ବେଶୀ ହେବ ନାହିଁ ।

ଅଥଚ ଏମାନଙ୍କର ମୂଲ୍ୟ ନାହିଁ ଜଗତରେ । ସ୍ନେହ-ଅନାଦର-ବଞ୍ଚିତ ଏମାନଙ୍କର ଜୀବନ ପଥରେ । ଶିଶୁର ଜନ୍ମଦାତ୍ରୀ—ମାତାର ଜୀବନମର୍ଣ, ତଥାପି ଏମାନଙ୍କର ଧର୍ମବିଚାରର ଅଧିକାର ସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତି ନାହିଁ କେହି । ଶିଶୁ ରୂପରେ ଭଗବାନଙ୍କ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ବିଶ୍ୱରୂପ, ଅଥଚ ଯେଉଁଠି ହେଲେ ତାର ଠିକଣା ନାହିଁ, ନାହିଁ ତାର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଓ ସୁସ୍ଥ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି । ଏ ଦେଶରେ ଜେଜେଙ୍କର ପୋଷାକ ଭୁକ୍ତା ହୋଇଛନ୍ତି—କେତେ ଜନ୍ମିଲେ ଖାଇଦେବେ, କେତେ ଖାଇବେ ଚିମୁଡ଼ା, କେତେ ମଞ୍ଚାଜଲାରେ ବୁଡ଼ି ହୋଇଯିବ—ଯେଉଁମାନେ ବଞ୍ଚିବେ, ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଜନ୍ମୁଫଳ ଦେବାର ଘଣାରେ, ତାଙ୍କର ରକ୍ତ ନିଗାଡ଼ି ଦେଇ ଗୁଡ଼ଦଅଯିବ । ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କର ନା ଥିବ କୌଣସି ରୂପ, ନା ପରିଚୟ ବା କୌଣସି ବର୍ଣ୍ଣ ।

ଏଇପରି ଚଳନ୍ତି ପୃଥିବୀର ଧାରା ।

ଯେଉଁଦିନ ଏମାନଙ୍କୁ ଛବି ଦେଖିଲି, ସେ ଦିନର ଅଣ

ଆଜି ଆଉ ନାହିଁ । ପ୍ରାକ୍‌ସ୍ୱାଧୀନତା ଯୁଗର କଥା—ସେଦିନ ଓଡ଼ିଶା, ବଙ୍ଗଳା, ବିହାର ବା ନେପାଳ କେବଳ ନୁହେଁ, ସମଗ୍ର ଭାରତର ଏହିଭଳି କୋଟି କୋଟି ଶିଶୁଙ୍କୁ ଦେଖି ମନେ ହୋଇଥିଲା, ସ୍ୱାଧୀନ ଭାରତରେ ଯୁଙ୍କର ବିନାଶ ହେବ ନାହିଁ । ଏମାନଙ୍କୁ ନେଇ ବରଂ ସୃଷ୍ଟି ହେବ ଗୋଟାଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ନୂତନ ଜାତି, ଯେଉଁମାନେ ପୃଥିବୀ ଅନ୍ୟ ଦେଶର ବଜ୍ର ସମାନ ହାଡ଼ ନେଇ ଚିହ୍ନିତ ହେବେ ନୂତନ ଯୁଗରେ । କିନ୍ତୁ ତା' ହେଲା ନାହିଁ—ହେବ ବି ନାହିଁ । ହେବ ନାହିଁ । କାରଣ, ଯେଉଁମାନେ ଶାସକ, ତାଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ଯେଉଁଠି—ସେଠାରେ ଶିଶୁର ବିଶ୍ୱରୂପ ଦର୍ଶନ କରିବାର ଅବସର ତାଙ୍କର କାହିଁ ?—କାହିଁ ସେଇ ଶୁଦ୍ଧ ମନର ବାସ୍ତବ ପ୍ରକୃତି !

ଶ୍ରୀମତଦତ୍ତ ଧର୍ମନାଥ ଘୋଡ଼ାରେ ଚଢ଼ିଲେ ।

କେତେଥର ଲୋକରେ ମୁଁ କହିଲି—ଚଳନ୍ତୁ, ପାଦରେ ଚାଲିଯିବା, ଘୋଡ଼ାରେ ଗଲେ ବାଟଟା ଅନେକ ସହଜିବ । ମୁଁ ଧନକର ବାଟେ ଧ' ଧନରେ ଯିବାକୁ ଚାହେଁ ।

—ମଣିଷ ଗୁଡ଼ାଏ କମିତ ଶୀଘ୍ର ପହଞ୍ଚିବ, ସେଥିପାଇଁ ତ ମୋଟର-ରେଲ-ଉଡ଼ାଜାହାଜ—ଆଉ ଆପଣଙ୍କର ଏ ଏକ ଚରଣ ଶିଥିଲ ।

ମୁଁ କହିଲି—ହେଉଥିଲା, ଏମିତି ଚାଲିବା ଦିଗରେ ଉତ୍ତେଜନା ଆଉ ଆନନ୍ଦ ଦଉଡ଼ିବାର ଅଛି ସତ, କିନ୍ତୁ ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଗତି ବେଶୀ—ସେମାନଙ୍କ ଚକରେ ଯେଉଁମାନେ ପଡ଼ିଥାନ୍ତି—ତାଙ୍କୁ ଠିକ୍‌ଏ ଫେର ଦେଖିବା ପାଇଁ ଅବସର

ପାଅନ୍ତି ନାହିଁ ସେମାନେ—ଥାଏ ନା ବଳିଷ୍ଠ ଏକ ମନ ଭିତରେ ତାକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବାର ଧୈର୍ଯ୍ୟ । ତା'ପରେ ଜୀବନ ଅଭାବରେ ଯେଉଁମାନେ ଧରାଶାୟୀ, ତାଙ୍କର କଥା ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ଭାବି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।

ନେତ୍ର ଏମିତା ମୈତ୍ରୀ ଉତ୍କଳର କହୁଛି—ବେଶ୍ କଲିକତା, ତାହାପରେ ସ୍କୁଲକୁ ଆସେ ଦେଖିବା—ଯେଉଁମାନେ ଭିତରେ ଟିକେ ଉନ୍ନତି, ସେମାନେ କିମିତ ଅଛନ୍ତି—ତା ର ଟିକେ 'ଅଛନ୍ତି' ବୋଲି ଭଲ ହେବନାହିଁ, ବହୁବାଳୁ ବାଧ ହୋଇଛନ୍ତି ।

—ତା'ହେଲେ ଯଦର ସ୍ତ୍ରୀ ଗୁଣ ମଫସଲ ପାହାଡ଼ଅ ବାଟରେ ଟିଁ ଗୁଡ଼ିକ ଦେଖି ଦେଖି ଯିବା । ପାଦରଲ ବାଟରେ 'ଟେକୋ' ଥବ୍କ । ବର୍ଷାରେ ସ୍ତ୍ରୀ ପିଛୁଲ ହୋଇଛନ୍ତି, ଛୋଟୋ ଛିଦ୍ରକା ବାଉଁଶର ଭର ଦେହର ଭାରସାମ୍ୟ ରଖା କରି କରି ବାଟ ଚାଲିଥିଲି । ଧର୍ମସାକ ନବାଭ । ଧର୍ମଙ୍କର ଆସି ପଡ଼ୁଛି ଦୂର ପାହାଡ଼ ଚୂଡ଼ାର ମେଘମାଳା ଉପରେ । ମନେହେଲା, ଭସାମେଘ ଖଣ୍ଡ ଗୁଡ଼ିକ ଯେମିତି ପାହାଡ଼ ପାଖରେ ଲୁଚକାଳି ଖେଳୁଛନ୍ତି—କିମ୍ବା ପରମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ପୁଣି ମନେହେଲା, ନା, ପାହାଡ଼ର ଚୂଡ଼ାମାନ ଧବଳ ମେଘର ଆବରଣ ତଳେ ଲୁଚକାଳି ଖେଳୁଛନ୍ତି । ବେଳେ ବେଳେ ମେଘ ଫାଙ୍କରେ ଫାଳଏ ଫାଳଏ ଖରା ଖେଳ ଛୁଟିକି ଆସି ପଡ଼ୁଛି । ପ୍ରଚୁର ହରଟୋଗୀସ୍ କାଶତୁ ଫୁଲ ପାହାଡ଼ ଦେହରେ ମହୁଫେଣା ଭଳି ଝାଙ୍କ ଝାଙ୍କ ହୋଇ ଫୁଟି ରହୁଛି, କିଏ ବା ଲାଲ, କିଏ ବା ନୀଳ, କିଏ ବା ବାଇଗଣି । ଏ ଯେପରି ରଙ୍ଗର

କଳାକୁଞ୍ଜ—ତା’ ଉପରେ ବତାସର ତେଜ ଅସି ଧକ୍କା ଦେଲାଯଣି ସତେ ଯେପରି ଚମକ ଉଠି ଏକ ଅପରକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରୁଛୁ । ସତେ ଅବା ବରହର ଉତ୍ସବ ପର୍ବ ।

ରାସ୍ତା ଉପରେ, ଅଣ୍ଟୁ ବ ଲୁଚୁନାହିଁ, ଛନା ଖଣ୍ଡିଏ ଖଣ୍ଡିଏ ଲୁଗାଖିଲା ପିନ୍ଧିଛନ୍ତି, ଦେହରେ ମୋଟା ଛୁଣ୍ଡା କୋଟ, ଗଳେ ପାହାଡ଼ୀ, ହାତରେ ବଲ୍ଲମ ଧରି ଅସୁଥିଲେ—ଅଣ୍ଟାରେ ତାଙ୍କର କୁରକ୍ରା । ଦୂରରୁ ତାଙ୍କୁ ଦେଖି ପଚାରିଲି—ଏଇ ଲୋକଗୁଡ଼ାକ କିଏ ?

ହେସ୍ତ ହସି କହିଲା—ନେପାଳର ଗୋର୍ଖାଲି ପୁଲିସ୍ ।

—ମୁଁ ଭାବିଥିଲି ଚୋର କି ଡକାଏତ ହୋଇଥିବେ ।

—ତା’ଠାରୁ ମଧ୍ୟ ଅଧିକ ନିମ୍ନସ୍ତରର ! ଯାଙ୍କର ବର୍ଷକଯାକର ଦରମା ଛଅଟଙ୍କା ମାତ୍ର । ଅବଶ୍ୟ ଛ’ ମାସ ସେମାନେ କାମ କରନ୍ତି ପୁଲିସରେ, ବାକି ଛ’ ମାସ ଗାଁକୁ ଫେରି ଗୃହବାସ କରନ୍ତି । ହାତକୁ ଖାଇ ସେମାନେ କାମ କରନ୍ତି । ଫେରିବେଳେ ଛଅଟି ଟଙ୍କା ସମ୍ବଳ କରି ଘରକୁ ଫେରନ୍ତି । ତା’ ମଧ୍ୟ ସବୁବେଳେ ମିଳେ ନାହିଁ । ବଡ଼ ସାହେବଙ୍କ ‘ଉତ୍ସବ’ ବାବଦ୍ ପାଏ ତିନି ଚାରି ଟଙ୍କା । ଏମାନେ ପୁଣି ଛ ଛ ମାସ ପାଳିକରି ଆସନ୍ତି—ଜଣେ ଏ ଛ ମାସ କାମ କଲା ତ ପର ଛ ମାସ ଆଉ ଜଣେ ଆସିଲା, ଏଇପରି ଚକ୍ର ଘୂରୁଥାଏ—ସେଇ ଘୂର୍ଣ୍ଣନରେ ଯାଙ୍କର ହାଡ଼ମାଂସ ମଧ୍ୟ ପେଷି ହୋଇଯାଏ । ତା’ ଉ ଭଣ ବାଟଘାଟ ଅଛି ! ସେମାନେ ଆସନ୍ତି ଦୂର ପାହାଡ଼ ଭିତରୁ,

ବେଳେବେଳେ ବାଘ ଭାଲୁ ମୁହଁରେ ପଡ଼ନ୍ତି—ଜଣେ ଅଧେ ଯେ ନ ମରନ୍ତି, ତା' ବି ନୁହେଁ ।

—ଏଇ ଅଟେଅଣା ଉଦ୍ୟମରେ ଏମାନେ ଚାକିରି କରନ୍ତି କାହିଁକି ?

—ନ କରି ବାଟ କାହିଁ ? ନ ହେଲେ ବେଲଙ୍କୁ ଜବରଦସ୍ତି ଟାଣି ଟାଣି ନେଇ ଜେଲରେ ଭର୍ତ୍ତି କରିଦେବେ । ବେଇଜ୍ଜତ ହେବେ ଘରର ଝିଅବୋହୂ । ସେଥିପାଇଁ ଏମାନେ ଦେଶ ଛାଡ଼ି ପଳାଇ ଯାଆନ୍ତି, ଇଂରାଜର ସୈନ୍ୟ ଦଳରେ ଯାଇ ନାଁ ଲେଖାନ୍ତି । ଦେଶରେ ଖାଦ୍ୟ ଥିଲେ କଣ ହେବ, ଏମାନେ ନା ଖାଇବାକୁ ପାଆନ୍ତି, ନା ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ କିଣିବାକୁ ପଇସା ହେଲେ ପାଆନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ସେମାନେ ଛୁଟନ୍ତି ଲଢ଼ାଇର ମଇଦାନକୁ, ସେମାନେ ଜାଣନ୍ତି, ଜୀବନଟା ହେଉଛି "ଏକ ଗୁଲ୍ଲିକା ଜାନ୍" । ଯେଉଁ କେଇଟାଦିନ ବଞ୍ଚିବେ, ସେଇ କେଇଟା ଦିନ ଅଭାବର ହାତରୁ ନିଜକୁ ବଞ୍ଚାଇ ଜୀବନଟାକୁ ଉପଭୋଗ କରିବାକୁ ସେମାନେ ଚାହାନ୍ତି ।

—ଏମାନେ କଣ ପାଠ ଶାଠ ପଢ଼ିବାର ସୁଯୋଗ ପାଆନ୍ତି ନାହିଁ ?

—ଏମାନେ ଯେ କେବଳ ପାଆନ୍ତି ନାହିଁ, ତା' ନୁହେଁ । ହଜାରକରେ ଜଣେ ଅଧେ ପାଆନ୍ତି କି ନା ସନ୍ଦେହ । ସାରା ନେପାଳ ଭିତରେ ପାଠଶାଳା ଖୋଜି ଆସିଲେ ପୁରା ପଚିଶଟା ବି ପାଇବେ ନାହିଁ । ଶୁଣିଲି ହଜାରକରେ ଜଣେ ଲୋକ ଯେଉଁ ଦେଶରେ ନାମମାତ୍ର ଲେଖାପଢ଼ା ଜାଣନ୍ତି, ସେ ଦେଶରେ ଏମାନେ ପାଇବେ

ପାଠପଢ଼ିବାର ସୁବିଧା ?—ଯେଉଁମାନଙ୍କର ସଙ୍ଗତି ଅଛି, ସେମାନେ ତାଙ୍କର ପିଲାପିଲିଙ୍କି ପଠାନ୍ତି—ଜୟନଗର, ସୀତାମାଢ଼ି, ଦ୍ୱାରଭଙ୍ଗାକୁ । କେହି କେହି କଲିକତା ମଧ୍ୟ ପଠାନ୍ତି । ଏଇତ ହେଲା ନେପାଳର ଶିକ୍ଷିତ ଆଉ ଶିକ୍ଷାର ନମୁନା ।

ମୁଁ ଟିକିଏ ଅନ୍ୟମନସ୍କ ହୋଇ ଯାଉଥିଲି । ଶ୍ରେଷ୍ଠ କହିଲେ—କଣ ଭାବୁଛନ୍ତି, ନେପାଳଟା ଏକ ଅପୂର୍ବ ଦେଶ, ନୁହେଁ ?

—ଭାବୁଛି, ଏଇ ସବୁ ଗାଁ ଗାଁରେ ଡାକଘରର ସଂଯୋଗ ରଖା ହୁଏ କିପରି !

—ଜନରବରେ । ଲୋକଙ୍କ ମୁହଁରେ କଥାରେ କଥାରେ ସମ୍ବାଦ ପ୍ରଚାରିତ ହୁଏ । ତାଛଡ଼ା ମଧ୍ୟ ଅଛି କେଉଁଠି କେମିତି—ସାଧାରଣତଃ ଜିଲ୍ଲାର ପ୍ରଧାନ ସହର ଗୁଡ଼ିକରେ । ସେଠାରୁ ମାସରେ ଥରେ ଦୁଇଥର ଚିଠିପତ୍ର ଗାଁରେ ଆସି ବଣ୍ଟାହୁଏ । ସେଥିରେ ମଧ୍ୟ ଲୋକଙ୍କ ଦୁଃଖର ସୀମା ନାହିଁ । କେହି ହୁଏତ ଯାଇଛି ପଲ୍ଟଣରେ ନୌକିରୀ କରିବାକୁ, ସେଠାରୁ ଆସିଲା ଦୁଃସମ୍ବାଦ । ଗାଁରେ ଚିଠି ଆସି ପହଞ୍ଚିଲା ଦ' ମାସ ପରେ । ଚିଠି ଆଣି ପିଅନ କହିଲା, ପଚା ଚାରିଅଣା, ନହେଲେ ଚିଠି ମିଳିବ ନାହିଁ । ଚାରିଅଣା ପଇସା ଦେଇ ସେବା ଚିଠି କିଣିଲେ, କିନ୍ତୁ ପଢ଼ିବ କିଏ ? ପିଅନକୁ ଆହୁରି କିଛି ଦକ୍ଷିଣା ଦେଲେ ହୁଏତ ସେ ପଢ଼ିଦିଏ । ନହେଲେ ଧାଇଁ ଦଶମାଇଲ, ମୁନ୍ସିଙ୍କୁ ଦଉ ନଇଁରଣା । ସେ ବି ହୁଏତ ଭୁଲ ପଢ଼ୁ ପଢ଼ୁ ସବୁ ପଢ଼ିଦେଲା । —ଏଇତ ଅବସ୍ଥା ।

ମୁଁ କହିଲି—ଚମତ୍କାର ! ଇଂରାଜର ବ୍ୟବସ୍ଥା ତ ଭାବିଲେ ଯା' ତୁଳନାରେ ବେଶ ଭଲ !

—ନେପାଳଠାରୁ ଭଲ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସତରେ ଭଲ ନୁହେଁ । ସେଇଥିପାଇଁ ତ ଆପଣମାନେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ନୁହଁନ୍ତି !

ମୁଁ କହିଲି—ରକ୍ସୌଲ୍‌ରୁ ତ ମୋଟର ସଡ଼କ ତିଆରି କରି ହେବ, ଏମାନେ କରି ନାହାନ୍ତି କାହିଁକି ?

—ଦେଶରକ୍ଷାକୁ ଭୟ କରେ । ଏଇଟା ପରା କାଠମାଣ୍ଡୁ ଉପତ୍ୟକାର ଦୁର୍ଭେଦ୍ୟ ସ୍ଥାନ । ରାସ୍ତା ତିଆରି କଲେ ଶତ୍ରୁଙ୍କୁ ସେ ବାଟ ମିଳିଯିବ ।—ଏଠାରେ ମୋଟର ନାହିଁ, ତଥାପି କାଠମାଣ୍ଡୁରେ ମୋଟର ଦେଖିବେ । କିନ୍ତୁ ସାବଧାନ—ଯେତେବେଳେ କୌଣସି ମୋଟରର ଶବ୍ଦ ଶୁଣିବେ, ଯାନଙ୍କ ପାଦେ ରାସ୍ତା ଛାଡ଼ି ବିପରୀତ ଦିଗକୁ ମୁହଁ କରି ଛିଡ଼ା ହେବେ । ନହେଲେ ଦଣ୍ଡଦାନ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ । ରାସ୍ତାରେ ଛିଡ଼ାହୋଇ ରାଜାଙ୍କ ମୁହଁ ଦେଖିବେ ? ଅସମ୍ଭବ !

ମୁଁ କହିଲି—ଏହା କଣ ସମ୍ଭବ !

—ଅନ୍ୟ କେଉଁଠି ହୁଏତ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ, ନେପାଳରେ ସବୁ ସମ୍ଭବ ।

ତା' କଥା ମୁଁ ବିଶ୍ୱାସ କରି ପାରୁ ନଥିଲି, କିନ୍ତୁ ପ୍ରତିବାଦ କରିବାକୁ ମଧ୍ୟ ବଳ ପାଉ ନଥିଲି । ହୁଏତ ବା ରାଣାଶାହୀ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଏକଲା କିଛି ଥିବ ନିଶ୍ଚୟ । ଅବଶ୍ୟ ପରେ ବୁଝିଛି, ଛେତ୍ରୀ ମିଥ୍ୟାବାଦୀ ନୁହେଁ, କିନ୍ତୁ ଅଳଙ୍କାରିକ ।

ଗୋଟିଏ ଗାଁ ପାରି ହୋଇ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଗାଁ ଅଡ଼କୁ

ଆମେ ସ୍ଥିର କରିଛୁ, ଏଥର କେବଳ 'ଚଢ଼ାଇ' ନୁହେଁ, 'ଓହ୍ଲାଇବ' ମଧ୍ୟ ।

କେତେବାଟ ଯାଇ ମୁଁ ପ୍ରଶ୍ନ କଲି—ଏମିତି ସ୍ଥଳରେ କାଠମାଣ୍ଡୁରେ କେବେ ପହଞ୍ଚିବା ?

—ଆଜି ତ ସମ୍ଭବ, ତେବେ କାଲି ହେଲେ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା ।

—କିନ୍ତୁ— ।

—କିନ୍ତୁ କଣ ? ରହିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ତ ? ତା' ମୁଁ କରିବି । ସଞ୍ଜ ଆଗରୁ କେଉଁଠି ହେଲେ ଆପଣଙ୍କର ସବୁ ପ୍ରକାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଦେଇ ମୁଁ ବାହାରି ପଡ଼ିବି । ଆଜି ରାତିରେ ମୋର କାଠମାଣ୍ଡୁରେ ପହଞ୍ଚିବା ଦରକାର । ମୁଁ ସବୁ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଦେଇ ଯିବି—ଆପଣଙ୍କର କୌଣସି 'ଡିକ୍‌ଲପ୍' ହେବ ନାହିଁ । ଏଠାରୁ ସ୍ୱଟୌର୍ଡ ବାଟରେ ଆପଣ କାଠମାଣ୍ଡୁକୁ ଯାଇ ପାରିବେ ।

—କାଲି ରାତିଟା ତ ଭଲରେ ଭଲରେ କଟିଛି । ହୋଟେଲଟା ଅପରିଷ୍କାର ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଅସୁବିଧା ହୋଇ ନାହିଁ ।

—ସେଇଠି ତ ଆପଣ ଭୁଲ କଲେ । ନୂଆ ଦେଶକୁ ଆସିଛନ୍ତି, ଭଲକରି ଦେଖି ଶୁଣି ଯାଇକି ପରେ ଯାଇ ମତାମତ ଦେବେ । ଏଠାରେ କିଏ ସେ କଣ, ତା' ଆମେ ବି କହି ପାରିବୁ ନାହିଁ, ଆପଣ ତ ଦୂରକଥା । ସେଇସବୁ ହୋଟେଲ ଗୁଡ଼ିକ ବେଶ୍ୟାଳୟର ଛଦ୍ମବେଶ ମାତ୍ର । ସେମାନେ ପରାମର୍ଶ କରୁଥିଲେ, ରାତିରେ ଆପଣଙ୍କ ଜିନିଷକୁ

ଧ' ଉଠେନାହିଁ ତ୍ରିଅ ପଠାଇ ଟଙ୍କା ଉଦ୍ଧାର ହସ୍ତଗତ କରିବାକୁ । ମୋତେ ଦେଖି ତାଙ୍କର ପ୍ଲାନ୍ ଫସ୍କି ଗଲା । ଥରଟିଏ ଏଇଭଳି ଏକ ବ୍ୟାପାରରେ ନିଜେଷ୍ଟ ଅଛି ଗୋଟିଏ ହୋଟେଲରେ ମୁଁ ଗୋଳମାଳ କରିଥିଲି ବୋଲି ସେମାନେ ଓଲଟଗଲେ । ତା' ର ଜଣ କମ ହାଙ୍ଗାମା ! ପୁଲିସକଲେ ସେମାନେ, ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଚଲି ମୁଁ, ଫଳରେ ମୋର ହେଲା ଦୁଇମାସ ଜେଲ୍ ।

—ତାଙ୍କୁ ଶାସ୍ତି ନଦେଇ ଦେଲେ ଅପଣଙ୍କୁ ? ପୁଲିସମାନେ କ'ଣ ଅଇନ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ ? ସେମାନେ ନାହିଁକି ମକଦ୍ଦମାରେ ଲଢ଼ିଲେ ନାହିଁ ?

ଜେନ୍ତ୍ର ହସି କହିଲା—ଏ ଦେଶରେ ଓକିଲ ମୁକ୍ତାର ମାହାନ୍ତି ବାବୁଙ୍କ । ଅସାମୀ ଅଉ ଫରିଅଦିଙ୍କ ଡାକ ଶୁଣାଣି ଅନୁସାରେ, ହାକିମ ଯାହା କଥା ବିଶ୍ୱାସ କରିବେ, ସେଇ ଅନୁଯାୟୀ ହେବ ରାୟର ଫଳ । ଏ ଦେଶର ଏଇ ହେଲା ଆଇନକାନୁନ । ଜେଲ୍‌ର ପୁଣି ଯାହା ଅବସ୍ଥା.—ତା' ଆକୁ ପଦ ଗୁଲିକର ମାର ଦେଉଥାନ୍ତି, ବରଂ ଭଲ ହେନ୍ତା । ଦକ୍ଷସାତ ମୁଗୁର ଧରି ପଥର ଭାଙ୍ଗିବାକୁ ପଡ଼େ, ...ମ ନେଲସ ନ ପିଠିରେ ଚାବୁକ୍ ପଡ଼ିଲା । ଖାଦ୍ୟ ନ ଦେଇ ଦଅନ୍ତି ଡାଲିଅଣାର ଜଉଁ ଭେଣନ୍ । ଦକ୍ଷଟାସାକର ...ଣୀ ପରେ ତା' ର ଗିଳ ଖାଇବାକୁ ହେବ ... ...ରେ । ଗୋଟିଏ ମାଟି ହାଣ୍ଡି ଅଉ ଗୋଟିଏ ମାଟି ...ନ—ସେ ବି ଦେହାତ୍ ଭାଙ୍ଗିଗଲେ ଗୋଡ଼ ବେଡ଼ି ପଡ଼ିବ । ...ଁ ଉପରେ ଶୋଇ ରାତିଟା କଟିଯାଏ । ସେଇଁ ମଶା ...ର ଖଞ୍ଜଣୀ—ଉଃ । ଅପଣ କଳ୍ପନା ମଧ୍ୟ କରି ପାରିବେ

ନାହିଁ । ନେପାଳ ଭେଲକୁ ଥରେ ଯଦି ଯାଆନ୍ତେ, ଦେଖନ୍ତେ ତାର ଭୌତିକ ରୂପ !

ଗତ ଶତକରେ ଶୁଣୁଥିଲି, ଯା'ହେଉ, ଗୋଟିଏ ସ୍ୱାଧୀନ ହିନ୍ଦୁ ଦେଶ ତ ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ପୃଥିବୀର ମାନଚିତ୍ରରେ ରହିଛି ।—ଆଜି ଶୁଣୁଛି, ଏଭଳି ସ୍ୱାଧୀନ ଦେଶ ନ ଥିଲେ ବରଂ ଭଲ ହୋଇଥାନ୍ତା !

ମୁଁ କହିଲି—କାଲି ଗୋଟିଏ ପାନ ଦୋକାନରେ ପାନ କିଣିଲି, କିନ୍ତୁ ସେ ମୋ ହାତରେ ପାନ ନ ଦେଇ ହାତ ଉପରକୁ ପକାଇ ଦେଲା କାହିଁକି ?

—ବୋଧହୁଏ ଆପଣ କୌଣସି ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୋକାନକୁ ଯାଇଥିବେ । ଏ ଦେଶରେ ଗୋ-ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆଉ ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତି ଅତି ଉଚ୍ଚସ୍ତରର ଜୀବ, ଅବଶ୍ୟ ରାଜା ମହାରାଜାଙ୍କ ନିକଟରେ ନୁହେଁ । ଆପଣଙ୍କ ଅସାବଧାନତା ଯୋଗୁ ଯଦି ଦୋକାନର କାହାର ଗୋଡ଼ଟାଏ ଛୁଇଁଲା ତ ଜାଣିଥିବେ ଆପଣଙ୍କ ଗୋଡ଼ଟାଏ କଟିଲା । କୌଣସି ନାରୀଙ୍କ ଅସାବଧାନତେ ଯଦି ତା' ଦେହରେ ହାତ ପକାଇଛନ୍ତି, ତା'ହେଲେ ସେଇ ହାତଟାକୁ ମଧ୍ୟ ଆପଣ ଛାଡ଼ିଯିବେ ଏ ଦେଶରେ । ଥୁଆ ହୋଇ ଟିକେ ଦେଖିବେ—କଥା ଶେଷ ହୋ ହୋ ହୋଇ ହସି ଉଠିଲି । ବାଟଟାସାରା ସେ 'ନମ୍ବର ଟେନ୍' ସିଗାରେଟର ଦୁଇଟା ପାକେଟ ଖାଲି କରି ପୁଣି ନୂଆ ପାକେଟ ବାହାର କରି ମୋତେ ଗୋଟାଏ ସିଗାରେଟ ଦେଲେ ।

ମୁଁ କହିଲି—ଏ ଦେଶରେ ମୁସଲମାନ ବି ତ ଅଛନ୍ତି ?

—ଅଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ନେପାଳର ନୁହନ୍ତି, ବିହାରର । ଚୋରା ବିକି କରିବା ହେଉଛି ତାଙ୍କର କାମ । ସେମାନେ କି କରନ୍ତୁ ? ପେଟର ଦାଉରେ ସେମାନେ କରୁଛନ୍ତି ହନୁମାନଜୀଙ୍କ ପୂଜା । ନ ହେଲେ ରହି ପାରିବେ ନାହିଁ ! ସ୍ୱାଧୀନ ଦେଶ ବୋଲି ଆପଣଙ୍କର ହୁଏତ ଶ୍ରଦ୍ଧା ରହିଛି, କିନ୍ତୁ ଦୂରରୁ ଯାହାକୁ ସୁନ୍ଦର ବୋଲି ମନେହୁଏ, ପାଖକୁ ଆସିଲେ ସେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ କର୍ପୂର ଭଳି ଉଡ଼ିଯାଏ । ଫେରିଲେ ତ, ଏଥର ଦେଖିଥାନ୍ତୁ ଦେଶଟାକୁ । ତା'ପରେ ଦେଶକୁ ଫେରି ଆପଣଙ୍କ ଲୋକମାନଙ୍କୁ କହିବେ, ନେପାଳଟା କେମିତି ବିଚିତ୍ର ଦେଶ !

ବର୍ଷା କାଳ । ଆକାଶରେ ମେଘ, ରାସ୍ତା ଉପରେ ପାଣି, —ଟ୍ରେନରେ ଭିଡ଼, ଛୁଙ୍କି ଭଳି ଝାକୁଅ, ଏସବୁକୁ ସଙ୍ଗୀ କରି ଫେରିଥିଲି । ସେଥିପାଇଁ ବର୍ଷାଟା ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ, ଯାହା ଭିତରେ ଅନ୍ଧାରୁଡ଼ି ଖୋଲିବାକୁ ଯାଉ । ଯାହାକୁ ଜଉଚର ସେତିକି ସେତିକି ଭିଜୁଛି, ସେତିକି ସେତିକି ଶୀତ ଅନୁଭବ କରୁଛି । ପଛର ଝାଡ଼ିବାଲା ଭଉଣୀ ସୁନ୍ଦେଇ ଧରି ଚିନ୍ତା ମନ୍ଦିରରେ ଆସୁଥିଲା । ଛୋଟିଆ ସବୁ କଥା ଆମର ସ୍ମୃତିରେ ।

ସମୁଦ୍ରର ତା ଭିତରେ ମଦନ୍ଥ ଷ୍ଟେସନ ଟିକେ ମୋ ପାଇଁ 'ଟିକେଟ୍' ଖୋଜିବାକୁ । ମୁଁ କାଣ୍ଡିବାଲା ପାଖରେ ଅପେକ୍ଷା କରି ବସିଲି ।

ଡେଡେଭେବେଲ ଟଟେର ଫେରି ଆସି କହିଲା— ଯଜିକ ପାଇଁ ନିଗ୍ରପଡ ଜାଗା ମିଳୁଛି । ଉରବାଲା ଅଣ

ତାର ସ୍ତ୍ରୀ କେବଳ ଅଛନ୍ତି । ଉପର ତଳ ଦୁଇଟି ବଖରା—ଉପର ବଖରା ଖଣ୍ଡିକ ଆପଣଙ୍କ ପାଇଁ ଛାଡ଼ିଦେବ । ଦିନକ ପାଇଁ ଟଙ୍କା ଗୋଟାଏ ଖର୍ଚ୍ଚ କଲେ ଚଳିଯିବ । ଘରର ମାଲିକ ଯାଇଛନ୍ତି ସହରକୁ, ସେ ଆସିଲେ ଗପସପରେ ବି ଆପଣଙ୍କ ସମୟ କଟିଯିବ । ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ 'ଡେରା'ରେ ପହଞ୍ଚାଇ ଦେଇ ଚାଲିଯିବି, କାଲି ମୋ ଘରେ ଆପଣଙ୍କ ପାଇଁ ସବୁ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରି ରଖିଥିବି ।

ମୋର ମନ ହେଉଥିଲା, ନେତ୍ର ସାଙ୍ଗରେ ଚାଲିଗଲେ ତ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା ! ନେତ୍ର କହିଲା—ଆପଣ ମଧ୍ୟ ରହି ଯାଉ ନାହାନ୍ତି କାହିଁକି, ନହେଲେ ଚାଲନ୍ତୁ, ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଆପଣଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଯିବି ।

—ଆପଣ ଭୟ କରୁଛନ୍ତି କି ? ମୋର ଅଟକିବାର ବାଟ ନାହିଁ, ନ ହେଲେ ଆପଣଙ୍କ କହିବାଯାଏ ରହନ୍ତା ନାହିଁ । ଆଉ ଅଳ୍ପ ତ ଆପଣ ମୋ ସାଙ୍ଗରେ କେତେବେଳେ ଯାଇ ପାରନ୍ତେ ନାହିଁ । ଏବେ ବୁଢ଼ା ଛ-ସାତ ଘଣ୍ଟା ଚାଲିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ପାହାଡ଼ୀ ବାଟରେ ପାହାଡ଼ିଆମାନେ ମାଙ୍କଡ଼ ଭଳି ଟପିଯିବେ, ଆପଣ 'ଦେଶୀ' (ସମତଳ ପ୍ରଦେଶର ଲୋକ), ଆପଣଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ତା' ଆଦୌ ସମ୍ଭବ ହେବ ନାହିଁ । ଶେଷକୁ ଦୁହେଁଯାକ ଅଟକି ଯିବା । ବରଂ ସକାଳେ ଏକ ଭାଣ୍ଡିବାଲା ଆସି ଆପଣଙ୍କୁ ବାଟ ଦେଖାଇ ଦେବ, ସାଙ୍ଗରେ ନେଇ କାଠମାଣ୍ଡୁରେ ଯାଇ ଛାଡ଼ି ଆସିବ ।

ରାସ୍ତା ଉପରୁ ପ୍ରାୟ ପନ୍ଦର ଷୋହଳ ହାତ ତଳରେ କାଠ ଘର, ଆମ ଦେଶର ଗୋରୁ ଗୁହାଳଠୁ ମଧ୍ୟ ନିକୃଷ୍ଟ ।

ପାହାଡ଼ର କାନ୍ଥ ସାଙ୍ଗରେ ଯେପରି ଗୁମ୍ଫା ହୋଇ ରହିଛି ଘର ଖଣ୍ଡିକ । ତଳ ବଖରାରେ ଛେଳିଗୁଡ଼ାଏ ଘୁଷୁରି ଓ ଗୋରୁଗାଇ—ଉପର ବଖରାରେ ଗୃହସ୍ବାମୀ ରହନ୍ତି । ଉପର ଛୋଟିଆ ଖଣ୍ଡିକ ମୋତେ ରହିବାକୁ ଛାଡ଼ି ଦେଇ ଗୃହସ୍ବାମିନୀ ବିଛଣା ବିଛାଇ ଦେଲେ ।

ସେତେବେଳକୁ ବେଳ ବୁଡ଼ି ଆସୁଥିଲା । ମୁଁ ବାହାରି ପଡ଼ିଲି ପାହାଡ଼ ବୁଲିବାକୁ । ଗୃହସ୍ବାମିନୀ ପଚାରିଲେ—ଆପଣଙ୍କ ଜାତି ?

—ବ୍ରାହ୍ମଣ ।

—ତା'ହେଲେ 'ଚୌକାବନ୍ଧନ' କରିଦିଏଁ ।

—ଦରକାର ନାହିଁ ।

—ବେଶୀଦୂର ଯିବେ ନାହିଁ, ଭାଲୁ ମାଡନ୍ତି ।

ମୁଁ 'ସିଧା' ନେଇ ଚାଲେ ବୁଲି ବୁଲି କିଛି ଦୂରରେ ଗୋଟିଏ ଝରଣା କୂଳରେ ଶୁଖିଲା ଜାଗା ଦେଖି ପଥର ଉପରେ ଆସି ବସିଲି । ପାହାଡ଼ ପଛପଟେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଧୀରେ ଧୀରେ ଢଳି ପଡ଼ୁଥିଲେ । ପଛଆଡ଼ ଶିରି ଶିରି ପବନ ମାଦକତା ସୃଷ୍ଟି କରୁଥିଲା । କିଛି ସମୟ ପୂର୍ବରୁ ବର୍ଷା ହୋଇ ଯାଇଛି । ଚାରି ପାଖର ପାହାଡ଼ ଦେହରୁ ଜଳଧାରା ନେଇଆସି ଝରଣାଟାକୁ ପୁଷ୍ଟ କରି ଦେଉଛି । ଗୁରୁଅଡ଼େ ଝର୍ ଝର୍ ଛୁଟେ । ମ୍ଳାନ ସୂର୍ଯ୍ୟ କିରଣ ସହ ଗୋଧୂଳିର ମନ୍ଦ ମନ୍ଦ ପବନ ଶାନ୍ତ ସମାହିତ ପ୍ରକୃତି ବକ୍ଷରେ କାହାର ମୂର୍ଚ୍ଛନା ଖେଳାଇ ଦେଉଥିଲା । ସନ୍ଧ୍ୟାର ଆଗମନରେ ଗୋରୁ ବାଛୁରୀଙ୍କ ପିଲ୍ଲଗୁଡ଼ିକ ଲୁହତ ଭାବରେ ଝରଣା ସେ ପାଖରେ ଗୋରୁ

ମହିଁଷ ଅଡ଼ାଇ ଘରକୁ ଫେରୁଛନ୍ତି । ଗାଈ ମହିଁଷ ବେକର ଘଣ୍ଟା ଶବ୍ଦ ଗୀର୍ଜାର ଘଣ୍ଟାଧ୍ୱନି ଭଳି କାନରେ ଆସି ବାଜୁଥିଲା । ପ୍ରକୃତି ଯେପରି ତାର ଅସରନ୍ତି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଧରି ମୂର୍ତ୍ତିମତୀ ହୋଇ ଉଠିଛୁ । ସାନ ସାନ ଧାନ ଗଛର ସ୍ତର, ହରତଗୀଗର ବୁଦୁବୁଦୁକିଆ ଜଙ୍ଗଲ, ଝିଙ୍କାରିର ଐକତାନିକ ଡାକ, ସବୁ ଯେପରି ଗୋଟିଏ ଗ୍ରନ୍ଥିରେ ଛନ୍ଦା—କେଉଁଠି କେଉଁଠି ଯେପରି କୌଣସି ତ୍ରୁଟି ନାହିଁ । ସଭିଏଁ ସ୍ୱ-ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟରେ ଅନ୍ୟଙ୍କୁ ହାତ ଠାରି ଡାକୁଛନ୍ତି ।

ଇମିତି ସୁନ୍ଦର ଧରଣୀର ଭୟଙ୍କର ରୂପ ବି ଅଦ୍ଭୁତ ମଧ୍ୟ ଦେଖିଛୁ—ତା'ର ଆଉ ଗୋଟିଏ ପାହାଡ଼ୀ ଦେଶରେ । ସେଠାରେ ମଧ୍ୟ ଗଭୀର ଜଙ୍ଗଲ, ଅସହ୍ୟ ଶୀତର ସଜ୍ଜା । ଏଠା ଭଳି ଜନବସତି ନାହିଁ, ନାହିଁ ଇମିତି ଆବାଦୀ ଭୂମି । ମାଇଲ ପରେ ମାଇଲ ପର୍ବତର ଭୂମି ଅଙ୍କାବଙ୍କା ହୋଇ ପଡ଼ିଛି ସେ ଦେଶରେ । ମାଇଲ ପରେ ମାଇଲ ଅତିକ୍ରମ କରି ଯେତେବେଳେ କ୍ଳାନ୍ତ ଆସେ, ସେତେବେଳେ ଯାଇ ଦୁଇଟି ଦେଖାମିଳେ ଗୋଟେ ଅଧେ କୁଡ଼ିଆ ଘର । କେଉଁଠି ହେଲେ ଘନ ବସତି ନାହିଁ, ନାହିଁ ଲୋକଙ୍କ ଅବାଧ ଚଳାଚଳ, ଗୁଞ୍ଜନ ନାହିଁ କି କଳହ ନାହିଁ, ଅଛି କେବଳ ଦୂରବନରୁ ଭାସି ଆସୁଥିବା କାଟୁରିଆର କାଠ ହଣା ଶବ୍ଦର ବିଲମ୍ବିତ ପ୍ରତିଧ୍ୱନି । ସେଠାରେ ମଧ୍ୟ ବାସ କରନ୍ତି ଏମାନଙ୍କ ଭଳି ଗୋଟିଏ ପାହାଡ଼ୀ ଜାତି—ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ମଙ୍ଗୋଲୀୟ, ଶୁଷ୍କ-ରୁକ୍ଷ ଚହଲାନ, ପୁରୁଷ ଓ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ପୋଷାକରେ ବିଶେଷ ତାରତମ୍ୟ ନାହିଁ—ଏକ ପ୍ରକାର ବେଶପୋଷାକ,—ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଅମର ପ୍ରତିବାସୀ । ତାଙ୍କ କଥା କେତେଜଣ ବା ଜାଣନ୍ତି ?

—ଜାଣିବାର ଦରକାର ମଧ୍ୟ ହୁଏନା । କଞ୍ଚାପର୍ଦ୍ଧାର ଅନ୍ତରାଳରେ ସେଇ ଦେଶଟା ବି ସବୁଜ—ସେ ଭୁଟାନ ।

ଆଜି ଫୱଣା କୂଳରେ ବସି ମନେ ପଡ଼ୁଛି ସେଇ ଦେଶଟାର କଥା । ଅଥଚ କେତେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଏଇ ଦୁଇଟା ଦେଶ ଭିତରେ । ମନେହେଲା, ଅନେକେ ଯଦି ସେ ଦେଶକୁ ଯାଇ ନଥାନ୍ତି, ତା'ହେଲେ ନେପାଳର ଆଖିରେ ଭୁଟାନକୁ ଦେଖିଥିଲେ ହୁଏତ ଅଦ୍ଭୁତ ଚମତ୍କାର ଦିଶିଥାନ୍ତା । ପାଞ୍ଚହଜାର ବର୍ଷ ପୂର୍ବର ଐତିହାସିକ ନୃ-ତତ୍ତ୍ୱମୂଳକ କୌଣସି ଚିହ୍ନ ଯଦି ଆବିଷ୍କାର କରିବାକୁ ହୁଏ, ତାହେଲେ ଭୁଟାନକୁ ଯିବା ଦରକାର । ଆଜି ମଧ୍ୟ ମଣିଷ ସେଠି ମନୁଷ୍ୟଠାରୁ ନିମ୍ନ ମର୍ଯ୍ୟାଦାରେ ରହୁଛି, ବା ରହିପାରେ, ତା' ଭୁଟାନକୁ ନ ଦେଖିଲେ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିହେବ ନାହିଁ ।

ତାହାଙ୍କର ବାଗରେ ବସି ବସି ଦେଖୁଥିଲି, ନେପାଳ ଆଉ ଭୁଟାନ ଦି'ଟା ଯାକ ଦେଶ ଯେପରି ଚଳଚ୍ଚିତ୍ରର ଛବି ଭଳି ଆଖି ଆଗରେ ନାଚି ନାଚି ଖେଳି ବୁଲୁଛି । ଗୁର୍ଖା ସିପାହୀର ଉତ୍ପୀଡ଼ିତ ଭୂତପୂର୍ବ ସ୍ମରଣ କରୁଥିଲି ଅତୀତର ସେଇ ଶତେକ ଦୁଃସ୍ୱପ୍ନକୁ । ଅନନ୍ତ କାଳସ୍ରୋତର ବୁକୁରେ ତାହାଙ୍କ କାଳ ଢେଉରେ ଭାସି ଭାସି ବୁଲୁଥିଲା ସେଇ ଦି'ଟା ପାହାଡ଼ୀ ରାଜ୍ୟ । ସେଇ ମହାକାଳ ପର୍ବତ । ସେଇ କଳନାଦିନୀ ଫେୱାଣ ନଦୀର କୂଳ । ସେଇ କାଳୀଗୋଣ୍ଡର ବଜାର । ଲଳୁଣୀ ଆଉ ହରିଣ ମାଂସର ଦୋକାନ ପିଠିରେ ବାଜ ଦି'ପହର ବାଟ ହଟି ଧାଇଁ ଆସୁଛି ସଉଦାଗର । ଅଦ୍ଭୁତ

ଟିକେଟିଏ ଭଣ !—ସବୁ ଅଙ୍କ ମନେ ପଡ଼ୁ ନାହିଁ । ନେପାଳ ଆଉ ଭୁଟାନ ପରସ୍ପରକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରି ଯେପରି ତୁଷ୍ଟ ଯବନିକାର ଅନ୍ତରାଳରୁ ଅଭିନାଦ କରି ଉଠୁଛନ୍ତି, "ଭୁଟ୍, ଭୁଟ୍" । ବୁଦ୍ଧିଷ୍ଟ ଜନତାର ସ୍ପନ୍ଦନ ଯେପରି ତୀର ଭଳି ଛୁଟି ଆସି କାନ ପର୍ଦାରେ ବାଜୁଛି । ସେମାନେ ଯେପରି ଚିତ୍କାର କରି ଡାକ ଛାଡ଼ୁଛନ୍ତି—ଆରେ ଆମେ ବି ସେ ମଣିଷ, ଆମେ ମଧ୍ୟ ବିଧାତାଙ୍କ ସୃଷ୍ଟି, ଆମକୁ ବଞ୍ଚିବାକୁ ଦିଅ, ଖାଲି ବଞ୍ଚିରହିବାକୁ ଦିଅ !—ଆଉ ରାଜା । ତାର ପୁଣି ଜାତି କଣ ? ଧର୍ମ କଣ ? ଇଂରାଜର କିରସ୍ତାନ ରାଜା ଯାହା, ମିଶରର ମୁସଲମାନ ରାଜା ସେଇଆ, ନେପାଳର ହିନ୍ଦୁ ରାଜା ମଧ୍ୟ ସେଇ ଏକ ଗୋଷ୍ଠୀର, ଭୁଟାନର ବୌଦ୍ଧ ରାଜା ମଧ୍ୟ କମ ନୁହନ୍ତି । ରାଜା ଯିଏ, ସେ ସବୁବେଳେ ରାଜା । ତାର କାମ ହେଲା, ପ୍ରଜାର ବୁକୁର ରକ୍ତ ଶୋଷି ଶୋଷି କରି ନିଗାଡ଼ି ନେଇ ଆପଣାର ସୁଖ ସମ୍ଭୋଗ ତଳେ ତଳେ ବଜାୟ ରଖିବା । ରାଜାର ମୁକୁଟ ତଳେ ସୁଖ ଦୁଃଖ ରୂପ ଧରି ପ୍ରଜାର ଚିନ୍ତା କେବଳ ସ୍ଥାନପାଏ କାବ୍ୟ କବିତାରେ—ବାସ୍ତବ ରାଜା କିନ୍ତୁ ଆପଣା ସୁଖ ଦୁଃଖକୁ ହିଁ ଜାଣେ, ପ୍ରଜାର କଥା ଚିନ୍ତା କରିବାର ଅବକାଶ ତା'ର ଥାଏ ନା । ତେଣୁ ରାଜାର ସ୍ୱରୂପ ତା'ର ମୁକୁଟରେ ନାହିଁ କି ସିଂହାସନରେ ବି ନାହିଁ—ତା'ର ଶରୀରର ପ୍ରତି ଧୂଳିକଣାରେ ଫୁଟି ଉଠେ ସେଇ ସ୍ୱରୂପ । ସେ ରୂପ ବଡ଼ ବିକଟ, ବଡ଼ ହୃଦୟହୀନ—ସେଠାରେ ରାଜାର ଜାତି କେବଳ ରାଜାରେ ହିଁ ପରିସମାପ୍ତ ।

କେତେ କଥା ମନ ଭିତରେ ଗୁମୁରି ଉଠେ । କେତେ-

ତେବେ ମଣେ ହୁଏ—ସବୁ କ୍ଷମତା ଥାଆନ୍ତା, ତାହେଲେ ସମୂଳେ ଉତ୍ପାଟିତ କରି ଧ୍ୱଂସ କରି ଦିଅନ୍ତି ଏଇ ଅଭିଜାତ ଶ୍ରେଣୀଟାକୁ ।

ଥାଉ ଏସବୁ କଥା ।—

ଅଳ୍ପ ବହୁତ ହେଉ ପଛକେ ନେପାଳ ସରକାର ସାଙ୍ଗରେ ସାକ୍ଷାତ ସମ୍ପର୍କ ରହୁଛି ସେ ଦେଶଟାର । ସାମରିକ ହେଲେ ହେଉ ପଛକେ, ଗୋଟାଏ ଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସେଠାରେ ପ୍ରଚଳିତ ରହୁଛି—ରହୁବ ମଧ୍ୟ । କିନ୍ତୁ ଭୁଟାନର ଶାସନ ପ୍ରଣାଳୀ ବିଚିତ୍ର । ସବୁ ଖବର ମୁଁ ଦେଇ ପାରିନାହିଁ—ତାର କାରଣ, ସେ ଦେଶର ଲୋକଙ୍କର ଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସହିତ ପରୋକ୍ଷ ଅଥବା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କୌଣସି ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ । ସେମାନେ ରାଜାଙ୍କର ପ୍ରାପ୍ୟଟିକ ଦେଇ, ସବୁପ୍ରକାର ଜୁଲମକୁ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଲଦି ପରମ ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ବାସ କରୁଛନ୍ତି । ରାଜାର ପ୍ରାପ୍ୟ ମେଣ୍ଟାଇ ସେଇ ଅମଲାର ପ୍ରାପ୍ୟଟିକ ଗୌରବରେ ବହନ କରି ସେମାନେ ମୁକ୍ତିର ନିଶ୍ୱାସ ମାରୁଛନ୍ତି । ବିକାର ନାହିଁ କି ଅନୁଭୂତ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ । ଦେଶଟାକୁ କେତେଜଣ ଦେଓ୍ୱାନଙ୍କ ହାତରେ ଜିମା କରି ଦିଆ ହୋଇଛି । ଠିକ ସମୟରେ ରାଜକୋଷକୁ ରାଜସ୍ୱ ପଠାଇ ଦେଇ ସ୍ୱାଧୀନ ଭାବରେ ଲୋକପୀଡ଼ନ ଓ ନାରୀଧର୍ଷଣ କରିବା ହେଲା ତାଙ୍କର କାମ । ଇଜରା ମାହାଲ ଭଳି ଅବସ୍ଥା । ତାଙ୍କ କାମର କୈଫିୟତ କେହି ନିଅନ୍ତି ନାହିଁ, ଆଉ ସେମାନେ ବା କୈଫିୟତ ଦିଅନ୍ତେ କାହାକୁ ? ରାଜା ବସିଛନ୍ତି ମଦ-ଘଡ଼ା ଆଉ ସାତ ଜାତର ସୁନ୍ଦରୀକୁ ଧରି । ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଏସବୁ ଫାଲତୁ କଥା ଚିନ୍ତା କରି ମୁଣ୍ଡ ଖରାପ କଲେ

ଚଳେ

କଣ ଚଳିବ ? ଭୁଟିଆ ଦେଶର ସାକ୍ଷର ଲୋକସଂଖ୍ୟା ଏଇ ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ମଧ୍ୟକାଳରେ ବି ତିନୋଟି ଅଙ୍କ ଟପି ପାରି ନାହିଁ । ଯେଉଁ କେତେଜଣ ଲାମା ଧର୍ମ-ଚର୍ଚ୍ଚା କରନ୍ତି, ସେଇମାନେ ହେଲେ ଦେଶର ସାକ୍ଷର ଲୋକଙ୍କ ଭିତରେ ଗଣନୀୟ । ଘର ଉପରେ ମଲ୍ଲଙ୍ଗ ହୋଇ ସେମାନେ ବାସ କରିବେ—ଝୁଲଦାର ଲୁଗାପିନ୍ଧି, ଘଣ୍ଟ ବଜାଇ, ଭୂତ ତଡ଼ି ଅଜ୍ଞ ଜନ ସାଧାରଣଙ୍କୁ ନିର୍ବାଣ ପଥରେ ଆଗେଇ ନେବେ, ଆଉ ଯୋଗାସନରେ ସନ୍ତାନ ସୃଷ୍ଟି କରିବେ, ଏଇ ହେଲା ତାଙ୍କ ଜୀବନ ଯାପନର ପଦ୍ଧତି !

ସେ ଦୁନିଆର ଆଉ ଯାହା ହେଉନା କାହିଁକି, ବ୍ୟସ୍ତ ନାହିଁ କିଛି । ଡାକଘର, ଟେଲିଗ୍ରାମ, ମଟର, ସଡ଼କ, ଟେପାଲ ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ସେମାନଙ୍କର ଅଜ୍ଞାତ । କେତେଜଣ ସୈନ୍ୟ ଅଥବା ପୁଲିସ ଜରିଆରେ ଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଚାଲୁ ରହିଛି ସାରା ଦେଶଟାରେ ! ଯଥାର୍ଥ ବନ୍ୟ ସଂପଦ ଅଢ଼ୁ ନଇବଟା ବଡ଼ ଦୁଃଖ—ତାର କାରଣ ହେଲା କେବଳ ପଇସା । ଅନ୍ଧକାର—ଘନଘମାଟ ଅନ୍ଧକାର । ଯେତିକି ଯେତିକି ପାର୍ବତ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳ ଭିତରକୁ ଯାଉଥିବ, ସେତିକି ସେତିକି ନିଶ୍ୱାସ ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ଆସୁଥିବ !

ଭାରତ ସୀମାନ୍ତର ଘରଦ୍ୱାର ସବୁଠି ଭାରତୀୟ ଢଙ୍ଗର । କିନ୍ତୁ ପାହାଡ଼ ଡେଇଁଲେ ସବୁ ପ୍ରାୟ ଚୈନିକ ଢଙ୍ଗର, ଭାଷାରେ ମଧ୍ୟ 'ଚ'ର ପ୍ରଭାବ ବେଶୀ । ସମତଳ ଓ ଅର୍ଦ୍ଧ ସମତଳ ପ୍ରଦେଶରେ ନେପାଳୀ, ଲେପ୍‌ଚା, ମେଚ୍, ବଡ଼ୋ ଆଉ ସଭ୍ୟଗଣ ବାସ କରନ୍ତି—ଆଉ ପାହାଡ଼ ଅଞ୍ଚଳରେ ବାସ କରନ୍ତି ଭୁଟିଆମାନେ । ଆମରି ଭଳି ତାଙ୍କର ଖାଦ୍ୟ,

ପାର୍ଥକ୍ୟ କେବଳ ସେମାନେ ଯୋଡ଼ି ଖାଆନ୍ତି । ମଦଷ୍ଟା ତାଙ୍କର ନିତ୍ୟ ପାନୀୟ, ପିପାସାର ଉଦ୍ରେକ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଢକ ଢକ କରି ମାଟିଆ ପିଇଯିବେ ।

ଅପୂର୍ବ କେବଳ ସେଠାର ବୌଦ୍ଧ ମଠ ଗୁଡ଼ିକ । ଭୁଟାନର ପଦ ତଳେ ଅଛନ୍ତି ବୌଦ୍ଧ ମଠ, ନେପାଳର ଅଧିତ୍ୟକାରେ ଅଛନ୍ତି ସିନ୍ଦୂର ରଞ୍ଜିତ ପଥର ଆଉ ବର୍ମାର ସହରର ପ୍ରତି ଛକରେ ଅଛନ୍ତି ମଦ ଦୋକାନ ।

ଜାହାଜର ସେଇ ଗୁର୍ଖା ସଙ୍ଗୀଟି ସହ କଥା କହୁ କହୁ କେତେଥରକେ ଯେ ନୀରବ ହୋଇ ଯାଉଛି କହି ପାରିବିନାହିଁ । ତାର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଆଖି ମଧ୍ୟ ଏକାବେଳକେ ଲୁଚି ଯାଉଛି । କୌଣସି ଅଜଣା ଜୀବନବୀଣାର ଝଙ୍କାର ତାଙ୍କର ହୃଦୟରେ ଏପରି ମୂର୍ଚ୍ଛନା ତୋଳି ଦେଉଛି, କିଏ ଯେମିତି ଅନ୍ତର୍ଗହ୍ୱରରେ ସଙ୍ଗୀତ ଧ୍ୱନି ଶୁଣାଇଗଲା —'ଏଇ କଣ ପୃଥିବୀ, ଏଇ କଣ ସ୍ୱରୂପ ?'

ଧୀରେ ଧୀରେ ସିନ୍ଦୁର ଫାଟିଲା, ସକାଳର ଆଲୋକ ଦେଖା ଦେଲା । ଜାହାଜର ପ୍ରପେଲର ଶବ୍ଦ ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି ନାହିଁ—ଯେପରି ସ୍ତବ୍ଧ ଜାହାଜର ନିଶ୍ୱାସପାତରେ ତଳର ସାଗର ଜଳ ଆଲୋଡ଼ିତ ହେଉଛି । ଆଗରେ ଜଳ, ପଛରେ ଜଳ, ଚାରିଆଡ଼େ କେବଳ ଜଳମୟ । ସାଗର ତରଙ୍ଗ ଗୋଟିକ ପରେ ଗୋଟିଏ ଆସି ପିଟି ହେଉଛି ଜାହାଜ ଦେହରେ । ଯେପରି କେଉଁ ଏକ ଅଦୃଶ୍ୟ ମାତାର ହାତ

ସନ୍ତାନର ସୁଖନିଦ୍ରା ପାଇଁ ଅତି ଧୀରେ ଧୀରେ ଦୋଳା ଝୁଲଉଛି । ସେଇ ମା'ର ଅଦୃଶ୍ୟ କୋମଳ ହାତର ପରଶ ପାଇ ଜାହାଜ ମଧ୍ୟ ଶୋଇଛି—ଆରାମରେ ସଁ ସଁ କରି ନିଶ୍ୱାସ ଛାଡ଼ୁଛି ।

ଛ'ଟା ବାଜୁ ନ ବାଜୁଣୁ ଜାହାଜରେ ପୁଣି ବଜାର ବସିଗଲା ।

ବୁଲି ବୁଲି ସୁଲତାନ କେତେବେଳେ ଆସି ମୋ ପଛରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇଛି, ତା ମଧ୍ୟ ଦେଖି ନଥିଲି । ସେ ମୋତେ ହଲାଇ ଦେଇ କହିଲା—ଏ କଣ, ବାବୁ ମଶା କଣ ଛାତରେ ଶୋଇ ନାହାନ୍ତି ?

ମୁଁ ଅପଲକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ତା' ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ କହିଲି—ବୋଧହୁଏ, ଏଇଠି ବସି ତା'ହେଲେ କଣ ଘଣ୍ଟା ବିତି ଯାଇଛି !

ଜଣେ କାମେରା ଧରି ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟର ଫଟୋ ଉଠାଉଥିଲେ । ତାକୁଇ ଦେଖୁଥିଲି ।

ସୁଲତାନ ମୋର ଧ୍ୟାନ ଭଙ୍ଗ କରି କହିଲା—ଚାଲନ୍ତୁ ମୋ କେବିନକୁ, ଚା' ପିଇ ଆସିବେ । ବିନା ଆପତ୍ତିରେ ଯନ୍ତ୍ରଚାଳିତବତ୍ ତା' ପଛେ ପଛେ ଚାଲିଲି ।

ଚା' ପିଇ ଦେହଟା ଟିକିଏ ତାଜା ହୋଇଗଲେ ।

ସୁଲତାନ କହୁଥାଏ ତା'ର ସେ ଦିନର ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଇତିହାସ ।

—ଥରେ ବଡ଼ ବେଇଜ୍ଜତରେ ପଡ଼ିଗଲି ଆଜ୍ଞା ।

କେବଳ ହାରମୀ ନୁହେଁ ବୋଲି ଗୋଡ଼ାର ଫଇଲ୍‌ରେ ବନ୍ଧିଗଲି । ଜଣେ ମାନ୍ଦ୍ରାଜୀ ତାର ଜନ୍ମରୁ ସାଙ୍ଗରେ ଧର ଅଫ୍ରିକା ଯାଇଥିଲା । ଜାତରେ ତଲ୍ରିଅ ମୁସଲମାନ । ତଥାପି ଆମ ଭଳି ସ୍ୱଜାତ ସେମାନେ ନୁହନ୍ତି । ମାନ୍ଦ୍ରାଜୀ ମୁସଲମାନ ଆଉ ଆପଣମାନଙ୍କ ଦେଶୀ ଜାତ ଏକା ଶ୍ରେଣୀର । ଏମାନେ ଯେପରି ନାମମାତ୍ର ହିନ୍ଦୁ, ସେମାନେ ସେପରି ନାମମାତ୍ର ମୁସଲମାନ । ବାଟରେ ମରଦଙ୍ଗାରୁ ହେଲା କଲେରା—ଅବଶେଷରେ ସେ ମଲା । ଡାକ୍ତର ସାହେବ ସାର୍ଟିଫିକିଟ ଦେଲା, ଓଠାଇ ନେଇ ଦରିଆ ଭିତରକୁ ଫେଲିଦେଲ ଅଣ । ଝୁପ୍‌କରି ପଡ଼ିବା ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ବୁଡ଼ିଗଲା । କିନ୍ତୁ ତାକୁ ଦରିଆରେ ପକାଇଦେବା ପୂର୍ବରୁ ମନେ ହେଉଥିଲା, ଲୋକଟା ଯେପରି ମରିନାହିଁ । ଜାହାଜରେ କଲେରା ହେଲେ ଲମିତ ହୁଏ । ଔଷଧପତ୍ର ନାହିଁ କହିଲେ ଚଳେ । ଯାହା ବା ଅଛି, ତା' ମଧ୍ୟ ଖରଚ ହୁଏ ସାହେବ-ମାନଙ୍କ ମୁଣ୍ଡବଥା ଭଲ କରିବାରେ । ଆଉ ସବୁ ମେମ୍‌ସାହେବ ବହୁଲେ ଜାହାଜରେ, ତା'ହେଲେ ଡାକ୍ତରର ଉତ୍ତର ଜବାବ୍ । 'ୟସ୍ ମେଡ଼ା' (Yes Madam) କହୁ କହୁ ତାର ଦିନ କଟେ ।

ମୁଁ ତାର ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ଅନେକ କଥି ଶୁଣୁଥିଲି ତା'ର ଅସଂଲଗ୍ନ କଥା । ଲୋକଟା କିନ୍ତୁ ଉପଭୋଗ୍ୟ ମନେହେଲା, କହିଲି—ତା'ପରେ ?

ଟେବୁଲର କୋଠାଏ କୋଣରେ କେତେଜଣ ଖଲାସୀ ବସି ତାସ ଧର ଜୁଆ ଖେଳୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଭିତରୁ ଜଣେ

ଗଳାଖଙ୍କାର କହିଲା—କି ସୁଲତାନ୍ ମିଆଁ, ନବାର 'କସ୍ମ' ଗୁଲିଲା ପରି ! କହୁଥା, କହୁଥା, ଦୁନିଆରେ କେହି ଯେପରି ବାଧା ନ ପଡ଼ନ୍ତି !

ତା କଥାରେ କାନ ନ ଦେଇ ସୁଲତାନ୍ ପୁଣି କହୁଥାଏ—ଇସ୍ତ୍ରୀଟା ତ କାନ୍ଦକାଟି ଅଥୟ । କେତେ ଆଶା ବାନ୍ଧି ନୂଆ ଘର କରିବାକୁ ଯାଉଥିଲା ଅଫ୍ରିକା—ସବୁ ତା'ର ଖୋଦାର ନଫ୍‌ରତରେ ଭାଙ୍ଗିଗଲା । ତାର କଥାବାର୍ତ୍ତାରୁ ମନେହେଲା, ସ୍ୱାମୀର ମୃତ୍ୟୁ ଅପେକ୍ଷା ଅଜଣା ଜାଗାରେ ଅସହାୟ ଅବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ିବା ଚିନ୍ତାରୁ ତାର ଦୁଃଖ ବେଶୀ । କେନାରୁକ୍ (ଜୋହାନ୍‌ସବାର୍ଗ)ରେ ତା'ର ସ୍ୱାମୀର ଘର ଅଛି, କିନ୍ତୁ ତାକୁ ତ କେହି ଚିହ୍ନନ୍ତି ନାହିଁ ।

—ଇମିତି ଇମିତି କେତେଟା ଦିନ ବିତିଲେ । ଅବଶେଷରେ ସେ ଦିନେ ମୋର ହାତ ଧରି ଅଧା ହିନ୍ଦି ଅଧା ମାଡ୍ରାଜୀରେ କହିଲା—ମିଆଁ ସାହେବ, ଯଦି କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ମୋତେ ମାଲବାରରେ ପହଞ୍ଚାଇ ଦେବ, ତା'ହେଲେ ଅଲ୍ଲାର ଦରବାରରେ ତୁମ ପାଇଁ ହଜାର ଦୁଆ ମାଗିବି ।

—ମୁଁ କହିଲି, ଅଚ୍ଛା ଦେଖିବା !

—ବହୁ କଷ୍ଟରେ ସାହେବର ଗୋଡ଼ହାତ ଧରି ରାଜି କରାଇଲି । ଏଇ ଜାହାଜରେ ସେ ରହିବ, ପେନାଙ୍ଗ ବାଟରେ ତାକୁ ଓହ୍ଲାଇ ଦେବେ କଣ୍ଡିଏରେ । ସେଇଦିନୁ ନିତି ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ସେ ଉପରର ରେଲିଂ ଧରି ଛିଡ଼ା ହୋଇ ରହୁଥିଲା । ଦୂରରୁ ତାକୁ ଦେଖି ମୁଁ ମୁଲ୍ ଅସୁଥାଏ । ଯାହା ବା କିଛି ପଇସାପତ୍ର ଥିଲା, ସେଥିରେ ତା'ର ଦିନ ଗୁଜରାଣ ମେଣ୍ଟୁଥାଏ ।

—ସଭିଏଁ ଏଣେ ଥଟ୍ଟା କଲେ ମୋତେ । ଶେଷକୁ ଅତାଉଲ୍ଲା ତାକୁ 'ଭାବୀ, ଭାବୀ' ବୋଲି ଡାକିବା ମଧ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲା ।

—ତା'ପରେ ଜାହାଜ ତ ବୁଲୁଥାଏ—କେତେ ବନ୍ଦର, କେତେ ଦେଶ । ସେ ମଧ୍ୟ ଚାହିଁ ରହୁଥାଏ ଅନନ୍ତ ସମୁଦ୍ରର ଅଜଣା ପଥ ଆଡ଼କୁ । ମୁଁ ଭାବୁଥାଏ, କେବେ ସେ ତା'ର ଦୁଃଖ ଶେଷ ହେବ । ଆଉ ଦୁ'ଟା ଦିନ ସଢ଼ ଗତଥାନ୍ତା, ତା'ହେଲେ ହୁଏତ ମୋତେ ଆଜି ପୁଣି ଜାହାଜରେ ଆସିବାକୁ ପଡ଼ି ନ ଥାନ୍ତା ।

—ହଠାତ୍ ଦିନେ ଦୁ' ପହରରେ ସେ ମୋ କେବିନରେ ଆସି ହାଜର । ଆସି କାନ୍ଦି କହିଲା, ଆପଣଙ୍କର ମୁଁ କି ଦୁଶ୍‌ମନୀ କରିଛି ଯେ ଆପଣଙ୍କ ପ୍ୟାର୍ ଦୋସ୍ତ ମୋତେ ଦେଖିଲେ ମୁହଁରେ ନାନା ଥଟ୍ଟା ତାମସା କରୁଛନ୍ତି । ମୋର ଇଜ୍ଜତର କଣ ଦାମ୍ ନାହିଁ ?

—ମୁଁ ଏସବୁ କଥା କିଛି ଜାଣି ନ ଥିଲି । ଅତାଉଲ୍ଲା ଛିଡ଼ା ହୋଇଥିଲା ନିକଟରେ, ସେ ହେଁ ହେଁ ହୋଇ ସବୁ କହିଲା । ମୁଁ ଚିଡ଼ିଯାଇ ଏଇ ମାର୍, ଏଇ ନମାର୍ ଅବସ୍ଥା । ଏତିକିବେଳେ ଆସିଲେ ସାହେବ । ସବୁ ଶୁଣି ସେ ଫଏସଲା ଦେଲେ, ମୁସଲମାନ୍‌ର ବହୁ ଆଉ ବେଟୀ—ତା'ର ବେଇଜ୍ଜତ ହେବ ନାହିଁ । ସୁଲତାନ୍ ତାକୁ ଶାଦୀ କରି ତା'ର ଇଜ୍ଜତ ରଖୁ ।

—ସାହେବଙ୍କ କଥା ଶୁଣି ମୋ ପାଟି ତ ଖିଳ ମାରିଗଲା । ଏଣେ ତା' କଥା ନ ଶୁଣିଲେ ସେ ଯାଇ କହିବ

ସାହେବଙ୍କୁ । ମହା ମୁସ୍କିଲ୍ ! ଇଅଟେଡ୍ ଗ୍ରୁକସ୍—ସିଅଟେଡ୍ ଇସ୍ତ୍ରୀଟାର ଇଜ୍ଜତ ! ଶେଷରେ ସଭିଏଁ ମିଳି ଜାଗିବେ କଲେ, ମୋହରନାମା କାଗଜ ଲେଖି ମୋତେ ନିକା କରାଇଲେ । ଯେଉଁ ଘରଟାରେ ଅମେ ନମାଜ ପଢ଼ୁଥିଲୁ, ସେଇ ଘରେ ପୁଣି ଗଢ଼ାହେଲା ଆମର ନୂଆ ସଂସାର । ଦରିଆରେ ଭାସି ଭାସି ଯେଉଁ ଘର ବାନ୍ଧିଥିଲି, ସେଇ ଘର ମାଟି ଉପରକୁ ଯାଇ ଅହୁରି ଜବର ହୋଇ ଛିଡ଼ା ହେଲା ! ତା' ନହେଲେ, ସୁଲ୍ତାନ୍ ମିର୍ଜା ଅଜି ସଚ୍ଚା ସୁଲତାନ୍ ହୋଇଥାନ୍ତା ! ତାକୁ ଜାହାଜର ଲସ୍କରି କରିବାକୁ ପଡ଼ନ୍ତା ନାହିଁ । ଯା' ହେଉ, ମୁଛଲମାନ୍‌ର ଇଜ୍ଜତ ତ ବଞ୍ଚିଗଲା !

ମୁଁ ପଚାରିଲି—ପିଲାପିଲି କେଇଟି ?

—ଗୋଟିଏ ଛୋଟ୍ ଝିଅ । ସେ ବି ଯେପରି ଗୋଟାଏ ହୁରୀ, ବାବୁମଶା ! କହିଲେ ବିଶ୍ୱାସ କରିବେ ନାହିଁ, କଳା ଶ୍ଳେଟର ପେନ୍‌ସିଲର ସାଦା ଗାର ଭଳି ଧୋବ ଫର୍‌ଫର୍ । କାଲି ଭୁଲ ଘରେ ହୁରୀର ଜନ୍ମ ଅଙ୍କ !

କେଇଟା ଦିନ ପରେ ଅବଶେଷରେ ସ୍ଥଳ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଲା ।

ଖବର ନେଇ ଜାଣିଲି, ପେନାଂରେ ଅସି ପହଞ୍ଚୁ ଯାଉଛୁ ।

ପେନାଂରେ ଦୁଇଟି ଦିନ ମାଲ୍ ଖଲାସ ଓ ବୋଝାଇ ପାଇଁ ଜାହାଜ ଅଟକିବ—ତା'ପରେ ପାଣି ନେବ, କୋଇଲା

ବ ଭର୍ତ୍ତି କରିବ । ମୁଁ ଭାବିଲି, ଯା'ହେଉ ଏଇ ଦୁଇଟି ଦିନ ପେନାଂ ସହର ବୁଲି ଦେଖିବାର ସୁଯୋଗ ମିଳିଗଲା ।

ଶରତ୍ ମୋର ସଙ୍ଗୀ—ତାଙ୍କୁ ସାଙ୍ଗରେ ଧରି ଜାହାଜରୁ ଓହ୍ଲାଇଲି ।

ଜାହାଜ ଘାଟରେ କଡ଼ା ପୁଲିସ ପହରା । ପେନାଂ ଇଂରେଜ ସ୍ୱାର୍ଥର ବରିଷ୍ଠ କେନ୍ଦ୍ର । ଏଠାରୁ ହଜାର ହଜାର ଟନ୍ ରବର ରପ୍ତ ଯାଏ ଦେଶ ବିଦେଶକୁ । ବିଦେଶକୁ ଯାଏ ସତ, କିନ୍ତୁ ସେଇ 'ବିଦେଶ' କହିଲେ ବୁଝିବାକୁ ହେବ ଇଂରେଜର ଦେଶ । ଏଠାରୁ ପୁଣି ଚଲାଣ ହୁଏ ସୀସା ଓ ଟିଣ । ଏଇସବୁ କାରଣରୁ ଇଂରେଜ ପେନାଂ ସହରକୁ ସୁରକ୍ଷିତ ରଖିବାରେ ଅଧୋ ତ୍ରୁଟି କରିନାହିଁ ।

ମୋର ପାସପୋର୍ଟ ଆଉ ଟିକେଟ ଦେଖି ପୋର୍ଟ ପୁଲିସ-ଇନ୍ସପେକ୍ଟର ଜଣାଇଲେ, ମୋତେ ସେ ଜାହାଜରୁ ଓହ୍ଲାଇବାକୁ ଦେଇ ପାରିବେ ନାହିଁ ।

ମୁଁ ବିସ୍ମିତ ହୋଇ ତା' ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ପଚାରିଲି—କାରଣ ?

—ମୋତେ କୈଫିୟତ ଦେବାପାଇଁ ସରକାର ଏଠାରେ ... ନାହିଁ, ଉପରୁ ହୁକୁମ ତାମିଲ କରିବାକୁ ।

ଏ ଦମ୍ଭ ସେଇ ଇଂରେଜ ଜାତିର ।

ପରେ ସିଙ୍ଗାପୁରରେ ଶୁଣିଛି, କାହିଁକି ମୋତେ ପେନାଂରେ ଓହ୍ଲାଇବାକୁ ଦେଇ ନାହାନ୍ତି ।

ଇଂରେଜ ଠେଙ୍ଗାବାଡ଼ି ସାହାଯ୍ୟରେ ମାଲୟରେ ତାର

ଯଉଁଠି କାଏମ ରଖିଛନ୍ତି, ତେଣୁ ନୂଆ ଲୋକ ସେଠାକୁ ଯିବା ସେ ପସନ୍ଦ କରେ ନାହିଁ । ଯଦି ସେମାନଂର ଟିକେଟ ଥାଆନ୍ତା, ତା'ହେଲେ ହୁଏତ ମୋତେ ସେଠାରେ ଓହ୍ଲାଇବାକୁ ଅନୁମତି ମିଳିଥାନ୍ତା । କିନ୍ତୁ ନଗରବନ୍ଦୀ ହୋଇ ରହିବାକୁ ପଡ଼ନ୍ତା । ଭାରତୀୟଙ୍କୁ ସେମାନେ ସୁନଜରରେ ଦେଖି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଭାରତର ବହୁ 'କାଲାଆଦ୍‌ମୀ' ମାଲୟ-ବାଦ୍ୟୋଗୀଗଣଙ୍କର ନେତୃତ୍ୱ କରୁଛନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ସେମାନେ ଭାରତକୁ ନୂଆ ଲୋକ ଆସିବାରେ ମନଅନ୍ତ୍ର କଟକଣା ରଖିଛନ୍ତି ।

କିନ୍ତୁ ଶରୀଫ୍ ଥିଲା ତାହାଙ୍କର ଲୋକଯୀ, ସେ ପାକିସ୍ତାନୀ— ସେଥିପାଇଁ ତା' ପକ୍ଷରେ ସେମାନଂ ପ୍ରବେଶ ନିଷେଧ ନୁହେଁ ।

ପୁଣି କେତେଟା ଦିନ ବନ୍ଦୀ ଜୀବନ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ । ତେଣୁ ସ୍ୱେଚ୍ଛାରେ ତାହାଙ୍କର ଖୋଳ ଭିତରେ ଯାଇ ଆଶ୍ରୟ ନେଲି । ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଦଳ ଦଳ ହୋଇ ଇଂରେଜ ନରନାରୀ ସବୁ ଜାହାଜରୁ ଓହ୍ଲାଇଲେ, ସେମାନେ ଯାଉଛନ୍ତି ନଇଟବର୍ଗି ମେରିନ୍ କ୍ଲବ୍‌କୁ । ରାତିଟାଯାକ ସେଠାରେ ସୁନ୍ଦର ମଦ ପିଅ ଆଉ ଉନ୍ମାଦ ଉଲଙ୍ଗ ନୃତ୍ୟ ! କେବିନ୍‌ର ଡେକ ପାଖରେ ଛିଡ଼ାହୋଇ ଦେଖୁଥିଲି ଶ୍ରେଣୀବଦ୍ଧ ହୋଇ ନରନାରୀଙ୍କ ଜାହାଜ ତ୍ୟାଗ । ତାହାଙ୍କଠାରେ ସାଦା ଚମଡ଼ା ବୋଲି ଆଉ କେହି ନ ଥିଲେ । କେବଳ ଜଣେ ଇଂରେଜ ରମଣୀ ଉପର ଡେକରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ମୋ ଭଳି ସ୍ତବ୍ଧ ରହିଲେ ସେଇ ଆନନ୍ଦ ଅଭିଯାତ୍ରୀ ଦଳଟାକୁ । ଭାବିଲି, ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଇ

ଆଳାପ କଲେ ତ ମନ୍ଦ ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ—ସମସ୍ୟାଟା ବି କୌଣସି ପ୍ରକାରେ କଟିଯାନ୍ତା । କିନ୍ତୁ କି ଉପାୟରେ ତା' ସମ୍ଭବ ହେବ ?

ମୁଁ ଲୁବ୍ଧ ନୟନରେ ବେଳେବେଳେ ତାଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଚାହୁଁଥିଲି—ସେ ବି ବେଳେବେଳେ ମୋ ଆଡ଼କୁ କୃପାଦୃଷ୍ଟି ନିକ୍ଷେପ କରୁଥିଲେ ।

ଏଥର ତାହାଙ୍କର ଦେହଟା ସାରା ଅଲ୍ଅ ଇଲ ଏଠିକି ।

ମୁଁ ଚେଞ୍ଜ୍ ଛାଡ଼ି ତଳ ସିଡ଼ି ଆଡ଼କୁ ଯାଉଥିଲି । ସିଡ଼ି ମୁହଁରେ ସେଇ ଇଂରେଜ ରମଣୀଙ୍କ ସହ ଦେଖା ହେଲା । କଥା କହିବ କହିବ ହୋଇ କହି ପାରୁ ନ ଥାଏ । ଆଧୁନିକ ସଭ୍ୟତାର ଭେଦଭେଦ ସଂସ୍କାର ରହିଛି—ତା' ମଧ୍ୟରେ ଆପେ ପଡ଼ି ଅଚିହ୍ନା ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ସହ କଥା କହିବା ଏକପ୍ରକାର ଅସଭ୍ୟତା । ମୋ ଆଡ଼ୁ ସେଥିର କୌଣସି ବ୍ୟତିକ୍ରମ ଘଟି ନାହିଁ ।

—ତୁମେ କଣ ମୋତେ କିଛି କହିବାକୁ ଚାହଁ ?—ମୋ ଆଡ଼କୁ ସେଇ ଇଂରେଜ ରମଣୀ ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ ।

—ନା, ସେମିତି କିଛି ନୁହେଁ । ଭାବୁଥିଲି, ସଭିଏଁ ତୁମକୁ କହେ—ତୁମେ କେ ନାହିଁ ଖାଇଁକି ? ତୁମେ କଣ ଅସୁସ୍ଥ ?

—ଅସୁସ୍ଥ ନୁହେଁ, କିନ୍ତୁ କୋଲମ୍ବୋ ମୋତେ ଭଲ ଲାଗେ ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ଭଲ ନାହିଁ ।

ମୁଁ କହିଲି,—ଭଲ ଧନ୍ୟବାଦ !—ମୋର ପ୍ରକୃତିରେ ଆଉ କିଛି କହିବାର ନ ଥିଲା ।

—ନା, ଧନ୍ୟବାଦ ଆଉ କାହିଁକି ! ଅଚ୍ଛା, ତୁମେ ତ ସୁନ୍ଦର ଇଂରାଜି କହିପାରୁଛ । ମୋ କେବିନକୁ ଆସିବ ? ସେଠାରେ କେହି ନାହିଁ । ବଡ଼ ଏକା ଏକା ବୋଧ କରୁଛି । ତୁମ ସାଙ୍ଗରେ ଦ'ପଦ କଥା କହି ହେଲେ ଟିକିଏ ଆନନ୍ଦ ପାଇବି । ଅବଶ୍ୟ ତୁମେ ଯଦି ଅସୁବିଧା ବୋଧ କର, ତା'ହେଲେ ମୋର କହିବାର କିଛି ନାହିଁ ।

ମୋର ଅବସ୍ଥା ଏକାବେଳକେ ବେହାଲ୍ । ଗାଲସବୁ କାଶଦାଢ଼ୀ ଦୁବଘାସ ଭଳି କୋ ମାନ୍ ଉଠିଛି । ଅନିଦ୍ରା ଯୋଗୁଁ ମୁହଁ ଅଙ୍ଗାର କେହେରା ମଧ୍ୟ ସୁବିଧାଜନକ ନୁହେଁ । ମୋତେ କାହିଁକି ଲାଜ ଲାଜ ମାରୁଥିଲା । ତଥାପି ସେ ଯେତେବେଳେ will you please ବୋଲି ଦ'ଥର କହିଲେ, ସେତେବେଳେ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ କହିଲି—ହଁ, ଚାଲ ।

ରେଲ୍‌ର ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ଶ୍ରେଣୀ ଆଉ ଜାହାଜ କେବିନ ଭିତରେ ବହୁ ପାର୍ଥକ୍ୟ । ଅସାମରେ ଥିଲାବେଳେ ଗୋଆଲନ୍ଦରୁ R. S. N. କୋମ୍ପାନୀର ଷ୍ଟିମାରରେ କେତେଥର ଦ୍ୱିତୀୟ ଶ୍ରେଣୀରେ ଯିବା ଆସିବା କରିଛି । ତାର ଦ୍ୱିତୀୟ ଶ୍ରେଣୀ ଆଉ ଜାହାଜ କେବିନ ମଧ୍ୟରେ ବି ଅକାଶ ପାତାଳ ପାର୍ଥକ୍ୟ । ତମେ ଭାବି ପାରିବ ନାହିଁ ସେ ତମେ ଘର ଛାଡ଼ି ଅନ୍ୟ କେଉଁଠି ଅଛ । କୌଣସି ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀ

ହୋଟେଲରେ ଯେପରି ଘରବଡ଼ା ନେଇ ରହୁଛ । କେବଳ ସ୍ନାନଟା ଯାହା ଅପରିସର ମାତ୍ର । ଇଂରାଜ ରମଣୀଙ୍କ କେବିନଟା ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ—ସେଥିପାଇଁ ତା' ଭିତରେ ଚଳପ୍ରଚଳ ହେବାର ଟିକିଏ ଅସୁବିଧା ରହୁଛି । ଜଣକିଆ କେବିନ ନିଶ୍ଚୟ ଅଧିକ ଆରାମଦାୟକ । ଗୋଟିଏ ଟେବୁଲ୍ ଚେୟାରରେ ମୋତେ ବସିବାକୁ କହି ସେ ବସିଲେ ତାଙ୍କ ବିଛଣା ଉପରେ । ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ସେ ତାଙ୍କ ପରିଚୟ ଦେଇ କହିଲେ, ତାଙ୍କ ନାମ ମିସ୍ ଅଗଷ୍ଟାଇନ୍ । ଲୋକେ ଡାକନ୍ତି ଜାସ୍ ବୋଲି ।

—ତୁମେ ପଚାରୁଥିଲ, ମୁଁ ନାଚ କ୍ଲବ୍‌କୁ ଯାଉଁ କି ନାହିଁ—ଏଇ କଥା ତ ?—ତୁମେ କେବେ କ୍ଲବ୍‌କୁ ଯାଇଛ ?—ଯାଇନାହଁ ? ନା, ନା, ଖାସ୍ ଇଂରାଜୀ କ୍ଲବ୍‌କୁ ? ଦିନେ ଇଂରାଜ ଥିଲା ଅର୍ଦ୍ଧେକ ପୃଥିବୀର ଅଧୀଶ୍ୱର । ଆଜି ଅନ୍ତ,—ଭାରତ ଯାଇଛି, ସିଂହଳ ଯାଇଛି, ବର୍ମା ଯାଇଛି, ମାଲୟ ଯିବା ଉପରେ, ସୁଦାନ ଅବସ୍ଥା ବି ତଦ୍ରୂପ, ଇରାକ ତ ହାତ ମାରି ଘଉଡ଼ାଇ ଦେଉଛି, ମିଶର ଏଣେ କମର କସି ବସିଛି । ଏ ସବୁର କାରଣ କଣ ଜାଣ ? ଶୁଣ, ଆମ ଦେଶକୁ ବାହାରୁ ଆସିଛି ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ । ସେଇ ଅନାୟାସ-ଲବ୍ଧ ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟକୁ ସେଠାରେ ଲୋକେ କହନ୍ତି ସଭ୍ୟ । ଜୀବନର ମୂଲ୍ୟ ସେମାନେ ଜାଣନ୍ତି, ତଥାପି ସେମାନେ ଭାରସାମ୍ୟ ସମ୍ଭାଳି ରଖି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ସବୁ ସ୍ଥାନରେ ସେମାନେ ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳ ହୋଇ ପଡ଼ୁଛନ୍ତି, ସେଥିରେ ଆଜି ଆମର ନୈତିକ ପରାଜୟ ଘଟିଛି । ଆଜି ଆମେ ତୃତୀୟ ଶ୍ରେଣୀର ଶକ୍ତିରେ ପରିଣତ ହୋଇଛୁ । 'ବ୍ରିଟେନ ରୁଲ୍‌ସ ଦ ୱେଭସ୍' ଆଜି

ସ୍ୱପ୍ନର ବୁଦ୍‌ବୁଦ ଭଳି ମିଳାଇ ଯାଇଛି । ଅବଶ୍ୟ ଆମେ ଏହା ଚାହୁଁନା ଯେ, ମଣିଷ ମଣିଷର ଦାସତ୍ୱ କରୁ—ଅଉ ତା' ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସ୍ୱା' ବି ଆମେ ଚାହୁଁନା ଯେ କୁକୁର ଭଳି ପଦାଘାତ ସହ୍ୟ କରି ଆମେ ଘରକୁ ଫେରି ଆସିବୁ । ଯଦି କାହାକୁ ଫେରିବାକୁ ପଡ଼େ, ଫେରିବୁ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଧରି —କୁକୁର ଭଳି ନୁହେଁ । ଏଇ ଜ୍ଞାନଟିକ ମୋର ଉଦୟ ହୋଇଛି ବୋଲି କ୍ଲବକୁ ମୁଁ ଘୃଣା କରେ ।

ମୁଁ ପଚାରିଲି,—ଅଚ୍ଛା, ମୋତେ କାହିଁକି ଏଠାରେ ଓହ୍ଲାଇବାକୁ ଦେଲେ ନାହିଁ କହି ପାରିବ ?

—ଏ ତ ସ୍ପଷ୍ଟ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ରାଜନୀତି, ଯାହା ଫଳରେ ଆଜି ଆମେ ପୃଥିବୀର ସହାନୁଭୂତି ହରାଇବାକୁ ବସିଛୁ । ତୁମେ ଦେଶକୁ ଫେରି ତମ ଲୋକମାନଙ୍କୁ କହିବ, ସେମାନେ ଆନ୍ଦୋଳନ ନ କରନ୍ତୁ ପଛକେ, ତାଙ୍କ ମନରେ ତ ଇଂରେଜଙ୍କ ଉପରେ ଘୃଣା ଜନ୍ମିବ ନିଶ୍ଚୟ ! ଏଣେ ବହିର୍ଦେଶୀୟ ନୀତି ଅନୁଯାୟୀ ମାଲୟ ସରକାର କହିବେ, ଏଭଳି କୌଣସି ଘଟଣା ଘଟିନାହିଁ, ଏସବୁ ମିଥ୍ୟା ପ୍ରଚାର । କିନ୍ତୁ ଜଣେ-ଅଦାଲତ ତ ହାଇକୋର୍ଟ ନୁହେଁ ଯେ ଧୀରେ ମୃତ୍ୟୁ ଅଲିକ ମେମ୍ବର ମଜା ଦେଖି ପାଦ ପକାଇବେ, ସେମାନେ ଶୁଣିବେ ତୁମର କଥା ବେଶୀ । ଠିକ୍ ଏଇ ଭାବରେ ସମସ୍ତ ଦେଶରେ ଆଜି ଜନ୍ମ ନେଉଛି ଇଂରେଜ ବିଦ୍ୱେଷ !

—ତମ କଥା ଶୁଣି ଗୋଟିଏ ଘଟଣା ଆଜି ମୋର ମନେ ପଡ଼ୁଛି । ବହୁଦିନ ପୂର୍ବେ ଷ୍ଟୁଆର୍ଟ ନାମକ ଜଣେ ଆଇରିଶ୍ ଯୁବକ ସାଙ୍ଗରେ ମୋର ପରିଚୟ ହୋଇଥିଲା । ଷ୍ଟୁଆର୍ଟ ସେତେବେଳେ ସିଙ୍ଗାପୁର ପୁଲିସ ଅଫିସର । ତାଙ୍କ

ଭାରତକୁ ଆସିଥାଏ । ଶାସକ ଶ୍ରେଣୀର ଦାମ୍ଭିକ ଅସ୍ଫାଳନରେ ମନଟା ତାର କଳୁଷିତ ହୋଇ ନ ଥାଏ । ତେଣୁ ସେଦିନ ସେ ଯାହା କହୁଥିଲା, ତାହା ବ୍ରିଟିଶ ସ୍ୱାର୍ଥର ପରିପନ୍ଥୀ ହେଲେ ମଧ୍ୟ, ତା'ର କଥା ଆଉ ତୁମ କଥା ମଧ୍ୟରେ ଯେପରି ବହୁ ସାଦୃଶ୍ୟ ରହିଛି । ସେ କହୁଥିଲା, ବ୍ରିଟିଶ ମରିବ କେବଳ ମଦ ବୋତଲ ମୁହଁରେ ଦେଇ ଆଉ ମେମ୍‌ସାହେବର ଅଣ୍ଟାରେ ହାତ ଛନ୍ଦି । ଆଜି ଦେଖୁଛି ତା' କଥା ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ସତ ହେଉଛି—ବ୍ରିଟିଶ ଗଳି ଗଳି ହୋଇ ଯାଉଛି ।

କ୍ଲାର୍କଙ୍କ ମୁହଁ ଲଜ୍ଜାରେ ଲାଲ୍ ହୋଇଗଲା । ସେ ମନେ ମନେ ମୋ କଥାର ଉତ୍ତର ଖୋଜୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଗୋଲୁମ ମୁହଁ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ କହିଲି,—ଛାଡ଼ ଏସବୁ କଥା, ଆଗ ତୁମ ଦେଶ କଥା କୁହ । ମୋର ବଡ଼ ଇଚ୍ଛା, ଥରେ ତୁମ ଦେଶକୁ ଯାଇ ବୁଲି ଆସିବି । କିନ୍ତୁ ଅର୍ଥାଭାବରେ ତା' ସମ୍ଭବ ହୋଇ ପାରୁନାହିଁ ।

—ଆମ ଦେଶଟା ତୁମର ଦେଶ ଭଳି ମାଟିର ଦେଶ । ଇଟା, କାଠ, ପଥରରେ ତିଆରି ଘରଦ୍ୱାର । ମଣିଷର ଦେହର ରଙ୍ଗଟାକୁ ବାଦ ଦେଲେ ଆଉ ତ କିଛି ପାର୍ଥକ୍ୟ ନାହିଁ ।

—ନା, ପାର୍ଥକ୍ୟ ରହିଛି ନିଶ୍ଚୟ । ସେଇଆ ଦେଖିବା ପାଇଁ ତ ମୁଁ ଯିବାକୁ ଚାହୁଁଛି । ଆମ ଦେଶରେ ଯେମିତି ଗାନ୍ଧି, ଏଣ୍ଡ୍ରୁଜ୍, ମେଡେଲିନ ପ୍ରଭୃତି ଅଛନ୍ତି, ତୁମ ଦେଶରେ ସେ ସବୁ ଅଛନ୍ତି କି ନାହିଁ—ସେଇଆ ଦେଖିବା ପାଇଁ ମୋର ଆଗ୍ରହ ବେଶୀ । ଘୋଷ ମେଂହନ୍ତର କମିତ ଭାବରେ ଆମ ଦେଶର ତା' ଦେଖିବାର ଲୋଭ ମୋର ବହୁଦିନୁ ରହିଛି ।

ସସାଗରା ଧରାର ଯେଉଁମାନେ ଅଧିକାରୀ, ତାଙ୍କ ଦେଶରେ ମୋ ଭଳି ନଗଣ୍ୟ କେତେଜଣ ଅଛନ୍ତି—ତା' ବି ମୁଁ ଦେଖିବାକୁ ଚାହେଁ ।

ମୋ କଥା ଶୁଣି ଲୁଇସ୍ ସ୍ତବ୍ଧ ହୋଇ ରହିଲେ । ହୁଏତ ଭାବୁଥିଲେ, କଣ ବୋଲି ମୋ କଥାର ଜବାବ ଦେବେ । ମୁଁ ଭାବୁଥିଲି, ଏଇସବୁ ନିମ୍ନସ୍ତରର ଜୀବନ ଦେଖିବା ପାଇଁ ମୋ'ର ଅଭିଳାଷ ଏତେ ପ୍ରବଳ, ତାଙ୍କୁ ବୋଧହୁଏ ମୋ ମନର ଉଦାରତା ଦେଇ ଗ୍ରହଣ କରି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି ।

କହିଲି,—କଣ ଭାବୁଛ ?

—ନା, କିଛି ନାହିଁ ତ । ଟିକଏ ଥମିଯାଇ କଣ ଭାବି କହିଲେ,—ହଁ ଭାବୁଛି—ତୁମର ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ କୁଆଡେ ଗତି କରୁଛି !—ସଭିଏଁ ଯାଆନ୍ତି ଲଣ୍ଡନ ମାଞ୍ଚେଷ୍ଟାର, ଦେଖନ୍ତି ରାଜପ୍ରାସାଦ ଆଉ ପାର୍ଲିଅମେଣ୍ଟ, ବୁଲନ୍ତି ଯାଇ ଟେମ୍ସ କୂଳରେ କିମ୍ବା ସ୍କଟ୍ଲଣ୍ଡରେ । ତୁମେ ସେ ସବୁ ଛାଡ଼ି ଦେଖିବାକୁ ଚାହୁଁଛ ମୋ ଦେଶରେ ନିମ୍ନସ୍ତରର ଜୀବନଗୁଡ଼ିକ କିପରି ହେଉଛି, ବୁଲିବାକୁ ଚାହୁଁଛ କୁଲି ମଜୁରମାନଙ୍କ ବସ୍ତିରେ—ସେମାନଙ୍କୁ ଶିଖିବାକୁ ଚାହୁଁଛ ଅଣୁବୀକ୍ଷଣ ଦୃଷ୍ଟିରେ । ସେଥିପାଇଁ ଭାବୁଥିଲି, ଆମେ ବୁଢ଼ା ତାଙ୍କ କଥା ଛାଡିବାର ଅବସର ପାଉନା—ତାଙ୍କର ଯେ ଟୋପାଏ ସାମାଜିକ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଅଛି, ତା' ମଧ୍ୟ ଭୁଲି ପାରୁନା । ଅଥଚ ତୁମେ ଚାହୁଁଛ ସେଇମାନଙ୍କୁ ଦେଖିବାକୁ । ହଜାର ହଜାର ମାଇଲ ଦୂରରୁ ପଇସା ଖର୍ଚ୍ଚ କରି ଯିବାକୁ ଚାହୁଁଛ ସେଇ ଉପେକ୍ଷିତ ସମାଜକୁ ଦେଖିବା ପାଇ ? ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ !

—ନା, ଅସ୍ତର୍ଷ ଅଦୋଷୀ ନୁହେଁ । ଏଇ ଦେଖ, ମୁଁ ଡେକର ଯାତ୍ରୀ ଆଉ ତୁମେ କେବିନର ଯାତ୍ରୀ । ତୁମ ନିକଟକୁ ଆସୁଛି ଚା’ ବିସ୍କୁଟ, ସାଣ୍ଡୱିଚ୍, ସୁପ୍, କେତେ କଣ ! ଆଉ ଏଇ ଡେକ୍ ତଳରେ ବସି କିଏ ଖାଉଛି ଇଡ୍‌ଲି ଦୋସା, କିଏ ଖାଉଛି ଚପାଟି ଚଟଣୀ ତ କିଏ ଖାଉଛି ଡାଲି ଭାତ । ତୁମେ କଣ ବା ଜାଣ ତାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ? ତୁମ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ମୂଳଦୁଆ ଧସି ପଡ଼ୁଛି ବୋଲି ତୁମ ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦୀ ମନରେ ଆଘାତ ଲାଗିଛି । ଯେଣୁ ତୁମେ ତାର କାରଣ ବୋଲି ଧରି ନେଇଛ, ତୁମର ପରନାରୀଙ୍କ ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳତା । କିନ୍ତୁ ମଣିଷର ମନ ନେଇ ତୁମେ ଥରେ ଖୁଣ୍ଟି ଦେଖ—ଦେଖିବ, ତୁମେ ଯାହା ହେଉଛ, ସେଥିପାଇଁ ଦାୟୀ ତୁମର ନବାବ୍‌ସାହୀ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱମୁଖୀ ମନ—ନିମ୍ନସ୍ତରର ମାନବଶ୍ରେଣୀ ପ୍ରତି ଉପେକ୍ଷା । ତୁମର ସୁଖସୁବିଧା ଅପେକ୍ଷା ନିଜ ମଧ୍ୟ ଟିକିଏ ବୋଲି ତ୍ୟାଗ, ଟିକିଏ ବୋଲି ସମଦୁଃଖବୋଧ ନେଇ ସେଇ ସ୍ତରକୁ ଓହ୍ଲାଇ ଆସ—ଦେଖିବ, ସଂସାରେ ଯାହା ହସାଉଛି ତାର ଅସଲ କାରଣ ହେଉଛି, ହୃଦୟହୀନତା—ଆଉ ସେଇ ହୃଦୟଧନର ମୂଲ୍ୟ ଅଙ୍କରେ ନିରୂପଣ କରିହେବ ନାହିଁ, ହୃଦୟ ଭିତରେ କେବଳ ତା’ ଅନୁଭବ କରିବାର କଥା ।—ଅଚ୍ଛା, ଆଜି ଶୁଭରାତ୍ରି ଜଣାଉଛି, ପୁଣି କେତେବେଳେ ସୁବିଧା ପାଇଲେ ସାକ୍ଷାତ କରିବି ।

—ନା, ବସ । ତୁମର ଭଲକଥା ସତେ ଯେପରି ମୋତେ ଉଦ୍‌ଭ୍ରାନ୍ତ କରି ଦେଉଛି ।

ମୁଁ ହସି କହିଲି,—ନା ମିସ୍, କେବଳ ଭଲକଥା ନୁହେଁ । ଏସବୁର ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଘଟଣା, ଯା’ର

ଭିତ୍ତି ଉପରେ ଆଜ ପୃଥିବୀ ଗତି କରୁଛି । ଆଜି ଏ ସବୁ ମଧ୍ୟ ସତ୍ୟ । ପାଠଶାଳାର ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟଙ୍କ ଭଳି ବୋର୍ଡରେ 'ସତ୍ୟମେବ ଜୟତେ' ଲେଖି ଶିଶୁ ଛାତ୍ରଙ୍କୁ ପାନ, ଗୁଆ, ଗୁଣ୍ଡି ଷ୍ଟୋର କରିବାକୁ ଘରକୁ ପଠାଇଲେ ସେପରି ସତ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟର୍ଥ ହୁଏ—ଯେଉଁପରି ତତ୍ତ୍ୱକଥା କହି କାର୍ଯ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବୈପରୀତ୍ୟ ଦେଖାଇ ନାକ ଟେକି ରହିଲେ ତତ୍ତ୍ୱକଥା ମଧ୍ୟ ବ୍ୟର୍ଥ ହୁଏ । କିନ୍ତୁ କାର୍ଯ୍ୟ ହୁଏ ନାହିଁ ଘଟଣା । ଆଜିର ସତ୍ୟ ହୁଏତ କାଲି ମିଥ୍ୟା ହୋଇଯାଇ ପାରେ, କିନ୍ତୁ ଆଜିର ଉପଲବ୍ଧି ଆସନ୍ତା କାଲିର ପାଥେୟ । ସେଇଥିପାଇଁ କହୁଥିଲି, ଭୁଲ ଦେଖି ଆସିବ—ଦୁଇଶ' ବର୍ଷ ବ୍ରିଟିଶ ଶାସନ କରି ଆଜି ଭାରତୀୟଙ୍କୁ ତୁମେ କେତେଟିକା ହାଣି ଆଣିଛ—ଆଉ ମୋଟେ ମଧ୍ୟ ଦେଖାଇ ଆସି ସେଇ ଦୁଇଶ' ବର୍ଷ ଭିତରେ କେତେ ସଂପଦ ତୁମେ ସଂଗ୍ରହ କରିଛ, ପର ଦେଶ ଶୋଷଣ କରି ।

—ଆମର ଅଭିଜାତ୍ୟ ମ୍ଳାନ ନୁହେଁ ମି:—, ଆମର ଏଇ ଅଭିଜାତ୍ୟ ଆମ ଭିତରେ ଯେଉଁ ଅଭିମାନ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି, ସେଥିରେ ଆମେ ଅନ୍ୟ ଦେଶକୁ ଶୃଙ୍ଖଳ ମୁକ୍ତ କରିବାକୁ ମଧ୍ୟ ସକ୍ଷମ ହୋଇଛୁ !

—ନା, ସେଇ ଅଭିମାନ ଯୋଗୁ ତୁମେ ଶୃଙ୍ଖଳମୁକ୍ତ କରି ପାରିନାହିଁ କହିଲେ ବରଂ ଠିକ୍ ହେବ । ତୁମର ସେଇ ଅଭିଜାତ୍ୟର ଫମ୍ପା ଢୁପ ଫୁଟିଯାଇ ହୋଇଛି ବୋଲି ତୁମେ ଶୃଙ୍ଖଳ ମୋଚନ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଛ ।

ଷ୍ଟିଫୋର୍ଡ଼ ଅସି କପେ କଫି ଓ ଦୁ'ଟା ସାଣ୍ଡୱିଚ୍

ଦେଇଦେଲେ ।

ମିସ୍ କ୍ଲାର୍ ଡାକିଲେ,—ବସ୍ତୁ ! —ଶୁଣ ଗ୍ରୀନ୍‌ପ୍ଲାନ ପକ୍କେଟରୁ ଚୋଆନକ୍ ବସ୍ତୁ ଆସି ପୁଣି ସଲାମ ଦେଲା ।

—ଆଜ୍ଞା ଚୋଟାଏ କମ୍— ।

—ଇଏକ୍ ମେନ୍‌ଗା'—କହି ବସ୍ତୁ ଚାଲିଗଲା ।

ମୁଁ କହିଲି,—ଅନର୍ଥକ ଅର୍ଥ ବାସ୍ତୁ କର ନାହିଁ ଜଣ, ମୁଁ ତ ତମ କେବିନରୁ ସିଧା ହୋଟେଲକୁ ଯିବି ।

—ସେଥିରେ କଣ ହେଲା, ଆଜି ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ମୋ ସଙ୍ଗରେ ଡିନର ଖାଇ ଯାଅ—ଅବଶ୍ୟ ତମର ଯଦି ସେଥିରେ ଆପତ୍ତି ନ ଥାଏ ।

—ଏ ତୁମର ବଡ଼ପଣ ଅନୁଗ୍ରହ, କିନ୍ତୁ ତୁମେ ଯଦି ମୋ କଥାର ଧରିବାରେ ଔଦାର୍ଯ୍ୟ ଦେଖାଇବାକୁ ଚାହଁ, ତା'ହେଲେ ତମର ନିମନ୍ତ୍ରଣ ଅନର୍ଥକ । ଯଦି ମୋର ଭଲ ମନ ନେଇ ମଣିଷକୁ ମଣିଷ ରୂପେ ଦେଖି ପାରିବ, ତା'ହେଲେ ଏକାଧିକ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ତୁମ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ଅକୁଣ୍ଠ ଚିତ୍ତରେ ଗ୍ରହଣ କରିବି, ଅଥବ ତା' ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତୁମକୁ ମଧ୍ୟ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିବି, ମୋ ସାଙ୍ଗରେ ଡିନର ଖାଇବାକୁ ।

ଲଟି ଖୋଲ ସାର ସେ କହିଲେ,—ଚାଲ ତୁମ ଡେକ୍ ଦେଖି ଆସିବା ।

ଦଉଡ଼ିଗାଡ଼ ଓହ୍ଲାଇଲୁ ।

ସିଡ଼ି ଉପରେ ପାଦ ଦେଇ କ୍ଲାର୍ ଜେଟର ଅଣଆୟତ୍ତୀ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ସେ କହିଲେ,—ମୋର ହାତ ଧର ମିଃ— !

ଉଃ, କି ଭୀଷଣ ଅନ୍ଧକାର ! ଅନ୍ଧ ଭଳି ଝୁଣ୍ଟି ହୁଏତ କାହା ଉପରେ ପଡ଼ି ଯାଇପାରେ ।

—ଡେକ୍ ପ୍ରାୟ ଖାଲି । ପଡ଼ିବାର ଭୟ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ କାହା ଉପରେ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ । ବରଂ ତୁମର ପାଦ ଜଖମ ହେବ ।

ଗୁଡ଼ାଏ କାଠ ତକ୍ତା ଡେକ୍ ଛାତରୁ ଶିକୁଳି ବାନ୍ଧି ଝୁଲାଇ ରଖା ହୋଇଥିଲା ! ସେ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ ସେ ଅଙ୍ଗୁଳି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରି କହିଲେ,—ସେଇଟା କଣ ?

—ମୁଁ ବି ଏଇ ପ୍ରଥମ ଜାହାଜରେ ଉଠିଛି, ସବୁ ଜିନିଷର ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିବା ମୋ ପକ୍ଷରେ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ବରଂ ଦୁହେଁ ମିଳି ଚାଲି ସବୁ ଦେଖିବା ।—ଏଇ ଦେଖ, ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପରିବାର ତିନି ଚାରି ହାତ ମାପ ସ୍ଥାନ ଦଖଲ କରି ବାକ୍ସ ବିଛଣା ଡେଗ୍‌ଚି କିମିତି ସଂସାର ପାତି ଚାଲିଛନ୍ତି !

—ଏମାନେ ସବୁ କେଉଁ ଦେଶର ଲୋକ ?

—ଏମାନେ ସମସ୍ତେ ପ୍ରାୟ ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତୀୟ । ଏମାନେ ଯାଉଛନ୍ତି ସିଙ୍ଗାପୁରକୁ କୁଲିକାମ କରିବା ପାଇଁ । କାଲି ଯଦି ଆସିଥାନ୍ତ, ତାହେଲେ ଅଦ୍ଭୁତ ଦେଖିଥାନ୍ତ । ରବର ବଗିଚାର କୁଲି ସବୁ ଏଠାରେ ଓହ୍ଲାଇ ଗଲେ । ତେଣୁ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ ଦେଖିବାର ସୌଭାଗ୍ୟ ତୁମର ହେଲା ନାହିଁ ।

ମେମ୍ ସାହେବ ଦେଖି ସଭିଏଁ ଭିଡ଼ ବାନ୍ଧି ଜମିଗଲେ । ଡେକ୍‌ରେ ମେମ୍ ସାହେବ !—ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଏ ଏକ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ବ୍ୟାପାର ।

ଗୋଟାଏ କୋଣରେ ସାନ ପିଲାଟିଏ ଜ୍ୱରର ପ୍ରତାପରେ ଚିତ୍କାର କରୁଥିଲା । ମିସ୍ କ୍ଲାସ୍ ମୋତେ ସେଠାକୁ ନେଇଗଲେ । ପିଲାଟିକୁ ଦେଖି ସେ କହିଲେ, ତାହାଙ୍କର ଡାକ୍ତରକୁ ଦେଖାଉ ନାହଁ କାହିଁକି ?

—ସେ ଡାକ୍ତର ତ ତୁମମାନଙ୍କ ପାଇଁ । ଏଇ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଦେଖିବା ପାଇଁ ଇଂରେଜ ଯେ କୌଣସି ଡାକ୍ତର ନିଯୁକ୍ତି କରି ନାହିଁ ।

—ତୁମେ କାହିଁକି ସେ ଇଂରେଜ ଉପରେ ଏତେ ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ କଥା କହୁଛ, ମୁଁ କିଛି ବୁଝି ପାରୁନାହିଁ । ଗରିବମାନଙ୍କୁ ଦେଖିବା ପାଇଁ ଇଂରେଜ ଡାକ୍ତର ନିଯୁକ୍ତି କରିଛି ନିଶ୍ଚୟ । ଯାହାର ଅପଲାପ କର ନାହିଁ ।

ମୁଁ ଲଜ୍ଜିତ ନ ହୋଇ କହିଲି,—ହାଁ ସତ । କିନ୍ତୁ ଗରିବମାନଙ୍କଠାରୁ ତୁମେ ତୁମର ସ୍ୱାର୍ଥ ଓ ସୁଖ ସୁବିଧା ଆଦାୟ କର, କେବଳ ସେଇମାନଙ୍କୁ ଡାକ୍ତର ଦେଖାଇବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ତୁମେ କର । ନ ହେଲେ ଗରିବମାନଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ତୁମର ଧାରଣା ସେ କେତେ କମ, ସେ କଥା କିଛିକ୍ଷଣ ପୂର୍ବରୁ ତୁମେ ନିଜେ ସ୍ୱୀକାର କରିଛ ।

ସେ ସେପରି ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇ ଉଠିଲେ, କହିଲେ, —ଅଚ୍ଛା, ଚାଲ—ମୁଁ ଡାକ୍ତରକୁ ପଠାଇ ଦେଉଛି ।

—ତୁମେ ଗଲେ ଡାକ୍ତର ଆସିବ, ମୁଁ ଗଲେ ବରଂ ଆସିବ ନାହିଁ । ପରୀକ୍ଷା କରି ଦେଖିବ ?

—ନିଶ୍ଚୟ । ଦୃଢ଼ତା ସହକାରେ ସେ ଜବାବ ଦେଲେ ।

ଡାକ୍ତର ବାବୁ ବଙ୍ଗାଳି । ଖାସ୍ 'କ୍ୟାଲ୍‌କ୍ୟାସିଅନ୍' ବଳି ଚାଲ୍‌ଚଳଣ । ମୁଁ ଅତି ବିନମ୍ର ସହକାରେ ତାଙ୍କୁ କହିଲି,—ଭଲ ଡେଭ୍ରରେ ଗୋଟିଏ ପିଲାର ଜ୍ୱର ହେବ ।

—ତାଙ୍କୁ ପଠାଇ ଦିଅ ।

—'ଦିଅ' ନୁହେଁ, 'ଦିଅନ୍ତୁ' ବୋଲି କୁହନ୍ତୁ ।—କିନ୍ତୁ ଏଠାକୁ ଅସି ପାରିଲା ଭଳି କ୍ଷମତା ଯେ ତାର ନାହିଁ ।

ମୋର ସଂଶୋଧନ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଡାକ୍ତରବାବୁଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଅକର୍ଷଣ କଲା । ଅଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କେହି ବୋଧହୁଏ ତାଙ୍କୁ ସାଧାରଣ ଭଦ୍ରତା ଶିଖାଇବାର ସାହାସ କରି ନାହାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଅହ୍ମାଭିମାନ ଇମିତି ଗୋଟାଏ ଜିନିଷ, ଅଘାତରେ ତା' ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ହୋଇ ଭାଙ୍ଗିଗଲେ ମଧ୍ୟ ଗୋଟାଏ ହୁଙ୍କାର ନ ତୋଳି ସେ ହାରି ମାନିବ ନାହିଁ । ସେ କହିଲେ,—ତାହାର କୌଣସି ଦଲିଲି କରିବାର ଦରକାର ନାହିଁ—ଯା'ର ମୁଣ୍ଡବଥା ସେ ଔଷଧ ଖୋଜି ଅସୁ ।

ଦ୍ୱାର ନିକଟରେ କ୍ଲାର୍କ ଛିଡ଼ା ହୋଇଥିଲେ, ତାଙ୍କୁ ଅସି ସବୁ କଥା କହିଲି । ସେ ମୋତେ ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ କହି ନିଜେ ଭିତରକୁ ଗଲେ ।

କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ଡାକ୍ତର ସହ କ୍ଲାର୍କ ବାହାରି ଅସିଲେ ।

ଖାଇବାକୁ ବସି ମିସ୍ କ୍ଲାସ କହିଲେ, ଅହଙ୍କାର ଅଭିମାନ ସୃଷ୍ଟି କରେ । କିନ୍ତୁ ସେ ଅଭିମାନ ମୂର୍ଖତାର ନାମାନ୍ତର ମାତ୍ର ।

—ଓ, ଏତେ ଧନଟେ ବୁଝିଲ ପର ! ଦେଖିଲ ତ ଡାକ୍ତରଙ୍କୁ ! ଏଇ ହେଉଛି ଇଂରାଜ ସୃଷ୍ଟ ଅଭିଜାତ ଶ୍ରେଣୀ । ଯାଙ୍କର ସମ୍ମାନବୋଧ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ଅଭିଜାତ୍ୟର ଦେଖ ରହିଛି । କେବଳ ଏଇ ଡାକ୍ତର ନୁହେଁ,—ଆମ ଦେଶକୁ ଯେଉଁ ନକଲି 'ଆଜାଦି' ଦେଇ ତୁମେ ମନ୍ତ୍ରୀ, ଉପ ବା ଅର୍ଦ୍ଧମନ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରଭୃତି ସୃଷ୍ଟି କରିଛ, ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଏହିକଥା ଅନୁଯାୟୀ ସୃଷ୍ଟ । ତାଙ୍କର ଅଭିଜାତ୍ୟର ଆଜି ନୈତିକ ମୂଲ୍ୟ, ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସ୍ୱାର୍ଥପାଇଁ ପର-ଦେଶୀଲୋକଙ୍କର ଚାକିରୀ ମଧ୍ୟ ଉଚିତ ଗତି—ଏଇ ଡାକ୍ତର ଭଳି ! ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ସତ୍ୟକୁ ସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତି ନାହିଁ, ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଘଟଣାକୁ ତୁଚ୍ଛ ବୋଲି ଅବହେଳା କରନ୍ତି । ତୁମର କୌଣସି ପ୍ରକାର ଅପମାନ କରିବା ଅବଶ୍ୟ ମୋର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନୁହେଁ, କିନ୍ତୁ ଏଇ ହେଉଛି ତୁମର ଦୁଇଶ' ବର୍ଷର ଶାସନ ଆଉ ଶୋଷଣର ଫଳ ।

ମୁଁ ସୁପ୍ ଭିତରେ ରୁଟି ବୁଡ଼ାଇ ହାତ ସାହାଯ୍ୟରେ ଖାଉଥିଲି । ଫ୍ଲାସ୍ କେତେବେଳଠାଏ ମୋର ଖାଇବା ପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି କହିଲେ—ତୁମର ଛୁରି କଣ୍ଟା ଚାମଚରେ ଅସୁବିଧା ହୁଏ ନାହିଁ ?

—ସ୍ୱାଧୀନତାବୋଧଟାକୁ ଜବରଦସ୍ତି ଲଦିଦେଲେ ମୁସ୍କିଲ୍ । କିନ୍ତୁ ଯେ ସବୁ ଶିଖିବା ପାଇଁ ପଇସା କାହିଁ ?
—ତୁମେ ବୋଧହୁଏ ଭାରତବର୍ଷକୁ ଯାଇ ନ ?

—ଯାଇଛି, କିନ୍ତୁ ଦୁ'ଟି ଦିନ ମାତ୍ର ଥିଲି—ବିଶେଷ କିଛି ଦେଖିବାର ଅବସର ପାଇ ନାହିଁ ।

—ଏଇ ଅଭିଜ୍ଞତା ଥିବ ତୁମେ ବୋଧହୁଏ ଦେଖିଛ

ନଂ.........
ତା.........

ପେପର ବଡ଼ ବଡ଼ ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖିବ !—ବୋମ୍ବେ ଆଉ କଲିକତା ଦେଖି ତୁମେ କେତେ ମନଗଢ଼ା ଗଳ୍ପ ତିଆରି କରିବ ଆଉ ସେଥିରେ ପୁଣି ମେସଲ୍ସ ସଂଯୋଗକରି ପରିବେଷଣ କରିବ, ଆମ ଦେଶଟା କିମିତି ବୋଲି—ନୁହେଁ ? କଲିକତା ଆଉ ବୋମ୍ବେ ଭାରତବର୍ଷ ନୁହେଁ । ଦିଲ୍ଲୀର ରାଜସଭା ଭାରତର ପ୍ରତୀକ ନୁହନ୍ତି । ଅସଂଖ୍ୟ ଗ୍ରାମ ଆଉ ନିରକ୍ଷର ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କୁ ନେଇ ଗଢ଼ା ହୋଇଛି ଭାରତ । ମୁଠାଏ ଚାଉଳ କିଣିବାକୁ ତାଙ୍କ ପାଖରେ ପଇସା ନାହିଁ, କଷ୍ଟା ସ୍ତୁମଟ ସେମାନେ ପାଇବେ କୁଆଡ଼ୁ ? କୁଆଡ଼ୁ ପାଇବେ ସୁପ୍, ସାଣ୍ଡୱିଚ୍ ? ଆମେ ସ୍ୱାଧୀନ ହୋଇଛୁ ସତ, ସେ ସବୁ କିନ୍ତୁ କାଗଜ କଲମରେ । ସେ ସ୍ୱାଧୀନତା କେତେକ ମୁଷ୍ଟିମେୟ ଲୋକଙ୍କ ପାଇଁ । ମଣିଷର ସ୍ୱାଧୀନତା ଆଜି ମଧ୍ୟ ଆସିନାହିଁ । ଏଇ ସମାଜ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଯଦି ରହେ, ତା'ହେଲେ ଇହଜୀବନରେ ତା' ଆସିବ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ ।

ପରଦିନଟା ମଧ୍ୟ କଟି ଯାଇଥିଲା ମିସ୍ କ୍ଲାର୍କ ସହିତ ଗଳ୍ପ ଆଲୋଚନାରେ ।

ଜାହାଜ ପୁଣି ଛାଡ଼ିଲା ।

ପାଣିର ବୁକୁ ଚିରି ଛୁଟିଛି ତ ଛୁଟିଛି ।

କେବିନ ବାରଣ୍ଡାରେ ପୁଣି ଗୋଷ୍ଠୀ ମେଳାର ଭିଡ଼ ବସିଛି । ଡେକ୍‌ର ପିଞ୍ଜରା ଭିତରେ ପୁଣି ବଜାର ବସିଛି 'ଭାସ୍ତ ଅଦାମୀ'ର ।

ତାହାର ଚାଲନ୍ତି ତ ଚାଲନ୍ତି—ଅବିରାମ, ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ !

ଖଲାସୀମାନଙ୍କର ସେଇ ପାଣିମପା, ଦଉଡ଼ି ଟଣା—କାପ୍ତାନର ମଟମଟିଆ ବୁଟ୍ ଶବ୍ଦ ଅବା ହୁକୁମ 'କମାଣ୍ଡ' ସେଇପରି ଶୁଣା ଯାଉଛି ।

ପୁଣି ଢେଉ ଆସି ପିଟି ହେଉଛି ତାହାର ଦେହରେ—ସମୁଦ୍ରର ପରଶ ବୁଲାଇ ଦେଉଛି ତାହାଙ୍କର ଅଗପଛ [illegible] ।

ସେଇ ଜଳରାଶି—ଜଳରାଶିର ନୀଳିମା, ଦିଗନ୍ତରୁ ଗାଢ଼ତର ହୋଇ ଉଠୁଛି । ପୁଣି ସେଇ ସାମୁଦ୍ରିକ ଚଳ—ପୁଣି ସେଇ ଅନନ୍ତ ପ୍ରସାରିତ ଅନନ୍ତ ଜଳରାଶି !

ମଝି ରାତିରେ ସିଙ୍ଗାପୁର ବନ୍ଦର ଦରିଆରେ ତାହାର [illegible] ଛିଡ଼ା ହେଲା ।

ପ୍ରାଚ୍ୟର ଦୁର୍ଭେଦ୍ୟ ଦୁର୍ଗ ସିଙ୍ଗାପୁର । ଇଂରେଜର [illegible] ବଳମସ୍ତ ବେଡ଼ା ସିଙ୍ଗାପୁର ! କିଏ ଯେ ସିଙ୍ଗାପୁର ନାମ ରଖିଥିଲା ଜାଣେ ନା—ଜାଣିବାର ପ୍ରୟୋଜନ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ । ତଥାପି ଏଇ ଭୂମିଖଣ୍ଡ ଶିଙ୍ଗଭଳି ସମୁଦ୍ର ଭିତରକୁ ପଶିଯାଇଛି—ସେଥିପାଇଁ ହୁଏତ 'ଶୃଙ୍ଗପୁର'କୁ ଧୀରେ ଧୀରେ ସିଙ୍ଗାପୁରରେ ପରିଣତ କରାଇଛି । ସେ ନାମକରଣ ରହସ୍ୟ ହୁଏତ ଇତିହାସବେତ୍ତାଏ ଜାଣିଥିବେ ।

ସେଇପରି ଦିନେ କାଠମାଣ୍ଡୁ ନାମଟା ଶୁଣି ଭାବିଥିଲି, ହୁଏତ ସ୍ଥାନର ପୂର୍ବତନ ନାମ ଥିଲା କାଠମୁଣ୍ଡ । ହୁଏତ କେବେ କିଏ ମଣିଷର ମୁଣ୍ଡ କାଟି ଏଇ ନଗରର ଭିତ୍ତି ସ୍ଥାପନ

କରିଥିଲି । କିନ୍ତୁ ପରେ ଦେଖିଲି, ଏତେ ସୁନ୍ଦର ନଗରୀଟା ଗଢ଼ା ହୋଇଛି ଗରିବର ମୁଣ୍ଡ କାଟି—ପକେଟ କାଟି । ତେଣୁ ନାମର ସାର୍ଥକତା ରହିଛି ନିଶ୍ଚୟ । ସେଠାରେ ବିଳାସର ଚରମ ଯେଉଁଭଳି, ସେଇଭଳି ଦାରିଦ୍ର୍ୟର ଭୟାବହ ପରିଣତି । କମିଟିକି ପଇସା ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସାଧାରଣ ଲୋକ ଯେଉଁଠି କୋଠାବାଡ଼ି ତିଆରି କରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ, ବରଂ ଅନ୍ଧକୂପରେ ରହିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି, କାଠର କୁଡ଼ିଆ ବାନ୍ଧି ଦିନ କଟାନ୍ତି, ସେହି ସହରର ନାମ କଟାମୁଣ୍ଡି ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କିଛି ରଖିଥିଲେ ହୁଏତ ଅବାନ୍ତର ଭଳି ହୋଇଥାନ୍ତା । କାଠମାଣ୍ଡୁ—କାଠମୁଣ୍ଡି—କଟାମୁଣ୍ଡି !

ହେଲେ ହେଲେ ଯା'ର ମନେ ହୋଇଛି, ରଙ୍ଗ-ଇନ୍ ନାମଟା ବୋଧହୁଏ [illegible] [illegible] ଦେଶୀ ପ୍ରଯୋଜ୍ୟ । କେତେ ରଙ୍ଗ ନେଇ ଅଛି ତା' ଭିତରେ, ଅଥବା କେତେ ପାପ ସେ ସଞ୍ଚିତ ଅଛି ତା' ଭିତରେ, କିଏ କହି ପାରିବ ? ସବୁକୁ ସତ ତା' Wrong-in.

ଯା'ହେଉ ବହୁ-ପ୍ରାର୍ଥିତ ସିଙ୍ଗାପୁରରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲି ।

ଏଠାରେ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲା ଅଗାଧ ହିନ୍ଦ୍ ସରକାର— ତେଣୁ ଆଜ କୌଣସି ବିଶେଷତ୍ୱ ନଥାଉ ପଛେ, ଭାରତ ହାକର୍ଟରେ କେବଳ ସେହି ଗୋଟିକ କାରଣରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠତ୍ୱ ଲାଭ କରିଛି ଏହି ନଗରୀ ।

ଏହି ସେହି ସ୍ଥାନ ! ଯା'ର ଭୂମି ଉପରେ ପ୍ରଥମ ଧ୍ୱନିତ ହୋଇଥିଲା "ଜୟହିନ୍ଦ" !

ମନ ହେଉଥିଲା, ସୋନାନ୍‌ର ଧୂଳି ମୁଠାଏ ନେଇ କପାଳରେ ବୋଳି ଦେବି । କିନ୍ତୁ ହଠାତ୍ ଗୋଟାଏ ଘଟଣା ମନେ ପଡ଼ିଗଲା ।

ଘଟଣାର ନାୟକ ମୋର ଜଣେ ସହକର୍ମୀ ।

ତାଙ୍କୁ ଥରେ କୋରିଆ ପୁଲିସ ଇନ୍‌ସପେକ୍‌ଟର ଗୁଳି କରିଥିଲା । ଗୁଳି ଛାତିରେ ଫୁଟି ପିଠିବାଟେ ବାହାରିଗଲା ।

ତାଙ୍କୁ ଡାକ୍ତରଖାନାକୁ ନେଇଗଲେ । ଡାକ୍ତର-ଖାନାରେ ପାଞ୍ଚମାସ କାଳ ପଡ଼ି ପଡ଼ି ସେ ବଞ୍ଚିଗଲେ । ତଥାପି ତାଙ୍କ ବିଚାର ଚାଲିଲା—ଶାସ୍ତି ମିଳିଲା ବର୍ଷେ କାରାଦଣ୍ଡ ।

ଦେଶ ସ୍ୱାଧୀନ ହେବାପରେ କଲିକତାରେ ପୁଣି ତା’ ସାଙ୍ଗରେ ଦେଖା । ଦେଖିଲି, ମଥା ମଝିରେ ଚୁଟିଛି । ପଚାରିଲି—ହଠାତ୍ ଏତେ ଅନଘ ?

—ହାଁ ଭାଇ, ମୋତେ ଯିଏ ଗୁଳି କରିଥିଲା ଏଥର [illegible] ତାଙ୍କୁ ସଜା ମିଳିବ ।

ମୁଁ ହସିଲି ।

ପୁଣି ଦୁଇବର୍ଷ ପରେ ତା’ ସାଙ୍ଗରେ ଦେଖା । କହିଲେ—ଦାଦା, ଖାଇବାକୁ ନପାଇ ପିଲା କବିଲା ସେ ସବୁ [illegible] ମରୁଛନ୍ତି !—ସେ ଇନ୍‌ସପେକ୍‌ଟର ଟେଣ୍ଟା ଏସ୍. ଡି. ଓ. ହେଲା ଆଉ ମୁଁ ଏଣେ ଅନାହାରରେ ମରୁଛି ।

ମୁଁ ପୁଣି ହସିଲି ।

ସେ ଟିକିଏ ବିରକ୍ତ ହୋଇ କହିଲେ—ହସିଲେ ଯେ ?

—କହୁଛି, ସେଦିନ ଯଦି ଗୁଳିଖାଇ ଆପଣ ମରିଥାନ୍ତେ,

ତାହେଲେ ଆଜ ଶହୀଦ ତାଲିକାରେ ଆପଣଙ୍କ ନାଁ ଟା ଉଠିଆନ୍ତା । ଆମେ ସବୁ ଖଣ୍ଡିକେତେ ଇଟାର ବେଦୀ ବାନ୍ଧି ବଜାରରୁ ଦ' ପଇସାର ମାଳ କିଣି ଆଣି ସେଇ ବେଦୀ ସଜାଇ, ନକଲ ଅଶ୍ରୁ ପାଣିରେ ଗାମୁଛା ତିନ୍ତାଇ ରୁଦ୍ଧ କଣ୍ଠରେ ଚିତ୍କାର କରନ୍ତୁ, "ଜୟହିନ୍ଦ" । କିନ୍ତୁ ଯେତେବେଳେ ଶହୀଦ ହୋଇ ପାରି ନାହାନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ପୁଣି ଥରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଅନ୍ତୁ ସମ୍ଭବତଃ ଶହୀଦ ହେବାପାଇଁ—ଏଥର କିନ୍ତୁ ଅନାହାରରେ ।

ମୋର ବ୍ୟଙ୍ଗରେ ଯେ ମର୍ମାହତ ହେଲେ, କହିଲେ—ଆପଣଙ୍କ ଘରେ ଖାଇବାକୁ ମୁଠାଏ ଅଛି ବୋଲି ସିନା ଆପଣ ଆଜ ହସି ପାରୁଛନ୍ତି, ବ୍ୟଙ୍ଗ କରୁଛନ୍ତି !

—ଆପଣଙ୍କ ଜଣା ନାହିଁ ଭୁଲ—ମୋର ମଧ୍ୟ ଖାଇବାର ସମ୍ବଳ ନାହିଁ—ଆଉ କାହିଁକି ନାହିଁ, ଜାଣନ୍ତି ? ମୁଁ ଶହୀଦ ହୋଇ ପାରିନାହିଁ ସତ, କିନ୍ତୁ ଶହୀଦ ହୋଇଛନ୍ତି ଭାରତର ଶତ ଶତ ଅଜ୍ଞାତ ଜନପଦବାସୀ, ତେଣୁ ଅନ୍ନ ଖାଇବାକୁ ମିଳୁନାହିଁ ! ବଞ୍ଚି ରହିଲେ ତ ଭାତଲୁଗା ଜୁଟାଇବା ମୁସ୍କିଲ, ମଲେ କିନ୍ତୁ ମୃତାତ୍ମାର ଶ୍ରାଦ୍ଧ କରିବାକୁ ଟିକିଏ ବୋଲି ଡେରି ହୁଏ ନାହିଁ । ଗୋଟାଏ ହେଲା Permanent liability—ଆଉ ଅନ୍ୟଟା ହେଉଛି ସାମୟିକ । ତେଣୁ ଆମେ ଦରହିଁ ବୋଧହୁଏ ଗୋଟିଏ ପ୍ଲାଟଫର୍ମରୁ ଶହୀଦ ହେବାର ମଉକାକୁ ଚାହିଁ ବସିଛେ !

ଏଇଟା ଜୁଚ୍ଛା ଗଳ୍ପ ନୁହେଁ । ସିଙ୍ଗାପୁର ମାଟିରେ ପାଦ ଦେଉଛଣି ଏଇ ଘଟଣାଟା ମୋର ମନେ ପଡ଼ି ଯାଇଥିଲା ।

ତାହିଁକି ସେ ମନେ ପଡ଼ୁଛି, ସେଇ କଥାଟା କହୁଛି ।

ନେତାଜୀଙ୍କ ନାଁରେ ଏଠା ଭାରତୀୟମାନେ ଦିନେ ପାଗଳ ହୋଇଥିଲେ, ଭାରତକୁ ସ୍ୱାଧୀନ ଦେଖିବେ ବୋଲି ଯାଙ୍କ ଆଗ୍ରହର ଶେଷ ନଥିଲା । ସେଇ ଭାରତ ସ୍ୱାଧୀନ ହୋଇଛି, କିନ୍ତୁ ସ୍ୱାଧୀନ-ଭାରତର ସିଙ୍ଗାପୁର ଅଧିବାସୀମାନେ ଆଜି ମଧ୍ୟ ଇଂରେଜର ଗୋଲାମୀ କରୁଛନ୍ତି । ଆଜି ମଧ୍ୟ ରବର ବଗିଚାର ରସ ସାଙ୍ଗରେ ତାଙ୍କର ବୁକୁର ରକ୍ତ ମିଶାଇ ଦେଉଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଆଉ ଦୁର୍ଭୋଗର ଶେଷ ହୋଇନାହିଁ । ସେମାନେ ବି ଯଦି ଶହୀଦ ହୁଅନ୍ତେ, ଅନେକ ଭାବନ୍ତୁ, ଅନ୍ତତଃ ଭାବବାର ଅଭିନୟ କରନ୍ତୁ ।—କିନ୍ତୁ ବଞ୍ଚି ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ମରି ସାରିଛନ୍ତି । ଏଣେ ଦିଲ୍ଲୀ କେଲ୍ଲାରେ ଫର ଫର ହୋଇ ଉଡ଼ୁଛି ଅଶୋକ-ଚକ୍ର, ନେତୃସୀ ମଞ୍ଚରେ ଘୋଷଣା କରୁଛନ୍ତି, "ସତ୍ୟମେବ ଜୟତେ ।"

ଆଜି ମଧ୍ୟ ବର୍ମାର ସଡ଼କ ଉପରେ ସ୍ୱାଧୀନ ଭାରତର ଲୋକ ରିକ୍ସା ଟାଣୁଛି, ବର୍ମୀଙ୍କ ପାଇଖାନା ପରିଷ୍କାର କରୁଛି । ଆଜି ମଧ୍ୟ ସିଙ୍ଗାପୁରର ବାଟ ଉପରେ ସ୍ୱାଧୀନ ଭାରତର ନାଗରିକ ଠେଲା ଟାଣୁଛି, ରବର ବଗିଚାରେ ରକ୍ତ ମୋକ୍ଷଣ କରୁଛି । ଆଜି ମଧ୍ୟ ସ୍ୱାଧୀନ ଭାରତର ସ୍ତ୍ରୀ-ପୁରୁଷ ଭାରତ ବାହାରେ ଛୁଆ ହୋଇ ଭିକ ମାଗୁଛନ୍ତି,—'ସେଣ୍ଟ୍ ପଇସା—ସେଣ୍ଟ୍ ଅନା କୁଳୁପା, ସୁଦମ୍ ଇଲ୍ଲେ—ଅରମ୍ ଇଲ୍ଲେ' (ଏଟା ପଇସା, ଏଟା ଅଣା ଦିଅ ବାବୁ, ଦାନା ନାହିଁ, ଭାତ ନାହିଁ) । ଏଣେ ଆମେ ସ୍ୱାଧୀନ । ଏମାନେ କି ଶହୀଦ ହେବେ ଦିନେ, ଯାଙ୍କର ହାଡ଼ରେହିଁ ଶତାବ୍ଦୀର ଅନ୍ଧକାର ଭେଦକରି ଜାଗି ଉଠିବେ ସେ ଶତ ଦଧୀଚି ।

ତେଣୁ ଯେଉଁମାନେ ଦେଶ ପାଇଁ ତା ଦଶ ପାଇଁ ନିଜକୁ ଦେଉଳିଆ କରି ଦେଇଛନ୍ତି, ଅନାହାରରେ ଶହୀଦ ହେବାର ସୌଭାଗ୍ୟଦ୍ୱାର କେବଳ ତାଙ୍କରି ପାଇଁ ଉନ୍ମୁକ୍ତ କରି ଦିଆ ହୋଇଛି ।

କଲିକତା ଭଳି ନଦୀ ବକ୍ଷରେ ଜାହାଜ ମନ୍ଥର ଗତିରେ ଆସି ଲଙ୍ଗର କରେ ନାହିଁ । ସିଙ୍ଗାପୁର ଏକ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ପୋତାଶ୍ରୟ—ତ୍ରିଶ ପଚାଶ ହଜାର ଟନର ଜାହାଜ ନିରାପଦରେ ଆସି ଲଙ୍ଗର ପକାଏ ଜେଟୀ କଡ଼ରେ । କିନ୍ତୁ ସିଙ୍ଗାପୁର ଅସଲ ଭୂଖଣ୍ଡର ଅଂଶ ନୁହେଁ, ଦ୍ୱୀପ ମାତ୍ର—କେତେକାଂଶରେ ବୋମ୍ବେ ଭଳି । କିନ୍ତୁ ଏହି ଦ୍ୱୀପର ଆକାର ବଡ଼ । ଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ ମାଳୟର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଂଶଠାରୁ ପୃଥକ ।

ନିର୍ବିବାଦରେ କାଷ୍ଟମ୍ସର ବେଷ୍ଟନୀ ପାର ହେବା ଦୁଷ୍କର । ସେଠିଭି ସନ୍ଧି ସନ୍ଧ ଓ ଅସଂଖ୍ୟ ପ୍ରଶ୍ନ କରନ୍ତି ସେମାନେ । କାହିଁକି ମୋ ଶ୍ରୀମତୀଙ୍କୁ ସାଙ୍ଗରେ ଆଣିନାହିଁ ତାର ମଧ୍ୟ କୈଫିୟତ ଦେବାକୁ ହେବ । ବାକ୍ସପତ୍ର ପେଟି ଟ୍ରଙ୍କ ସବୁ ଖୋଲି ଖୋଲି ଚୀଜ କେନେସ୍ତୁଲ ଦେଖିଲେ । ସେଥିରେ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେଲେନାହିଁ, ପାଖ କୋଠରୀକୁ ନେଇ ସ୍ଥାନ ଅସ୍ଥାନ ସବୁ ଅନୁସନ୍ଧାନ କଲାପରେ ଯାଇ ସିଙ୍ଗାପୁର ପ୍ରବେଶର ଅନୁମତି ପାଇଲି । ମନେ ହେଲା, ମୋର ବେଳକୁ ବୋଧହୁଏ ସେତେ ସବୁ କଟକଣା । କାରଣଟା ଆଜି ମଧ୍ୟ ଅଜ୍ଞାତ ।

ସିଙ୍ଗାପୁର ପ୍ରାଚ୍ୟର ଦ୍ୱାରରକ୍ଷକ—ଦ୍ୱାସ୍ଥ ଇଂରେଜ—
ତଲ୍ପିବାହକ ମାଲୟୀ, ଭାରତୀୟ ଅବା ଚୀନା ପୁଲିସ କର୍ମଚାରୀ ।
ଚୀନାମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ଖୁବ୍ ବେଶୀ ନୁହେଁ । ମାଲୟୀଗଣ
ବେଶୀ ଭାଗ ମିଶ୍ରିତ ଜାତି, ତାଙ୍କ ଦେହର ବର୍ଣ୍ଣରୁ
ସବୁବେଳେ ଭାରତୀୟ ବୋଲି ଭ୍ରମ ହୁଏ । ବନ୍ଧୁଭ
ବଳ ଗୁର୍ଖାଙ୍କ ଧାଡ଼ିରେ ।

ସୁନ୍ଦର ସହର । ଶୁଣିଲି, ଯୁଦ୍ଧ ପୂର୍ବରୁ ଆହୁରି ସୁନ୍ଦର
ଥିଲା । ବହୁ ଅଟ୍ଟାଳିକା ବୋମା ମାଡ଼ରେ କ୍ଷତ ବିକ୍ଷତ
ସ୍ମାର ଅତୀତ ଗୌରବର ଅଥ ଇଂରାଜର ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟର ସାକ୍ଷ୍ୟ
ଦେଉଛନ୍ତି । କେଉଁଟି କେଉଁଟି ହେଇ କୋଳସାର ଧର-
ଣୀରେ ମସମସ ହୋଇଛି, କେଉଁଟି ବା ତା'ର ଭିତରେ
ପୁଷ୍ପ ବାଗ କୁନି ବସ୍ତ ଜମି ରହିଛି । ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ
ବୋମା ଗୁହ୍ବର ଗଭୀର ଆବର୍ଜନା ଅଥ ପାଣିରେ ପ୍ରାୟ
ଭରିଛି ।

ଚୀନାମାନଙ୍କ ପଲ୍ଲୀଟା କେତେକ ପରିମାଣରେ ସୁନ୍ଦର
—କିନ୍ତୁ ଭାରତୀୟ ପଲ୍ଲୀ ଅତି ଦୁର୍ଗନ୍ଧମୟ । ଧନୀ
ଶ୍ରେଣୀଙ୍କୁ ଭାରତୀୟ ବୋଲି ମୁଁ ହିସାବ କରୁନାହିଁ,
ଗରିବମାନେ କୁଲି ମଜୁରିଆ ତାଙ୍କର କଥା ମୁଁ କହୁଛି ।
ଏଠି ବର୍ମୀ ଭଳି ଭାରତୀୟ ମଧ ଦୋକାନର ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ ରହୁଛି,
ଦେହ-ବିପଣୀ ମଧ୍ୟ ରହୁଛି । ହେଲେ ଦେହୋପଜୀବିନୀଙ୍କ
ମଧ୍ୟରେ ସଂଖ୍ୟା ଅଧିକ ଭାରତୀୟ ।

ରତନ ହାଟରେ ଏକ ବଙ୍ଗାଳୀ ତରୁଣୀକୁ
ଦେହବିକ୍ରୟରେ ଦେଖି ସ୍ତମ୍ଭିତ ହୋଇଥିଲି, କିନ୍ତୁ ସିଙ୍ଗାପୁରକୁ
ଆସି ମୋର ଭ୍ରାନ୍ତି ଭାଙ୍ଗିଗଲା । ଏଥର ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣା ପଡ଼ିଲା,

ଏଇ ଦେହ୍ଲି ବିଜୟପୁର କାରଣ କଣ !—ଅର୍ଥନୈତିକ ଭିନ୍ନ ଆଉ କୌଣସି କାରଣ ଖୋଜି ପାଇ ନାହିଁ । ନହେଲେ ମାନ୍ଦ୍ରାଜରୁ ଦେହ୍ଲିର ପଶରା ଦେଇ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନେ କିଷ୍ଟପ୍ଲ ଏ ଦେଶକୁ ଆସି ନାହାନ୍ତି, ସେମାନେ ଆସିଥିଲେ ତାଙ୍କର ଗରିବ ବାପ-ମାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ, ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ସେମାନଙ୍କୁ ବିପଥରେ ଠେଲି ଦେଇଛି ।

ଗୋଟିଏ ପଞ୍ଜାବୀ ହୋଟେଲ୍ ଦେଖି ଖାଇବାକୁ ଗଲି ।

ହୋଟେଲ୍‌ର ବେଶ ସବୁ ଜମା ଭଲ ଦରିଦ୍ର । ଭାତ, ଡାଲି, ଚଟଣି, ଭାଜି—ମ୍ୟାଁ'ର ଦେଖା ବେଶୀ । ମାଛ ମାଂସର ଭକ୍ଷକଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା କମ । କେହି କେହି ରୁଟି ସାଙ୍ଗରେ ହାମୁଡ଼ି ହାମୁଡ଼ି ଡାଲି ଖାଉଥିଲେ । କାହାର କାହାର ପତ୍ରରେ ଦହି ମଧ୍ୟ ଦେଖିଲି ।

ଏ ସବୁ ଦେଶରେ ଦେଖିଲି, ଆହାରର ବ୍ୟବସ୍ଥା ରହିଛି—କିନ୍ତୁ ବାସସ୍ଥାନର ବ୍ୟବସ୍ଥା ନାହିଁ । ଅବଶେଷରେ ଚୀନା ପଲ୍ଲୀର ଗୋଟାଏ ହୋଟେଲରେ ବାସସ୍ଥାନ ଠିକ କଲି ।

ତିନିମହଲା ପକାଘର—ତଳ ମେଜିଆଟା କାଠ ପଟାଙ୍କର, ଉପର ଘରଟା ଟିଣ ଛାଆଣି । ରାସ୍ତା ଉପରୁ ସିଡ଼ି ଲଗିଛି । ଆମ ଅଞ୍ଚଳ ତଳ ଉପର ମହଲକୁ ଯିବାପାଇଁ ଘର ଭିତରେ ସିଡ଼ିର ବ୍ୟବସ୍ଥା ନାହିଁ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଂଶ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପୃଥକ ଭାବରେ ବିଭକ୍ତ । ମୋ କୋଠରୀରେ ଖଟ ବିଛଣା, ମଶାରି ଥିଲା—ନିକଟରେ ବାଥରୁମ୍ ମଧ୍ୟ

ମିଳନ୍ତି । କେତେକ ପରିମାଣରେ ଇଂରେଜୀ ଫେସନର ବ୍ୟବସ୍ଥା । ଦୈନିକ ଦକ୍ଷିଣା ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ ଛଅ ଷ୍ଟର୍ଲିଂ— ଆମ ଦେଶର ଦଶ ଟଙ୍କା ସଙ୍ଗେ ସମାନ ।

ବର୍ମାକୁ ଯାଇ ପ୍ରଥମେ ଗ୍ରୀନ୍ ହୋଟେଲରେ ଥିଲି । ତାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ସ୍ମାର୍ଟଠାରୁ ନିକୃଷ୍ଟ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେଠାରେ ଦକ୍ଷିଣା ଦେବାକୁ ପଡ଼ୁଛି ଦୈନିକ ମାତ୍ର ବାରଶ ଟଙ୍କା ।

ମୋର ସମ୍ମୁଖର କୋଠରୀରେ ଗୋଟିଏ 'ଥାଇ' ଦମ୍ପତି ମୁକ୍ତ ଜନ୍ମା ସହ ଅସି ରହୁଛନ୍ତି । ଦେଶରେ ତାଙ୍କର ଭାରି ବ୍ୟବସାୟ—ଛାଉଣୀ ଅଭ୍ୟୁତ୍ଥାନରେ ଆସି ସିଙ୍ଗାପୁରରେ ରହିଛନ୍ତି । ଏଠାରେ କେଉଁଠା ଧନ ରହୁ ଛାଉଣୀ ହେବ ।

ସେଦିନ ବୋଧହୁଏ ରବିବାର ଥିଲା ।

ସନ୍ଧ୍ୟାର ପୈଳତା ଭଲ ।

ଥାଇ ଦମ୍ପତିଙ୍କ ଘରେ ବହୁତ ଅଡ୍ଡା ଜମିଛି । କେତେକ ଲୋକ ଥିଲେ ତା' ଦେଖି ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ କୋଳାହଳ ସମ୍ପତ ଭଳି ଶୁଭୁଥିଲା ।

ଏତିକିବେଳେ ଦ୍ୱାରର କବାଟ ଉପରେ ଧକ୍କା ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ଉଠିଯାଇ ଦ୍ୱାର ଖୋଲି ଦେଲି ।

ସମ୍ମୁଖରେ ଛିଡ଼ା ଜଣେ ପୁଲିସ ଅଫିସର ।

ମୋତେ କଥା କହିବାକୁ ଅବସର ନ ଦେଇ ସେ କହିଲେ,—ତୁମେ ସିଙ୍ଗାପୁର କାହିଁକି ଆସିଛ ?

—ସେ କଥା ତୁମର ସିଙ୍ଗାପୁର ପୁଲିସକୁ ତ କହି ଆସିଛି ।

—ମୁଁ ସିକ୍ୟୁରିଟିରୁ ଆସିଛୁ, ତୁମର statement ଟା ତଦନ୍ତ କରି ଦେଖିବୁ ।

ମୋର ପାସ୍‌ପୋର୍ଟଟା ଧ' ଗ୍ଟରଥର ଏପାଖ ସେପାଖ କରି ଦେଖି କହିଲେ—ଏଥିରେ ତ ଲେଖା ଅଛି ତୁମେ ଟୁରିଷ୍ଟ କରି ବୋଲି—ଅଥଚ ତୁମେ ଏଠାରେ ଲେଖାଉଛ, ତୁମେ ବ୍ୟବସାୟୀ—ତା'ର ଅର୍ଥ ?

—ଅତି ସହଜ । ଯେତେବେଳେ ପାସ୍‌ପୋର୍ଟ ପାଇଁ ଦରଖାସ୍ତ କରିଥିଲି, ସେତେବେଳେ ଟୁରିଷ୍ଟ ଥିଲି । ଯେତେବେଳେ ସିଙ୍ଗାପୁର ଆସିଲି, ସେତେବେଳେ ଟୁରିଷ୍ଟ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବସାୟ ସନ୍ଧାନରେ ଆସିଛି ।

—ତୁମେ କେଉଁଠି କେଉଁଠି ଟୁରିଷ୍ଟ କରିଥିଲ ତାର ଗୋଟାଏ ଲିଷ୍ଟ ଦିଅ—ସେମାନଙ୍କର ଠିକଣା ଦିଅ । ଯଦି ତୁମେ ସାତ ଦିନରୁ ଅଧିକ ରହିବ, ତା'ହେଲେ ଆମର ବିନା ଅନୁମତିରେ ହୋଟେଲ ବାହାରକୁ ଯିବ ନାହିଁ ।

ମୁଁ ନିଜକୁ ଅପମାନିତ ମନେ କଲି, କହିଲି—ଯେତେବେଳଯାଏ ମୋତେ ଏ ବିଷୟରେ ତୁମ ସରକାରଙ୍କ ଲିଖିତ ଆଦେଶ ନ ଦେଉଛ, ସେତେବେଳଯାଏ ମୁଁ ତୁମର କୌଣସି କଥା ଶୁଣିବାକୁ ରାଜି ନୁହେଁ ।

—ଏଇଟା ତୁମର ଦେଶ ନୁହେଁ, ଏକଥା ଭୁଲ ଯାଅ ନା । ବେଶୀ ଟ୍ରବଲ କଲେ ସଜା ପାଇଯିବ । —ସେ ମଧ୍ୟ ତର୍ଜନ କଲେ ।

ମୁଁ କହିଲି,—ମୁଁ ମଧ୍ୟ ସିଙ୍ଗାପୁର ଭାରତୀୟ ନୁହେଁ, ପକ୍‌କା ଭାରତୀୟ—ତେଣୁ ମୋର ରକ୍ଷଣାବେକ୍ଷଣର ଦାୟିତ୍ୱ

ମୋ ଦେଶର ସରକାରଙ୍କର । ଯଦି କେବେ ସଜା ଦେବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିପାର, ତାର ପ୍ରତିକାର କରିବାର ଦାୟିତ୍ୱ ମୁଁ ଗ୍ରହଣ କଲି । କିନ୍ତୁ ବିନା କସିଁତ ହୁକୁମରେ ତୁମର ଔଦ୍ଧତ୍ୟ ଶୁଣିବାକୁ ମୁଁ ରାଜି ନୁହେଁ ।

—ବେଶ୍, ଦେଖାଯିବ । କହି ଇନ୍‌ସପେକ୍‌ଟର ଚାଲିଗଲେ । ତାଙ୍କ ଇଂରାଜୀ ଉଚ୍ଚାରଣର ଭଙ୍ଗୀରୁ ମନେହେଲା, ସେ ସଙ୍କର-ମାତୃସ୍ଥୀ—ପିତା ବୋଧହୁଏ ମାନ୍ଦ୍ରାଜୀ ତାମିଲ୍ ।

ମୁଁ ଦ୍ୱାର ବନ୍ଦ କରି ବସିଲି, ସେତେବେଳସୁଦ୍ଧା ଉତ୍ତେଜନାରେ ମୋର ମଗଜ ଏବେ ଗରମ ହୋଇ ରହିଛି— ଏତିକିବେଳେ ପୁଣି ଦ୍ୱାରରେ କିଏ ଧକ୍‌କା ମାରିଲା ।

ଦ୍ୱାର ଖୋଲି ଦେଲି । ସାମନାରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି ଗୋଟିଏ ଟୋକା ଓ ଗୋଟିଏ ଟୋକୀ । ଟୋକାଟିର ବୟସ ବୋଧହୁଏ ସତର ହେବ, ଟୋକୀଟିର ବୟସ ତା'ଠୁ ଟିକିଏ ବେଶୀ । ଚଳନ୍ତି ଫେସନର ପୋଷାକ ଦୁହିଁଙ୍କର, କିନ୍ତୁ ଚେହେରା ବଙ୍ଗାଳୀ ନୁହେଁ ।

ସେମାନେ ସିଧା ଘର ଭିତରକୁ ପଶି ଆସି ବିଛଣା ଉପରେ ଯାଇ ବସିଗଲେ, ମୋର ଅନୁମତିର ଅପେକ୍ଷା ମଧ୍ୟ କଲେ ନାହିଁ । ଟୋକାଟି ଉପଯାଚକ ହୋଇ କହିଲା— ମୋର ନାମ ଚୈରେଚ, ଅଉ ଏ ମୋର ବଡ଼ ଭଉଣୀ ନୁନାଦା । ଆମେ 'ଥାଇ' ଅର୍ଥାତ ସ୍ୱାଧୀନ ଦେଶର ଲୋକ—ତୁମର ପଡ଼ୋଶୀ, ଏଇ ସାମନା ଘରଟାରେ ରହୁଛୁ ।

—ଭଲ କଥା ! ମୁଁ ତୁମର କି ଦରକାରରେ ଆସି ପାରିବି କୁହ ! କହି ଦାହିଙ୍କ ଅଡ଼କୁ ଚାହିଁ ରହିଲି । ଟୋକାଟି ଜବାବ ଦେଲା—ନା, ଧନ୍ୟବାଦ ! ଆମ ଘରଟାରେ ବଡ଼ ପାଟିତୁଣ୍ଡ ବୋଲି ତମ ରୁମ୍‌କୁ ଆସି ପଶିଲୁ ।

—ଅଚ୍ଛା, ବସ—କହି ମୁଁ ଉଠି ଦ୍ୱାର ବନ୍ଦ କରି ଚିଠି କାଗଜ ଧରି ଲେଖିବାକୁ ବସିଲି । ମୋର ଚିଠି ଲେଖା ଦେଖି ଟୋକାଟା ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ କହିଲା—ଭଲ ତ ! ଆମେ ତୁମ ଘରକୁ ଆସିଲୁ, ଆଉ ତୁମେ ଆମ ସାଙ୍ଗରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ବନ୍ଦ କରି ଲେଖିବାକୁ ବସିଗଲ ?

—ତୁମକୁ ତ ପଚାରିଲି, ତୁମର କୌଣସି ଦରକାରରେ ଆସି ପାରିବି କି ନା—ତୁମେ ତ 'ନାହିଁ' କହିଲ । ତା'ହେଲେ ଅନର୍ଥକ ଖାଲି ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ବସି ଲାଭ କଣ ? ତେଣୁ କେଇଟା ଦରକାରୀ ଚିଠି ଲେଖିବାକୁ ବସିଗଲି । ତୁମେ ଯଦି ଚାହଁ, ତୁମ ଦେଶର ଗଳ୍ପ କହ । ମୁଁ ଚିଠି ଲେଖା ବନ୍ଦକରି ତୁମ କଥା ଶୁଣିବି ।

—ଆମ ଦେଶ ! ସେ ଏକ ବିଚିତ୍ର ଦେଶ—ଜାହାଜ, ଟ୍ରାମ୍, ମୋଟର, ପ୍ଲେନ ଯାହା ସବୁ ଦୁନିଆରେ ଅଛି, ତା' ଆମର ବି ରହିଛି । କହି ଟୋକାଟା ଗର୍ବରେ ସଳଖ ହୋଇ ବସିଲା ।

—ଏଇ ବୋଧହୁଏ ତମ ଦେଶର ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ?—ତୁମ ଦେଶକୁ ଯଦି ମୁଁ ଯାଏଁ, ତା'ହେଲେ କେଉଁଠି ଯାଇ ରହିବି ?

—କେତେ ଅସୁମାରି ହୋଟେଲ ରହିଛି । ସେଇଠି

ରହିବ ! ପ୍ଲେନରେ ସାଁ କରି ଉଡ଼ିଯିବ, ଆଗରୁ କହି ଦେଇଥିବ ସେ କମିତ ଭାବରେ ରହିବାକୁ ଚାହଁ—ତା'ହେଲେ ପହଞ୍ଚିବା ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଗାଇଡ୍ ପାଇବ । ସେ ତୁମକୁ ତୁମର ପସନ୍ଦ ମୁତାବକ ସ୍ଥାନକୁ ନେଇଯିବ ।—ରାଜପ୍ରାସାଦ, ପାର୍ଲିଅମେଣ୍ଟ, ଚିଡ଼ିଆଖାନା ସବୁ ବୁଲି ବୁଲି ଦେଖିବ । କୌଣସି ବିଷୟରେ କଷ୍ଟ ବା ଦୁଃଖ ଆମ ଦେଶରେ ନାହିଁ ।

ମୁଁ ହସି ହସି କହିଲି—ତୁମ ଦେଶଟା ଥରେ ବୁଲି ଆସିଛି, ସେଥିପାଇଁ ଯାହା କହିବ ସବୁ ସତ କହିବ । ବିଦେଶୀ ଲୋକ ଭାବି ଲମ୍ବା ଲମ୍ବା କଥା ନକୁହ ପିମିତ । କୌଣସିଥିରେ ତ ଦୁଃଖ ବା କଷ୍ଟ ନାହିଁ କହିଲ, ତୁମ ଦେଶର ବାଟ ଘାଟରେ ଏତେ ଭିକାରି ବୁଲନ୍ତି କାହିଁକି ? ଧନୀମାନଙ୍କର ବଡ଼ବଡ଼ ଅଟ୍ଟାଳିକା ତଳେ ସାନ ସାନ ଝୁଲ ଘରେ ଯେଉଁମାନେ ରହନ୍ତି, ତାଙ୍କର ଦୁଃଖ କଷ୍ଟସବୁ ତୁମମାନଙ୍କ ଠାରୁ ବେଶୀ ନୁହେଁ ?

ଟୋକାଟା ନିର୍ବାକ ହୋଇ ମୋ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ ରହିଲା । ଟୋକାଟା ଏଯାଏଁ କଥା କହୁ ନଥିଲା, ଏଥର ସେ କହିଲା— ତା'ହେଲେ ତୁମେ ବାଂକକ ଯାଉଛ ?

—କେବଳ ବାଂକକ ନୁହେଁ, ଅଧିକ ମଧ୍ୟ ଗୋଟେ ଦୁ'ଟା ଜାଗାକୁ ଯାଉଛୁ, ଯେଉଁଠି ତୁମ ଦେଶରେ ମାନବ-ଶୋଷଣର ବ୍ୟବସାୟ ଚାଲିଛି । ମାଲୟର ଜଙ୍ଗଲ ସୀମାନ୍ତକୁ ଲାଗି ଯେଉଁଠି ରହିଛି ଶ୍ୟାମ ଦେଶର ଟିଣ ଖଣି, ରବର ବଗିଚା, ସେ ସବୁ ଅଞ୍ଚଳ ଭିତରେ ମଧ୍ୟ ଯାଉଛୁ, ଅବଶ୍ୟ ଓଡ଼ିଆଭାଇ ଦେଖିବାର ସୌଭାଗ୍ୟ ହୁଏତ ସବୁବେଳେ ମିଳି ନାହିଁ । ତଥାପି ରେଲ ଷ୍ଟେସନରେ ତୁମର ବନ୍ଧୁସବ

ବାଳକ ବାଳିକାମାନଙ୍କୁ ଅର୍ଦ୍ଧନଗ୍ନ ଅବସ୍ଥାରେ ଦେଖିଛି—ଦେଖିଛି, ସାନ ସାନ ପିଲା ଗୁଡ଼ିକ ମୋଟ ବୋଝ ବୋହି କୁବ୍ଜ ହୋଇ ଯାଉଛନ୍ତି—ଦେଖିଛି, କୁଷ୍ଠରୋଗୀ ରାସ୍ତା କଡ଼ରେ ପଡ଼ି ଚିତ୍କାର କରୁଛି—ଦେଖିଛି, ଶ୍ରମିକର ହାଡ଼ଭଙ୍ଗା ଖଟଣି—ଅଦ୍ଭୁତ ଦେଖିଛି, ଧନୀର ବିଳାସ, ମଦ୍ୟପର ଉତ୍ସ, ଯୁଙ୍କି ନାଚ, ଅଦ୍ଭୁତ କେତେ କଣ! — ଦୁଃଖ ନାହିଁ ବୋଲି ତମେ କହିଦେଲେ ମୁଁ ତା' ସ୍ୱୀକାର କରିବି ନାହିଁ ।

ସେମାନେ ମୋତେ ଦେଶପ୍ରେମିକ ବୋଲି ସ୍ୱଚ୍ଛା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ବିଶ୍ୱାସ କରି ପାରି ନଥିଲେ, ତେଣୁ ଟୋକାଟା କୈଫିୟତ ତଲବ କଲା ଭଳି ସ୍ୱରରେ ପଚାରିଲା—କହିଲ ଦେଖି, ବାଂକକର କେଉଁଠି ତମେ ଥିଲ ?

ଟୋକାଟି ତାର ଡାହାଣ ହାତ ମଧ୍ୟମା ଅଙ୍ଗୁଳିର ମୁଦଟାକୁ ବାମ ହାତର ଅଙ୍ଗୁଳି ସାହାଯ୍ୟରେ ଘୂରାଇ ଘୂରାଇ କହିଲା—ଏଇଥର କିନ୍ତୁ ଜଣାପଡ଼ିବ, ତୁମେ ଥାଇ ଦେଶକୁ ଯାଇଛ କି ନାହିଁ !

ମୁଁ ତାଙ୍କର ଅବିଶ୍ୱାସକୁ ଆହୁରି ଦୃଢ଼ କରିବା ପାଇଁ କହିଲି—ତୁମେଇ କହୁନ ଦେଖି, କେଉଁଠି ଥିଲି ?

—ତାହେଲେ ତୁମେ ବାଂକକ ଯାଇ ନାହଁ !

—ହଁ ବାଂକକ ଯାଇ ନାହିଁ—କିନ୍ତୁ ଥାଇ ଦେଶକୁ ଯାଇଥିଲି ।

ଏଥର ସେମାନେ ମୋତେ ଧରି ବସିଲେ । ଟୋକାଟା ମୋର କମିଜ ଅସ୍ତିନଟାକୁ ଟାଣି ଧରି କହିଲା—ତା'ହେଲେ ମିଛ କଥା କାହିଁକି କହିଲ ?

ମୁଁ ଅଉ ହସ ସମ୍ଭାଳି ପାରିଲି ନାହିଁ, କହିଲି—ତୁମର ଜନ୍ମ ହେବାର ପନ୍ଦର କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ମୁଁ ଜନ୍ମିଛି । ସେଇ ପନ୍ଦର କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷ ଭିତରେ ପୃଥିବୀରେ କେତେ ଘଟଣା ଘଟି ଯାଇଛି, ସେ ସବୁ ତୁମେ ଜାଣ ନାହିଁ । ମନେକର, ଏମିତି ଗୋଟିଏ ଘଟଣା ଘଟିଛି, ଯାହା ତୁମେ ବିଶ୍ୱାସ ମଧ୍ୟ କରି ପାରିବ ନାହିଁ—ଅଥଚ ତାହା ସତ୍ୟ । ସେଇଟିକୁ ଗୋପନ କଲେ କଣ ମିଥ୍ୟା ହେବ—ନା ତୁମ ପାଖରେ ତା' ମିଥ୍ୟା ହୋଇଯିବ । ଅଚ୍ଛା, ବାଂକକ୍‌ର ଓଡ଼ାଖାହାଙ୍କ ଘାଟୀ ନିଶ୍ଚୟ ତୁମେ ଦେଖିଛ; କହିଲି ଦେଖି, ଯେଉଁ ରାସ୍ତାଟା ସହର ଭିତରୁ ଏଇ ଘାଟୀକୁ ଆସିଛି, ସେଇ ରାସ୍ତାର ଡାହାଣ ପାଖରେ ଲାଲରଙ୍ଗର ଗୋଟିଏ ଦୁ' ମହଲା କୋଠା ଅଛି, ତାର ଚାରିଅଡ଼େ ପାଣି—ନୁହେଁ ?

ଟୋକାଟି କିଛି ସମୟ ଚିନ୍ତା କରି କହିଲା—ହଁ ଅଛି, କାହିଁକିରେ ?

—ଜେଲଖାନା ପାର ହୋଇ ଏକାବେଳେକେ ଟ୍ରେନ୍ ଲାଇନ୍ କୋଣ ପାଖରେ ରଖି ବାଁ ପାଖର ରାସ୍ତା ଧରି ଚାଲି ଚାଲି, ଯେଉଁ ବଡ଼ ରାସ୍ତାରେ ପହଞ୍ଚିବ—ତା'ର ନାମ 'ତାଲତ୍ ରୋଡ୍', ନୁହେଁ କି ?

ଟୋକାଟି ମୋର କମିଜ ଅସ୍ତିନଟା ଛାଡ଼ି ଦେଇ କହିଲା—ହଁ । ତା'ହେଲେ ତୁମେ ଯାଇଛ ନିଶ୍ଚୟ । ସେଇ କୋଠାଟା ଅମର ବ୍ୟବସାୟୀମାନଙ୍କ ପ୍ରଧାନ କେନ୍ଦ୍ର—କେବଳ ସେଇଟା ନୁହେଁ, ତାର ଆଖ ପାଖ ଚାରିଅଡ଼େ ।

—ଅଚ୍ଛା, ଓଡ଼ାଖାହାଙ୍କ ପଡ଼ିଆ ସାମନାରେ ପାର୍କ କଲି

ଯେଉଁ ଜାଗାଟା ଅଛି, ତାର କୋଣରେ ଗୋଟିଏ ସରବତ ଦୋକାନ ଅଛି ନା ?—ଏଥର ବିଶ୍ୱାସ ହେଲା ? ଏଣିକି ତୁମ କଥା କୁହ ।

—ଆମର କେଉଁ କଥା ଆଉ କହିବୁ ?

—କାହିଁକି, ତୁମ ସ୍କୁଲ କଥା, ତୁମ ବାପା-ମାଙ୍କ କଥା, ତୁମ ଘର କଥା, ଆହୁରି କେତେ କଣ ତୁମେ କହି ପାରିବ —ଇମିତି କି ତୁମ ଘରର ଭାରତୀୟ ଚୁଲିର ରଙ୍ଗନାଥନ୍ କଥା ମଧ୍ୟ କହି ପାରିବ ।

—ଆମର ସ୍କୁଲ, ସେ ତ ଅଂଲ୍ଡ-ଗୁରୁକୁଲର ।— ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ସବୁ ସ୍କୁଲରେ ଆମର ଦେଶୀୟ ଭାଷା ପଢ଼ା ହୁଏ । ଆମ ମଠର ସନ୍ନ୍ୟାସୀଗଣ ଆମ ଦେଶରେ ପ୍ରାଥମିକ ପାଠ ପଢ଼ାନ୍ତି । ଶୁଣିଛି, ସେଠାରେ କମ୍ପୁଇ, ଟେଲିନା ପ୍ରଭୃତି ସାହାଯ୍ୟରେ ଲେଖାପଢ଼ା ଶିଖାନ୍ତି । ଘରୁ କେବଳ ଖଣ୍ଡିଏ ଆସନ କାଖରେ ଯାକି ପିଲମାନେ ମଠକୁ ଯାଆନ୍ତି, ଆଉ ସାଙ୍ଗରେ ନେଇଥାନ୍ତି ଘାସ, କାଠି ଓ ଗୁଣ୍ଡାକନା—ଏଇସବୁ ସାହାଯ୍ୟରେ ସେଠାକାର ପାଠପଢ଼ା ହୁଏ । ସକାଳେ ଆଉ ଦି' ପହରେ ଦି'ଥର ମାତ୍ର ସନ୍ନ୍ୟାସୀଗଣ ପଢ଼ାନ୍ତି । ଆମ ସ୍କୁଲ କିନ୍ତୁ ଦଶଟାରୁ ଚାରିଟା—ସକାଳେ ଆମେ ଘରେ ପଢ଼ୁ, ରାତିରେ ମଧ୍ୟ । ସଂଧ୍ୟାବେଳେ ଖେଳିବାକୁ ସମୟ ପାଉ ତାଙ୍କ ସ୍କୁଲରେ କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ସେହି ମଠରେ ବସି ବସି ପଢ଼ା ସାରି ଫେରନ୍ତି । ସେମାନେ ପଢ଼ନ୍ତି ସାହିତ୍ୟ, ଗଣିତ ଆଉ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ, ଚତୁର୍ଥ ବର୍ଷରେ ପଢ଼ନ୍ତି ଇତିହାସ । ଆମେ କିନ୍ତୁ ବିଜ୍ଞାନ, ଭୂଗୋଳ—ସବୁ ପଢ଼ୁ । ତାଙ୍କଠାରୁ ଆମର

ପାଠ ଉଚ୍ଚସ୍ତରର ।

—ସ୍କୁଲରୁ ଫେରି ସଂଧ୍ୟାରେ ତମେ କଣ ଖାଅ ?

—ଚାହୁଁ କି, ନାଡ ସା' ଖାଉଁ—ସକାଳେ ଭାତ, ମାଛ-ତରକାରୀ, ପାନ୍ ଖାଇ ସ୍କୁଲକୁ ଯାଉଁ, ଦି ପହରରେ ସ୍କୁଲରୁ ଦୁଧ ଓ ବିସ୍କୁଟ ମିଳେ, ଘରକୁ ଫେରି ପୁଣି ରୁଟି, ଫଳ ଖାଉଁ । ବେଳେ ବେଳେ ଅଣ୍ଡା ଓ ମାଂସର ସୁପ୍ ବି ଖାଉଁ ।

—ତୁମର ବାପା କଣ କରନ୍ତି ?

—ବାପା ଶ୍ୟାମୀଲ୍ ଲୁଙ୍ଗିର ଏକ୍ସପୋର୍ଟ ବ୍ୟବସାୟ କରନ୍ତି । ସିଙ୍ଗାପୁର, କୋଲମ୍ବୋର, ପେନାଂ, ରେଙ୍ଗୁନ୍, ଛାଡିଆ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନରେ ଆମର ଅଫିସ ରହିଛି, ଦୋକାନ ଅଛି । ବାପା ତ ବର୍ଷସାରା ପ୍ରାୟ ବାହାରେ ବାହାରେ ରହନ୍ତି । ଏଥର ଅମେ ତାଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ଲାଗି ସିଙ୍ଗାପୁର ଯାଇଥିଲୁ । ସେଠାରେ ଥମକୁ ଛୁଟି ବେଶ କାଳ କା ପଅରଦିନ ଛାଡିଆ ଦିବେ ।

—ଘରେ ତୁମର କିଏ କିଏ ଅଛନ୍ତି ?

—ମା ଆଉ ଅମେ ଦି' ଭାଇ-ଭଉଣୀ । ଲୁଅଙ୍ ଆମର ମ୍ୟାନେଜର । ସେ ପ୍ରତିଦିନ ସଂଧ୍ୟାରେ ହିସାବ ବୁଝାଇ ଦେଇଯାଏ, ମା ଏକାଉଣ୍ଟ ରଖନ୍ତି ।

ଝୋକାଟିକୁ ସୁଧିଁ ପ୍ରଶ୍ନ କଲି, ତୁମେ କଣ ବିବାହିତା ?

—ଅବିବାହିତ ।—ହସି ହସି ସେ ଉତ୍ତରଲ । କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ଦମ୍ ନେଇ ସେ କହିଲା—ଅବଶ୍ୟ ମୋ ବୟସର ବନ୍ଧୁ

ଝିଅଙ୍କର ବିବାହ ହୋଇ ଯାଇଥାଏ; କିନ୍ତୁ ଅଠର ଉଣେଇଶ ବର୍ଷରେ କିଏ ତାଙ୍କ ବିବାହ କରିବ କହିଲ ଭଲା ? ବାହା ହେଲେ ତ ଛୁଆପିଲାର କେତେ ହାଙ୍ଗାମା । ତା'ଠାରୁ ଏଇ ଭଲ—କ୍ଲବକୁ ଯାଉଛି, ନାଚୁଛି, ଖେଳୁଛି, ବନ୍ଧୁ ଅଛନ୍ତି ଅନେକ—ପୁରୁଷ ବନ୍ଧୁ ମଧ୍ୟ କମ୍ ନାହାନ୍ତି । ସେମାନେ କେତେ ପ୍ରେମାନୁରାଗର ନିବେଦନ ଶୁଣାନ୍ତି କାନେ କାନେ, ଶୁଣିବାକୁ ଭାରି ମଜା ! ସଭିଙ୍କୁ ଆଶା ଦିଏ, କିନ୍ତୁ ବିବାହ କରିବାର ମୋର ଇଚ୍ଛା ନାହିଁ ।

ପଞ୍ଚାଳିଶିଆ ଭାରତୀୟ ମୁଁ । ଓଡ଼ିଶା ଝିଅ ସ୍ତ୍ରୀ ଧରି ମୋର ଘର ସଂସାର । ଦିନଟା ଯାକର ପରିଶ୍ରମ ପରେ ସ୍ତ୍ରୀ ସାଙ୍ଗରେ ଭଲକରି କଥା ପଦେ ହେବାର ଅବସର ଥାଏ ନା, କାନେ କାନେ ପ୍ରେମ-ଗୁଞ୍ଜନ ଶୁଣାଇବା ତ ଦୂର କଥା । ସେଥିପାଇଁ ତା' କଥା ଶୁଣି ପୁଲକ ଅନୁଭବ କଲି, ବିସ୍ମିତ ହେବାର କିଛି ନ ଥିଲା । ଯେତେଗୋଟି ପ୍ରାଚ୍ୟ ଦେଶ ଦେଖିବାର ସୁବିଧା ପାଇଛି, ତା' ଭିତରେ ବର୍ମାର ନାରୀ ସ୍ୱାଧୀନତା ଅଗ୍ରଗଣ୍ୟ । ସେଇ ଦେଶଟା ଦେଖିଲା ପରେ ଆଉ ବିସ୍ମିତ ହେବାର କିଛି ନ ଥିଲା । ମୁଁ କହିଲି—ସଂଧ୍ୟାରେ ମୁକ୍ତି ଥାଏ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଁ ଗାଡ଼ିଧାଇ ଖାଇବାକୁ ଯିବି ।

—ଏତେବେଳେ ଗାଡ଼ୁଆ, ଏଇ ଦିନ ବାରଟାରେ !—ଆମେ ତ ଭୋରରୁ ଗାଡ଼ିଧାଇ ପଡ଼ୁଛୁ । ତୁମ ଦେଶର ସବୁ କଥା ବିଚିତ୍ର !

ଆମ ଦେଶ ସମ୍ପର୍କରେ ସେ କିଛି ଜାଣେ ନାହିଁ, ଅଥଚ ମନ୍ତବ୍ୟ କଲା ଅତି ଅକୁଣ୍ଠ ଭାବରେ ।

ତାଙ୍କର ନାଁ । ଧର୍ଣ୍ଣଟି ମୋତେ ଖୁବ ଭଲ ଲାଗିଥିଲା । ପିଲାଟିର ନାମ ଚେଁଓଁଶ—ବୋଧହୁଏ ଶଚୀ ହେବ, ଆଉ ଟୋକାଟିର ନାମ ଚେନ୍ଦ୍ରାଦା—ବୋଧହୁଏ ଚନ୍ଦ୍ରା, ଭାରତୀୟ ନାମର ଅପଭ୍ରଂଶ ବୋଲି ମନେ ହେଲା । ଶ୍ୟାମ ଦେଶରେ ନାମ ଗୁଡ଼ିକ ସବୁ ଭାରତୀୟ ଭାଷାର ଅପଭ୍ରଂଶ । ସାଧାରଣ କଥିତ ଭାଷାରେ ମଧ୍ୟ ଶତକଡ଼ା ପାଞ୍ଚଭାଗ ଭାରତୀୟ ଭାଷା ରହିଛି ବୋଲି ମନେ ହୁଏ । 'ଥାଇ' ଭାଷାରେ ପାଲିକୁ କହନ୍ତି 'ପ୍ରସୂତି' । ଲିପି ମଧ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମୀ ଅକ୍ଷର ଭଳି—ଯିମିତି ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତୀୟ ଢଙ୍ଗର ଅକ୍ଷର ବର୍ମାର । ବର୍ମୀ ଭାଷାର ବେ ଦଶମାଂଶ ତ ଭାରତୀୟ ଭାଷାର ଅପଭ୍ରଂଶ ।

ପ୍ରାଚ୍ୟରେ ଜାପାନ ପଛକୁ ଶ୍ୟାମ ହେଉଛନ୍ତି ଇଂରାଜ ଆଉ ମାର୍କିନମାନଙ୍କ ବଡ଼ ଅସ୍ଥାନ । ଇଣ୍ଡୋଚୀନରେ ଫରାସୀ ଅସ୍ଥାନର ଅନ୍ତିମକାଳ ଅଗତପ୍ରାୟ । କିନ୍ତୁ ଶ୍ୟାମ ଆଉ ଜାପାନର ପଞ୍ଜର ଉପରେ ମୃତ-ମାଂସଲୋଲୁପ ପକ୍ଷୀ ବିଶେଷ ଭଳି ଇଂରାଜ ଓ ମାର୍କିନଗଣ ଆସନ ଜମାଇ ବସିଛନ୍ତି । ଶତ୍ରୁରଙ୍କ ଗେଗୁର ନଡ଼ିଆ, ଶତ୍ରୁର ମୁଣ୍ଡରେ ଭାଙ୍ଗି ଖାଇ, ହାତ ବୋଲି ଦେଇ, ପରମ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ମନରେ ପ୍ରିୟା-ପିତାଗଣଙ୍କୁ ସେମାନେ ଦୁଇ ହୋଡ଼ ଟେକି ଆଶୀର୍ବାଦ କରୁଛନ୍ତି ।

ଶ୍ୟାମ ଦେଶର କଥା କହିବ ବୋଲି ଭାବିଥିଲି, ତାଂ ପାରନ୍ତରେ ଲେଖିବି । ଏଥର ସିଙ୍ଗାପୁର ପ୍ରସଙ୍ଗ ଶେଷ କରି ବର୍ତ୍ତମାନ ପଦ ଖଣ୍ଡିକର ପୂର୍ଣ୍ଣଚ୍ଛେଦ ଟାଣିବି ।

ସଞ୍ଜବେଳେ ଚୈତେଶ ଓ ସ୍ନେହାଦା ଆସିଲେ ନାହିଁ ଦେଖି ମୁଁ ଲୁଙ୍ଗୀ ପିନ୍ଧି ରାସ୍ତା ଉପରକୁ ଆସିଲି ।

ଦୋକାନ ବଜାର ଲୋକ ଭିଡ଼ରେ ଗହ୍ମ ଦେହ ଜମୁଛି । ସାଇନବୋର୍ଡରେ ଇଂରାଜୀ ଆଉ ଅରବୀ ଛାଞ୍ଚର ଅକ୍ଷରରେ ଦୋକାନର ନାମ ଓ ପଣ୍ୟ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଲେଖା ରହିଛି । ମାଲୟ ସିଙ୍ଗାପୁରରେ ଆରବୀ ଅକ୍ଷରରେ ସେ ଦେଶର ଭାଷା ଲେଖା ହୁଏ । ବହୁ କଷ୍ଟରେ ଅଲିଫ୍-ବେ-ପେ-ତେ-ଟେ-ଝେ-ଜିମ୍-ଚେ କରି ଗୋଟେ ଧଡ଼ା ସାଇନ ବୋର୍ଡ଼ ପଢ଼ିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା ମଧ୍ୟ କଲି । ସଫଳ ହେଲି ବୋଲି ମନେ ହେଲା ନାହିଁ । ବିଜୁଳି ଆଲୁଅ, ମୋଟର ଆଲୁଅ ଆଉ ଦୋକାନ ସବୁର ଝାକଝମକ ବଡ଼ ନୟନାନନ୍ଦକର ।

ସମୁଦ୍ର ପବନ ମଧ୍ୟ ଆସି ମିଠି ହେଉଛି ଏପଟ ସେପଟ ।

ବୁଲି ବୁଲି କୋଠିଏ ଗଲି ସାମନାରେ ଆସି ପହଞ୍ଚି ଗଲି । ପାଖ ଦୋକାନ ଆଗରେ ଭାରି ଭିଡ଼ ଜମିଛି । ମୁଁ ପାଦେ ପାଦେ ଆଗେଇ ଗୋଟିଏ କୋଣରେ ଯାଇ ଠିଆ ହେଲି । ସାଇନବୋର୍ଡ଼ଟା ଉପରେ ନଜର ପଡ଼ିଲାକ୍ଷଣି ଉତ୍ସୁକ ହୋଇ ଚାହିଁ ରହିଲି ।

"Country liquor shop."

କେତା ପ୍ରାୟ ସଭ୍ୟ ତେଲେଙ୍ଗୀ । ମଦ ବୋତଲ ଧରି ରାସ୍ତା ଉପରେ ଠିଆ ହୋଇ ଢକ ଢକ କରି ପିଇ ଯାଉଛନ୍ତି । ବାଟ ଉପରେ ବୋତଲ ସବୁ ଗଡ଼ାଗଡ଼ି ଯାଉଛି । ସତେ ଯିମିତି ସାଇପ ମୁହଁ ଖୋଲି ଧଆଁ ହୋଇଛି, ଅଧମ ଅସଭ୍ୟ ଦ୍ୱିପଦ ପ୍ରାଣୀ ଗୁଡ଼ିକ ପକେଟର ପଇସା ପୋପାଡ଼ି

ଦେଇ ଅଣନିଶ୍ୱାସୀ ହୋଇ ଚଁ ଚଁ କରି ବେଦମ୍ ପିଇ ଯାଉଛନ୍ତି । କେତେକଣ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକ ବୁଢ଼ି ସିଙ୍ଘା, ବଗ୍, ପିଅକ୍କ ଧରି ପସରା ମେଲି ବସିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ପାଖରେ ବସି ସ୍ଥାନ ଅସ୍ଥାନରେ ହାତ ବୁଲାଇ କୁତ୍ସିତ ପୁରୁଷଗଣ 'କାବଣ' ସେବନ କରୁଛନ୍ତି ଆଉ ଉଚ୍ଚ କଣ୍ଠରେ ସ୍ୱ-ମହିମା କୀର୍ତ୍ତନ କରୁଛନ୍ତି—ଭାଷା ଅବୋଧ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଶ୍ଳୀଳ ଯେ ଅଦୌ ନୁହେଁ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହର ଅବକାଶ ନାହିଁ ।

ସାହାଜାହାନ ବାଦଶାହା ଦେଉ୍ୱାନ-ଇ-ଖାସ୍‌ରେ ଲେଖି ଯାଇଛନ୍ତି, ପୃଥିବୀରେ ଯଦି ସ୍ୱର୍ଗ କେଉଁଠି ଥାଏ ତ ତା' ଏଇଠି ।

ମୁଁ ଭାବିଲି, କେହି ଯଦି ଏଠାରେ ଲେଖି ଦିଅନ୍ତା,—ପୃଥିବୀରେ ନରକ ଯଦି କେଉଁଠି ଥାଏ, ତା' ଏଇଠି ।

ଭାରତୀୟଗଣଙ୍କର ଏଇ ନିର୍ଲଜ୍ଜ ବିଭତ୍ସ କାଣ୍ଡ ଦେଖି ମୁଁ ଲାଜରେ ଲାଜରେ ମରମରେ ମରିଗଲି ।

ବର୍ମାରେ ସୁବ୍ରମଣ୍ୟ ମଧ୍ୟ କହୁଥିଲା, I don't believe in prohibition. ଗାନ୍ଧିଜୀ ଯଦି ତାଙ୍କର ପ୍ରାଣପ୍ରିୟ ସ୍ୱାଧୀନ ଭାରତବାସୀଙ୍କ ଏଇ ଅବସ୍ଥା ଦେଖିଥାନ୍ତେ, ସେ କହିଥାନ୍ତେ, It is better to die than to look at this. ଭାଗ୍ୟକୁ ଗାନ୍ଧୀ ମହାରାଜ ଶହୀଦ ହୋଇଛନ୍ତି, ତା' ନହେଲେ ସେ ଅଫିମ ନ ଖିଲା ରହି ପାରନ୍ତେ ନାହିଁ ।

ଗୋଟିଏ ଗଛତଳେ କେତେଜଣ ବସି ଜୁଆ ଖେଳରେ ମାତିଛନ୍ତି ।

ଆଇନରେ ଅବଶ୍ୟ ଜୁଆ ଦୂଷଣୀୟ ନୁହେଁ ।—କେବଳ

ପ୍ରକାର ଭେଦରେ ଦୂଷଣୀୟ । ଘୋଡ଼ ଦୌଡ଼, ଲଟାରୀ, ଏସବୁ ହେଲା ଭଦ୍ର ଜୁଆ ଆଉ ଆଇନ-ସମ୍ମତ । କିନ୍ତୁ 'ତାଇ ଝଣ୍ଡା' ପାଇଁ ଯେତେ ସବୁ ବିବାଦ । ତଥାପି ଏମାନେ ମଧ୍ୟ ଆଇନ ଲଙ୍ଘି ଧରି ସବୁ କରିଥାନ୍ତି । ଥାନାର ପୋଲିସ ଅଫିସରଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଅର୍ଡାର୍‌ଲି କନେଷ୍ଟବଲ ଯାଏ ସମସ୍ତଙ୍କୁ କିଛି କିଛି ଭାଗ ବଖରା ମିଳିବାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ହୋଇଥାଏ ବୋଲି, ଜୁଆ ବେଆଇନ ନୁହେଁ ।

ନାଇଟ୍‌କ୍ଲବ ଯାଇ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ଦେଖିବା ପାଇଁ ମନ ହେଉଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଦଳେ ପରିଚିତ ପଣ ଚଣ୍ଡା ଆରମ୍ଭ କରିଦେବାରୁ ଟିକିଏ ଦୂରକୁ ଘୁଞ୍ଚି ଛିଡ଼ା ହେଲି । ତା'ପରେ ଯା' ହେବା କଥା । ମଦ ବୋତଲରେ ଗ୍ଲାସ ପିଠାପିଠି ।

ହୋଟେଲକୁ ଫେରି ଆସିଲି ।

ଜଣେ ତରୁଣୀ ୱେଟର ଆସି ପଚାରିଲା, ଖାଇବାକୁ ଆଣିବ କି ନା ?

ମୁଁ ଆଣିବାକୁ କହିଲି ।

ଦୁ'ଜଣ ଚୀନା ଯୁବତୀ ଖାଦ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀ ଆଣି ହାଜର୍ କଲେ ।

ଜଣକ ହାତରେ ଭାତ ପ୍ଲେଟ ଆଉ ମାଛ ଝୋଳ । ଅପରଜଣକ ହାତରେ ସୁପ୍ ଆଉ ଛୁରି । ମିଶ୍ରିତ ଅଚାର । ତା'ପରେ ଆସିଲା ଭଜା, ଶୁକ୍ତା କେତେକଣ—ସେ ସବୁର ନାମ ବି ଜାଣେ ନାହିଁ ।

ଜଣେ ପଚ୍ଛରିଲ,—Any drink ?

—Excuse me, thank you.

ମୁଁ ଖାଇ ସାରିଲା ପରେ ପ୍ଲେଟ ଉଠାଉ ଉଠାଉ ପୁଣି ସେ ପଚ୍ଛରିଲ,—Any attendant ?

—Ofcourse not.

—Yet ?

—Excuse me please.

ମଶାର ଟାଙ୍ଗି ଶୋଇବାକୁ ଯାଉଛି, ଏତିକିବେଳେ କବାଟରେ କିଏ ମୃଦୁ ଆଘାତ କଲା ।

ଦ୍ୱାର ଖୋଲିଦେଲି । ସେଇ ଗୀନା ସୁବଗୀଟି ।

—Excuse me—I have a talk.

ଚେୟାରଟା ଟାଣି ଆଣି ତାଙ୍କୁ ବସିବାକୁ କହିଲି ।

—ଏଠାକୁ ଯେଉଁମାନେ ଆସନ୍ତି, ତାଙ୍କର ପରିଚର୍ଯ୍ୟାକାରିଣୀ ଦରକାର ହୁଏ, ସେଥିପାଇଁ ଲୋକେ ଏ ହୋଟେଲକୁ ଆସନ୍ତି । ତୁମର ଜଣେ ପ୍ରକୃତରେ attendant ଦରକାର ନାହିଁ ?

ମୁଁ ଉତ୍ତର ଦେବା ପାଇଁ ଭାଷା ଖୋଜି ପାଇଲି ନାହିଁ ।

ମୋତେ ନୀରବ ରହିବା ଦେଖି ସେ କହିଲା,—ନାହିଁ, କିଛି ଜବାବ ଦେଉନ ଯେ ?

—ମୁଁ ଯଦି କହିବି ଦରକାର ଅଛି, ତା'ହେଲେ କ'ଣ ହେବ ?

—ତା'ହେଲେ ଆଜି କିଛି ଏକ୍‌ଷ୍ଟ୍ରା ରୋଜଗାର କରି ପାରିବ ।

—କିଏ ?—ତୁମେ ?

—ହଁ ।

—କିନ୍ତୁ, ଯଦି ଦରକାର ନାହିଁ ବୋଲି କହୁଚ, ତା'ହେଲେ କଣ ହେବ ?

—ବିଶେଷ କିଛି ହେବ ନାହିଁ ଯେ, ଏଇ ହୋଟେଲଟା ମୋ ଜିମାରେ, ସେଥିପାଇଁ ତୁମ ବଦଳରେ ଅନ୍ୟ ଅତିଥି ଦେଖିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

କି ନିର୍ଲଜ୍ଜ ଉକ୍ତି ! ମୁଁ ଧୈର୍ଯ୍ୟଧରି କହିଲି,—ଦଶବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଏ କଥାର ମୂଲ୍ୟ ହୁଏତ ମୋ ନିକଟରେ ଥିଲା, କିନ୍ତୁ ଆଜି ସେ ସମୟ ଆଉ ନାହିଁ । ମୁଁ ବଡ଼ ଦୁଃଖିତ ।

ସେ ମୋ କଥାର ମର୍ମ ହୁଏତ ବୁଝି ପାରିଲା ନାହିଁ ।

ମୁଁ କହିଲି,—ମୁଁ ତୁମ ଦେଶକୁ ଯାଇଥିଲି । ସେଠାରେ ମୋର ଜଣେ ବନ୍ଧୁ କହୁଥିଲେ, 'ବିଦେଶରେ ଚୀନାଗଣ ଦେଶର ତ ନୁହନ୍ତି ବିଦେଶରେ ମଧ୍ୟ ନୁହନ୍ତି ।' ଆଜି ବୁଝୁଛି, ସେ ସତକଥା କହୁଥିଲେ । ତୁମେ ତୁମ ଦେଶକୁ ଫେରି ଯାଉନାହିଁ କାହିଁକି ? ଏଇ ନିର୍ଲଜ୍ଜ ପାପ ବ୍ୟବସାୟ ଆଜି ଆଉ ତୁମ ଦେଶରେ ନାହିଁ । ନାରୀର ସମ୍ମାନ ସେଠାରେ ଆଜି ସୁପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ।

ମୋ କଥାରେ ସତେ ଯେପରି ସେ ଝାଉଁଳି ପଡ଼ିଲା ।

ଅଭିଯୋଗେ ହୁଏତ ତାକୁ ଏଭଳି କଥା କେହି କହି ନାହାନ୍ତି, ତଥାପି ଶେଷ ଶକ୍ତି ସଞ୍ଚୟ କରି ସେ କହିଲା,—ଆମେ ଯାହା କରୁଛୁ, ତା' କେବଳ ପେଟର ଦାଉରେ—ନ ହେଲେ···

—ନହେଲେ କଣ ?

—ନହେଲେ ଏ ଜୀବନକୁ ଆମେ ମଧ୍ୟ ଘୃଣା କରୁ । ତିରିଶ ବର୍ଷ ବୟସରେ, ରୁଗ୍‌ଣ ଦେହ ଆଉ ମନ ଧରି ଗାଲରେ ରଙ୍ଗ ବୋଳି ସାଧରେ କଣ ପ୍ରେମିକା ସାଜି ଅଭିନୟ କରୁ ? ଥାଉ—କ୍ଷମା କରିବ । ମୋର ଯାହା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସେତିକି କେବଳ କହିଲି ।

—ଅଚ୍ଛା, ଚୁପ୍ ! କହି ତା' ହାତରେ ଏକ ଷ୍ଟାର୍ଲିଂର ଗୋଟିଏ ନୋଟ ଧରାଇ ଦେଇ କହିଲି,—ଯା'ହେଉ, ତୁମକୁ ପ୍ରତିଦିନ ଗୋଟିଏ ଷ୍ଟାର୍ଲିଂ ଦେବି । ଯେଉଁ କେତେ ଦିନ ଏଠାରେ ଅଛି; ସେ କେଇଟା ଦିନ ମୋତେ ଆଉ ବିରକ୍ତ କରିବ ନାହିଁ କି ଭନ୍ଦେଇବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା ମଧ୍ୟ କରିବ ନାହିଁ । ଉପାର୍ଜନ ହୁଏତ ତୁମର କିଛି ହେବ ନାହିଁ, ସେଥିପାଇଁ ଅଭିଶାପ ଦେବ ନାହିଁ । ଚୀନର କନ୍ୟା ହୋଇ ଯେତେବେଳେ ଇଂରାଜ ରାଜ୍ୟରେ ଘର କରି ରହୁଛ, ସେଥିରେ ତୁମର ଜାତୀୟ ଦୁର୍ବଳତା ନ ଆସିବା ବରଂ ଏକ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୁଅନ୍ତା । ଚିଆଂଙ୍କ ଚୀନରେ ଏଇ ସେଦିନ ତ ଏଭଳି ଦୈନ୍ୟ କରି ରହୁଥିଲା ।

ସେ ନୋଟ ଖଣ୍ଡିକ ନେଲା ନାହିଁ କି ଉଠିଲା ମଧ୍ୟ ନାହିଁ ।

ସେ କହୁଥାଏ ତାର ଅଭିଶପ୍ତ ଜୀବନର କାହାଣୀ, କିପରି ଜାପାନୀମାନେ ତାର ସ୍ୱାମୀକୁ ହତ୍ୟା କରି ତାକୁ ଏଇ ନରକକୁ ଟାଣି ଆଣିଛନ୍ତି—ଅଦ୍ଭୁତ କେତେ ଜଣ ! ଜାତରେ ସେ ଚୀନା ହେଲେ ମଧ୍ୟ, ତାର ତିନି ପୁରୁଷରେ କେହି ଚୀନ ଦେଖି ନାହାନ୍ତି—ତଥାପି ଚୀନକୁ ସେ ଭଲପାଏ । ଆଜି ସତରେ ତା'ର ଆପଣା ଉପରେ ଧିକ୍କାର ଜନ୍ମିଛି ।

ପରଦିନଠାରୁ ତାକୁ ଆଉ ଦେଖିନାହିଁ, ଅନ୍ୟ ଜଣେ ଚୈଠାର ଆସିଛି । ମାଲୟୀ ବାଳିକାଟିଏ । ମୁଁ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହେଲି । ଖୁସୀ ବି ହେଲି ସେଇ ଜାତଟା ଉପରେ, ପଢ଼ିଏ କଥାରେ ଯେଉଁମାନେ ଆପଣା ବାଟ ଦେଖି ପାରନ୍ତି ।

ଇମିତି ଭାବରେ ଦିନଗୁଡ଼ାକ ମୋର କଟି ଯାଉଥିଲା । କେଉଁଦିନ ସେଇ ଥାଇ-ତରୁଣ-ତରୁଣୀ ଦଳେ ଆସି ଗଳ୍ପ କରନ୍ତି, କେଉଁଦିନ ବା ଆସନ୍ତି ତାଙ୍କର ମା' ।

ସେଦିନ ଦି'ପହରେ ଗୋଟିଏ ଗୁଜରାଟୀ ଦୋକାନକୁ ଯାଇଥିଲି । ସେ କହିଲା—ଭାରତକୁ ଯଦି ସାଗୁ ନେଇ ଯାଇ ପାରିବ, ତା'ହେଲେ ଖୁବ୍ ଲାଭ ହେବ । କେଇଦିନ ବଜାର ବୁଲି ବୁଲି ସବୁ ସମ୍ବାଦ ମଧ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କଲି । ଶେଷରେ କିନ୍ତୁ ସେ ଚେଷ୍ଟାରୁ ବିରତ ହେଲି । ପରେ ଜାଣିଥିଲି, ସାଗୁ ବୋଲି ଯେଉଁ ପଦାର୍ଥ ଆମ ଦେଶକୁ ଆସେ, ତାର ଶତକଡ଼ା ପଚାଶ ଭାଗ ନକଲି । ଯଅ ଚୂନାକୁ ଇମିତି ଉପାୟରେ ମେସିନ ସାହାଯ୍ୟରେ ଦାନା ବାନ୍ଧିଦିଅନ୍ତି ସେ ତାକୁ ସାଗୁ ବୋଲି ବଜାରରେ ଚଳାଇବାକୁ କୌଣସି

ଅସୁବିଧା ହୁଏ ନାହିଁ । ଲୋକ ହେବ ଟୋଲ୍ ଆପଣା ଦେଶ ପାଇଁ ଇଚ୍ଛା କର ନକଲ୍ ଜନମତ ଜାଣିବାର ପ୍ରବୃତ୍ତି ହେଉ ନାହିଁ ।

କେତେଦିନ ହେଲା ଗାଲି ବନ୍ଦ ବଜାର ଘୁରି ବୁଲୁଛି, ଚା' ଦୋକାନରେ, ପାନ ଦାନ ହୋଟେଲରେ—କେଉଁଠି ଯଦି ଏ ଦେଶର ରାଜନୈତିକ ଅବସ୍ଥାର ଖବର ପାଇବି । କିନ୍ତୁ ସବୁଟି ବିଫଳ ହେଲା । ବେଶୀ ଭାଗ ଲୋକ କୁଲି ମଜୁରିଆ ଶ୍ରେଣୀର—ସେମାନେ ବିଦେଶୀ—ଏ ଦେଶର ରାଜନୀତିର ଧାର ଧାରନ୍ତି ନାହିଁ । ସେଥିରେ ମୁଣ୍ଡ ଖେଳାନ୍ତି କେବଳ ମାଲାୟୀ ଚୀନା ଆଉ ଭାରତୀୟଗଣ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ମୁହଁ ଖୋଲିବା କଠିନ କେବଳ ନୁହେଁ, ଅସମ୍ଭବ ମଧ୍ୟ । ଯେଉଁମାନେ ବା ଟିକିଏ ଉବଜବା, ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ପୋଲିସ ଡରରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଆଲୋଚନା କରନ୍ତି ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ଜ୍ଞାନ କେବଳ ଶୁଣା କଥା ଉପରେ ।

ଯେଉଁ ଦୁଇଟି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଧରି ମୁଁ ସିଙ୍ଗାପୁର ଆସିଥିଲି, ସେଥିରୁ ଗୋଟିଏ ମଧ୍ୟ ସଫଳ ହେବାର କୌଣସି ସମ୍ଭାବନା ନାହିଁ ଦେଖି ଫେରିବାର ଉପାୟ ଖୋଜୁଥିଲି ।

ମୋ ପକ୍ଷରେ ସିଙ୍ଗାପୁର ଇଲାକା ଛାଡ଼ି ମାଲୟକୁ ଯିବା ନିରାପଦ ନୁହେଁ । ଏଣେ ସିଙ୍ଗାପୁରରେ ବସି ମାଲୟକୁ ଜାଣିବାର ଚେଷ୍ଟା କରିବା ମୂର୍ଖତା କେବଳ ନୁହେଁ, ଅନ୍ୟାୟ ମଧ୍ୟ । ଏହି ସାମାନ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରି ମାଲୟର ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥା ବିଷୟରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ଧୃଷ୍ଟତା ହେବ । ଆଉ ତା' ବି ହେବ, ମିସ୍ ମେପ୍ସୋଙ୍କ

ଭଳି ଅପରାଧଜନକ ପନ୍ଥ । ଏଇ ସବୁ କାରଣରୁ ଇଚ୍ଛା ବଦଳି, କୌଣସି ବୈରୀ ବାଟରେ ଯଦି ମାଲୟ ଯାଇ ପାରିବ, ତା'ହେଲେ ମାଲୟକୁ ଚିହ୍ନି ପାରିବ—ନହେଲେ ଇଂରାଜର ନାଲି ଆଖି ତଳେ ବସି ମାଲୟର ପ୍ରାଣକେନ୍ଦ୍ର ଖୋଜି ବାହାର କରିବା ଅସମ୍ଭବ ।

ବ୍ୟବସାୟ ଦିଗରୁ ସିଙ୍ଗାପୁର Free Port. ମୋର ସ୍ୱଳ୍ପ ବୁଦ୍ଧିରେ ପ୍ରତିଯୋଗିତା ମୁହଁରେ ଛିଡ଼ା ହେବା ଅସମ୍ଭବ । ସେଇ କାରଣରୁ ସିଙ୍ଗାପୁର ଲୁଣି ପାଣିର ପବନ ଖାଇ, ପ୍ରତିଦିନ ପନ୍ଦର ଟଙ୍କାରୁ ଅଧିକ ଖର୍ଚ୍ଚ କରି ବଡ଼ଲୋକି କରିବା ଧୃଷ୍ଟତା ବୋଲି ମୁଁ ବୁଝି ପାରୁଛି, ଅନ୍ତତଃ ଦେଶର ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥାଦୃଷ୍ଟିରେ ତା' ହେବ ଘୋର ଅପରାଧ ।

ସିଙ୍ଗାପୁର ସହର କିମ୍ବା ପୋତାଶ୍ରୟ ଅଥବା ହୋମ-ବେଦୀ ଦେଖିବାକୁ ମୁଁ ଆସି ନାହିଁ, ଆସିଥିଲି ନିର୍ଯ୍ୟାତିତ ଓ ମୁକ୍ତ ଜନତାର ମନକଥା ଜାଣିବାକୁ ଆଉ ବୃହତ୍ତର ଭାରତର ସୁଖ ଦୁଃଖରେ ନିଜକୁ ଜଡ଼ିତ କରି ଆପଣା ଆହାର୍ଯ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରିବାକୁ । ଚେଷ୍ଟା ହେଲେ ସଫଳ ହେଲି ନାହିଁ । ଆଉ ହେବ ବୋଲି ମଧ୍ୟ ମନେ ହେଉ ନାହିଁ । ତଥାପି ମୁଁ ଆଶାବାଦୀ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସୃଷ୍ଟା ହତାଶ ଅଛି, ସୁଯୋଗ ସୁବିଧା ପାଇଲେ ତା'ର ଉପଯୁକ୍ତ ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ତ୍ରୁଟି କରିବ ନାହିଁ ।

ପୁଣି ବର୍ଷ ବିଦାୟ । ଏ କିନ୍ତୁ ଇଂରାଜୀ ବର୍ଷ । ଏଥର ତୁମ ନିକଟକୁ ସ୍ୱେଚ୍ଛା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗୋଟିଏ

ମର୍ମାନ୍ତକ ଖବର ମଧ୍ୟ ଦେଉଛନ୍ତି ଯେ, ଏଇ ସିଙ୍ଗାପୁର୍ ଅବ ବର୍ମୀ-ଭାରତୀୟଙ୍କ ବଳ ମୋଟେ ମଧ୍ୟ ନିଃସ୍ପୃହତା ହ୍ରାସ କରୁଛି ।

ପୁଣି ଅଗାମୀ ଦିନର ପ୍ରତୀକ୍ଷାରେ ରହିଲି ।

ପୁଣି ନୂଆବର୍ଷ ଆସିଛି ।

ତନିଶହ ପଅଁଷଠି ଦିନ ପରେ ଇମିତ ଭାବରେ ନୂଆବର୍ଷ ଆସେ, ଅନନ୍ତକାଳ ଧରି ଆସୁଥିବ ।

କିନ୍ତୁ ନିପୀଡ଼ିତ ଜନତାର ମୁହଁରେ ଆଉ ହସ ଫୁଟିବ ନାହିଁ, ଫେରିବ ନାହିଁ ମଣିଷର ବଞ୍ଚି ରହିବାର ଅଧିକାର, ଆସିବ ନାହିଁ ଅନାଗତ ଉଷାକାର ଆଗମନୀ ସନ୍ଦେଶ ।

ତେଣୁ ଗୋଟିଏ ବର୍ଷ ଯେତେବେଳେ ଗତ ହୋଇ ଯାଏ, ସେତେବେଳେ ଦର୍ପଣରେ ଥରେ ମୁହଁଟାକୁ ଦେଖିନିଏ —କେତେ ହ୍ରାସ-ବୃଦ୍ଧି ହେଲା ଦେହର, ଆଉ ଅନ୍ତର-ଦର୍ପଣରେ ଦେଖେ, କେତେ ଶକ୍ତି ହରାଇ ଦେଇଛି ଏଇ ଗୋଟିଏ ବର୍ଷରେ । ତଥାପି କଟିଗଲା ଗୋଟିଏ ବର୍ଷ । ଗୋଟିଏ ବର୍ଷ ତ ଆମ ପକ୍ଷରେ ଗୋଟିଏ ଯୁଗ ! ସତ ମାକ୍‌ବେଥ୍ ଭଳି କହି ପାରନ୍ତି, "If it were done, it is done"—ତାହେଲେ ଆପଣାକୁ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେଇ ପାରନ୍ତି, କହି ପାରନ୍ତି, ଭଲ ହେଉ ବା ମନ୍ଦ ହେଉ କିଛି ହେଲେ ତ ହୋଇଗଲା । କିନ୍ତୁ କେଉଁଟି ଯେପରି ଗୋଟାଏ କଣ୍ଟା ଅଟକି ରହି ସବୁବେଳେ ଫୋଡ଼ି ଦେଉଛି, ସେଇଥିପାଇଁ

ବର୍ତ୍ତମାନ ଖବରର କହୁଛି, ” ନୂତନ ଜଳ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ପାଇଁ ଶେଷ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛି,— ଆଗାମୀ କାଲିର ଆଶାରେ । ସେହି ପୁରାତନ "To-morrow and To-morrow" ଗ୍ରୀକ୍ ଉପକଥାର ପାଣ୍ଡୋରାର ବାକ୍ସ କିଏ ଯେପରି ବନ୍ଦ କରି ରଖିଛି ଅନାଦି କାଳରୁ । ନାଁ:— କିଛି ଆଉ ଭଲ ଲାଗୁ ନାହିଁ ।

ସିଙ୍ଗାପୁରରୁ ବର୍ମା ଫେରିବା ବାଟରେ ମନେ ପଡ଼ିଲା, ମଣ୍ଟୁର କଥା ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରହି ଯାଇଛି । ତୁମର ନିଷ୍ଠୁର ଔଦ୍ଧତ୍ୟ ଜନ୍ମିଥିବ, ତା'ର ଶେଷ ପରିଣତି ଜାଣ ହେଲା ! କିନ୍ତୁ ତା' କଥା ଚିନ୍ତାକଲେ ଆପଣା ନିକଟରେ ଆପଣାର ମୁଣ୍ଡଟା ନଇଁ ଯାଏ । ସେ ବି ଆପଣାକୁ ସମ୍ଭାଳି ନେଇଥିଲା, କିନ୍ତୁ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାର ସାମ୍ୟ ରଖି ପାରିଲା ନାହିଁ । ପାରିଲା ନାହିଁ, କାରଣ ଆମ ସାମାଜିକ ଅବସ୍ଥାର ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇନାହିଁ ବୋଲି । ମନର ପ୍ରସାରତା ପାଇଛି କମି, ଆମର ଦୃଷ୍ଟି ପ୍ରତିଟିକୁ ଉପହାସ କରୁଛି ।

ଶେଷଥର ତାକୁ ଦେଖିଥିଲି, ଜଣେ ମୁସଲମାନ ଡାକ୍ତରଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ରୂପରେ । ଚାଲି ଯାଉଛି ସେ ଅଭିଶପ୍ତ ଭାରତଭୂମି ଛାଡ଼ି ପବିତ୍ରସ୍ଥାନ ପାକିସ୍ତାନକୁ । ହିନ୍ଦୁ ସନ୍ତାନ-ଗଣ ତା' ପାଖକୁ ଆସିଥିଲେ ଔଷଧର ସଉଦା କରିବାକୁ । ଅତୀତ ତାକୁ ସାବଧାନ କରିଛି, ସେ ଖୋଜି ପାଇଛି ତାର ସୁଖ-ନୀଡ଼ । ସେଇ ଭଲ, ସୁନ୍ଦର ହେଉ ତା'ର ନୂତନ ନୀଡ଼ । ତା'ର ସାରା ଜୀବନର ନୀଡ଼ ରଚନାର ସେଇଁ ଅତୃପ୍ତ ଆକାଂକ୍ଷା, ତା' ସର୍ବାଙ୍ଗରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଉ ।

ଯେଉଁମାନେ ଘରଛଡ଼ା, ସେମାନେ ସୁଖୀ ହୁଅନ୍ତି ଅନ୍ୟର ସୁଖରେ ସଂସାର ଦେଖି । ଅବଶ୍ୟ ହିଂସା ମଧ୍ୟ ହୁଏ ତାହାର କାହାର, କିନ୍ତୁ ମୋ ଅଡ଼ୁ ହିଂସା ହେଲା ଭଳି କିଛି ନାହିଁ । ମୁଁ ପୃଥିବୀର ଏଇ ଦୁଇଟି ଭାଗକୁ ଦେଖିଛି—କିନ୍ତୁ ବୁଝିଛି, ଏକର ପରିପୂର୍ଣ୍ଣତା ଅପରର ପରିପୂର୍ଣ୍ଣତାକୁ ଅଣିଦିଏ ।

ସୁଖଟା ମଣିଷର ଏକଚାଟିଆ ନୁହେଁ, ବରଂ ତାର ଦ୍ୟୁତର ଭାଗ ବେଶୀ ।

କେମିତି ଦିନ ବି ଥିଲା, ଯେଉଁଦିନ ମୁଁ ସୁଖ-ଦୁଃଖର ଅନୁଭୂତିର ବାହାରେ ଯାଇ ଛିଡ଼ା ହୋଇଥିଲି—ସକଳ ଅନୁଭୂତି ମୋତେ ଲେପ ପାଉଥିଲା । କାହିଁକି ଯେ ଏ ଅବସ୍ଥା ଆସିଥିଲା ତା' କେତେବେଳେ ଭାବି ଦେଖିନାହିଁ । ତଥାପି ଅବସ୍ଥାଟାକୁ ମାନିନେବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଥିଲି, ଉପାୟହୀନ ହୋଇ । ସେଦିନ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟର ଗୌରବ ଥିଲା, ଶକ୍ତି ଥିଲା ଲାଞ୍ଛନାରେ ।

ସେଇ ଗୋଟିଏ ଅଭୁଲା ବର୍ଷ, ଧୂମକେତୁ ଭଳି ମୋ ଜୀବନରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଥିଲା । ସେଦିନ ଘରକୁଣ୍ଡ ବାହାରର ଆକର୍ଷଣରେ ବାହାରି ପଡ଼ିଲି, ସେଇ ବୋଧହୁଏ ମୋର ଅଗସ୍ତ୍ୟଯାତ୍ରାର ପ୍ରଥମ ପର୍ବ । ନ ହେଲେ ସବଳ ସତେଜ ଦେହମନ ନେଇ ଅଳ୍ପ ମଧ୍ୟ ଘର କରି ପାରିଲି ନାହିଁ କାହିଁକି ?

କଲିକତାର ଫୁଟ୍‌ପାଥ୍‌ର ମୋହ ବଡ଼ ଭୟଙ୍କର ! ଅନାହାର ଓ ଅର୍ଦ୍ଧାହାର ଜାଣି ଅଉ ସବୁ ମଧ୍ୟ ତାହାଙ୍କ ସେ ଥିଲା, ତା' ମଧ୍ୟ ଜାଣେ ନା । ଜୋର କରି କେହୁ ନ ଡକୁଥିଲେ ହୁଏତ ଛାଡ଼ି ନଥାନ୍ତ ସେ ସହରଟାକୁ । ଏକାଧାରରେ ବଙ୍ଗ ଦେଶର ନାଲନ୍ଦା ଓ ପ୍ୟାରି (ପାରିସ୍) ଏଇ କଲିକତା ! ବଙ୍ଗଳାର ଶିକ୍ଷା, କୃଷ୍ଟି ଓ ସଭ୍ୟତାର ବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ର ଏଇ କଲିକତା । ପ୍ରାଚୀନ ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ନାଲନ୍ଦା ଭଳି ଐତିହ୍ୟ ବହନ୍ତି ତାର । ଏଣେ ଅପର ଦିଗରେ ବହନ୍ତି ପ୍ୟାରିର ଏକ ନକଲି ରୂପ । ସେ ରୂପ ଅତି ଅସଭ୍ୟ, ଅତି ବିକୃତ । ସେ ରୂପର ବନ୍ୟା ଭାରତ-ଜନପଦର ପ୍ରାଣ କେନ୍ଦ୍ରକୁ ସଂକ୍ରମିତ ହୋଇ ଧୀରେ ଧୀରେ ତାକୁ ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଓ ପଙ୍ଗୁ କରି ଦେଉଛି । ଦୋଟିଏ ଦିଗର ଆକର୍ଷଣରେ କଲିକତା ମାଟି ଛାଡ଼ିବାର ବ୍ୟଥା ଅନୁଭବ କଲେ ମଧ୍ୟ ଅପର ଦିଗର ଜ୍ୱାଳାମୟୀ ଦଂଶନରେ ବିବ୍ରତ ହୋଇ ଛାଡ଼ିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଥିଲି ।

ଲେଖିବାକୁ ବସି କେତେବେଳେ ହୁଏତ କେତେ ପ୍ରସଙ୍ଗ ବାଦ ଦେଇ ଯାଉଛି । ବାସ୍ତବରେ କହିବି କହିବି ଭାବି କହି ପାରିନାହିଁ । ସେଥିରେ ହୁଏତ ଋଚିର ପରିସର ଅହେତୁକ ବୃଦ୍ଧି ପାଅନ୍ତା, ଅଥବା ତୁମ ପକ୍ଷରେ ହୁଏତ ତାହା ବିରକ୍ତିକର ବି ମନେ ହୁଅନ୍ତା ।

ବେଳେବେଳେ ଇମିତ ବାଟଚାଲିର ନିଶା ଧରୁଛି ସେ ବାଟଚାଲିବାଟା ଏକପ୍ରକାର ଅଭ୍ୟାସରେ ପରିଣତ ହୋଇ ଗଲାଣି । ନୂତନକୁ କରୁ ନାହିଁ, ବୁଲୁଛି କେବଳ ବୁଲ-

ନଣାରେ । ସାଧାରଣତଃ ଦେଖାଯାଇଥାଏ, କର୍ମଜୀବନରୁ ଅବସର ଗ୍ରହଣ କରି ମଧ୍ୟ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଶିକ୍ଷକ ଦିନ ଦ'-ପହରେ ଘରେ ଚୁପ୍ ହୋଇ ବସି ରହିପାରନ୍ତି ନାହିଁ—ମୋ ଭୁଲଟା ବା ଧରନିଅ ଠିକ୍ ସେହିଭଳି ଗୋଟାଏ ଜିନିଷ ଅର୍ଥାତ୍ Long standing practice.

ମନେହୁଏ, ପ୍ରତିଦିନର ସାମାନ୍ୟତମ ଘଟଣାକୁ ତୁଚ୍ଛ ନ ମଣି ଓ ଉପେକ୍ଷା ନକରି ଲେଖି ବସିଲେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମଣିଷର ଜୀବନ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବିଶ୍ୱକୋଷରେ ପରିଣତ ହୋଇ-ଯିବ । ସେଇ ବିଶ୍ୱକୋଷରୁ ମାନବ ଜୀବନର ଗୋଟିଏ ଦିଗ ରହିଛି । ସେଇ ଦିଗଟିକୁ ସମ୍ପର୍କରେ କେହି ନଜର ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ତା' ବଦଳେ ଉପେକ୍ଷିତ ରହିଯାଏ । କିନ୍ତୁ ସେ ସବୁ ହେଉଛି, ସୂକ୍ଷ୍ମାତି ଅତି ଛୋଟ ଛୋଟ ଘଟଣା । ତୁମର ସନ୍ତାନ କିପରି ଭାବରେ ବଢ଼ି ଯାଉଛି, ତାର ଦିନପଞ୍ଜୀ ତୁମେ ତିଆରି କରି ରଖ ନାହିଁ, ଦରକାର ମଧ୍ୟ ହୁଏ ନାହିଁ । ମୁଁ କିନ୍ତୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛି, ଏଇ ସବୁ କ୍ଷୁଦ୍ରାତିକ୍ଷୁଦ୍ର ଘଟଣାକୁ ଅନୁସରଣ କରି ମଣିଷର ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିବାକୁ ଆଉ ଅସମାପ୍ତ ବିଶ୍ୱକୋଷ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବାକୁ ।

ସିଂହଗଡ଼ ଦୁର୍ଗର ଦ୍ୱାର ଦେଶରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ମୁଁ ଶିବାଜୀ କିମ୍ବା ତାନାଜୀଙ୍କୁ କଳ୍ପନାରେ ଦେଖିବାକୁ ଆଦୌ ଚେଷ୍ଟା କରି ନାହିଁ । ହୁଏତ ଦୁର୍ଗର ନିର୍ମାଣ-କୌଶଳ, ଇତିହାସ ଓ ଦୁର୍ଗ ନିର୍ମାଣର କାଳ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଜାଣିବାର ଇଚ୍ଛା ଜାଗ୍ରତ ହୋଇଛି । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଦେଖିଛି, ପାହାଡ଼ ତଳର ଗଉଡ଼ ଘର ବୁଢ଼ୀକୁ ଆଉ ପାହାଡ଼ ଉପରର ପ୍ରମୋଦ-ଭ୍ରମଣକାରି-

ଗଣଙ୍କୁ । ଦେଖିଛନ୍ତି ତାଙ୍କର ବେଶଭୂଷା, ଚାଲିଚଳଣି, ଦୈନିକ ଜୀବନର ସୁଖ-ଦୁଃଖ । ଗଭୀର ବିସ୍ମୟରେ ଚାହିଁ ରହିଛନ୍ତି କେତେ ଝରଣା ଅଡ଼କୁ — ସେଇସବୁ ଝରଣା ପାଇଁ ହୁଏତ ଏଠାରେ ଦୁର୍ଗନାମିଣ ସମ୍ଭବପର ହୋଇଥିବ । ପଥରର ବୁକୁ ଫଟାଇ କମିତ ସେ ଏତେ ପାଣି ଅସୁଛି, ସେଇକଥା କେବଳ ଭାବୁଥିଲି ।

ରେଷ୍ଟ୍ ହାଉସ୍‌ର ଲୋଭନୀୟ ଆକର୍ଷଣକୁ ଉପେକ୍ଷା କରି ଦେଖିଛନ୍ତି, ଅତୀତର କୌଣସି ଘରଦ୍ୱାର ଅଛି ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେବା ପାଇଁ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି କି ନା ! ଏ ସବୁଥିରୁ ସୃଷ୍ଟି କରିବାକୁ ଚାହିଁଛି ଗୋଟାଏ ବାସ୍ତବ ଧାରଣା — ଯାହା ପ୍ରକାଶ କଲେ, ଫୁଟି ଉଠିବ ଆମ ଦେଶର ପ୍ରକୃତ ରୂପ । ଆମେ ଜାଣୁ, ମାଓ୍ୱାଲିଗଣ ପାର୍ବତ୍ୟ ଜାତି, ସେମାନେ ଥିଲେ ଶିବାଜୀଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ସଙ୍ଗୀ । କିନ୍ତୁ ମରାଠାଙ୍କଭଳି ମାଓ୍ୱାଲିଗଣ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ପାର୍ବତ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳର ଅଧିବାସୀ, ହୁଏତ ସଭିଏଁ ଗୋଟିଏ ଜାତିର — ତଥାପି ମରାଠା ଦେଶରେ ମାଓ୍ୱାଲି କହନ୍ତି ତାଙ୍କୁ, ଯାହାଙ୍କ ବୃତ୍ତି ଯାଯାବର ଓ ଲୁଣ୍ଠନ । ତେଣୁ ମରାଠାଗଣ ମଧ୍ୟ ମାଓ୍ୱାଲି, ମାଓ୍ୱାଲିଗଣ ମଧ୍ୟ ମରାଠା । ଭ୍ରମର ଇତିହାସ କୁହ ବା କାହାଣୀ କୁହ, ପ୍ରକୃତ ବାସ୍ତବ କ୍ଷେତ୍ରର ଘଟଣା ସହିତ ତାର ବ୍ୟବଧାନ ବହୁ ଦୂରକୁର । ସେ ସବୁ ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ ହୁଏ କେବଳ ସେଇସବୁ ଦେଶକୁ ଯାଇ ତାର ଯଥାତଥ୍ୟ ଇତିବୃତ୍ତକୁ ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା କଲେ । ତେଣୁ ମୋ ଚଳିବାକୁ ନାହିଁ ଉପରଠାଉରିଆ ଚାଲିଗଲି — ନାନ୍ଦୁ ରୂପ କାହାଣୀ...

ପ୍ରକୃତିକୁ ମୁଁ ଭଲପାଏ, ତେଣୁ ପ୍ରକୃତିର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କେଇଁଟି କବିତା ପଦେ ଅଧେ କହୁଛି, ତା' ବି ମୋ ସ୍ୱଭାବ ଦୋଷରେ ।

ପାହାଡ଼ ତଳର ଗଉଡ଼ ଜଣକ ଯେତେବେଳେ ସେରଟିଏ ବୋଲ୍ ଖୁଆ ଦେଇ ପାରିଲା ନାହିଁ, ସେତେବେଳେ ଭାବିଛି, ଆଜି ସେ ପାଞ୍ଚିଗଣ୍ଡା ପଇସା ଉପାର୍ଜନ କରୁଥିଲେ ସମ୍ପଦ ସୃଷ୍ଟି କରି ପାରିନାହିଁ । ଯେତେବେଳଯାଏ ତା' ଘର ପିଣ୍ଡାରେ ବସିଥିଲି, ସେତେବେଳଯାଏ ଦେଖୁଥିଲି କେବଳ ତାର ଘରଦ୍ୱାର, ତାର ଗାଈ ମଇଁଷି ଅଉ ଗୁହ୍ଳାଳିର ଅବସ୍ଥା । ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର କୋଠରୀ—ତାର ମଝିରେ ଭିତ୍ତି ବନ୍ଧା ହୋଇଛି, ତଳରେ ରହନ୍ତି ଗୋରୁ ଗାଈ, ଭିତ୍ତି ଉପରେ ରହେ ସେଇ ଗଉଡ଼ ତାର ପରିବାର ଦେଇଜଣଙ୍କୁ ଧରି । ଗୋବର ଅଉ ଗୋମୂତ୍ର ଗନ୍ଧରେ ମୋର ଅନ୍ନପ୍ରାଶନ ଦିନର କ୍ଷୀର ଟିକକ ଯେପରି ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱମୁଖୀ ହୋଇ ଉଠୁଥିଲା । କିପରି ସେ ସେମାନେ ରହନ୍ତି, ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ !

ଏଇସବୁ ହେଉଛି ମୋ ଶରୀର ସ୍ଥୂଳତର ଦୃଷ୍ଟି । ମୁଁ ପଢ଼ି କହନ୍ତି—ଅହା, ଶିବାଜୀ ମହାରାଜ ଏଇ ଦୁର୍ଭେଦ୍ୟ ଦୁର୍ଗ ଜୟ କରି ବା ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରି ପୃଥିବୀରେ ଅକ୍ଷୟ କୀର୍ତ୍ତି ସ୍ଥାପନ କରି ଯାଇଛନ୍ତି, ଅଦ୍ଭୁତ ପଢ଼ି କହନ୍ତି, ଢାଫିଙ୍ଗର ଇତିହାସ, ବହୁ ଐତିହାସିକଙ୍କ ଲେଖାର ଟୀକା ଟିପ୍ପଣୀ, ତା'ହେଲେ ହୁଏତ ଶୁଣିବାକୁ ଭଲ ଲାଗନ୍ତା । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଦେଖୁଛି, ଦ'ଜଣ ଗର୍ଭବତୀ ମରାଠା ନାରୀ ଅନ୍ନସଂସ୍ଥାନ ଆଶାରେ କାନ୍ଧରେ ତୋଳି ବୋହୁ ପାହାଡ଼ ଡିଙ୍ଗ ଉପରପାଟେ

ଶ୍ୱେତାଙ୍ଗ ଭ୍ରମଣକାରୀଙ୍କୁ ନିଅଅଣା କରୁଛନ୍ତି । ତେଣୁ ବାସ୍ତବର କଶାଘାତରେ, ଭାରତର ଏଇ ନଗ୍ନ ମୂର୍ତ୍ତି ମୋର କଳ୍ପନାକୁ ସ୍ତବ୍ଧ କରି ଦେଉଛି । ମୁଁ ଜାଣେ ନା, ଏଇ ସାନ ସାନ ଘଟଣାକୁ ଦେଖିବାର କୌଣସି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଅଥବା ପରୋକ୍ଷ ଲାଭ ଅଛି କି ନା, କିନ୍ତୁ ମନେହୁଏ, ମଣିଷକୁ ମଣିଷ ହିସାବରେ ଭଲପାଇବାକୁ ହେଲେ ଏଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରୟୋଜନ ସବୁଠାରୁ ବେଶୀ । ଶଠତା କିମ୍ବା ବୃଥା ବ୍ୟଥା-ବୋଧର କୌଣସି ମୂଲ୍ୟ ନାହିଁ । ଯେଉଁ ବାସ୍ତବ ସତ୍ୟକୁ ଉପଲବ୍ଧି କରି ପ୍ରକୃତ କର୍ମ(?) ବାଛି ନେଇ ହେବ ନାହିଁ, ତା' ପାଇଁ ଦୁଇ ହଜାର ପୃଷ୍ଠାର ନବରାମାୟଣ ବା ନବ-ମହାଭାରତ ଲେଖିବା ବାତୁଳତା ମାତ୍ର । ମୁଁ ଚୀନକୁ ଯାଇ ନୈତିକ ନାରୀର ମହତ୍ତ୍ୱ ଯିମିତ ଦେଖିଛି, ସିମିତ ତାକୁ ସିଙ୍ଗାପୁରରେ ଦେହ-ବ୍ୟବସାୟରେ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିବାର ମଧ୍ୟ ଦେଖିଛି ।

ତେଣୁ ଜୀବନଟାସାକ ପ୍ରଶ୍ନ କରୁଛି, କାହିଁକି ?—ସେଥିପାଇଁ ବୋଧହୁଏ ଆପଣା ସାଙ୍ଗରେ ପ୍ରତାରଣା କରି ପାରିନାହିଁ କେବେହେଲେ । ହୁଏତ ବା ବାହାରୁ ପ୍ରତାରିତ ହୋଇଛି, କିନ୍ତୁ ପ୍ରତାରକ ଅଜ୍ଞାତ ହୋଇ ରହିନାହିଁ ।

ଇମିତ ଭାବରେ ବର୍ଷ ବର୍ଷ ଧରି ଷୋଳଏ ବର୍ଷ କାଳ କେବଳ ବୁଲିଛି ଆଉ ଦେଖିଛି । ଜିଜ୍ଞାସୁ ନୟନରେ ଚାହିଁ ରହିଛି । ଯେଉଁମାନେ ପଣ୍ଡିତ—ତାଙ୍କ ନିକଟରୁ ସମାଧାନ ଖୋଜିଛି, ଆଉ ସେଇ ସବୁକୁ ଭେଦ କରି ଅନୁଭୂତ ଦେଇ

ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛୁ ।

ତେଣୁ ନବବର୍ଷର ଶୁଭ ସମ୍ବାଦ—ଛିନ୍ନତ୍ର ମାନବତାର ଇତିହାସର ଆଉ ଶେଷ ନାହିଁ ।

କାହିଁ ଇରାନ ଆଉ କାହିଁ ଶ୍ୟାମ, କାହିଁ ଅଫଗାନିସ୍ତାନ ଆଉ କାହିଁ ରାମେଶ୍ୱର ସେତୁବନ୍ଧ—ସବୁଟି କେବଳ ଝିଙ୍ଗିଲା, ପରାଜିତ ମଣିଷର ଅସହ୍ୟ ଜୀବନ ମଣିଷକୁ ବିପ୍ଳବ ପଥରେ ଟାଣି ନେଇଯାଏ—ଠେଲି ନେଇଯାଏ ଭଙ୍ଗାରୁଜାର କଠିନ ପଥରେ । ମଣିଷ ତାର ଅବସ୍ଥାକୁ ଅସହ୍ୟ ମନେକରି ପ୍ରତିକାର ଖୋଜେ ।

ଏଥର ବର୍ମାକୁ ଯାଇ ଟିକିଏ ଶାନ୍ତିରେ ରହିବାର ଉପାୟ ଖୋଜୁଛୁ । କିନ୍ତୁ ଅହରହ ମନ ଭିତରେ ଯେପରି ଏକ ଅସହ୍ୟ ଆଘାତ ଅନୁଭବ କରୁଛୁ । ସତେ ଯେପରି କେବଳ ପରାଜୟ ବ୍ୟତୀତ ଆଉ କିଛି ପ୍ରାପ୍ୟ ମୋର ନଥିଲା । ତେଣୁ ମନଟା ବିଦ୍ରୋହ କରିବାକୁ ଚାହେଁ—ମନ ଚାହେଁ ଦୁରନ୍ତ ବେଗରେ ପରିସମାପ୍ତି ଆଡ଼କୁ ଧାଇଁବାକୁ । ଯେଉଁ ନୀଡ଼ ଗଣ୍ଡିକୁ କେତେ ସୋହାଗରେ ବାନ୍ଧିଥିଲି—ତାକୁ ପୁଣି ଆପଣାର ନିର୍ମମ ହାତରେ ଭାଙ୍ଗିଦେଇ ବସିଲି ।

ଆଜି ଆମେ ଦେଖୁଛୁ ପାକ୍-ଅଫଗାନ ବିରୋଧ ଧୀରେ ଧୀରେ ବଢ଼ି ଚାଲୁଛି । ଡୋରଅର ପୁଲ ବନ୍ଦ ହୋଇ ମଧ୍ୟ

ବନ୍ଦ ହେଉ ନାହିଁ । କାଶ୍ମୀରର ଘଟଣା ତ ଲକ୍ଷିତ କରି ସାରନ୍ତୁ ।—ଅଦ୍ଭୁତ ସେ କେତେ କଣ !—କିନ୍ତୁ ପାନ୍‌-ଇସଲାମର ଦ୍ୱାହି ଦେଲେ ମଧ୍ୟ, ଦୁଇଟି ପଡ଼ୋଶୀ ମୁସଲିମ ରାଷ୍ଟ୍ରରେ ଏତେ ମନ କଷାକଷି କାହିଁକି ?—ଆମେ ସବୁ ପୋଥିଗତ ପାଠ ବଖାନ କରି ପରସ୍ପର ବିଚାରବିମର୍ଶ କରିବା, ତାହେଲେ ଆମେ ବାସ୍ତବ ଘଟଣାକୁ ଏଡ଼ି ଦେଇ ଚାଲିଯିବା । ତା' ଅପେକ୍ଷା ବରଂ ଅଫଗାନିସ୍ତାନର କଥା ଏଇଟି କହେ । ଆମେ ସବୁ ଲଣ୍ଡିକୋଟାଲରୁ ବାହାରି ଜଲାଲାବାଦ ଓ କାବୁଲର ଭୌଗୋଳିକ ଅବସ୍ଥାନ ଆଉ ସେଠାର ଅଧିବାସୀମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ଆସିବା, ତାହେଲେ ବୋଧହୁଏ ଖୋଜି ପାଇବା କେଉଁଠି ସେଇ କଳହର ପ୍ରଥମ ବୀଜ ରୋପିତ ହୋଇଛି । ଇତିହାସ ମଣିଷର ସୃଷ୍ଟି, ଗୋଟାଏ ଦୈବ ଘଟଣା ନୁହେଁ । କେତେଗୁଡ଼ିଏ ମାନବଗୋଷ୍ଠୀର ଯୁଗଯୁଗାନ୍ତର କର୍ମ ଆଉ ତାର ଫଳାଫଳକୁ ନେଇ ସୃଷ୍ଟି ଏଇ ଇତିହାସ । ଚାଲ, ଆମେ ସେଇ ଇତିହାସକୁ ଟିକିଏ ଦେଖିବା ।

ଅଫଗାନ ଆଉ ପାକ୍‌—ଏଇ ଦୁ'ଟା ଦେଶ ମଝିରେ ଉତ୍ତରରୁ ଦକ୍ଷିଣ ଚାଳିଶ ମାଇଲ ପ୍ରସ୍ଥ ଆଉ ତିନିଶ ମାଇଲରୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଦୀର୍ଘ ଏକ ପାର୍ବତ୍ୟ ରାଜ୍ୟ ; ମୁଁ 'ରାଜ୍ୟ' ବୋଲି କହୁଛି ମଧ୍ୟ, ସେ ରାଜ୍ୟକୁ ସଭ୍ୟ ଜାତିସଂଘ ସ୍ୱୀକାର କରେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ସେ ରାଜ୍ୟଟାକୁ ଗ୍ରାସ କରିବା ପାଇଁ ଅତୀତରେ ଇଂରେଜଗଣ ଯେପରି ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି, ଆଜି ସେଇପରି କରୁଛନ୍ତି ଇଂରେଜଙ୍କ ଦୁହାଲୀ-ଚୁଟ ପାକିସ୍ତାନୀ ଶାସକଶ୍ରେଣୀ ।

ପ୍ରକୃତରେ କିନ୍ତୁ ଅଫଗାନ ଜାତିର ସମଗୋତ୍ର ଏହି ରାଜ୍ୟର ଅଧିବାସୀଗଣ । ସେଥିପାଇଁ ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅଫଗାନ-ପ୍ରୀତି ଯେପରି ସମ୍ଭବ, ଅଫଗାନମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତି-ପ୍ରୀତି ସେଇପରି ସ୍ୱାଭାବିକ । ପୁଣି ଅଫଗାନିସ୍ତାନର ନିରାପତ୍ତା ରକ୍ଷା ପାଇଁ ଏଇ କ୍ଷୁଦ୍ର ରାଜ୍ୟଟିକୁ ବଞ୍ଚାଇ ରଖିବାର ପ୍ରୟୋଜନ ଅଫଗାନମାନଙ୍କର ବେଶୀ ।

ପ୍ରାୟ ଶହେ ବର୍ଷରୁ ଅଧିକକାଳ ଏଇ ଅଞ୍ଚଳର ଅଧିବାସୀ ପାଖତୁନଗଣ ତାଙ୍କର ସତ୍ତା ବଜାୟ ରଖିବାକୁ ଇଂରାଜଙ୍କ ସହ ଯୁଦ୍ଧ କରିଛନ୍ତି, ବୁକୁର ରକ୍ତ ଢାଳି ରୁକ୍ଷ ଶିଳାର ସ୍ତୂପ ଉପରେ ଶହୀଦ-ସ୍ମୃତି ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି । ସବୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଇଂରାଜଙ୍କ ନିକଟରୁ ଆଦାୟ ମଧ୍ୟ କରିଛନ୍ତି ତାଙ୍କର ପ୍ରାପ୍ୟ-ଅପ୍ରାପ୍ୟ ଅସଲ-ସୁଧ ସହ ।

କାବୁଲରେ ପହଞ୍ଚି ବୁଝି ପାରିଥିଲି, ମୃତ୍ୟୁ ଏବଂ ଜୀବନ ଏଇ ଦୁଇଟିର ଦୂରତ୍ୱ ମାତ୍ର ଦଶ-ବାରଡ଼ଏ ଗଜ—ଜୀବନର ମୂଲ୍ୟ ଏଠାରେ ବୁଦ୍‌ବୁଦର ସ୍ଥାୟୀତ୍ୱ ଭଳି ଅନିଶ୍ଚିତ ।

ଜୀବନଟାକୁ ଯଦି ଅନିଶ୍ଚିତ ବୋଲି ଭାବି ନ ଶିଖିଥାନ୍ତି, ତାହେଲେ ଅଫଗାନ-ପାକ୍-ପାଖତୁନ କାହିଁକି, ବହୁକଥା ହୁଏତ ମୋ ଜୀବନରେ ଅଜ୍ଞାତ ରହିଯାଇଥାନ୍ତା । ଆଜି କଲମ ଧରି ବସି ନାନା ଦେଶର କଥା ଲେଖି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।

କୌଣସି ବିପଦକୁ ଅକାରଣ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେବା ମୋ ମତରେ କାପୁରୁଷତା । ଅମ୍ଳାନ ବଦନରେ କୌଣସି କଥାକୁ ମାନିନେବା ମଧ୍ୟ ଅପରାଧ ।

ସୀମାନ୍ତ ପ୍ରଦେଶର ସୀମାନ୍ତର ଗାଁଗୁଡ଼ିକୁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଦୁର୍ଗ ବୋଲି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ଗାଁ ଗୁଡ଼ିକ ପଥର ପାଚେରୀରେ ଘେରା । ପ୍ରତି ସଂଧ୍ୟା ପୂର୍ବରୁ ଗାଁର ସ୍ତ୍ରୀ-ପୁରୁଷ ସମସ୍ତେ ଗଣା ହୁଅନ୍ତି, ତା'ପରେ ଦେଇ ପାଚେରୀ ଦ୍ୱାର ବନ୍ଦ କରି ଦିଆଯାଏ । ଏଇ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଯେ ଗ୍ରାମବାସୀଗଣ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ନିରାପଦ, ଏ କଥା କହିବା ମଧ୍ୟ ଅସଙ୍ଗତ ହେବ ।

ପ୍ରତି ଗାଁରେ ରହିଛି ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ମୋର୍ଚ୍ଚା । ମୋର୍ଚ୍ଚାଗୁଡ଼ିକ ମିନାର ଭଳି ଉଚ୍ଚ । କେବେ ଯଦି ହଠାତ୍ ବିପଦ ଆପଦ ଆସି ପଡ଼େ, ସେତେବେଳେ ସବୁ ଝିଅଧ ଧ ଗାଁର ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ସଭିଏଁ ଏଇ ମୋର୍ଚ୍ଚାର ଶିଖର ଦେଶରେ ଥିବା ନିରାପଦ କୋଠରୀରେ ଆଶ୍ରୟ ନିଅନ୍ତି । ତା'ପରେ ଗୁଳି ଗୁଳି ବର୍ଷଣ । ଗାଁର ସଭିଙ୍କ ଘରେ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ବନ୍ଧୁକ ଅଛି । ଲମ୍ବକଣା ଦ'ନଳିଆ ବନ୍ଧୁକ ସବୁ ରହିଛି ଜାହାର ତାହାର । ଏତ ହେଲା ବ୍ରିଟିଶ ଇଲାକାର କଥା । ସେଇ ଇଲାକା ଆଜି ପୁଣି ପାକିସ୍ତାନର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ।

ଯାହାଙ୍କ ଉପରେ ଏଇ ସବୁ ବ୍ୟବସ୍ଥା, ସେମାନେ ପୁଣି ରହନ୍ତି ପାହାଡ଼ ଭିତର ମୁକ୍ତ ପ୍ରାନ୍ତରରେ, ମାଟି ଘରେ । କାଠ ମାଟି ପଥରରେ ତିଆରି କରନ୍ତି ତାଙ୍କର ଦରବ୍ରା-ଅଗାର । ସତୁରିବ ଶୁଷ୍କ ତାଲୁର ଅଡ଼ିଲୁ ଧୁହିଁ ଧୁହିଁ ତାଙ୍କର ଧନ ମାସ ବର୍ଷ ଘଡ଼କଣ୍ଠାଭଳି ଝିପିଯାଏ । ଖୁଦ୍ର କଣିକାଏ

ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ପାଆନ୍ତି ନାହିଁ ଏଇ ନୀରସ ପାହାଡ଼ର ଲୁଡ଼ ଭିତରୁ । ତାଙ୍କର ପ୍ରୟୋଜନ ଅହାର୍ଯ୍ୟ । ତାହାକୁ ଅହାର୍ଯ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରିବାକୁ ହେଲେ ସର୍ବାଗ୍ରେ ଅର୍ଥର ପ୍ରୟୋଜନ । ତା ବି ନାହିଁ ବୋଲି ସେମାନେ ହାମ୍ଲ ଚଳାନ୍ତି ଇଂରେଜ ମୁଲକରେ, ଆଜିର ପାକିସ୍ତାନରେ ।

ଏଇ ହେଲା ଅସଲ ସାରକଥା !

ପ୍ରକାଶର ବାପା ଥିଲେ 'ପି. ଡବ୍ଲ୍ୟୁ. ଡି. ର ଠିକାଦାର । ଧନଶାଳୀ ବ୍ୟକ୍ତି । ଘରେ ତିନି ତିନୋଟି ଗାଡ଼ି ରହୁଛି । ସୀମାନ୍ତର ରାସ୍ତା ତିଆରି ଆଉ ମରାମତି କରିବା ତାଙ୍କର କାମ । ଅର୍ଥ ଉପାର୍ଜନ ଯେପରି କରନ୍ତି, ସେଇପରି ବ୍ୟୟ ମଧ୍ୟ କରନ୍ତି । ପ୍ରକାଶ ମୋର ସହକର୍ମୀ । ଓ୍ୱାଲ୍‌ଟନ (ଲାହୋର)ରେ ଦୁହେଁଯାକ ଗୋଟିଏ କ୍ୟାମ୍ପରେ ଭାଇ ହୋଇ ରହୁଥିଲୁ । ସେତେବେଳ ସୁଦ୍ଧା ଓ୍ୱାଲ୍‌ଟନ୍‌ର ଇଂରେଜ କମାଣ୍ଡିଂ ଅଫିସର ମୋତେ ସନ୍ଦେହ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖି ନାହାନ୍ତି—ତଥାପି ସେ ସମୟ ଯେ ନିକଟ ହୋଇ ଆସିଥିଲା, ତାର ସୂଚନା ମିଳି ଯାଇଥାଏ ।

ସରଳାର ଶୁଭ-ପରିଣୟ । ସରଳା ପ୍ରକାଶର ଭଉଣୀ । ପ୍ରକାଶ ଅଛି ଜଗରେ କଲ୍, ଝଲବର୍ ଗିଟରେ । ଅନ୍ତତଃ ଲାହୋର ବାହାରେ କେଉଁଠି ଦିନ ରହି ଫେରିବି ଏଇ ଆଶାରେ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର କରି ଛୁଟି ନେଇ ପ୍ରକାଶ ସାଙ୍ଗରେ ବାହାରି ପଡ଼ିଲି ।

ମୋରମିର୍ଜା ତାର ପୈତୃକ ବାସସ୍ଥାନ । ବାଲ୍ୟରୁ

ମୋଟରରେ ଯିବାକୁ ହୁଏ ମିଗ୍ରାମ୍ ଶାହ ବାଟରେ । ଏଇ ମିଗ୍ରାମ୍ ଶାହ ପାର ହେଲେ କେତେ ମାଇଲ ପରେ ପଡ଼ିବ ଦକ୍ଷିଣ ଅଫଗାନିସ୍ତାନର କୁରମତ୍ ଅଞ୍ଚଳ । ଏ ବାଟରେ ଅଫଗାନିସ୍ତାନ ଯିବାର କୌଣସି ବାଧିବନ୍ଧ ରାସ୍ତା ନାହିଁ । ସୁତରାଂ, ଏ ସାଗଡ଼ା ଓ୍ୱାଜିରୀ ଇଲାକା ।

ପ୍ରକାଶ କହିଲା, ତାର ଭଉଣୀର ବୟସ ଷୋଳ ବର୍ଷ ମାତ୍ର । କିନ୍ତୁ ଆମ ଦେଶରେ ତାକୁ ଦେଖିଲେ ପଚିଶ ବର୍ଷରୁ କମ୍ ବୋଲି କେହି କହିବାକୁ ସାହସ କରିବେ ନାହିଁ । ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ତାର ଅତୁଳନୀୟ, ଦେହର ରଙ୍ଗ ଗୌରବର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ ମଧ୍ୟ କମନୀୟତା ନାହିଁ କହ, ଯେପରି ଏକ ପାହାଡ଼ୀ ରୁକ୍ଷତା ଭିତରୁ ତାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ।

ଯାହେଲେଅର, କମିଶ ଅଉ ଦୁଇଟା ଦିନ ସେ ଯେତେ-ବେଳେ ବିବାହ ମଣ୍ଡପରେ ଆସି ଛିଡ଼ା ହେଲା, ସେତେବେଳେ ମନେ ହେଉଥିଲା, ସ୍ୱାନ୍ତ୍ୱୀରଣୀଙ୍କ ଭଳି ହୁଏତ କୌଣସି ରାଜକନ୍ୟା ଆସି ଛିଡ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି ସମ୍ମୁଖରେ ।

ଆମ ଦେଶଭଳି ସେଠାରେ ଦେଖା ବଡ଼ା ହୁଏନା । ଫୁଲସଜ୍ଜା ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ସାଉଁଟା ଧନର ଭାଣ୍ଡ ଭାରଖାନା କିଛି ନାହିଁ । ବୈଦିକ ପ୍ରଥାରେ କନ୍ୟାଦାନ ଅଉ ସପ୍ତପଦୀ ବିବାହର ପ୍ରଧାନ ଅଙ୍ଗ—ଅଉ ତା' ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ରହିଛି ମାଳା ବଦଳ । କେବଳ ନାହିଁ ଆମ ଦେଶ ଭଳି ଅର୍ଥଶୂନ୍ୟ ଉତ୍ସବ, ସ୍ତ୍ରୀ-ଅଳଙ୍କାର ଅଉ ଅର୍ଥର ଅପବ୍ୟୟ । ସେ ଦେଶରେ ମଧ୍ୟ ବିବାହ ହୁଏ ରାତିରେ । ମାନ୍ଦ୍ରାଜୀ ତାମିଲ୍ ତେଲୁଗୁଙ୍କ ଭଳି ଦିନରେ ବିବାହ କର୍ମ ସେ ଦେଶରେ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସେପରି ଗୋଟାଏ ନିପୁଣତାର ଛାପ । ବିବାହ କର୍ମ ସରିଲା, ମଜ୍‌ଲିସ ବସିଲା । ଆରମ୍ଭ ହେଲା ଗୀତ, କୁଳକାମିନୀଗଣ କେହି କେହି ନାଚିଲେ ମଧ୍ୟ । ଏ ଦେଶର ବିବାହରେ ଏଇ ଦୁଇଟି କଥା ଏକ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ଅଙ୍ଗ । ଅଶ୍ଳୀଳ ରସିକତା ମଧ୍ୟ କିଛି କିଛି ଥିଲା—କିନ୍ତୁ ନୃତ୍ୟର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ବେଶୀ, ସେଥିରେ ଯୌନ ଆବେଦନ ନାହିଁ । ଅଛି କେବଳ ଭଙ୍ଗିମା ଆଉ ମୁଦ୍ରା । ଯା'ର ସ୍ୱାଭାବିକ ଗତି କେବଳ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ହିଁ ସୃଷ୍ଟି କରିଥାଏ ।

ଭୋଜିଭାତଟା କିନ୍ତୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିପରୀତ ଢଙ୍ଗର । ପ୍ରଥମେ ସେମାନେ ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ଖାଇ ତା' ପରେ ଖାଆନ୍ତି ପୁଣି କୋର୍ମା—ଆମ ଭଳି ଆଗ ପଲଉ ମାଂସ ଖାଇ ପରେ ମିଠା ଖାଇଲା ଭଳି ନୁହେଁ । ଯା' ହେଉ, ବ୍ୟବସ୍ଥା ମନ୍ଦ ନୁହେଁ ।

ପ୍ରକାଶର ଉଦ୍ଦୀପିତ ସ୍ୱପ୍ନକୁଞ୍ଜ, ବନ୍ଧୁ ଚନ୍ଦନ ଦାଶ ହେବ, ଆଫଗାନ ସରକାରଙ୍କ କର୍ମଚାରୀ । ଆମେ ଜିମିତ ଜାଣୁ, ଚୀନ ଦେଶର ଲୋକେ ଅଫିମ ଆଉ ମଦ୍ୟ ଖାଇ ତାଙ୍କର ବଂଶ ନିପାତ କରନ୍ତି—ଯିମିତ ଆମ ଭିତରେ ଅଧିକାଂଶ ଲୋକଙ୍କୁ ଜଣା ନାହିଁ ଯେ, ଆଫଗାନିସ୍ତାନରେ ବହୁ ହିନ୍ଦୁ ରହୁଛନ୍ତି—କିଛି ବୌଦ୍ଧ ମଧ୍ୟ ଅଛନ୍ତି । ଚୀନାଗଣ ଯିମିତ ଆମଭଳି ଭାତ, ଡାଲି, ମାଛ, ମାଂସ ଖାଆନ୍ତି, ସେହିପରି ଆଫଗାନିସ୍ତାନରେ ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମ ବ୍ୟବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ ଆଜି-ଯାଏ ରହିଛି । ଆଉ ଏଇ ହିନ୍ଦୁଗଣଙ୍କ ଭିତରୁ ବହୁଲୋକ ଅଛନ୍ତି ସରକାରୀ ଉଚ୍ଚପଦରେ । ନାଁ ଶୁଣି ସହଜରେ ବୁଝା ପଡେ ନାହିଁ—ସେମାନେ ସତରେ ହିନ୍ଦୁ ।

ଏଇ ଆଫଗାନୀ ହିନ୍ଦୁ ଜାମାତା ସହ କନ୍ୟା ପ୍ରେରଣ ଜନିତ ପ୍ରକାଶର ଚାପ: ଏକାବେଳେକେ ଅସ୍ଥିର ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ପରଦିନ ତାଙ୍କର ନିଜସ୍ୱପତ୍ରରେ ପଢ଼ିଥିବା ଖବର ନ ପାଇବା ଯାକେ ସେ ଖାଲି ଘର ବାହାର ପଇଁତରା ମାରୁଥିଲେ ।

କେଉଁଠାଣିରେ ଝିଅ ଆଣିବାକୁ ଯିବ କିଏ ?—ଧର୍ମଙ୍କ ପାଖକୁ ହିନ୍ଦୁମାନାମା ଅସିଛି । ପ୍ରକାଶ କହୁଛି, ସ୍କୁଲକୁ ଆସେମ ଧର୍ମେ ଯିବା ।

ମୁଁ ତ ଲଢ଼େଇ ଘୋଡ଼ା, ଯୁଦ୍ଧ ବାଜଣା ଶୁଣିବା ମାତ୍ରକେ ଗୁମ୍ଫି କରିଥିଲି ।

ଲଟିସ୍ମାରେ ଦେଶର ବାଟରେ ଓଠରେ ଅଳତା ସିନ୍ଧା ପାଶ୍ଚାତ୍ୟଭାବାପନ୍ନା ଅସଂଖ୍ୟ ନାରୀ ଆଖି ଆଗରେ ପଡ଼ନ୍ତି, ସୀମାନ୍ତ ପ୍ରଦେଶରେ କିନ୍ତୁ ତା' ନାହିଁ । ସୀମାନ୍ତଟା ଠିକ୍ ଭାରତୀୟ ଇଲାକା ନୁହେଁ, ଭାରତୀୟ ସଭ୍ୟତାର ସମ୍ମିଶ୍ରଣରେ ଅଫଗାନୀ ଇଲାକା । ସେମାନେ କିନ୍ତୁ ନକଲ ନବିଶ ନୁହନ୍ତି । ପ୍ରସାଧନରେ ସେମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ କୃତିତ୍ୱ ଅଛି, କିନ୍ତୁ ତା' କେବଳ ମେହେନ୍ଦି-କୁଙ୍କୁମରେ ଅଥବା ବେଣୀ ପକାଇ କବରୀ ରଚନାରେ ଆବଦ୍ଧ । ଆଖିରେ ସୁର୍ମାଟାର ମଧ୍ୟ ବାଦ ଯିବ ନାହିଁ । ନଖ ଅଗରେ ରଙ୍ଗ, ଓଠ ଉପରେ ରଙ୍ଗ, ଗାଲ ଉପରେ ରଙ୍ଗ ବୋଳି ନାନା ରଙ୍ଗରେ ରଙ୍ଗାକାର କରି ଚିଡ଼ିଆଖାନାର ଜୀବ ବିଶେଷ ହେବାର ପ୍ରଲୋଭନଟା ସେ ଦେଶରେ କମ୍ । ସେଠାରେ ମଧ୍ୟ ସହରରେ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କର ବୋର୍ଖାର ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ ବଢ଼ୁଛି, କିନ୍ତୁ ଗ୍ରାମ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ପାର୍ବତ୍ୟ ପ୍ରକୃତିର

ସୁସ୍ଥ ସନ୍ତାନ । ଦୁପଟ୍ଟା ଉଡ଼ାଇ, ବେଣୀ ଦୋହଲାଇ ନାଚକୁଦ ଧାଁ ଧପଡ଼ କରିବା ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ କିଛି ବଡ଼କଥା ନୁହେଁ । ଦେହରେ ତାଙ୍କର ଚହଲୁଛି ଅପରିମିତ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ-ସମ୍ଭାର, ଆଖିରେ ତାଙ୍କର ରହିଛି ମୋହିବାର ଗୁହାଣୀ, ଦେହର ରଙ୍ଗରେ ଲାଲିମା ।

ଦେଶ ବା ଜାତିର ଗଣ୍ଡିବେଢ଼ରେ ଏଇ ପ୍ରକୃତିର ସନ୍ତାନଗଣଙ୍କୁ ଅବରୁଦ୍ଧ କରି ରଖା ହୋଇ ନାହିଁ । ସହରରେ ଦେଶର ପ୍ରକୃତ ପରିଚୟ ନୁହେଁ । ଦେଶ କହିଲେ ଆମର ସାଧାରଣ ଜନପଦ—ଅସଂଖ୍ୟ ଗାଁ । ଗ୍ରାମ୍ୟ ଜୀବନକୁ ତନ୍ନତନ୍ନ କରି ଦେଖିଲେ ସେଇଠି ମିଳିବ ଆମର ପ୍ରକୃତ ପରିଚୟ ।

ଇଲାହାବାଦକୁ ଯିବା ଦିନ ଅପରାହ୍ଣରେ ଗୋଟିଏ ପାର୍ବତ୍ୟ ନଦୀ କୂଳରେ ଆସି ବସିଥିଲି । ନଦୀ ବ ଠିକ୍ ନୁହେଁ, ତାକୁ ନାଳ କହିଲେ ବି ଚଳିବ ।

ନାଳର ପାଣି ଶିଳାଖଣ୍ଡର ଶଯ୍ୟା ଉପରେ କୁଳୁକୁଳୁ ହୋଇ ନଦୀ ଆଡ଼କୁ ଛୁଟିଛି । ଏହି ନାଳର ଦୁଇକୂଳ ସାରା ସାନସାନ ବୁଦୁବୁଦୁକିଆ ଜଙ୍ଗଲ । ସେଇ ଜଙ୍ଗଲ ଭିତରେ ପାଖ ଗାଁର ସାନସାନ ପିଲାଗୁଡ଼ିକ ଖେଳ କରୁଥିଲେ । ନଦୀର ଅର ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଗୋଟିଏ ଦୁ'ଟା ଗାଁ ଦେଖାଯାଉଥିଲା । ସେତେବେଳେ ଆଗାମୀ ସଂଧ୍ୟାର ନିସ୍ତବ୍ଧତା ଧୂସର ପାହାଡ଼ ବକ୍ଷରେ ଜମାଟ ବାନ୍ଧି ଆସୁଥିଲା ।

ଅଳ୍ପ ଦୂରରେ ଗୋଟିଏ ଏଗାର ବାର ବର୍ଷର ବାଳିକା

ହାତରେ ଗୋଟିଏ ଠେଙ୍ଗା ଧରି ପଲେ ଛେଳି ଚରାଉଥିଲା । ବେଶଭୂଷା ତାର ଅପରିଷ୍କାର ହେଲେ ମଧ୍ୟ ତାର ସୁପୁଷ୍ଟ ଓ ବଳିଷ୍ଠ ଦେହ ଉପରେ ପୋଷାକଟା ଅତି ଚମତ୍କାର ମାନୁଥିଲା । ତାକୁ ପାଖକୁ ଡାକି ପଚାରିଲି, ଖବର କଣ ମୁରଲୀ, ସବୁ ଭଲ ତ ?

ମୋର ଅପ୍ରସ୍ତୁତାର ଭଙ୍ଗୀରେ ସେ ପ୍ରଥମେ ଭଡ଼କି ଗଲା । ହୁଏତ ତାର ଇଚ୍ଛା ଥିଲା ମୋ ସାଙ୍ଗରେ କଥା କହିବ, ଆଳାପ କରିବ,—କିନ୍ତୁ ମୋ କଥା ଶୁଣି ସେ ପଛେଇ ଗଲା ।

ମୁଁ ଡାକିଲି,—ମୁରଲୀ, ଶୁଣ୍ ଶୁଣ୍, କୁଆଡ଼େ ଯାଉଛୁ ?

ତଥାପି ସେ ପଛକୁ ଫେରି ଚାଲିଲା । ମୁଁ ଭାବିଲି, ଥାଉ !

ଅନ୍ୟମନସ୍କ ହୋଇ ବସିଥିଲି, ଚେତନା ଆସିଲା ବାଳକର କଣ୍ଠସ୍ୱରରେ । ସେ ମୋ ପଛରେ ଆସି ଛିଡ଼ା ହୋଇଛି । କହିଲା, ଏଠାରେ ଆଉ ବସ ନାହିଁ ।

ମୁଁ ତା' ଆଡ଼କୁ ମୁହଁ ଫେରାଇ ଚାହିଁଲି । ସେ ତାର ନାକପୁଡ଼ା ଭିତରେ ଆଙ୍ଗୁଳି ଭର୍ତ୍ତି କରି ପ୍ରବୀଣା ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀର ଠାଣିରେ ପୁଣି କହିଲା—ଏଠାରେ ବସ ନାହିଁ, ଗାଁକୁ ଫେରିଯାଅ ।

ମୁଁ କହିଲି—କାହିଁକି ?

—ଓ, ତୁମେ ବୋଧହୁଏ ନୂଆ ମେହେମାନ୍ । ସନ୍ଧ୍ୟା

ପୂର୍ବରୁ ସଭିଏଁ ଆମେ ଗାଁକୁ ଫେରଯାଉ, ନହେଲେ କେଜାଣି ଯଦି ଅକସ୍ମାତ ଗୋଟିଏ ଗୁଳି ଆସିଯିବ—ଅରେ ବାପ୍‌ରେ—ସେତେବେଳେ କିଏ ପିଠିରେ ପଡ଼ିବ କହିଲ ।

ଇତିମଧ୍ୟରେ ତେର ଚଉଦ ବର୍ଷର ଗୋଟିଏ ଟୋକା ଆସି ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚିଛି । ବାଲକାଟିର କଥା ଶେଷ ହେଲାକ୍ଷଣି ସେ ଆରମ୍ଭ କଲା—ସେଥର ମେଦ ଗାଁ ତ ଇମିଭ ଭିତରେ ମଲା—ନାଇଁରେ ଅର୍ଜୁ ?

ଅର୍ଜୁ ତାର ବେଣୀ ଦୋହଲାଇ ମୁଣ୍ଡ ହଲାଇ କହିଲା —ହଁ, ବାପ୍‌ରେ କେତେ ବଡ଼ କାଣ୍ଡ । ମୋର ତ ଦୁଇଦିନ ଯାଏ ରାତିରେ ନିଦ ହେଲା ନାହିଁ ।—କହି ସତେ ଯେପରି ଏକ ଅଜ୍ଞାତ ଆତଙ୍କରେ ସେ ଶିହରି ଉଠିଲା ।

ଟୋକାଟା ମୋ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ କହିଲା—ଏଇ ପାହାଡ଼ ସେ ପାଖରେ ଅଛନ୍ତି ଅଫ୍ରିଦୀ ଆଉ ଓଅଜରୀ, ସେମାନେ ଆମର ଦୁଷମନ୍ । ସଂଧ୍ୟା ପରେ ଏକା ପାଇଲେ, ଦେଖିବ କିମିତ ଥଳିରେ ଭର୍ତ୍ତିକରି ତୁମକୁ ନେଇଯିବେ ।

ମୁଁ ହସି କହିଲି—ତୁମେ ବାହାରକୁ ଆଉ ଯାହୁଁକ ?

—ଦେଖୁଛୁ ଅର୍ଜୁ । ଲୋକଟା କିମିତ ଡରୁଛି, ଭାବୁଛି ମୋ କଥା ସବୁ ମିଛ । ସେଦିନ ମକ୍ତବରେ ମୌଲବୀ ସାହେବ କଣ କହୁଥିଲେ ? ଯେଉଁମାନେ ଅବିଶ୍ୱାସୀ, ସେମାନେ ବେହେସ୍ତକୁ ଯାଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଅର୍ଜୁ ମୋ ପାଖରେ ବସି ଫୁସ୍‌ଫୁସ୍ କରି କହିଲା— ଦାଦାର କଥା ଶୁଣ ନାହିଁ । ସେ ତ ଖାଲି ମିଛ କଥା

କହେ । ସେଦିନ ଗୋଟିଏ ପାଜିସ୍ଲିତ୍ ଅଣି କହିଲା, ତାର ବାପ ତାଙ୍କୁ ଦେଇଛନ୍ତି । ମୌଲବୀ ସାହେବ କହିଲେ, ତା' ପୃଷ୍ଠାରେ ତ ଅନ୍ୟ ଲୋକର ନାମ ଲେଖା ରହିଛି । ସେଇଥିପାଇଁ ସିନା ମୌଲବୀ ସାହେବ ତାକୁ କହୁଥିଲେ, ମିଥ୍ୟାବାଦୀ ଅଉ ଅବିଶ୍ୱାସୀ ବେହେସ୍ତକୁ ଯାଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଚୁପ୍ ଚୁପ୍ କରି କହୁଲେ ମଧୁ ·ହାପୀ ତାର ସବୁକଥା ଶୁଣି ପାରିଥିଲା—ସେ ରାଗିଯାଇ କହିଲା, କଣ ? ସେଇ ପାଜିସ୍ଲିତ ମୋ ବାପର ନୁହେଁ ତ ଅଉ କଣ ତୋ ବାପର ? ହାଜାଠ ଦଫେ ହେଇଠା ମୋ ବାପର । ମୌଲବୀ କହୁଁଦେଲେ କଣ ହୋଇଗଲା !

ଏଥି ମଧ୍ୟରେ ମୌଲବୀ ସାହେବଙ୍କ ଚୁଦାଢ଼ି ଶିକ୍ଷା ଉପରେ ତା'ର ଶ୍ରଦ୍ଧା କମିଯାଇଛି । ଅର୍ଜୁ ମଧୁ ରାଗି ଯାଇଛି । ସେ ଅଷ୍ଟ ଥରଟି କହିଲା—କଣ ମୋର ବାପ ହଟାଇ ତୁ କଥା କହୁଛୁ ? ତୁ ଠା ଶ୍ରେପ୍ ମିଥ୍ୟାବାଦୀ, ସେଦିନ ପ୍ୟାର୍ ଖାଁର କୁକୁଡ଼ାର ଗୋଡ଼ କିଏ ଭାଙ୍ଗିଦେଲା ? —ତୋର ତ ସେ କାରସାଦ, କହୁ ମାନିଲୁ ନାହିଁ କାହିଁକି ?

ହାପୀ ମଧୁ ଦାନ୍ତ ଦେଖାଇ କହିଲା, ସେଇଠା କଣ ପ୍ୟାର୍‌ର କୁକୁଡ଼ା ? ଓମ ଘରୁ ପରି ସେ ସ୍ୱର୍ଗରେ ନେଇଥିଲା ।

ମୁଁ ଦେଖିଲି ଗତ କ୍ରମଶଃ ଖରାପ ଅଡ଼କୁ ଯାଉଛି । ବହୁ ସାଧ୍ୟ ସାଧନାରେ ତାଙ୍କର ଝଗଡ଼ା ବନ୍ଦ କରାଇଲି ।

ଅର୍‌ଜୁ ମୋତେ ତା' ସ୍ୱପ୍ନରେ ପାଇ କହୁଛି—ତୁମେ ମୋ ସାଙ୍ଗରେ ଆସ, କାଲି ସକାଳେ ମୋ ସାଙ୍ଗରେ ଆସିଲେ ତୁମକୁ ଅଙ୍ଗୁର ଖେତକୁ ନେଇଯିବି । କିନ୍ତୁ ନସ ଦାଦୀ କଥା ତୁମେ ଜମା ଶୁଣ ନାହିଁ ।—ଚାଲ୍, ଦାଦୀ, ବଡସି ଅଢ଼ା !

ଦାଦୀ ଜିଭ ଓ ତାଳୁରେ ଏକପ୍ରକାର ଚଟା—ଚଟା ଶବ୍ଦ କରି କରି ଛେଳି ପଲଟିକୁ ଅଡ଼ାଇ ଆଣିଲା । ସେ ଦାଦୀହିଁ ଛେଳି ପଲ ପଛେ ପଛେ ଗପ କରି କରି ଚାଲିଥାନ୍ତି । କ୍ଷଣକ ପୂର୍ବର ମାନମନାନ୍ତର ସେମାନେ ଗୋଟିଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଭୁଲି ଯାଇଛନ୍ତି ।

ତାଙ୍କର ସବୁ କଥା ବୁଝିପାରୁ ନଥିଲି । ତାଙ୍କର ଗପ ଭିତରେ ମଧ୍ୟ ମାନ ଅଭିମାନର ପାଲି ଚାଲିଥିଲା । ମୋର ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା, ମୁଁ ଖୁବ୍ ଭଲ ହିନ୍ଦି ଓ ଉର୍ଦ୍ଦୁ ବୁଝିପାରେ, ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ କହିପାରେ ମଧ୍ୟ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ କଥା ବୁଝି ନପାରି ସେ ଭୁଲ ମୋତେ ଭାଙ୍ଗିଲେ । ପଚାରିଲି—ତୁମେ କି ଭାଷାରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରୁଛ ?

—ଉର୍ଦ୍ଦୁ !

—କାହିଁ, ତୁମ କଥାତ ମୁଁ ବୁଝି ପାରୁନାହିଁ, ତୁମେ ବୋଧହୁଏ ମୁଛୁ କହୁଛ !

—ନା, ନା, କହୁ ବାଲଭାଟି ମୁହଁ ବୁଲାଇ କହିଲା—ଆମେ କଣ ଅପ୍ରିଦୀ ନା ମାଯୁଦ୍ ଯେ ମୁଛୁ କହିବୁ ? ଆମେ ଉର୍ଦ୍ଦୁ କହୁଛୁ, କିନ୍ତୁ ଗାଉଁଲି ଉର୍ଦ୍ଦୁ ।

—ତାହେଲେ ଭଲକରି ବୁଝ, ମୁଁ ବି ଯିମିତ ତମ କଥା ବୁଝି ପାରିବି ।

—ଭଲକରି କହୁ ହେବ ନାହିଁ, କେବଳ ଲେଖି ହେବ । ଏଥର ଜବାବ ଦେଲା ହାଦୀ ମିଆଁ ।

ସମ୍ବଲପୁର, ଟିଟିଲାଗଡ଼ ଅଞ୍ଚଳର କୌଣସି ଗାଆଁଲୁ ଲୋକ ଯଦି ହଠାତ୍ ଜଗତସିଂହପୁର ଅଞ୍ଚଳର କୌଣସି ଗାଁରେ ଆସି ହାଜର ହେବ, ତାର ଯେଉଁ ଦୁରବସ୍ଥା ହେବ—ମୋର ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ସେଇଭଳି ଅବସ୍ଥା ହୋଇଥିଲା । ପ୍ରତି ଦଶ ପନ୍ଦର ମାଇଲ୍ ଅନ୍ତର କଥ୍ୟ ଭାଷାର ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେବା ନିଶ୍ଚିତ । ଏଥିରେ ପୁଣି ମଝିରେ ଯଦି ନଈ ନାଳ ପଡ଼ିଲା—ତାହେଲେ ତ ବିଶେଷ କଥା ! ନଈ ଏ ପାଖର ଲୋକେ ସେ ପାଖର ଲୋକଙ୍କ ଭାଷା ଶୁଣି ନାକ ଟେକିବେ, ଓଠ ବଙ୍କେଇବେ ।

ମୁଁ ତାଙ୍କ କଥା ବୁଝିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିଲି । ସେମାନେ କହୁଥିଲେ, କେଉଁ ଛେଳିଟା କେତେ ଦୁଧ ଦିଏ, ଗାଁରେ କାହା ଛେଳି ସବୁଠାରୁ ବେଶୀ ଦୁଧ ଦିଏ । କେଉଁ ସେଣ୍ଢାଟା ତାଙ୍କ ଗୁଷ୍ଟି ବଢ଼ି କରିବାକୁ ନେଇଯିବ, କେଉଁଟାକୁ ଜବେଇ କରି ପେଟ ପୂଜା କରିବେ—ଏଇ ସବୁ କଥା ।

ବାଟ ଗୁଲ୍ ମୁଲ୍ ସେ ଦିହେଁ ଠେଙ୍ଗା ଅଗରେ ସାନ ସାନ ପଥରଖଣ୍ଡ ଗୁଡ଼ିକୁ ଛୁଟିକାଇ ଦେଉଥିଲେ । ଛୋଟ ପିଲାମାନଙ୍କର ଗୁଲି ଖେଳ ଭଳି ଏ ବି ଏକ ଖେଳ ।

ଜଣେ ପଥର ଖଣ୍ଡିକ ଛୁଟିବାଇ ଦେଲା ତ ଅପର ଜଣକ ଧାଇଁଯାଇ ତାକୁ ନେଇ ଆସୁଥିଲା । ସେଇ ଚଳଚଞ୍ଚଳ ପଥର ଖଣ୍ଡକୁ ପଟେକଟରେ କଉଁ ଜଣ କିଏ କେତେ ଘଣ୍ଟା ଜିଣିଲା, ହିସାବ କରୁଥିଲେ । ଜଣେ ପଛରେ ପଡ଼ିଗଲେ ଅପର ଜଣକ ତାର ଛେଳି ମେଣ୍ଢା ସମ୍ଭାଳୁଥିଲା, କେତେ-ବେଳେ ବା ତା' ପାଇଁ ଅପେକ୍ଷା କରୁଥିଲା । ଏଇ ଧାଁ ଧାପଡ଼ରେ ତାକୁ ଟିକିଏ ବୋଲି ବାଧୁ ନ ଥିଲା । ଏ ତ ତାଙ୍କର ଚିରନ୍ତନ ଅଭ୍ୟାସ । ସଭିଙ୍କ ପାଦରେ ଜନ୍ମ ଯୋତା ରହିଛି — ସେ କଅଁଳ ବା ପକ୍କା ଚମଡ଼ାର ହୋଇଥାଉ ପଛକେ ।

ପାହାଡ଼ୀ ଦେଶରେ ଯୋତାର ପ୍ରଚଳନ କେଶୀ । ମଣ୍ଠୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁରୁଷ ତ ଚପଲ ନ ହେଲେ ବାଟ ଚାଲି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।

ସେଦିନ ସେଇ ଅଳ୍ପବୟସ୍କ କିଶୋର କିଶୋରୀ ଦୁହିଁଙ୍କୁ ପିଲା ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରି ପାରି ନ ଥିଲି । ତାଙ୍କ ଚେହେରା ଉପରେ ଯୌବନର ଜୁଆର ଆସି ଯାଇଛି । ଅଣାବ ପ୍ରକାରରେ ଆମଠାରୁ କୌଣସି ଗୁଣରେ ସେମାନେ ନ୍ୟୁନ ନୁହନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଦେହର ପରିମାପ ଦେଖି ବୟସ କଳିବାର ଉପାୟ ନାହିଁ । ସେଇ ପାହାଡ଼ କୋଳରେ ଉଚ୍ଚ, ଗୌର-ବର୍ଣ୍ଣ, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟବାନ, ଆୟତଚକ୍ଷୁ, ଉନ୍ନତନାସା ସ୍ତ୍ରୀ-ପୁରୁଷଙ୍କର ସହଜ ସୃଷ୍ଟି ସମ୍ଭବ — ତାଙ୍କ ତୁଳନାରେ ଆମେ ବାମନ ମାତ୍ର ।

ପାହାଡ଼ ଭିତରେ ଶୀତ ବେଶୀ । କାଶ୍ମୀର ଭଳି ନିଅଁ ପଲମ ପେଟରେ ବାନ୍ଧି ବାଟ ଚାଲିବା ଲୋକଙ୍କର

ଅଭ୍ୟାସ । ଜଙ୍ଗଲଭ୍ରମଣର ଶୀତରେ ସୁବିଧା ବେଶୀ— ଆମ ଦେଶରେ ରହିବାକୁ ଅସୁବିଧା । ବାରୋମିଟରରେ ସେ ଦୁଇଟି ଦେଶରେ ପାଞ୍ଚଟି ଡିଗ୍ରୀ ତାପ ହେଲେ, ତାଙ୍କର ଦରକାର ହୁଏ ଦୁ' ଦଶଟା କମ୍ବଳ—ଆଉ ଆମ ଦେଶରେ ଦରକାର ହୁଏ ଗୋଟିଏ ।

ମୁଁ କେବଳ ପ୍ରକାଶର ଅତିଥି ନୁହେଁ—ଗାଁଟାସାଙ୍କର ଅତିଥି । ନିମନ୍ତ୍ରଣ ଖାଇ ଖାଇ ଅଣନିଶ୍ୱାସୀ ହୋଇ ପଡ଼ିଲି । ଗାଁର ଛଅଶ ବୟାଳିଶ ଘର ବାସିନ୍ଦାଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ମାତ୍ର ସ୍ୱଳ୍ପଘର ହିନ୍ଦୁ—ଦୁଇ ଘର ଶିଖ ଆଉ ଅବଶିଷ୍ଟ ମୁସଲ୍‌ମାନ । ସବୁ ଘର ମାଟି ଓ ପଥରରେ ତିଆରି । ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳରେ ଘର ଆଗର ଅଗଣାରେ ସେମାନେ ଖଟ ପକାଇ ଦିନ କଟାନ୍ତି—ଆଉ ଶୀତଦିନେ ଯାଆନ୍ତି ଘରଭିତରକୁ ।

ନିମନ୍ତ୍ରଣ କଲେ ଶେଖ୍‌ ସାହେବ । ବିନୀତ ଅନୁରୋଧ ଜଣାଇଲେ, ଅଲ୍ଲାଙ୍କ ମର୍ଜିରେ ତାଙ୍କ ଗରିବଖାନାରେ ଯତ୍‌-ସାମାନ୍ୟ ନାସ୍ତା ପାଣିର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଛନ୍ତି, ମୁଁ ସେପରି ମେହେରବାନି କରି ନିଶ୍ଚୟ ସେଠାକୁ ଯିବି ।

ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରାୟ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ଘର । କାହାର କାହାର ହୁଏତ ଛେଳି ଗୁହାଳ ଗୋଟାଏ ଅଧେ ଅଛି । ଧନବାନଗଣଙ୍କର ଅବଶ୍ୟ ଧନର ଉପଯୋଗୀ ଗୃହ ଓ ଉପକରଣ ମଧ୍ୟ ରହିଛି ।

ସଂଧ୍ୟାରେ ମୁଁ ଆଉ ପ୍ରକାଶ ହାଜର ହେଲୁ ଶେଖ୍‌-ସାହେବଙ୍କ ଗରିବଖାନାରେ । ମୋଟା କାଠରେ ପଥରର

ପକ୍କା ଘର । ଗବାକ୍ଷହୀନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ପରିଷ୍କାର ପରିଚ୍ଛନ୍ନ । ମେଜଅ ଉପରେ ଗାଲିଚା ପଡ଼ିଛି ଆଉ ତା' ଉପରେ ସଜ୍ଜିତ ହୋଇ ରହିଛି ଆହାର୍ଯ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀ । ପରିମାଣ ଦେଖି ମୁଁ ତ ଦାରୁଭୂତ ହୋଇଗଲି ।

ପ୍ରକାଶ କହିଲା—ଯାହା ଖାଇବ ଖାଅ, ନଷ୍ଟ ହେବ ନାହିଁ କିଛି ।

ଶେଖ୍‌ସାହେବ ଆହାର୍ଯ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ସବୁ ଗୋଟିକ ପରେ ଗୋଟିଏ ଆଗେଇ ଦେଇ କହିଲେ—ଏଇଟା ଜରଦା, ଏଇଟା କୋର୍ମା, ଏଇଟା ଫିରିଣି, ଏଇଟା ବିରିଆନୀ—ଅଦ୍ଭୁତ କେତେ କଣ । କେବଳ ସ୍ୱାଦ ଗ୍ରହଣ କରୁ କରୁ ପେଟ ଭର୍ତ୍ତି, ନିସ୍ପଦରେ ଗ୍ରାସଟିଏ ଖାଇବାର ଉପାୟ ନାହିଁ ।

ଶେଖ୍‌ସାହେବ ଦୁଃଖ କରୁଥାନ୍ତି, ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମା ସ୍ତ୍ରୀର ଇନ୍ତେକାଲ୍ ନ ହୋଇଥିଲେ ଆମର ଖାଇବାରେ କୌଣସି ତ୍ରୁଟି ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତା । ତାଙ୍କ ଭଳି ଚମତ୍କାର ସନ୍ଧବାଳ ଝିଅ ତାଙ୍କୁ ଜନ୍ମ ଭିତରେ ମିଳିବା ଦୁଷ୍କର ।

ଶେଖ୍‌ସାହେବ କେବଳ ନୁହନ୍ତି, ବଗଡା ସ୍ତ୍ରୀର ରୂପଗୁଣ ବର୍ଣ୍ଣନା ବହୁ ଲୋକଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଶୁଣିଛି । ଏମିତି ଲୋକ ମଧ୍ୟ ଦେଖିଛି, ଯିଏ ଜୀବନଟା ସାରା କେବେହେଲେ ସ୍ତ୍ରୀ ସହିତ ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର କରିନାହିଁ, ଅଥଚ ସେଇ ପୁଣି ବଗଡା ସ୍ତ୍ରୀର ଗୁଣଗାନ କରି ଉଚ୍ଛ୍ୱସିତ ହୋଇ କାନ୍ଦ କାଟିଛି । ଯାର କାରଣ ଦୁ' ପ୍ରକାର ହୋଇପାରେ—ପ୍ରଥମ ଜୀବନରେ ନାରୀର ସାହଚର୍ଯ୍ୟ ସେତେ ଆନନ୍ଦର, ପରବର୍ତ୍ତୀ ଜୀବନରେ ସେତିକି ଆନନ୍ଦର ନୁହେଁ, କେଣେ ତା'ର ସ୍ମୃତି ଭୁଲି ହୁଏ ନା;

ଅଭି ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାର ହେଲ, Man wars not with the dead. ମୋ ପାଖରୁ କୌଣସି ସହାନୁଭୂତି ସୂଚକ ଉତ୍ତର ନ ପାଇଲେ ମଧ୍ୟ, ସେ ଦୁରନ୍ତ ସମ୍ଭାଳି ନେବା ପ୍ରକାଶ । ସେ କହିଲ—ସତ ବାବୁଜୀ, ଅମର ସେଇ ସ୍ତ୍ରୀଟି ଯେ କିପରି ସର୍ବଗୁଣାଲଂକୃତା ଥିଲେ—ଉଃ, ତା' କଳ୍ପନା କରି ପାରିବେ ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ଯାଉର ସାନ ସାନ ପିଲା ସଭିଏଁ ଯେପରି ତାଙ୍କର ନିଜର ସନ୍ତାନ । ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ତାଙ୍କର ଏକମାତ୍ର କାମ ଥିଲା, ଘର ଘର କରି ଖବର ନେବା—କାହା ପିଲା କିମିତି ଅଛୁ ।

ମୁଁ ନୀରବରେ ଅହାର କାର୍ଯ୍ୟ ସମାଧା କରୁଥିଲି । ପ୍ରକାଶ ଇଂରାଜୀରେ କହିଲା—ଆପଣ ପଢ଼େ ହେଲେ କିଛି କହନ୍ତୁ, ତା'ହେଲେ ପୁଣି ନିମନ୍ତ୍ରଣ ମିଳିବ । ବୁଢା ତା'ର କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷ ତଳର ବିଗତା ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ କଥା ଯାହା ମୁହଁରୁ ଶୁଣିବ, ତାକୁ ଭୁରି ଭୋଜନ ଦେଇ ଛାଡ଼ିବ ।

ଶେଖ୍ସାହେବଙ୍କ ଦ୍ୱିତୀୟା ସ୍ତ୍ରୀ ଆସିଲେ । ବୟସରେ ଶେଖ୍ସାହେବଙ୍କ ତନୟାତୁଲ୍ୟା । ଯା' ହେଉ, ହାତ ଯୋଡ଼ି ତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅମର ସ୍ୱକୀୟ ଅଦାପ୍ କଲେ । ପୁଣି ଯଦି କେବେ ଅସେ ସେତେବେଳେ ଯେପରି ତାଙ୍କ ଘରେ ତଶରିଫ୍ ରଖି ତାଙ୍କ ଖିଦ୍ମତ୍ ଗ୍ରହଣ କରିବା, ଏଇ ସବୁ କଥା କହି ଅମକୁ ଅପ୍ୟାୟିତ କଲେ ।

ଖାଇ ସାରି ଅମେ ଅସି ଗାଁର ଚୌବାଚା ନିକଟରେ ବସିଲୁ । ପଥରର ଗୋଟିଏ ନଳାରେ କ୍ଷୀଣ ଧାରରେ ପାଣି ଅସି ସେଇ ଚୌବାଚାରେ ଭର୍ତ୍ତି ହେଉଛି । ସେଇ

ପାଣି ଗାଁର ସର୍ବେ ନିଅନ୍ତି, ସେଇଥିରେ ତାଙ୍କର ଗୃହସ୍ଥାଳିର କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାନ୍ତି । ଚୌବାଚ୍ଚାର ବଳକା ପାଣି ବାହାରି ଯିବା ପାଇଁ ଅଛି ଗୋଟିଏ ନଳା ମଧ୍ୟ ରହିଛି ।

ବଳକା ପାଣି ଛିଦ୍ର ପଥରୁ ବାହାରି ଗୋଟିଏ ନାଳ ଭିତରେ ବହି ଯାଉଛି । ଏଇ ନାଳର ଦୁଇ କଡ଼ରେ ଅନେକେ ସାନ ସାନ ବଗିଚା କରିଛନ୍ତି—ବିଲାତି ବାଇଗଣ ଆଉ ଲେଟୁସ୍ ଜାତୀୟ ଶାଗ ଲଗାଇଛନ୍ତି କେହି କେହି । ରେଣ୍ଡି ଗଛର ପରିମାଣ ଟିକିଏ ବେଶୀ । ଗାଁ ଠାରୁ ଅଳ୍ପ ନିମ୍ନରେ ରହିଛି ଗୋଟିଏ ମାଳଭୂମି, ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ପାଞ୍ଚ ଶହ ଏକର ହେବ । ଉଚ୍ଚ-ନୀଚ ଏଇ ମାଳଭୂମିରେ ପାଞ୍ଚଟା ଗାଁର ନାଳ ପାଣି ଆଉ ଗୋଟିଏ ସାନ ନଦୀର ପାଣି ଆସି ପଡ଼ୁଛି । ସେଇ ମାଳ ଭୂମିରେ ସେମାନେ ଲଗାନ୍ତି ଭୁଟ୍ଟା ଯବ, ଅଳ୍ପ ପରିମାଣରେ ଗହମ । ଯାହା ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ, ସେଥିରେ ପ୍ରାୟ ତାଙ୍କର ବର୍ଷକର ଖର୍ଚ୍ଚ ଚଳିଯାଏ । ଯାହା ନିଅଣ୍ଟ ପଡ଼େ, ଅଙ୍ଗୁର ନାସପାତି ଆଉ ଡାଳିମ୍ବରେ ସେମାନେ ତା' ପୂରଣ କରନ୍ତି । ଯାହା ବଦ୍‌ବୃଦ୍ଧି ରହିଯାଏ, ଆମ ଦେଶକୁ ଆସେ କିସ୍‌ମିସ୍, ମନାକା ଆଉ ବେଦାନା ହୋଇ ।

ଗାଡ଼ି ଖଣ୍ଡିକ ବଡ଼ । ସେଥିପାଇଁ ଆମ ପାଞ୍ଚ ଜଣଙ୍କୁ ଛଡ଼ି ଆହୁରି ଦୁ'ଜଣଙ୍କ ପାଇଁ ସ୍ଥାନ ବଳକା ପଡ଼ୁଛି । ଆଗ ସିଟ୍‌ରେ ଡ୍ରାଇଭର, ତା' ପାଖରେ ଦୁ'ଟା ହୁଇପେଲ୍ ଧରି ମୋର୍‌ମୀଙ୍କୋ ଦୁ'ଜଣ ମୁସଲ୍‌ମାନ କୃଷୀ । ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଅତି ବଳିଷ୍ଠ ଲୋକ ସେମାନେ । ମୁଁ ଆଉ ତ୍ରିବେଣୀ ପଛ ସିଟ୍‌ରେ ।

ଗାଡ଼ିର ଗତି କମ୍, ପାହାଡ଼ର ଉଠାଣି [illegible] ବାଟରେ ଅତି ମନ୍ଥର ଗତିରେ ଚାଲିଥିଲା । ରାସ୍ତା ବି ସବୁ ଯାଗାରେ ସମାନ ନୁହେଁ, କେଉଁଠି କମିତ ଦରକଗମ ରହିଛି ।

ଘରୁ ବାହାରିବା ପୂର୍ବରୁ ଆମେ ସ୍ଥିର କରିଥିଲୁ, ମୋଟରରେ କୋହାଟ ହୋଇ ଯିବୁ ପେଶୋଆର, ସେଠାରୁ ପୁଣି ଲଣ୍ଡିକୋଟାଲ । ଲଣ୍ଡିକୋଟାଲରେ ଆମ ଗାଡ଼ି ଛାଡ଼ି ଆଫଗାନ ସୀମାନ୍ତରୁ ଚାଲ୍‌ଜାବର ମୋଟରରେ ଆମେ ଜଲାଲାବାଦ ଯିବୁ ।

ଏଇ ଦୀର୍ଘପଥ ମୁହଁରେ ଗୁଣ୍ଡି ବାନ୍ଧି ବସି ରହିବା ମୋ ପକ୍ଷରେ ଅତି ଯନ୍ତ୍ରଣାଦାୟକ । ପ୍ରଥମ ଜୀବନରେ ଉତ୍ତେଜନା ଥିଲା, ଜାଣିବାର ଇଚ୍ଛା ଥିଲା ଅଦମ୍ୟ—ସେଥିପାଇଁ ଭୁଲାଇ ଭୁଲାଇ ପ୍ରକାଶଙ୍କୁ ପଚାରୁଥିଲି ତାଙ୍କ ବିଷୟରେ ନାନା ସମ୍ଭବ ଅସମ୍ଭବ ପ୍ରଶ୍ନ । ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଯଦି ଭୂଗୋଳ ବିଷୟଟାକୁ ଭଲ ଭାବରେ ପଢ଼ି ପାରିଥାନ୍ତି, ତା'ହେଲେ ବହୁ କଥା ହୁଏତ ପଚାରିବାକୁ ପଡ଼ନ୍ତା ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟକ୍ରମେ ଲଂମାନ୍ ଓ ମ୍ୟାକ୍‌ମିଲନ୍ କାହାର କୋଟାଏ ଇଂରାଜୀ ଭୂଗୋଳର ସ୍ୱରୂପ ଖଣ୍ଡିଏ ପାଠ୍ୟପାଠ-ବିଦାୟ ଦେବାକୁ ବାଧ୍ୟ କରାଇଥିଲା ବୋଲି ପୃଥିବୀ ସମ୍ପର୍କରେ ବହୁ ଅଜ୍ଞତା ସେଦିନ ମୋର ରହି ଯାଇଥିଲା ।

ଭୂଗୋଳ କଥା କହୁ ବା କିଏ କଣ । ଇତିହାସରେ ମଧ୍ୟ କମ୍ ବିକୃତ ଜ୍ଞାନ ଲାଭ କରିନାହିଁ । ସେ ବିଷୟଟାକୁ ଭ କେବେହେଲେ ପଢ଼ି ପାରିଲି ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ ମୁତାବକ ।

ସବୁକ୍ତଗୀନଙ୍କ ପୁଅ ସୁଲତାନ୍ ମାମୁଦ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋର ବିଦ୍ୟା, ହୁଏତ ଅଷ୍ଟମ ହେନେରୀଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଷଷ୍ଠ ଜର୍ଜ୍ଜ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାଙ୍କ ବାପ ଗୋସାଇଁଙ୍କ ନାମ କସରତ କରି କହି ପାରନ୍ତି —କିନ୍ତୁ ସିଁକନ୍ଦର ଲୋଦୀର ବାପ ନାଁ କହିବାକୁ ଗଲେ ଝାଳ ବାହାରି ପଡ଼ୁଥିଲା । ପୁରୀ-କୋଣାର୍କ ମନ୍ଦିର କିଏ ଗଢ଼ିଥିଲେ ପଚାରିଲେ, ସିଂହ ବିକ୍ରମରେ ଏକ ନିଶ୍ୱାସରେ କହି ଯାଉଥିଲି—ବୀରଶ୍ରୀ ଗଜପତି ଗୌଡ଼େଶ୍ୱର ନବକୋଟି କର୍ଣ୍ଣାଟୋତ୍କଳ ବର୍ଗେଶ୍ୱର ବୀରାଧିବୀରବର ଭାଞ୍ଜମର୍ଦ୍ଦନ ମହାପ୍ରତାପୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶତେ ଅଠ ଶ୍ରୀ, ଶ୍ରୀ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବ ମହାରାଜାଙ୍କ ପୂର୍ବପୁରୁଷ ମହାରାଜା ଶ୍ରୀ…ଶ୍ରୀ… । ଆଉ ମନେ ପଡ଼ୁ ନ ଥିଲା । ମୁଣ୍ଡ ତଳକୁ କରି ବସି ପଡ଼ୁଥିଲି । ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଣାଳୀର ତ୍ରୁଟି ଯୋଗୁ ଅତି ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ବିଷୟବସ୍ତୁ ଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ଅତି ଭୀତିପ୍ରଦ ମନେ ହେଉଥିଲା ସେତେବେଳେ । ଏଣେ ଦେବଭାଷାର ଜ୍ଞାନ ମଧ୍ୟ ଅନେକଙ୍କର ମୋର ଭୂଗୋଳ ଜ୍ଞାନ ଭଳି ଥିଲା । ଶୁଣିଛି, କୌଣସି କଲେଜରେ ଜଣେ ଇଂରେଜ ପରିଦର୍ଶକ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଗୀତା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପ୍ରଶ୍ନ କରି ଦେଖିଲେ ଯେ ଛାତ୍ରଗଣ ଉତ୍ତର ଦେବା ପରିବର୍ତ୍ତେ ପରସ୍ପର ମୁହଁ ଚାହାଁ ଚାହିଁ ହେଉଛନ୍ତି । ଇଂରେଜ ପରିଦର୍ଶକ କରି ଅବଶେଷରେ ଏତେବେଳେ ଦୁଃଖ ଅତି ହତାଶ ଭାବରେ କଲେ ପ୍ରଶ୍ନ— ସ୍ୱାଇଟ୍ସନ୍, ଟେନ୍ୟୁଭାର, ସ୍ୱାଟୋସେଭ୍ ଟୁମେମାନେ ଟୁମେରେ ଭର୍ମା ସାଟ୍ ପଢ଼ଛୋ। nobody ? …ସ୍ୱାଃ, ସ୍ୱାଃ, I mean କ ଟୋଭ ଗୁଟ୍ ?

ଛାତ୍ରଙ୍କ ଭିତରେ ମଧ୍ୟ ଉତ୍ତମ ଜ୍ଞାନ କମ୍ ନ ଥିଲା ।

ହଠାତ୍ ଜଣେ ଛୁଆ ଟୋକା କହିଲା—ସାର୍, ଆମ୍ଭେ ପଢ଼ିଛୋ ।

ପରିଦର୍ଶକ କହିଲେ—କୁହ, କଣ ପଢ଼ିଛ ?

କୌଣସି ଦ୍ୱିଧା ନ କରି ପିଲାଟି ଅତି ଉଚ୍ଚ କଣ୍ଠରେ ଆବୃତ୍ତି କରିଗଲା,—"ଅସ୍ତି ଗୋଦାବରୀ ତୀରେ ବୃହତ୍ ଶାଲ୍ମଳୀ ତରୁ..." । ସାହେବଙ୍କ ଖାଦ୍ୟାର ଦୌଡ଼ ମଧ୍ୟ ସରିଯାଉଥିଲେ । ସେ ମନ୍ତବ୍ୟ ଖାତାରେ ଲେଖିଲେ,—
Only one boy is religious minded.

ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଓ ଶିକ୍ଷାଦାନ ପ୍ରଣାଳୀରେ ଏଭଳି ତ୍ରୁଟି ସେ କାଳରେ ଅନବରତ ଘଟୁଥିଲା । ଅଷ୍ଟମ ଶ୍ରେଣୀକୁ ପଢ଼ାଇବାକୁ ଯାଇ ଅଧ୍ୟାପକ ଦ'ଦିନ କାଳ Juris means ପଢ଼ାଇ ଆମକୁ ଦକ୍ଷ ଅଭିନେତା ମଧ୍ୟ କରି ଦେଇ ପାରୁଥିଲେ । ସାର୍ଟିଫିକେଟ ଅଙ୍କ ଉଦ୍‌ଗ୍ରୀମାସ୍କୃତୀର ସେପରି ଆମ ବ୍ୟବହାରିକ ଜୀବନରେ କେତେ ଦରକାର । ଆମର କ୍ଷୁଦ୍ର ମସ୍ତିଷ୍କ ପକ୍ଷରେ ଯାହା ସବୁ ଅତି ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ତାକୁ ସବୁ କାଳ୍ୟକାଳକୁ ଲୁଚକୋଟିକୁ ଠେଲି ଦେଇ ଆମକୁ ଦଣ୍ଡ ଯାଉଥିଲା ଶୃଙ୍ଖଳା ଗାଠ ରକ୍ଷଣ କରିବାକୁ । ଫଳରେ ଦାନ୍ତ ଭାଙ୍ଗି ମାଡ଼ ଜଟିଳ ରକ୍ତପାତ ହେଉଥିଲା ଅନବରତ । ଜଙ୍ଗଲକୁ ଯେ ଗୋଟାଏ ପକ୍ଷୀ, ଏତିକି ମଧ୍ୟ ଜାଣି ନଥିଲି ପନ୍ଦରବର୍ଷ ବୟସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ । ମୁଁ ଭାବୁଥିଲି, କଲିକତା ଚିଡ଼ିଆଖାନାର କଣ ଗୋଟାଏ ଜନ୍ତୁ ହୋଇଥିବ । ବାହାର ଜଗତ ସମ୍ପର୍କରେ ମୋର ଜ୍ଞାନ ସେଦିନ ଏହି ସୀମା ଭିତରେ ଆବଦ୍ଧ ଥିଲା ।

ପ୍ରକାଶ ଧୀରେ ଧୀରେ କହୁ ଯାଉଥାଏ ତା'ଦେଶର କଥା, କହୁଥାଏ ସେ ପାଟର ପଠାଣମାନଙ୍କ କଥା, କହୁଥାଏ ତାର ଜୀବନର କଠୋର ଅଭିଜ୍ଞତାର କଥା !

—ଆମର ଡର କେବଳ ପଠାଣମାନଙ୍କୁ । ତାଙ୍କ ହାତର ନିଶାଣ କେବେହେଲେ ବ୍ୟର୍ଥ ହେବ ନାହିଁ । ରାତିର ଅନ୍ଧକାରରେ ବନ୍ଧୁକ ନଳର ଅଗ୍ନି ଅଗ୍ର ଦେଖି ସେମାନେ ଇମିତ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ପାରନ୍ତି ଯେ ତମ ଗୁଳି ବ୍ୟର୍ଥ ହୋଇ ଓଲଟି ତାଙ୍କ ଗୁଳି ଆସି ବସିବ ତମର ଛାତିରେ । ସେମାନେ ଯିମିତ ହିଂସ୍ର—ସିମିତ ଏକଜିଦିଆ ।

ମୁଁ ପଚାରିଲି—ତାଙ୍କୁ ବଶ କରିବାର କଣ କେହି ନାହାନ୍ତି ?

—ଅଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଯାହାଙ୍କ କଥାରେ ଏମାନେ ଉଠବସ ହୁଅନ୍ତି, ସେଇମାନେ ହିଁ ଏମାନଙ୍କୁ ଲୁଟତରାଜ କରିବାକୁ ହୁକୁମ ଦିଅନ୍ତି । ଏଇ ସବୁ ଇଲାକା ବାଉଳ ଜିର୍ଗାରେ ଭାଗ ହୋଇଛି । ଜିର୍ଗାଦାରଗଣ ବର୍ଷକୁ ବର୍ଷ ମାଲପାଣି ହାତପେଠ କରନ୍ତି ବ୍ରିଟିଶ ପ୍ରଭୁ ନିକଟରୁ—ତଥାପି ଯେତେବେଳେ ତାଙ୍କର ଆର୍ଥିକ ଅନାଟନ ପଡ଼େ, ସେତେବେଳେ ସେମାନେ ତାଙ୍କ ଚେଲା-ଗୁମାସ୍ତାଗଣଙ୍କୁ ପଠାନ୍ତି ଲୁଟତରାଜ କରିବାକୁ । ଏ ଘଟଣା ପ୍ରାୟ ସବୁବେଳେ ଘଟି ରହୁଛି । ଇଂରାଜ ଭାବେ ସେ ପଇସା ଦେଇ ସତେ ଯେପରି ଦୁନିଆଁଟାକୁ କିଣିନେବ । ଆମେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୁଳିକୁ ବ୍ରିଟିଶ ଇଲାକା ଭିତରେ । ରାସ୍ତାର ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ପୁଲିସ

ପିକେଟ୍ ରହିଛନ୍ତି, ତଥାପି ଆମେ ନିରାପଦ ନୋହୁଁ । ଯେତେବେଳେ ଯେଉଁଠୁ ଯେ ଗୁଳି ଆସି ଛାତିରେ ବସିବ ତା'ର କୌଣସି ସ୍ଥିରତା ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ଯେପରି ପ୍ରାଣର ମାୟା ନାହିଁ—ସେହିପରି ଆମକୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରାଣର ମାୟା ତ୍ୟାଗ କରି ବାଟ ଚାଲିବାକୁ ପଡ଼େ । ଲଇଫ୍‌ଇନ୍‌ସିଓର ଆମ ପକ୍ଷରେ ଏକମାତ୍ର ବଞ୍ଚି ରହିବାର ପଥ ।

ପାହାଡ଼ ଦେହରେ ପଟୁଆର ରାସ୍ତା ବୁଲି ବୁଲି ଚାଲିଛି, ଯେଉଁଠି କ୍ୱଚିତ ସାନସାନ ଝରଣା ପାଖରେ ସବୁଜ ଗଛପତ୍ର ଦେଖାଗଲେ ମଧ୍ୟ, ପାହାଡ଼ର ରୁକ୍ଷତା କେତେବେଳେ ହେଲେ କମ୍ ବୋଲି ମନେ ହେଉ ନାହିଁ । ଯେଉଁଠି ରହିଛି ପାଣି, ତା' ନିକଟରେ ଗାଁ ସବୁ ବସିଛି । ଯେଉଁଠି ଠିକ୍ ରାସ୍ତା ନିକଟକୁ ଲାଗି ଗାଁ ରହିଛି, ସେଇଠି ଅଛି ପୁଲିସ ଚୌକୀ । ସେଠାରେ ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ସହଜରେ ମିଳେ ଏବଂ ମିଳେ ପ୍ରଚୁର ଦୁଧ । ଦୁଧର ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ ରହିଛି ଯେ ଦେଶରେ, ତା' ଛେଳିର ହେଉ ବା ଓଟର ହେଉ । ପ୍ରକୃତିର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟକୁ କୌଣସି ଏକ ବାସ୍ତବ ସଂଜ୍ଞା ଦେଇ ହେବ ନାହିଁ । ତଥାପି ଏତିକି କହିଲେ ଚଳିବ ଯେ କର୍କଶତା ଉପରେ ସାମାନ୍ୟ କମନୀୟତାର ପ୍ରଲେପ ରହିଛି ଯତ୍ରତତ୍ର ।

ବାଟରେ କୁରମ୍ ନଦୀ ପାର ହେବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଅଳ୍ପ ସେ ନଦୀର ବର୍ଣ୍ଣନା ଦେଇ ପାରିବି କି ନା ସନ୍ଦେହ । କାଚ ଭଳି ସ୍ୱଚ୍ଛ ପାଣି, ଶିଳା ବନ୍ଧୁର ଶଯ୍ୟା ଉପରେ ବହି ଯାଉଛି । ପାଣି ତଳର ଶିଳାଖଣ୍ଡ ଗୁଡ଼ିକରେ ସବୁଜ ଶିଉଳି ଦେଖା ଯାଉଥାଏ । ପାହାଡ଼ୀ ନଦୀର ଗତି ଯେପରି ତୀବ୍ର,

ଜଳର ଗମ୍ଭୀରତା ସେଇପରି କମ୍ । କୁରାମ୍ ନଦୀ ବି ଠିକ୍ ସେଇଭଳି । କାବୁଲ ଉପତ୍ୟକାର ବରଫ ତରଳିଲେ ଅଥବା ବୃଷ୍ଟି ହେଲେ ଜଳର ଗମ୍ଭୀରତା ବଢ଼େ, ବେଳେ ବେଳେ କୂଳ ଉଚ୍ଛୁଳି ପଡ଼େ । ଏଇ ନଦୀ କୂଳେ କୂଳେ ଗାଁ ସବୁ ରହିଛି । ଅବାଦ କଲାଭଳି ଉପଯୁକ୍ତ ମାଳଭୂମି ମଧ୍ୟ ରହିଛି ।

ମୋର ମୌନବ୍ରତ ଦେଖି ପ୍ରକାଶ ତା'ର କାହାଣୀ ଅସମାପ୍ତ ରଖିଥିଲା । ମୁଁ ତା' ପିଠିରେ ହାତମାରି କହିଲି —ହଉ, ଏଥର ତୁମର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଅଭିଜ୍ଞତା କଥା ଶୁଣାଅ ।

ପ୍ରକାଶ କହୁଥାଏ ତା'ର ଅଭିଜ୍ଞତା କଥା । —ଏଇ ସେଦିନର କଥା, ଗୁଟେଶି ବର୍ଷ ବି ପୂରି ହୋଇ ନାହିଁ ।

—ମୋର ବାପାଙ୍କୁ ଏ ଅଞ୍ଚଳର ସମସ୍ତେ ଚିହ୍ନନ୍ତି ଆଉ ଖାତିର ମଧ୍ୟ କରନ୍ତି । ପ୍ରଥମ ପ୍ରଥମ ତାଙ୍କୁ ଯଥେଷ୍ଟ କଷ୍ଟ ସହିବାକୁ ପଡ଼ିଛି, ଦ'ଦରର ଲୁଟେରାଙ୍କର ଧକ୍କା ମଧ୍ୟ ସହିଛନ୍ତି ।

—ଗତ ଦଶବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ବିଶେଷ କୌଣସି ଦୁର୍ଘଟଣା ଘଟି ନାହିଁ । ହେଲେ ମଧ୍ୟ ମୁଁ କିଛି ଶୁଣି ନାହିଁ । ମୁଁ କାଲୁରୁ ପାଶ୍ କରି ଆସିଲି । ବାପାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ଥିଲା, ତାଙ୍କର ଠିକାଦାରି ମୁଁ ବୁଝାସୁଝା କରିବି । ମୁଁ ବି ଘରେ ବସି ଦୁ'ପଇସା ରୋଜଗାର କରିବାକୁ ଚାହୁଁଥିଲି । ସେଥିପାଇଁ ରାଜି ହୋଇଗଲି । ସକାଳୁ କାମରେ ବାହାରି ପଡ଼େ, ସନ୍ଧ୍ୟାଏ

ଜନମାନବଶୂନ୍ୟ ଜଙ୍ଗଲ ଭିତରକୁ । ସେଇ ଜାଗାରେ ବେଶ୍ ଉତ୍ତେଜନା ଥିଲା, ଆନନ୍ଦ ମଧ୍ୟ ଥିଲା ।

—ସେଦିନ ସକାଳେ ନୂଆ ଗୁମ୍ଫାର ଖବର ହେବ । ମୁଁ ସ୍ତ୍ରୀର ସକାଳୁ ଡ୍ରାଇଭରକୁ ଡାକି ବାହାରି ପଡ଼ିଲି । ପଛରେ ଆସିବେ ଅନୀତା ଆଉ ପହରଦାର । ଅନେକ ପ୍ରାୟ ଷାଠିଏ ମାଇଲ୍ ଗଲା ପରେ ଗାଡ଼ିରୁ ଓହ୍ଲାଇ ଦେଖୁଥିଲି, କଟିଭ ପାହାଡ଼ ଗାଡ଼ି ଯିବା ଠାକୁ ସହଜ ଭାବରେ ବାହାର ହୋଇବ । ତା'ପରେ କଣ ହେଲା କିଛି ଜାଣେ ନାହିଁ । ହଠାତ୍ ଦେଖିଲି, କୁଢ଼ାଳି ଶୀବଟେଲ୍ ଧରି ଲୋକ ମୋତେ ଘେରି ଛିଡ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି । କଥା କହିବାକୁ ମଧ୍ୟ ଅବସର ନ ଦେଇ ସେମାନେ ମୋତେ ଟାଣି ଟାଣି ନେଇଗଲେ । ଦୁଇ ପାଞ୍ଚ ଅଠ ମାଇଲ୍ ବାଟ ପାହାଡ଼ ପରେ ପାହାଡ଼ ଡେଇଁ ଗୋଟିଏ ନଦୀ କୂଳେ କୂଳେ ଆମକୁ ଧରି ସେମାନେ ଚାଲିଥିଲେ । ପରେ ଗୋଟିଏ ଗାଁ, ତା' ପଛକୁ ଆଉ ଗୋଟିଏ । ସେଇ ଗାଁଟା ନଦୀ ଠାରୁ ଟିକିଏ ଦୂରରେ । ନଦୀର ନାମ ମୋତି ନଦୀ— ସେଠାରେ ଅନେକ ଶିଙ୍କୋୟା, ସେଥିରେ କିଛି ଚନ୍ଦ୍ର ମଧ୍ୟ ରହୁଛି । ଆମକୁ ସେମାନେ ସେଇ ଶେଷ ଗାଁରେ ନେଇ ହାଜର କଲେ । ଗାଁର ପୁରୁଣା ଲୋକଙ୍କ ଗଛ ଉପରେ ବସି ହୁକା ଟାଣୁଥିଲେ । ସେମାନେ ତାଙ୍କ ଭାଷାରେ କଣ କଥାବାର୍ତ୍ତା କଲେ ଆଉ ଆମ ଦଳଙ୍କୁ ଦ'ଠା ଟଙ୍ଗା ଘରକୁ ନେଇ ଅଟକ କଲେ ।

ମୁଁ ପଚାରିଲି— ତାଙ୍କ ଭାଷା କଣ ତୁମେ ଜାଣ ନାହିଁ ?

ପ୍ରକାଶ ହସି କହିଲା—ଜାଣିଲେ ମଧ୍ୟ ଗାଉଁଲି ଭାଷା ମୁଁ ଭଲ ବୁଝି ପାରେ ନାହିଁ । ସାନବେଳୁ ବାଙ୍କୁରେ ରହୁଲି, ସେଠାରେ ଉର୍ଦ୍ଦୁ ପଢ଼ିଲି—ସେଥିପାଇଁ ତାଙ୍କ ଭାଷାର ଜ୍ଞାନ ମୋର ବଡ଼ କମ୍ । ଡ୍ରାଇଭର୍‌ଟା ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ବୁଝିପାରେ, ପରେ ସେ କହିଥିଲା ଯେ ତାଙ୍କ ଲୋକ ଆମ ଦେବତାସ୍ଥ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସଂଧାନ ଆଣିବାକୁ ଯାଇଛନ୍ତି ।

ମୁଁ ଉତ୍ସୁକ ହୋଇ ପଚାରିଲି—ତା'ପରେ କଣ ହେଲା ?

ପ୍ରକାଶ କହିଲା—ମୋତେ ଗୋଟାଏ ଛୋଟ ଗୁହାର ଭିତର ଭଙ୍ଗା ଘରେ ନେଇ ରଖିଲେ । ଦୁଇଅଢ଼େ ପଥରର ଛ'ଫୁଟ ଉଚ୍ଚ ପାଚେରୀ—ଉପରଟା ଖୋଲା । ମୋତେ ଜଗି ରହିଲା ଜଣେ ପହରାବାଲା ।

—ସେଦିନଠାରୁ ଦିନ ଗଣି ଆସିଲିଣି, ମୋତେ ଅସମ୍ଭାଳ ଭୋକ ଲାଗୁଥାଏ । ଜଣେ ବୁଢ଼ୀ ଆସି ଦିଖଣ୍ଡ ଶୁଖିଲା ରୁଟି ଆଉ ଖଣ୍ଡିଏ ଲୁଣଗୋଳା ପୋଡ଼ା ମାଂସ ମୋ ହାତରେ ଦେଇ ମୋ ମୁହଁକୁ ଅପଲକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଚାହିଁ ରହିଲା । ମୁଁ ପାଣି ମାଗିଲି, ଲୋଟାଏ ପାଣି ମଧ୍ୟ ଆଣି ଦେଇଗଲା । ଦିନଟାଯାକ ଏମିତି କଟିଗଲା । ଫାଶୀ ଅସାମୀ ମଧ୍ୟ ତାର ମୃତ୍ୟୁର ଦିନକାଳ ଜାଣିପାରେ । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଜାଣି ପାରିଲି ନାହିଁ ମୋର ମୃତ୍ୟୁର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦିନ ଓ ସମୟ । ଅଥଚ ମୃତ୍ୟୁକୁ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଧରି ବସି ରହିଥାଏ । ଉପରଓଳି ଜଣେ ବୁଢ଼ା ଆସି କହିଲା, ତୁମ ବାପାଙ୍କ ନିକଟକୁ ତମ ଡ୍ରାଇଭର୍ ହାତରେ ଶୀଘ୍ର ଗୋଟାଏ ଚିଠି ପଠାଅ—ତାଙ୍କର ବହୁତ ଟଙ୍କା ଅଛି, ଦଶ

ହଜାର ଟଙ୍କା ଦେଲେ ତୁମକୁ ମୁକ୍ତ ଦିଆଯିବ ଆଜି ସେଇ ଟୋକାମଟା ପାଇଁ ହଜାରେ । ମୋର କିଛି କହିବାର ଉପାୟ ନ ଥିଲା, ନୀରବରେ ଚିଠି ଖଣ୍ଡିଏ ଲେଖିଦେଲି । ବୁଢ଼ା ଚିଠି ଖଣ୍ଡିକ ତା' ପଗଡ଼ି ତଳେ ଗୁଞ୍ଜି ଆନନ୍ଦିତ ମନରେ ଫେରିଗଲା ।

—ସଂଧ୍ୟାବେଳେ ଷୋଳ ସତର ବର୍ଷର ଗୋଟିଏ ତରୁଣୀ ପଲେ ଜେଲ ଗୁହାଳରେ ଭର୍ତ୍ତି କରି ଗୁହାଳ ଦୁଆର ବନ୍ଦ କରୁଥିଲା । ମୋତେ ଦେଖିବାର ସେ ଯେପରି ଏକ ବୁଭୁକ୍ଷିତ ଦୃଷ୍ଟିରେ ମୋତେ ଗ୍ରାସ କରି ଯାଉଥାଏ । ମୁହଁ ଖଣ୍ଡିକ ତାର ଆଜି ସୁଦ୍ଧା ମୋର କଳ୍ପନାରେ ଅଙ୍କା ହୋଇ ରହିଛି । ମୁସଲମାନ ନ ହୋଇଥିଲେ ସତରେ ତାକୁ ସାଙ୍ଗରେ ଧରି ପଳାଇ ଆସିଥାନ୍ତି । ଏଭଳି ଅପୂର୍ବ ସୁନ୍ଦରୀ ଝିଅ ପଠାଣ ଘରେ ମୁଁ କେବେହେଲେ ଦେଖି ନାହିଁ । ତା' ଆଗରେ କି ନୂରଜାହାନ ବା ମମତାଜ୍ । ଦିଲ୍ଲୀର ବାଦ୍‌ଶାହା ଯଦି ଏ ରୂପ ଦେଖିଥାନ୍ତେ, ତା'ହେଲେ ମସ୍‌ନଦ୍ ଛାଡ଼ି ଏଇ ଗାଁରେ ଆସି ଜେଲ ଜଗିଥାନ୍ତେ । ସାହସ ସଞ୍ଚୟ କରି ତା' ସାଥିରେ କଥା କହିଲି । ସେ ମୋ ମୁହଁ ଆଡ଼କୁ ଅପଲକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଚାହିଁ ରହୁଥାଏ, କଣ ଯେପରି କହିବାକୁ ଚାହେଁ ସେ । କିନ୍ତୁ କିଛି ନ କହି କେବଳ ଓଠ ଉପରେ ଅଙ୍ଗୁଳି ରଖି ମୋତେ ନୀରବ ରହିବାକୁ ସଙ୍କେତ ଦେଇ ସେ ଚାଲିଗଲା ।

—ସଂଧ୍ୟା ପରେ ସେଇ ବୁଢ଼ୀ ଜଣକ ଆସି ଦି'ଖଣ୍ଡ ସୁଖିଲା ରୁଟି, ଖଣ୍ଡିଏ ପୋଡ଼ା ମାଂସ, କେତୋଟି କଞ୍ଚା ପିଆଜ

ଆଉ ଟୋ ଅଙ୍କୁର ଦେଇଗଲା । ବୁଝିଲି, ମୋ ଗୋଟି ଶ୍ରେଣୀର ଯଉ ଦେଶମାନେ ଖୁସୀ ହୋଇଛନ୍ତି, ତେଣୁ ଏଲ୍ ଅଲ୍ ସନ୍ଧି ଦେଉଛନ୍ତି । ଏଥର ଲୋକମାନେ ପାଣି ଦଦଳରେ ଅସିଲା ହେଲା ଦୂଧ ।

—ଅଗ୍ନିଜ୍ଞାନ ! ଅଉ କେତେଦିନ ମୋତେ ଇସିତ ବନ୍ଦକରି ରଖିବେ ?—ମୁଁ ପ୍ରଶ୍ନ କଲି ସେଇ ବୁଢ଼ୀକୁ ।

—ମୋ କଥା ଶୁଣି ବୁଢ଼ୀ ଚୋଟ ଉଠାଇ ଚାହିଁ ପକାଇଲା ।

—ମୁଁ ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ଉଠିଲି, ପଚାରିଲି—ଚାନ୍ଦୁର ଭାଣ୍ଡିକ ଅଗ୍ନିଜ୍ଞାନ ?

—ସେ କହୁଛି, ମୋ ଯୋଡ଼ାବାଦଳ ଦେଓ ଜଣେ ବନ୍ଧୁର ବେଟା । ଡିକ୍ ଟୋ'ର ବାଲା ଚେହେରା ଥିଲା ମୋର ଦାମାଦ୍‌ର । କେତେମାସ ହେଲା ପେଟଗାଡ଼ର କଲା ସେ ଆଉ ସେ ଫେରନ୍ତି ନାହିଁ । ଶୁଣୁଛି, ଲଢ଼େଇରେ ସେ ଲୁଟାନ ହୋଇ ଯାଇଛି । ବୁଢ଼ୀ ଅଉ କଥା କହି ପାରିଲା ନାହିଁ, ଉଭ ଉଭ ହୋଇ କାନ୍ଦିଲେ । ମୁଁ ବଡ଼ ଲଜ୍ଜିତ ଅବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ିଗଲି ।

—ଖାଇ ସାରି ଥାଳି କଟା ଭାଇ ହାତରେ ଦେଲି । ସେ ମଧ୍ୟ ଅସି ଗୋଟି ପୋଛି ଚାଲିଗଲା । ଅଳ୍ପ ସମୟ ପରେ ପୁଣି ଅସି ଗୋଟିଏ କମ୍ବଳ ମୋତେ ଦେଇଗଲା ।

—ସତରେ ପ୍ରଥମ ପ୍ରହରରେ ଜଡ଼ ଅଳ୍ପ ଥିଲା । ସତ ପ୍ରାୟ ସାତେ ନଅଟା ବେଳକୁ ଜଡ଼ ବଢ଼ିଲା । ମୁଁ ମଧ୍ୟ

ଦୁର୍ଭେଦ୍ୟ ଅନ୍ଧକାର-କକ୍ଷଗୀତରେ ଶନ୍ତାରେ । ବାସ୍ତବିକ ପୂର୍ବ-ଦେଶରେ ବାପା ମୋର ମୁକ୍ତି ପାଇଁ ଟଙ୍କା ସଂଗ୍ରହ କରି ଦେଇବେ ନିଶ୍ଚୟ । ଏଣେ ଏତେ ଗୁଡ଼ାଏ ଟଙ୍କା ଦେଲେ ଆମର ବ୍ୟବସାୟରେ ବଡ଼ କ୍ଷତି ହେବ । ପୁଣି ନଗଦ ଟଙ୍କା ଯୋଗାଡ଼ କରିବାକୁ ହୁଏତ ଆଠ ଦଶ ଦିନ ଲାଗିଯିବ । ଏହି ଆଠ ଦଶ ଦିନ କାଳ ଇମିତି ମେଲା ଆକାଶ ତଳେ ଶୁଖିଲା ରୁଟି ଆଉ ପୋଡ଼ା ମାଂସ ଖାଇ କିମିତି ଯେ ରହିବି, ତା' ଭାବି ପାରୁ ନଥିଲି । ପୁଣି ଟଙ୍କା ଆସିବାରେ କୌଣସି ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତ କାରଣରୁ ବିଳମ୍ବ ଘଟିଲେ ହୁଏତ ତାଙ୍କ ରିଭଲଭର୍ ଗୁଳିରେ ପ୍ରାଣ ଯିବା ସୁନିଶ୍ଚିତ ! ଚିନ୍ତା ଶକ୍ତି ମୋର ଲୋପ ପାଉଛି । ଗଛ ତଳେ ଲୋକଗୁଡ଼ାକ ତେଲେ ବେଲେ ଉଆଁ ଉଇଁ କରି ଫେଁ ଫେଁ ହେଉଥିଲେ । ସେଥିରେ ମଧ୍ୟ ମୋର ଚିନ୍ତାସୂତ୍ର ଛିନ୍ନ ହୋଇ ଯାଉଥିଲା । ସେଦିନ-ବେଳେ ମୋର ମାନସିକ ଅବସ୍ଥା ଯେ କିପରି ଥିଲା, ତା' ପ୍ରକାଶ କରି ହେବ ନାହିଁ !

—ସାର ଜନ ମାଡ଼ ଅସୁଛି । ହଠାତ୍ ଗଛକୁ ଲାଗିଥିବା ପିଣ୍ଡି ଉପରେ ଖପ୍ ଖପ୍ ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ମୁଁ ଚମକି ଉଠି ପଡ଼ିଲି । ମୋର ଛାତି ଭିତରେ ରକ୍ତ ଯେପରି ପାଣି ହୋଇଗଲା । ଲୋହିଏ ଛାପ୍‌ମେନ୍ ଧୀରେ ଧୀରେ ଆସି ମୋ ପାଖରେ ବସିଲା । ଭୟରେ ଚିତ୍କାର କରିବାର କ୍ଷମତା ମଧ୍ୟ ମୋର ଲୋପ ପାଇଥିଲା । ଛାପ୍‌ମେନ୍ ମୋ କାନପାଖକୁ ମୁହଁ ଆଣି ଫୁସ୍‌ଫୁସ୍ କରି କହିଲା—ଚୁପ୍ !

—ଜେମିଲ, ସଂଘାର କେଲ କହୁଣୀଟି !

—ସେ ମୋ ପିଠି ଉପରେ ହାତ ରଖି କହିଲା, ଧୀରେ କଥା କୁହ, କେହି ଯେପରି ନ ଶୁଣନ୍ତି । ତା'ପରେ ସେ ପଚାରିଲା, ମୋର ସବୁ ଘଟଣା । ମୁଁ ବି ସବୁ ଖୋଲି କହିଲି । ସେ କହିଲା, ଏ ତ ସବୁବେଳେ ଲାଗି ରହିଛି ଆମ ଅଞ୍ଚଳରେ । ସେ ଯା'ହେଉ, ତୁମେ କିଛି ସୁବିଧା ପାଇଲେ ପଳାଇ ପାରିବ କି ?

—ମୁଁ କହିଲି, ଯଦି ସେ ସୁବିଧା କରିଦେଇ ପାରିବ—ତା'ହେଲେ ପାରିବି ନାହିଁ କାହିଁକି ।

—ସେ କହିଲା, ମୁଁ ସୁବିଧା କରିଦେବି, ଟିକିଏ ଡେରି ହେବ—କିନ୍ତୁ ଗୋଟିଏ ସର୍ତ୍ତରେ ।

—ଡେରି ସହିବାକୁ ରାଜି ଅଛି, କିନ୍ତୁ ସର୍ତ୍ତଟା କଣ ?

—ଜାଣନ୍ତି, ଅନ୍ଧକାର । ତାକୁ ଭଲ ଭାବରେ ଦେଖି ପାରୁ ନଥିଲି । ସେ କହିଲା, ମୋର ସୌହର୍‌ ଦେଖିବାକୁ ଠିକ୍ ତୁମଭଳି ଥିଲା । ତୁମକୁ ଦେଖିଲାବେଳୁ ମୁଁ ଭାବୁଛି, ତୁମେ ବୋଧହୁଏ ସେଇ । କିନ୍ତୁ ସେ ତ ମରି ସାଇଛି, ନହେଲେ ତା' ବଦଳରେ ତୁମେ ଆସି ଛିଡ଼ା ହେଲେ ମୁଁ ଟିକିଏ ବୋଲି ସନ୍ଦେହ କରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ସେ ଆଉ କିଏ ଆସିଛି ! ଆଲ୍ଲାତାଲ୍ ତ ବିଶ୍ୱାସ କରିବାକୁ ରାଜି ନୁହେଁ ଯେ, ତୁମେ ଶ୍ରେଫ୍‌ଭାଗ । ସେ କହୁଛି, ତୁମେ ଭେକ ବଦଳାଇ ଆସିଛ । ମୋର ବି କାହିଁକି ମନେ ହେଉଛି, ମୁଁ ଯେପରି ମୋର ହୃତସ୍ୱାମୀକୁ ଫେରି ପାଇଛି ।

—କିଛିସମୟ ନୀରବ ରହି ପୁଣି ସେ କହିଲା, ମୋତେ ଯଦି ସାଙ୍ଗରେ ନେବ, ତା'ହେଲେ ତୁମର ପଳାଇବା ପାଇଁ

ସବୁ ସୁବିଧା କରିଦେବ, ନଚେତ ନୁହେଁ ।

—ଶେଷକଥା ପଢ଼ିକି ସେ ଦୃଢ଼ତା ସହକାରେ କହିଲା ।

—ମୁଁ କହିଲି, ଏକାସାଙ୍ଗରେ ଆମେ ପଳାଇଯିବାକୁ ବସିଲେ ଧରା ପଡ଼ିବାର ସମ୍ଭାବନା ରହୁଛି । ସେଥିରେ ବିପଦ ବେଶୀ । ବରଂ ମୁଁ ଆଗ ତୁମକୁ ନିରାପଦରେ ନେଇଯିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବି ।

—ମିଛକଥା ! ତା' ତୁମେ ପାରିବ ନାହିଁ । ବାହାର ଲୋକ କେହି ପ୍ରାଣ ଧରି ଏଠାରୁ ଆସି ପାରିବ ନାହିଁ । ସ୍ଥଳ ମୁହଁରେ ଛୁଡ଼ା ହେବାକୁ ଏବେ ତୁମର କାହାର ଛେ ଡଏ ଏଠାରୁ ଆସିବ ! କିନ୍ତୁ—

—ମୁଁ କହିଲି, କିନ୍ତୁ କଣ ?

—ଆଗାମୀ ଇଦ୍‌ର ଚାନ୍ଦ୍ ଯେଉଁଦିନ ଦେଖାଯିବ, ସେଦିନ ତୁମେ ଝୋଟି ନଦୀର ଆର କିନାର୍‌କୁ ଆସ ଠିକ୍ ସଂଧ୍ୟାରେ, ମୁଁ ସେଇଠି ତୁମ ସାଙ୍ଗରେ ଯାଇ ମିଶିବି ।—ହେଲାତ ?

—ମୁଁ କହିଲି, ଭଲ କଥା, ସେଇଆ ହେବ ।

ମୁଁ କହିଲି—ତୁମେ ତ ଆଚ୍ଛା ରୁସ୍ତମ ଆଉ ତାହ୍‌ମିନାର କାହାଣୀ ଶୁଣାଇବା ଆରମ୍ଭ କଲ !

ପ୍ରକାଶ କହିଲା—ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେଇଆ ତ ହେଲା । ଆଠଦିନ ପରେ ଦିନେ ସକାଳରେ ସେ ମୋତେ ଆଣି ଝୋଟି

ନଦୀ କୂଳରେ ଘୁରୁଥିଲେ । ଦୂରଛା ଭାଳରେ ଅଖି ପୋଛୁ ପୋଛୁ କହିଲ, ଇନ୍ଦ୍ର ବୃନ୍ଦ, ଦିନ ସଂଧ୍ୟାରେ ମୁଁ ତୁମର ବାଟ ଚାହିଁ ବସିଥିବ । ତୁମେ ନଦୀର ଆର କନାରକୁ ଆସିବ ନିଶ୍ଚୟ —ନହେଲେ ତୁମର ଅକଲ୍‌ମା ବେଳରେ ଦରଜ ଦେବ ଭାଙ୍ଗିଥାଅ !

—ମୋତେ ପିବାକୁ ହେବ ପ୍ରାୟ ସତୁର ମାଇଲ ବାଟ, ତା'ପରେ ଯାଇ ଆମ ଗାଁ । ଅକାଶର ତାରକୁ ପଥପ୍ରଦର୍ଶକ କରି ଧାଇଁଛୁ ତ ଧାଇଁଛୁ । ଘୋର ପାଞ୍ଚଘଣ୍ଟା ଅବିରାମ ଧାଇଁଲ ପରେ ଗୋଟିଏ ମୁକ୍ତ ପ୍ରାନ୍ତରରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲ । ମନେହେଲା କୋଡ଼ିଏ ପଚିଶ ମାଇଲ ଟପି ଆସିଛୁ । କେତେବେଳେ ଝୁଣ୍ଟି ପଡ଼ି ଯାଉଛୁ ତ କେତେ-ବେଳେ ଧଇଁସଇଁ ହୋଇ ପାହାଡ଼ ଉପରେ ଉଠୁଛୁ, ପୁଣି କେତେବେଳେ ହାତଗୋଡ଼ ଘୁଷୁରି ଯାହାସାତରେ ମାଙ୍କଡ଼ ଭଳି ପାହାଡ଼ ଉପରୁ ଓହ୍ଲାଉଛୁ । ଅଚତେଶେରେ ମୋଟର ରାସ୍ତାରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲ । ପ୍ରାଣ ଭିତରେ ଅହ୍ପ ନେଇ ଗୋଟିଏ ପଥର ତଳେରେ । ଭୋରରେ ଆଲୁଅ ଦେଖିବା ଅଶାରେ ଚୁପ୍‌ଚାପ୍ ବସି ରହିଲ । ସାଙ୍ଗଙ୍କର କମିଜ ଛିଣ୍ଡି ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ହୋଇ ଯାଇଛି, ପଟେ ଜୋତା ବି କେଉଁଠି ଖସି ପଡ଼ିଛି । ସର୍ବାଙ୍ଗ ଝାଳରେ ଜୁଡ଼ୁବୁଡ଼ୁ । କେତେଠା ଦିନ ମୁଣ୍ଡରେ ତେଲପାଣି ବାଜି ନାହିଁ । ଦେହର ଉତ୍ତେଜନାରେ ଦେହ ଉପରେ ଅତ୍ୟାଚାର କରିଛୁ ଯଥେଷ୍ଟ । ମୁକ୍ତି ଆକାଂକ୍ଷା ଏବ ଅକଲ୍‌ମା ମୋର ସମ୍ପତ୍ତିକି ଚୋରର ମୋ ଭିତରୁ ଅପହରଣ କରି ନେଇଥିଲେ—ମୋତେ ଲାଗୁଛି କେ

ଦେଇଥିଲେ । କେମିତି ସେ ଏତେବାଟ ଆସିଲି କହି ପାରିବି ନାହିଁ । ପିପାସାରେ କଣ୍ଠନାଳୀ ଓ ତାଳୁ ଶୁଖି ଅସମ୍ଭବ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଉପଲବ୍ଧି କରୁଥାଏ ।

—କେତେବେଳପରେ ମୋଟର ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ପଥର ତଳୁ ବାହାରି ବାଟ ଉପରେ ଆସି ଛିଡ଼ା ହେଲି । ମିରମ୍‌ଶାହର ଯାତ୍ରୀ ବାସ୍ । ଯାତ୍ରୀ ହେଲି ସେଇଥିରେ ।

ପ୍ରକାଶ ତାର କାହାଣୀ ଶେଷ କଲା ପରେ ମୁଁ ପଚାରିଲି —କାହିଁ, ଅନ୍‌ଜୁମାର କୌଣସି କଥା ତ କହିଲ ନାହିଁ ?

—ସେ ରହିଲେ ଝୋନି ନଦୀ କୂଳର ସେଇ ଗାଁରେ । ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଥମେ ତାର ବିଚ୍ଛେଦର ଉତ୍କଣ୍ଠା ଟିକିଏ ଅନୁଭବ କରିଥିଲି । କିନ୍ତୁ ପରେ ଭାବି ଦେଖିଲି, ଆଉ ତା' ସହିତ ସାକ୍ଷାତ କରିବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ କି ନିରାପଦ ବି ନୁହେଁ । ତେଣୁ ତା' ସହିତ ଆଉ ଦେଖା ହେଲା ନାହିଁ ।

ମୁଁ ହସି କହିଲି—ଦେଖା ହେଲା ନାହିଁ ଠିକ୍ ନୁହେଁ, ଦେଖା କଲ ନାହିଁ । ତୁମେ ତୁମର ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଅନୁସାରୀ ଇଦ୍‌ର ଚାନ୍ଦ୍ ଦିନ ସଂଧ୍ୟାରେ ଗଲ ନାହିଁ ?

—ପୁଣି ଯାଆନ୍ତି ? ସେଦିନ ପ୍ରାଣଟା ଧରି ଫେରିବାର ପ୍ରୟୋଜନ ଥିଲା, ତେଣୁ ସବୁ ସ୍ବୀକାର କରିଥିଲି । କେହୁ ଯଦି ବଡ଼ ପିସ୍ତଲ ଆଣି ଧମକ ଦେଇ କହୁଥାନ୍ତା, ଏତେତ ଟିଲିଲେ ତମେ ଏଠାରୁ ମୁକ୍ତ ପାଇବ—ତା ବି ହୁଏତ ପିଇଥାନ୍ତି ।

ସେ ଅପଣା ସ୍ତ୍ରୀକୁ ପୁଣି ଥରେ କହୁଛି—ଅରେ ବାପ୍‌ରେ, ପୁଣି ଯାଇଥାନ୍ତି ସେଇ ଦୁଷ୍‌ମନର ଇଲାକା ଭିତରକୁ ? ତମେ ପାଗଳ ହୋଇଛ !

—ମୁଁ ପାଗଳ ଅଦୌ ହୋଇନାହିଁ, ପ୍ରକାଶ ! ପାଗଳ ତୁମେ । ସେଦିନ ତୁମର ଜୀବନ ଆଉ ମୁକ୍ତିର ପ୍ରୟୋଜନ ଥିଲା, ଆଉ ତା' ସାଥିରେ ଜଡ଼ିତ ଥିଲା ସେଇ ଅଭିଶପ୍ତା ତରୁଣୀଟିର ଇଜ୍ଜତର ପ୍ରଶ୍ନ । ନିଜ କଥାଟାକୁ ସବୁ ଏତେ ବଡ଼ କରି ଦେଖିଲ, ତା'ହେଲେ ଯାହାକୁ ଧରି ଘର କରି ପାରିବ ନାହିଁ—ଯାହାକୁ ଦେଇ ପାରିବ ନାହିଁ ସାମାଜିକ ମର୍ଯ୍ୟାଦା—ତା' ସହିତ ସ୍ୱାମୀ-ସ୍ତ୍ରୀ ଭାବରେ ଗୋଟିଏ ସପ୍ତାହ ବାସ କଲ କାହିଁକି ?

—ସେଦିନ ତା' ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଉପାୟ ମୋର ନଥିଲା ।

—ଥିଲା, ତୁମେ ଖୋଜିନାହିଁ କି ଦେଖିନାହିଁ । ତାକୁ ନିର୍ବିଘ୍ନରେ ଦେହ ସଙ୍ଗିନୀ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ ନ କରି ସାମୟିକ ପ୍ରବୋଧ ବାକ୍ୟ କହି ଭୁଲାଇ ପାରିଥାନ୍ତ ତ । ତୁମେ ଯେତେବେଳେ ନିଜେ କହୁଛ, ସେମାନେ ସରଳ ଆଉ ସତ୍ —ସେତେବେଳେ ତାକୁ ବୁଝାଇ ଶାନ୍ତ କରିଥାନ୍ତ । ହୁଏତ କେତେ ପଦ ମିଛ କଥା କହନ୍ତ, କିନ୍ତୁ ତାର ଇଜ୍ଜତ ତ ନଷ୍ଟ ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ !

—ପଠାଣର ପୁଣି ଇଜ୍ଜତ !

—ଇଜ୍ଜତ ସମସ୍ତଙ୍କର ଅଛି, ପ୍ରକାଶ ! ତା' ଛଡ଼ା ତା'ର ଜାତି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର—ସେ ହେଲା ନାରୀ । ତାର ନାରୀତ୍ୱକୁ

ସେ ତୁମ ହାତରେ ଅନନ୍ତ ବିଶ୍ୱାସରେ ତୋଲି ଦେଇଥିଲା, ତୁମେ ତା'ର ଅବମାନନା କରିଛ । ଟିକିଏ ଚିନ୍ତା କରି ଦେଖ, ତୁମର ଅପଣା ହୃଦୟକୁ ପ୍ରଶ୍ନ କରି ଦେଖ,—ସେହି ହେଉଛନ୍ତି ତୁମର ସ୍ତ୍ରୀ । ବିବାହଟା କେବଳ ସମାଜର ସ୍ୱୀକୃତ । ନହେଲେ ସ୍ତ୍ରୀ-ପୁରୁଷର ମିଳନ ଆଉ ବସବାସ ନିମନ୍ତେ ଉଭୟଙ୍କ ସମ୍ମତି ହିଁ ଯଥେଷ୍ଟ, ସେଇ ହେଲା ଅସଲ ବିବାହ । ମନ୍ତ୍ର ସବୁ ଅର୍ଥ କରି ଦେଖ, ବୁଝିପାରିବ ସେ ସବୁ ଉପରି ବିଦ୍ରୂପାତ୍ମକ ଭାବରେ ଅର୍ଥହୀନ । ଏକମାତ୍ର ଅର୍ଥ ରହିଛି ସେଇ ସମ୍ମତିରେ । ଅଭ୍‌ଲିମା ସହ ତୁମେ ଯେତେ ବଞ୍ଚନା କରନା କାହିଁକି, ସେ ତୁମର ସ୍ତ୍ରୀ । ମୁଁ ହେଲେ ସମାଜର ବିରୁଦ୍ଧାଚରଣକୁ ମଧ୍ୟ ଉପେକ୍ଷା କରି ତାଙ୍କୁ ଗ୍ରହଣ କରିଥାନ୍ତି ।

ପ୍ରଭାତ ଏ ବିଷୟରେ ଅଧିକ ତର୍କ କରିବାକୁ ମନେ ମନେ ଅସ୍ତ୍ର ଭିଡ଼ି ସଜ ହେଉଥିଲା । ଶେଷରେ କେଜାଣି, ମୋର ଯୁକ୍ତି ତାର ପସନ୍ଦ ହେଲା ନାହିଁ ବୋଲି ବୋଧହୁଏ ଚୁପ୍ ହୋଇ ବସି ରହିଲା ।

ମୁଁ ମଧ୍ୟ ପାହାଡ଼ ଆଡ଼କୁ ଅନାଇଁ ନୀରବରେ ବସି ରହିଲି ।

ଜୋହାଟରେ ପହଞ୍ଚି ଗାଡ଼ିରେ ପେଟ୍ରୋଲ ଭରାଗଲା । ସାଙ୍ଗରେ ଥିବା ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ଗୁଡ଼ିକର ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର ମଧ୍ୟ କରାଗଲା । ମୋର ଇଚ୍ଛାଥିଲା, ସହର ଭିତର ବାଟରେ ଗାଡ଼ି ଗଲେ ଅନ୍ତତଃ ସହରର ଚେହେରା ଉପରେ ଟିକିଏ ନଜର

ପକାଇ ଦେବ। କିନ୍ତୁ ଡ୍ରାଇଭର କହିଲା—ଏଠାରେ ଡେରି ହେଲେ ପେଶୋଆରର ଚୌକୀ ଫାଟକ ବନ୍ଦ ହୋଇ ଯିବ, ସେଥିରେ ବିପଦର ସମ୍ଭାବନା ରହିଛି । ସେଥିପାଇଁ କୋହାଟ ସହର ବାହାରେ ବାହାରେ ଗାଡ଼ି ପୁଣି ଆଗକୁ ଛୁଟିଲା ।

କୋହାଟ ହେଉଛି ଜିଲାର ପ୍ରଧାନ ସହର, ବଡ଼ ଫଉଜୀ ଅଡ୍ଡା — ଇଂରେଜର ସୀମାନ୍ତ ଶାସନର ପ୍ରଧାନ କେନ୍ଦ୍ର ।

ପ୍ରକାଶ ତା'ର କାହାଣୀ ଶୁଣାଇ ମୋ ଠାରୁ କୌଣସି ସହାନୁଭୂତି ନ ପାଇ କ୍ଷୁବ୍ଧ ମନରେ ଚୁପ୍‌ଚାପ୍ ବସି ରହିଥିଲା । ଏତେ ବାଟ ନୀରବରେ ଅତିକ୍ରମ କରିବା ମୋ ପକ୍ଷରେ କଷ୍ଟକର । ତଥାପି ମୁଁ ବି କିଛି ନ କହି ସିଧା ବସି ରହିଲି ।

ନୌଶେରା ହୋଇ ଗାଡ଼ି ପେଶୋଆରରେ ପହଞ୍ଚିଲା ।

ବେଳ ସେତେବେଳେ ଗଡ଼ିଗଲାଣି । କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଲଣ୍ଡିକୋଟାଲ ପହଞ୍ଚି ପାରିଲେ ରକ୍ଷା । କିନ୍ତୁ ଲାମନ୍ଧୁବ ହେତୁ ଆମେ ଆଉ ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ପାରିଲୁ ନାହିଁ ।

ପେଶୋଆର ସୀମାନ୍ତ ପ୍ରଦେଶର ରାଜଧାନୀ । ମହାରାଜା କନିଷ୍କ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ ଏହି ନଗର । ମହାରାଜା ରଣଜିତ୍ ସିଂହଙ୍କ ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ପେଶୋଆରର ଯଥେଷ୍ଟ ଖ୍ୟାତି ଥିଲା । ତା'ପରେ ଏ ଦେଶ ଜୟ କରି ଇଂରେଜ ଏଠାରେ ତାଙ୍କର କର୍ମକେନ୍ଦ୍ର ଗଢ଼ିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳକୁ ଏହା ସଭ୍ୟ ଦେଶର ଏକ ଅଧୁନାତ ସହର ।

ଯେତେବେଳେ ଡାକ୍ତର ଖାନ୍ ସାହେବ ସୀମାନ୍ତର ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ରୀ । କଂଗ୍ରେସ ସେତେବେଳେ ବଳଯୁଦ୍ଧାନ୍ତ । ଖାନ୍ ସାହେବଙ୍କ ଭାଇ ବାଦ୍‌ଶା ଖାଁ—ସୀମାନ୍ତ ଗାନ୍ଧୀ । ଖାନ୍ ସାହେବ ବିଲାତ ଫେରନ୍ତା ଡାକ୍ତର, ହାଜାରା ଜିଲ୍ଲାର ଅଧିବାସୀ ବୋଲି ଶୁଣିଥିଲି । କାଶ୍ମୀରର ପୁଞ୍ଚ୍ ଆଉ ପଞ୍ଜାବର ରାୱଲପିଣ୍ଡିକୁ ଲାଗି ଏଇ ଜିଲ୍ଲାଟା ।

ସେତେବେଳେ ଇଂରାଜଙ୍କ ସହ କଂଗ୍ରେସ ଟଗ୍-ଅଫ୍-ୱାର୍ ଚାଲିଛି । ଟଗ୍-ଅଫ୍-ୱାର୍ କରିବାକୁ କଂଗ୍ରେସ-ବାଲାଏ ଦେଶଭକ୍ତିଆ ହାଇଲ କରିଛନ୍ତି । ଗଦୀରେ ବସି କଥା କହୁଥିବେ ଲୋକାନ୍ତୁ ଗୌତମ ପାଣ୍ଡେ, ସାବଧାନ ହାର୍ଟଫେଲ ଇନ୍ ପୁରୀ ଚର୍ଚ୍ଚି ଥୋଇଦେବେ କଥା କଥାରେ—କିନ୍ତୁ ଅସଲ ଦାନ ବେଳକୁ କାହାର ଅଣ୍ଟା ଧରିବ ତ କାହାର ପିଠିକୁ ଦୁଃଖ ହେବ । ଏଇ ଧନ୍ଦବାଜୀ ଟୋଲ୍‌କଧନରେ ପଡ଼ି ଜନତା-ଜନାର୍ଦ୍ଦନ ଅଜା ହାସ୍ ହାପୁ କରୁଛନ୍ତି ।

ଏଇ ଟଗ୍-ଅଫ୍-ୱାର୍ ଭିତରୁ ନେତା ଗାନ୍ଧୀଜୀଙ୍କ "ବାଦ" ବାନ୍ଧିଲାଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ଚାଲନ୍ତୁ ଲାଗିଛନ୍ତି । ଗାନ୍ଧୀଜୀଙ୍କ ଦର୍ଶନ ଯେତେବେଳେ ପ୍ରଚାର ଶ୍ରେଷ୍ଠତ୍ୱ ଲାଭ କରେ ନାହିଁ, ବରଂ ଧ୍ୱଂସ ଆଣେ । ତାର ଫଳ ସ୍ୱରୂପ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ, "ବାଦ"ର ନାମାବଳୀଧାରୀ ଚେଲାଙ୍କ ଉତ୍ପାତ । ସେ ଚେଲାଙ୍କରେ ଅବଶ୍ୟ ସଦାଚାର ଭେକ ଓ ମୁଖା ଲଗେଇ ଥାଏ ।

ସାହେବ, ଏ କଥା ଏଇ ସମୟରେ ମୁଁ ପଢ଼ିଥିଲି

ପେଶୋଅରରେ ।

ଛ' ଫୁଟ ଉଚ୍ଚ ସୀମାନ୍ତ-ସନ୍ତାନର ଉନ୍ନତ ନାସା ଓ ଗୌରବର୍ଣ୍ଣ ଭିତରେ ନୂତନତ୍ୱ କିଛି ନାହିଁ—କେବଳ ଗାତ୍ର ଉପରେ ଗୁଲାବସ ବେଲ୍‌ଟ୍ ଆଉ ପିଠି ଉପରେ ରାଇଫେଲ୍, ମୁଣ୍ଡରେ ପଗଡ଼ି ଆଉ ପାଦରେ କାବୁଲି ଚପ୍‌ପଲ, ସର୍ବୋପରି ବସ୍ତ୍ରର ଦୁର୍ଗନ୍ଧ । ଏଇ ହେଲା ପେଶୋଅର । ତଥାପି ଆମ ସହର ଗୁଡ଼ାକରେ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଯେପରି ଉତ୍କଟ ରୂପରେ ସର୍ବତ୍ର ଦେଖାଯାଏ, ଏଠାରେ ସେପରି ନାହିଁ । ତାର କାରଣ ହୁଏତ ଫଉଜୀ ପେଶା ଯୋଗୁ ସଭିଙ୍କର ଗୋଟାଏ ଉପରି ରୋଜଗାର ଅଛି, କେଉଁଠି ପେନ୍‌ସନ ତ କେଉଁଠି ମାସିକ ଦରମା ହିସାବରେ । ସେଥିପାଇଁ ଅଭାବ ଜନିତ ଅଭିଯୋଗ କମ୍ ।

ସହରଟାକୁ ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇପାରେ—ଗୋଟିଏ ଫଉଜୀ, ଅନ୍ୟଟି ସାଧାରଣୀ । ଫୌଜୀ ସହର ସାଧାରଣ ଲୋକପାଇଁ ନୁହେଁ । ପିଚ୍‌ଢଳା ମେଟାଲ ରାସ୍ତା, ମନୋହାରୀ ବଙ୍ଗଳା, ପାଣିକଳ, ବିଜୁଳି, ଅନ୍ୟ ଅନେକ ସୁବ୍ୟବସ୍ଥା—ଏ ସବୁ ହେଲା ଫଉଜୀ ସହରର ନିଦର୍ଶନ । ସେଠାରେ ଅ-ଫଉଜୀଗଣ ମଧ୍ୟ ସନ୍ତ୍ରସ୍ତ ପଦସଞ୍ଚରଣ କରନ୍ତି । ତା'ପରେ ରହିଛି ହ୍ୱାଇଟ୍‌ମୁହାଁଙ୍କର ଗଲ୍ଫ ଅଲ୍, କେଉଁଠି ରହିଛି Store and Frovisionsର ମନମୋହକାରୀ ଦୋକାନ ତ କେଉଁଠି ରହିଛି Bar ଅଉ ମିଲିଟାରୀ ମେସ୍‌ରେ ମଦର ଲହରୀ । ସେଥିରେ କଳା ଧଳାର ବାଛ ବିଚାର ନାହିଁ, ସଭିଏଁ ମହାପ୍ରସାଦ ସେବାକଲେ ଭଳି ସମାନ ଭାବରେ ପିଇ ଢୁଲୁଛନ୍ତି ଅଉ ବଡ଼-ଟୋକାଙ୍କ ଅଣ୍ଟାରେ ହାତ ଛନ ଦେଇ ରାସ୍ତା ଉପରେ

ଭିତର ଲଫପା ଭଳି ଓଠରେ ଝୁଲଉଥିଲ ମାଝେ ମାଝେ ବେସରମ ହୋଇ ଝୁଲୁଛନ୍ତି । ତା' ପରେ ରହିଛନ୍ତି କଲି, ସେ ବି ରହିଛନ୍ତି ସୁରକ୍ଷିତ । ଉତ୍ତରାଂଶ ମାଟିର ଗୋଟିଏ ଜଳ କୁଦ ଭଳି ଦେଖାଯାଏ । ତା' ଉପରେ ବସିଛନ୍ତି ସାଇରେନ୍, ସକାଳ ସଂଧ୍ୟା ଦୁର୍ଘୋଷ ଶଙ୍ଖ ବଜାଏ—କୁଲି ମଜୁରିଆଙ୍କୁ ପେଟରେ ଭର୍ତ୍ତି କରିବାକୁ ଅବା ଉଦ୍‌ଗାର କରି ବାହାର କରିବାକୁ । ଅର୍ଥାତ nothing new—ଯେପରି କାରଖାନରେ, ଯେପରି ଟାଙ୍ଗାଟେଲିରରେ, ଯେପରି ବ୍ଲୋଷ୍ଟରେ—ଠିକ୍ ସେଇପରି ପେଶୋଆରରେ ।

ସାଧାରଣୀ ପେଶୋଆରରେ ମଧ୍ୟ ଅସାଧାରଣ କିଛି ନାହିଁ । ଲୋକଙ୍କ ପିଠିରେ ବନ୍ଧୁକ ସଂଖ୍ୟା ଠିକ୍ ଏ ବେଶୀ । ତା' ନ ହେଲେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ କଟକ ସହରର ଯେ କୌଣସି ବଜ୍‌ବଜିଆ ନର୍ଦ୍ଦମା ବହୁଳ ବସ୍ତି ଅପେକ୍ଷା ମଧ୍ୟ ଅଦ୍ଭୁତ କଦର୍ଯ୍ୟ, ଅଭଦ୍ର । ଦେଶୀ ସୈନ୍ୟଗଣ ସାଧାରଣୀରେ ବୁଲନ୍ତି ବେଶୀ । ଏଇ ଦେଶୀ ସୈନ୍ୟଙ୍କ ସର୍ବାଧିକ ସଂଖ୍ୟା ହେଉଛନ୍ତି ଗୁର୍ଖା ଅବା ଗଢ଼ୱାଲୀ । ନେପାଳୀ ସୈନ୍ୟଗଣ ତାଙ୍କର କାଣ୍ଡି ଧରି ଯେତେବେଳେ ପେଶୋଆରୀଗଣଙ୍କର ପାଖ ଦେଇ ବୁଲିଯାନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ସେ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖି ଯେ କେହି ଚମକି ପଡ଼ିବ । ଯାନ୍ତ୍ରିକ ଯୁଗ ନ ହେଲେ, ତାଙ୍କ ଭିତରୁ ଯୋଡ଼ାଏ ପକେଟରେ ଭର୍ତ୍ତି କରି ପେଶୋଆରୀ ବୁଢ଼ାର ହାତ ହଲାଇ ବାଟ ବୁଲନ୍ତା । ସବୁଠୁ ଖରାପ ଦେଖାଯାଉଥିଲା ଲଣ୍ଡିଖାନାରେ—ଅନେକ ଫୁଟ ଉଚ୍ଚ ପାଠାଣ ଏ ପାଖରେ ବାମନ ଅବତାର ଗୁର୍ଖାଙ୍କର

ଷ୍ଟାଢ଼ଟପିଠିଂ ପୋଷାକ ପିନ୍ଧି, ସାନ ସଙ୍ଗୀନ୍‌ଥିଏ ବନ୍ଧୁକ ମୁଣ୍ଡରେ ଗୁଣ୍ଡି ପଡ଼ିଯ ଦେଉଥିଲା, ଅନ୍ୟ ଅର ପାଖରେ ଛଅ ଫୁଟିଆ ଅଫଗାନୀ ସୈନ୍ୟ—ଡଲ୍ଲ ବେଶଭୂଷା, ହସ୍ତ ତାର ବନ୍ଧୁକରେ ସଙ୍ଗୀନ୍ । ଏ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖି ମନେ ହେଲା ଯେପରି ପିତା ତାର ପୁଅକୁ ପଞ୍ଜା ନୋର୍ଟା ଶିଖାଉଛି—ଲେଫ୍ଟ୍, ରାଇଟ୍, ଲେଫ୍ଟ୍... । ଧାଗାରେ ଏଇ ପଦଦଳ ଭାବଟି ନ ଥିବ ଉପ୍ରାବଲ୍ ନାହିଁ । ଏ ଦରିହୁଟାକ ପାହାଡ଼ୀ ଜାତି, ଏଭ ହିମାଳୟର ସନ୍ତାନ ଏବଂ ପ୍ରକୃତିରେ ଉବରେ ମାୟା-ମମତାହୀନ, ମନ୍ତ୍ରିଷ୍ଟୁନ୍ୟ ଖାଉଟୋଗଡା ।

ମନ୍ଦୁଦ୍ୟାନ ଉଲ ମୀରଖ ପର୍ବତ ସ୍ଥାନରେ ପେଶୋଆର ଦେଖଛୁ ସବୁଜ ମାନଭୂମି । ପେଶୋଆର ବାଟରେ ଦେଖିଲୁ ଫଳ ବଗିଚା, କୃଷିଭୂମି, ଗଛବୃକ୍ଷର ଛାଉଣି । ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କରୁ ନାହୁଁ—ଭବର ଅଭରବ୍ୟପାରରର ଲକ୍ଷୀ ମାତ୍ର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସବୁଜ-ଲଭ ।

ସହ୍ରା ଉପରେ ଖାନଦାନୀ ବୁର୍କାର ଦର୍ଶନ ମିଳେ । ପର୍ଦ୍ଦା ଧନୀମାନଙ୍କ ପାଇଁ, ସାଧାରଣଙ୍କ ପାଇଁ ନୁହେଁ । ଶିଖ ଆଉ ହିନ୍ଦୁ ରମଣୀଗଣ ତ ବଜାରବାଟ ମଧ୍ୟ କରନ୍ତି ।

ଏ ଦେଶରେ ସ୍ତ୍ରୀ-ପୁରୁଷ କାମ କରିବାକୁ ଆମ ଅପେକ୍ଷା ବେଶୀ ସମୟ ପାଆନ୍ତି । ଆମଭଳି ଭାତ, ଡାଲି, ଭଜା, ଅମ୍ବିଳ, ଛେଞ୍ଚଡ଼ା, ମାଛତରକାରୀ ଇତ୍ୟାଦି ନାନା ଜାତି ରାନ୍ଧିବାକୁ ରୋଷେଇଘରେ ତାଙ୍କର ସମୟ କଟେ ନାହିଁ । ଡାଲ୍-ରୁଟି, ମାଂସ ଆ' ହେଲେ ସେମାନେ ଭୋଜନ ସାରି

ଧୋଇ ଦଅନ୍ତି । ଖାଇ ବସିଲା ବେଳେ ବି ସାଦାସିଧା ବ୍ୟାପାର—ଗୋଟିଏ ବାସନରେ କାମ ଶେଷ । ଘନଟାସାଜ ବସି ଘସର ଘସର କରି ବାସନ ମାଜିବାକୁ ପଡ଼େ ନାହିଁ—ଅଇଣ୍ଠା ସକୁଡ଼ର ଝଞ୍ଜଟ୍ ନାହିଁ ।

ପୁରୁଷମାନେ ସକାଳୁ ଉଠି ଗାଧୋଇ ପଢ଼ ମୁହଁରେ କଣ ନେଇଲେ ଦ'ଟା ଗୁଞ୍ଜି ଦେଇ ସେଆ କାମରେ ବାହାରି ପଡ଼ନ୍ତି, ଉପାର୍ଜନର ବ୍ୟବସ୍ଥା କଣ ହେବ, ସେଥିକି ତାଙ୍କର ନଜର ଦେବାର କଥା ନୁହେଁ । ତେଣୁ ସକାଳଟା ଅଜ ବଜାର ସଉଦା କରିବାରେ କଟେ ନାହିଁ । ଅଧିକାଂଶ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେ କର୍ମଟା ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ଏକଚାଟିଆ । ସେଥିରେ ଖର୍ଚ୍ଚ କମ୍ ହୁଏ, ଅଥଚ ସମୟ ନଷ୍ଟ ହୁଏ ନାହିଁ । ଫଳରେ ସେମାନେ କାମ କରିବାକୁ ବେଶୀ ସମୟ ପାଅନ୍ତି ଅବ ବାଗୁପାନ ମଧ୍ୟ କରନ୍ତି ।

ସଂଧ୍ୟା ପୂର୍ବରୁ ଗାଡ଼ି ଅସି ଛିଡ଼ା ହେଲା କାମରୁପରେ ।

ଏଠାରେ ପହଞ୍ଚିଲାକ୍ଷଣି ପୁଲିସ ଜଣାଇଲା, ଅମର ଯିବା ପାଇଁ ହୁକୁମ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଗାଡ଼ି ନେଇ ଯିବାପାଇଁ ହୁକୁମ ନାହିଁ; ସୁତରାଂ ଗାଡ଼ି ରଖି ଟ୍ରେନରେ ଲଣ୍ଡିକୋଟାଲ ଯିବାକୁ ପଡ଼ିବ । କାମରୁପ ଖାଇବର ଗିରିପଥର ଦ୍ୱାରରକ୍ଷୀ ହୋଇ ଯିବାଭର ନିରାପତ୍ତା ବ୍ୟବସ୍ଥା କରୁଛି । ଲଣ୍ଡିଖାନା ଭାରତର ଶେଷ ସୀମାନ୍ତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଅସଲ ଘାଟି ହେଉଛି କାମରୁପରେ ।

ପ୍ରକାଶ ଅସ୍ଥିର ହୋଇ ଉଠିଲା । ସେ ଭାବୁଥିଲା, ଆଜି ଜଲାଲାବାଦ ପହଞ୍ଚିଯିବୁ; କିନ୍ତୁ ଉପାୟ ନାହିଁ । ପେଶୋଆର ଆଉ କୋହାଟ ଦୁ'ଟାଯାକ ସହର ଭଲ କରି ଦେଖି ପାରିଲି ନାହିଁ ବୋଲି ମୁଁ କ୍ଷୁଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲି । ତୁଫାନ ଏକ୍ସପ୍ରେସ୍‌ରେ ବସି ଷ୍ଟେସନ ପରେ ଷ୍ଟେସନ ପାର ହୋଇ ଯିବା — ଆଉ ସେଇଠକ ଦେଖି ମନ ଆନନ୍ଦରେ କହିବି, ମୁଁ ଅମୁକ ଅମୁକ ସ୍ଥାନ ଦେଖିଛି । ଏତକ ମୋ ପକ୍ଷରେ ଅସହ୍ୟ ହେଉଥିଲା । ତେଣୁ ବାଟ ମଝିରେ ଅଟକା ପଡ଼ି ବରଂ ଖୁସୀ ହେଲି ।

ପାହାଡ଼ କୋଳରେ ଗୋଟିଏ ସାନ ସହର, ଜାମରୁଦ । ଅସାମରିକ ଅଧିବାସୀ ନାହାନ୍ତି କହିଲେ ଚଳେ । ବିନା ପ୍ରୟୋଜନରେ ପ୍ରବେଶ ମଧ୍ୟ ନିଷେଧ । ଫଉଜୀ ଇଲାକାରେ ଫଉଜ ପ୍ରତିପାଳନର ଉପକରଣ ସବୁ ଏଠାରେ ମହଜୁଦ ଥାଏ । ସେଇ ସଞ୍ଚିତ ଶସ୍ୟର କଣିକାଏ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ଆଉ କାହାକୁ ଦେବାକୁ ରାଜି ନୁହନ୍ତି । ତା'ପରେ ଏ ଇଲାକାଟା ଇମିତ ସ୍ପତପ୍ରଦ ଯେ, କେତେବେଳେ କଣ ପ୍ରୟୋଜନ ହେବ, ତାର ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ଠିକଣା ନ ଥାଏ । ସେଥିପାଇଁ ବାହାର ଲୋକଙ୍କୁ ଏମାନେ ଏଠାରେ ରହିବାକୁ ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଆମକୁ କିନ୍ତୁ ରାତ୍ରିବାସର ଅନୁମତି ମିଳିଲା ।

ରାତସାର ପାଳିକରେ ଦୁ' ଜଣ ପହରା ଦେଉଥିଲେ, ବାକି ତିନିଜଣ ଶୋଉଥିଲେ । ଶେଷ ରାତିରେ ମୁନିର ଖାଁ ହାତରୁ ସ୍ଲିପେଲ ନେଇ ମୁଁ ବସିଲି ଗାଡ଼ିର ବନେଟ ଉପରେ । ଅଫ୍‌ଜୁଲ୍ଲା କାର ଉପରେ ସ୍ଲିପେଲ ପକାଇ ଝୁଲି ଦେଲା ।

ଶେଷ ରାତିର ଶୀତ ଅତି ଭୀଷଣ । ମୁଁ କମ୍ବଲ ଘୋଡ଼େଇ ହୋଇ ବସିଥାଏ । ପକେଟର ସିଗାରେଟ ମଧ୍ୟ ଶେଷ ହୋଇ ଆସିଲା । ତେଣୁ ଅପ୍‌ଜୁଲ୍ଲାକୁ ଡାକି କହିଲି—ବଡ଼େ ମିଆଁ ଆସ—ବସ, ଥଣ୍ଡାଟାରେ ଟହଲ ମାରିଲେ ଅସୁସ୍ଥ ହୋଇ ପଡ଼ିବ ।

ଅପ୍‌ଜୁଲ୍ଲା ହସି କହିଲା—ହଜୁର, ଆମେ ଦେହାତୀ ଚାଷୀ । ଖୋଦାର ଦୁଆରେ ଆମ ପାଇଁ ସର୍ଦ୍ଦି ଗରମ ସବୁ ସମାନ ।

ଧୀରେ ଧୀରେ ଆମର ଗପ ଜମି ଉଠିଲା ।

ମୁଁ କହିଲି—ଅପ୍‌ଜୁଲ୍ଲା, ତୁମର ଘର ଏଇ ଦୁଷ୍ମନର ଦେଶକୁ ଆସିବା ପାଇଁ କିମିତି ତୁମକୁ ଛୁଟି ଦେଲେ ?

—ଛୁଟିର ନାହିଁ କାହିଁକି ହଜୁର । ପଠାଣମାନେ ଘରର ହୁକୁମ ମାନି ଚଳନ୍ତି ନାହିଁ ।

—ଧର, ତୁମେ ଯୁଦ୍ଧ ଗୁଳିଖାଇ ଆଜି ମରିଯାଅ, ତା'ହେଲେ ତୁମ ଘରର ଅବସ୍ଥା କଣ ହେବ ?

—ସେ ପୁଣି ନିକା କରିବ । ଆମର ଶରୀୟତ୍‌ରେ ଯିମିତି ଲେଖୁଛି, ତା' ମାନି ଚାଲିଲେ କିଛି ତକଲିଫ୍ ନାହିଁ ।

—ଆଉ ତୁମର ପିଲାପିଲି ?

—ତାଙ୍କୁ କଣ ମା' ହୋଇ ସେ ଭସାଇ ଦେବ ? ସେମାନେ ଲାଟ ଗବର୍ଣ୍ଣର ହେବେ ନାହିଁ । ପଠାଣ ପିଲା— ଯଦି ଜମି ଚାଷ କରି ପାରିଲେ, ରାଇଫେଲ୍ ଚଳାଇ ଜାଣିଲେ, ତା'ହେଲେ ଢେର ଯଥେଷ୍ଟ । ଯଦି ନିହାତି କିଛି କଷ୍ଟ ପଡ଼ିଲା, ତା'ହେଲେ ସେ ଯିବ ମସ୍‌ଜିଦ୍‌ର ଇମାମ୍ ପାଖକୁ—

ନ ହେଲେ ଏଡମ୍‌ଣାନାକୁ !

ମୁଁ କଥାର ଖିଅ ବୁଲାଇ ଦେଇ କହିଲି—ଅଫ୍ରିଦି, ଓଅଜିରି, ମାସୁଦ, ଏମାନଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ତୁମର କେବେ ସାମନାସାମନି ମୁକାବିଲା ହୋଇଛି ?

—ହଜୁର ନସ୍ୟା-ମେହ୍‌ମାନ୍ ! ମୁଁ ତ ନିଜେ ମାସୁଦ । ସେଇଁମାନେ ସେଇ ଇଲାକାରେ ଥାଆନ୍ତି, ତାଙ୍କର ଚଳ-ପ୍ରଚଳରେ ବଡ଼ କଷ୍ଟ । ଅଥଚ ଘରଦ୍ୱାର ଛାଡ଼ି ଏ ଇଲାକା ଭିତରକୁ ସେମାନେ ଆସି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଆସିଲେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କୁ କେହି ବିଶ୍ୱାସ କରି ରହିବାକୁ ସ୍ଥାନ ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ତେଣୁ ସେମାନେ ଲୁଟ୍‌ତରାଜ କରନ୍ତି । ତା'ପରେ, ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଗୋଲାମୀ ମଧ୍ୟ ଅସହ୍ୟ !

—ତା'ହେଲେ ତୁମେ ଆସିଲ କାହିଁକି ?

—ମୁଁ ମାସୁଦୀବଚ୍ଚା, ସାନବେଳୁ ଏ ଦେଶକୁ ଆସି-ଥିଲି । ବଡ଼ ହେଲା ପରେ ସେଇ ପାହାଡ଼ କୋଳକୁ ଫେରି ଯିବାପାଇଁ ଜଣା ଯେ ନ ଥିବଛି, ତା' ବି ନୁହେଁ । କିନ୍ତୁ ଶୋଭନଲାଲ ପାଇଁ କେବଳ ତା' ଆଉ କରି ପାରିଲି ନାହିଁ । ସେ ମୋତେ ରୋଟି ଦେଇଛି । ତା' ମନରେ ଦୁଃଖ ଦେଇ ବେଇମାନି କରି ପାରିବି ନାହିଁ ହଜୁର ! ତେଣୁ ଆଜି ସୁଦ୍ଧା ମୁଁ ଶୋଭନଲାଲର ଗୋଲାମ, କିନ୍ତୁ ନିମକ୍‌ହାରାମ୍ ନୁହେଁ । ସେଇ ମୋତେ ବାହା କରେଇଛି, ଘର କରି ଦେଇଛି । ନ ହେଲେ ମୋ ଭଳି ବାପ-ମା ଛେଉଣ୍ଡ ଏଭଦ୍ ତ ଆଉ ପାହାଡ଼ର ପଠାଣ ଜାତି ମଣିଷ ହୋଇ ନଥାନ୍ତା !

ଧୀରେ ଧୀରେ ସକାଳର ଆଲୁଅ ଦେଖାଦେଲା । ଖାଇବର ଗିରିପଥ ଉପରେ ସେଇ ଆଲୁଅ ପଡ଼ି ଚକ୍ ଚକ୍ କରୁଥିଲା । ସେଦିନ ଏଇ ଦୁର୍ଗମ ଖାଇବର ଗିରିପଥରେ ଆସିଥିଲେ ଶକ, ହୁନ, ପହ୍ଲବ । ଏଇ ପଥରେ ଆସିଥିଲେ ସୁଲତାନ ମାମୁଦ ଆଉ ଘୋରୀ । ଏଇ ପଥରେ ଶତାବ୍ଦୀ ଶତାବ୍ଦୀ ଧରି ପରାଧୀନତାର ସ୍ରୋତ ଭାରତ ଉପରକୁ ମାଡ଼ି ଆସିଛି । ତେଣୁ ଚତୁର ଇଂରାଜ ଏଇ ପଥକୁ କରିଛି ସୁରକ୍ଷିତ—ପିମ୍ପୁଡ଼ି ଗଳିବାକୁ ମଧ୍ୟ ବାଟ ରଖି ନାହିଁ ।

ଲଣ୍ଡିଖାନା ପାର ହୋଇ ଅଫଗାନିସ୍ତାନ ମାଟିରେ ପାଦ ଦେଲି ।

ଭାରତ ବାହାରେ ଏଇ ମୋର ପ୍ରଥମ ପଦାର୍ପଣ ।

ଜୀବନରେ କେବେ ଭାରତ ବାହାରକୁ ଯିବି, ଏକଥା କେବେହେଲେ ଭାବି ପାରି ନଥିଲି । ପ୍ରଥମ ଯୌବନରେ [illegible] ଲାଇବ୍ରେରୀରେ ବସି ବସି ଅଫଗାନିସ୍ତାନ ସମ୍ପର୍କରେ ନୋଟ ଲେଖିଲା ବେଳକୁ କଳ୍ପନା ମଧ୍ୟ କରି ନଥିଲି ଯେ ସତରେ କେବେ ଅଫଗାନିସ୍ତାନ ମାଟିରେ ପାଦ ରଖିବି । କିନ୍ତୁ ଏକ ଅଦ୍ଭୁତ ଉଦ୍ଦୀପନାରେ ମୁଁ ଅବଶ ହୋଇ ପଡ଼ିଲି । ପଛକୁ ଚାହିଁ ଦେଖିଲି, ଏଇ ସେଇ ଭାରତ । ମାତ୍ର ଗୋଟିଏ ଗଜ ଦୂରରେ ସେଇ ମହାଭାରତର ମହନୀୟ ଭୂମି । ଶତ ବନ୍ଦିତା ତୁମେ, ହେ ଭାରତମାତା— ତୁମକୁ [illegible] [illegible] ଶତକୋଟି ନମସ୍କାର ।

ଅଫଗାନୀ ସୈନ୍ୟ ପାର୍‌ମିଟ୍ ଦେଖିଲାକ୍ଷଣି ସସମ୍ମାନେ ଆମକୁ ବାଟ ଛାଡ଼ିଦେଲେ । ତାପରେ ଗୋଟିଏ ଅର୍ଗଳ ପାର ହେଲା ମାତ୍ରକେ ଦୁଇଜଣ ଅଫଗାନ ଯୁବକ ବିନୀତ ଭାବରେ ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ—ଆପଣମାନେ କଣ ମୋରମୀର୍ଜାରୁ ଆସୁଛନ୍ତି ?

—ଆଜ୍ଞା ହଁ, କହୁ ପ୍ରକାଶ ପଚାରିଲା—ଆପଣମାନେ ?

—ଆମେ ଗୁଲଜାରଖୁନ୍ଦର ଲୋକ । ଚାଲନ୍ତୁ ଗାଁ ଧାର ଆପଣଙ୍କ ବାଟ ଚାହିଁ ବସି ରହିଛୁ ।

ମୁଁ ହସି କହିଲି—ବହୁତ୍ ବହୁତ୍ ମେହେରବାନୀ ।

ଆମେ ଗାଡ଼ିରେ ବସିଲା ପରେ ସେମାନେ ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ଆଣି ଆମ ଆଗରେ ରଖିଲେ—ନାସପାତି, କିସ୍‌ମିସ୍ ଆ ଘର ତିଆରି ଲସି ।

ଜଣେ ଫ୍ଲାସ୍କ ଧରାଇ ପାଣି ଗରମ କଲା—ସେଥିରେ ପକାଇଲା ଲବଙ୍ଗ, ଡାଲଚିନି ଆଉ କନ୍‌ଡେନ୍‌ସଡ୍ ଦୁଧ । ଦୁଧ ଡବାରେ ଜର୍ମାନ ଅକ୍ଷରରେ ସବୁ ଲେଖା ହୋଇଛି. ଅଥଚ ପଢ଼ି କିଛି ବୁଝିପାରିଲି ନାହିଁ । ମନେହେଲା, ଇଉରୋପର କୌଣସି ଗୋଟାଏ ଦେଶରୁ ଆସିଛି । ସେଇ ମିକ୍‌ସଚର୍‌ରେ ତିଆରି ହେଲା ଚା । ସୁସ୍ୱାଦୁ ନହେଲେ ମଧ୍ୟ ସୁଘ୍ରାଣର ଅଭାବ ନଥିଲା ।

ଗାଡ଼ି ଛୁଟିଲା । ଏଥର ମଧ୍ୟ ସେଇ ପାଞ୍ଚଜଣ ଯାତ୍ରୀ । ଦୁ'ଜଣ ଫଉଜୀ ସିପାହୀ, ଡ୍ରାଇଭର ଆଉ ଆମେ ଦୁହେଁ । ସିପାହୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ପଦସ୍ଥ ।

ମୁଁ ଯାଇଁ ବସିଲି ସାମନା ସିଟ୍‌ରେ । ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ,

ସଙ୍ଗୀ ସିପାହୀ ସାଙ୍ଗରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରି ଅଫଗାନିସ୍ତାନ ସଂପର୍କରେ କିଛି ହେଲେ ପ୍ରାଥମିକ ଜ୍ଞାନ ସଂଗ୍ରହ କରିବି ।

ସକାଳର ସେଇ ରୌଦ୍ରସ୍ନାତ ପାହାଡ଼ ଗୁଡ଼ିକୁ ମୁଁ ଦେଖୁଥିଲି । ଗୋଟିଏ ଉଚ୍ଚ ପାହାଡ଼ର ଛାୟା ଆସି ପଡ଼ୁଛି ଗୋଟିଏ ସାନ ପାହାଡ଼ ଉପରେ, ଯେପରି ପିତା ତାର ପୁତ୍ରକୁ ଆଚ୍ଛାଦନ ଦେଇ ରୌଦ୍ରତାପରୁ ରକ୍ଷା କରୁଛି । କିଛିଦୂର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାସ୍ତା ସିଧା ଆଉ ସମତଳ । କେତେ ଦୁଇଏ ପଠାଣ ସ୍ତ୍ରୀ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଖାଟକୁ ଟେକି ଧରି ରାସ୍ତା ପାର ହେଉଥିଲେ । ହୁଏତ ତାକୁ ଜାଳ କରିବେ, କିମ୍ବା ସେଇ ଖାଟରେ ଘର ତିଆରି କରିବେ । ଦୂରଦୂରାନ୍ତରେ ଗାଁଗଣ୍ଡା ମଧ୍ୟ ଦେଖା ଯାଉଥିଲା । ସାନ ସାନ ପାହାଡ଼ ପଛପଟୁ ଧୂଆଁ ଉଠୁଥିଲା । ବୋଧହୁଏ ଆଖପାଖରେ ବହୁତ ଗାଁଗଣ୍ଡା ରହୁଛି । ଏଇ ପାହାଡ଼ୀ ଇଲାକାରେ ହୁଏତ କୋଡ଼ିଏ ମାଇଲ ଭିତରେ ଗାଁଗଣ୍ଡାର ଚିହ୍ନ ବି ନାହିଁ । ପୁଣି କେଉଁଠି ଅଦ୍ଭୁତ ଲଗି ଲଗି ପାଞ୍ଚ ଛଅଟା ଗାଁ ଏକାଠି ରହିଛି । ଯେଉଁଠି ପାଣିର ସୁବିଧା, ସେଇଠି ରହୁଛି ଗାଁ । ସଭ୍ୟତା ସବୁବେଳେ ନଦୀମାତୃକ—ନଦୀ ହିଁ ସଭ୍ୟତାର ପରିପୋଷକ ।

ଲଣ୍ଡିଖାନାରୁ ଜଲଲବାଦ ବେଶୀ ଦୂର ନୁହେଁ । ତଥାପି ପାହାଡ଼ିଆ ବାଟ ବୋଲି ବହୁତ ସମୟ ଲାଗେ ।

ମୁଁ ସିପାହୀଟିକୁ ପଚାରିଲି—ତୁମେ କଣ ଇଂରେଜୀ କହି-ପାର ?

—ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ କହି ପାରିବ ।

ତା' ସାଙ୍ଗରେ କଥା କହୁ ବୁଝି ପାରିଲି, ମୋଠାରୁ ତା'ର ଉର୍ଦ୍ଦୁ ଜ୍ଞାନ କମ ନୁହେଁ ।

ମୁଁ ପଚାରିଲି—ଗୁଲଜାରବାଗ ଜଲାଲାବାଦରେ କଣ କରେ ?

—ହଜୁର ହୁକୁମ୍‌ଦାର—ଫଉଜୀ କପ୍ତାନ ।

—ତୁମେ କଣ ?

—ହାବିଲଦାର । ହଜୁରଙ୍କ ଫଉଜର ଖାଦେମ୍ ।

—ଆମେ କଣ ଅଫଗାନ ଇଲାକା ଭିତରକୁ ଆସି ଯାଇଛୁ ?

—ଠିକ୍ ଅଫଗାନ ଇଲାକା ନୁହେଁ । ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଆମ ତଦାରଖୀରେ ଅଛୁ । ତେବେ ଠିକ୍ ଅଫଗାନ ଇଲାକା ଆରମ୍ଭ, ଆଗ ଘାଟିରେ ପହଞ୍ଚିଲେ ବୁଝିପାରିବେ ।

—ଏ ବାଟରେ କଣ ପାଖତୁନଗଣ ହାମ୍‌ଲା କରନ୍ତି ନାହିଁ ?

—ହଜୁର, ପାଖତୁନ କାହାକୁ କହୁଛନ୍ତି ? ଏଠାରେ ଦୁଇ କିସମର ପଠାଣ ଅଛନ୍ତି । ଦଳେ ଇଂରେଜଙ୍କ ଗୋଲାମ ଜର୍ଗାର ଅଧୀନ—ସେମାନେ ଆପଣଙ୍କ ଦେଶର ପଠାଣ । ଆଉ ଦଳେ ଆଜାଦ ଜର୍ଗାର ରଇୟତ୍, ଏମାନେ ମଧ୍ୟ ପଠାଣ—ଆମେ ତାକୁ ପାଖତୁନ ବୋଲି କହୁ ।

ମୋର ଧ୍ୟାନ ଧାରଣା ସବୁ ଗୋଳମାଳ ହୋଇଗଲା । ଏତେଦିନ ଧରି ଯାହା ଶୁଣି ଆସିଛୁ, ସବୁ କଣ ମିଛ ? ତଥାପି ଦମ ନ ଯାଇ କହିଲି—ସା'ହେବ୍, ସବୁତ ପଠାଣ

—କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ହାମ୍‌ଲା କରନ୍ତି କି ନାହିଁ କହିଲ ?

—ପାଖତୁନୀ ଇଲାକାରେ ହାମ୍‌ଲା ହୁଏନା ହଜୁର, ହାମ୍‌ଲା ହୁଏ ଇଂରେଜ ଇଲାକାରେ । ପାଖତୁନୀଗଣ ଗରିବ ସତ, ଅପଣା ଅପଣା ଭିତରେ ଲଢ଼େଇ ବି କରନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ହିଂସ୍ର ନୁହନ୍ତି । ଯେଉଁସବୁ ଇଲାକା ଇଂରେଜ ଦଖଲ କରି ସାଇଛି, କିମ୍ବା ଦଖଲ କରିବାକୁ ଚାହେଁ—ସେଇଠି ଚାଲେ ହାମ୍‌ଲା । ଯେମିତି ଚିତ୍ରାଲ, ଦିର୍, ସ୍ୱାତ୍ ଇଲାକା—ଏ ଅଞ୍ଚଳର ଜାଗୀରଦାରଗଣ ଇଂରେଜଙ୍କ ଗୋଲାମ । ଜାଗୀରଦାରମାନଙ୍କୁ ଇଂରେଜ ଢେର ଟଙ୍କା ଲାଞ୍ଚ ଦିଏ । ତାର ଅସଲ ମତଲବ ହେଲା, ପାଖତୁନ ଇଲାକା ଭିତରେ ସେପରି ଅପଣା ଅପଣା ଭିତରେ ଲଢ଼େଇ ଲାଗି ତାଙ୍କର ସର୍ବନାଶ ହେଉ । କିନ୍ତୁ ଜାଗୀ ଇଲାକାର ଲୋକେ ବଡ଼ ଗରିବ । ଜାଗୀରଦାର ସେମାନଙ୍କୁ ବଞ୍ଚି ରହିବା ଭଳି ସୁବିଧା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦିଏ ନାହିଁ । ଗରିବ ଲୋକ, କରିବେ କଣ ? ପେଟର ଦାଉରେ ଲୁଟତରାଜ କରନ୍ତି । ଲୋକ ଚତୁର ଯେଉଁମାନେ, ସେମାନେ ବଡ଼ ଲୋକଙ୍କ ପିଲାକୁ ଧରି ଅଣନ୍ତି—ମୁକ୍ତିପଣ ପାଇଲେ ଛାଡ଼ି ଦିଅନ୍ତି । ହଜୁର, ଗରିବ ଯେଉଁମାନେ, ତାଙ୍କର ରୋଜି ରୋଜଗାର ଥିଲେ, ସହଜରେ କଣ କଲ୍‌ଜାର ରକ୍ତ ଦେବାକୁ ମୌତ୍ ମୁହଁକୁ ଧାଇଁ ଯାଆନ୍ତେ ? ସେମାନେ ଜାଣନ୍ତି, ରକ୍ତ ବିନିମୟରେ ତାଙ୍କୁ ଖାଦ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ନ ଖାଇ ନ ପିଇ ଶୁଖି ଉପାସରେ ମରିବା ଠାରୁ ଏଇ ପଥ ସେମାନେ ବାଛି ନେଇଛନ୍ତି । ଧୀରେ ଧୀରେ ସେମାନେ ହିଂସ୍ର ହୋଇ ଉଠୁଛନ୍ତି ।

ମୁଁ ପଚାରିଲି—ଅଫଗାନ ଇଲାକାରେ ସେମାନେ କଣ

ହାମ୍ଲା କରନ୍ତି ନାହିଁ ?

—ନା, ଗୋଲ୍ଲମ-ପଠାଣ ଆଉ ଅଫଗାନ ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ଇଲାକାରେ ରହୁଛନ୍ତି ଆଜାଦ ପାଖତୁନ । ସେମାନେ ସବୁ ସହିବେ ପଛକେ ବିଦେଶୀର ହୁକୁମତ୍ ସହିବେ ନାହିଁ । ଯେତେବେଳେ ଇଂରେଜ ସେଇ ଗୋଲ୍ଲମମାନଙ୍କ ଉପରେ ନିର୍ଯ୍ୟାତନ ଆରମ୍ଭ କରେ, ସେମାନେ ଆସି ଆଶ୍ରୟ ନିଅନ୍ତି ଆମ ଇଲାକା ଭିତରେ । ଇଂରେଜ ବେଶି ଡରେ, ନାକ ବି ମାରେ । ସୁବିଧା ସୁଯୋଗ ବାଛି କରି ସେ ଚରଣ ସ୍ପର୍ଶ କରେ, ଏଣେ ଚୁଟିରେ ବି ହାତ ରଖେ । ପାଖତୁନଗଣ ହାମଲା କରନ୍ତି ଇଂରେଜଙ୍କ ଫଉଜୀ ମୋର୍ଚ୍ଚା ଆଉ ଗୋଲ୍ଲମ ଜମିଦାରଙ୍କ ଉପରେ । ସେମାନେ ତାଙ୍କ ଜାତଭାଇଙ୍କୁ ଆଜାଦ କରିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି ।

ଧୀରେ ଧୀରେ ମୋର ଆଖି ଆଗରୁ ଏକ ଅଜ୍ଞାତ ଯବନିକା ଅପସରି ଗଲା । ତା'ହେଲେ ପ୍ରକାଶକୁ ଯେଉଁ-ମାନେ ଅଟକ କରିଥିଲେ, ସେମାନେ ଖାଣ୍ଟି ପାଖତୁନ ନୁହନ୍ତି । ଅଥଚ ସ୍ୱାଧୀନତାକାମୀ ପାଖତୁନଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଦୋଷ ଲଦି-ଦେଇ ଇଂରେଜ ମାରୁଛି ତୋପ ଆଉ ଗୁଳି, ଗାଁ ପରେ ଗାଁ ପୋଡ଼ି ଜାଳି ଛାରଖାର କରି ଦେଉଛି ।

ଏବେ ବୁଝା ହେଲା ପୁରୁଣା ଖେଳ ଚାଲିଛି । ଯେଉଁ-ମାନେ ଖେଳ ଖେଳି ଆସିଛନ୍ତି, ସେହିମାନେ ପୁଣି ନୂଆ କରି ଖେଳୁଛନ୍ତି । ପାଖତୁନ-ପାକିସ୍ତାନ ବିବାଦ ପଛରେ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ-ବାଦୀ ଚକ୍ରାନ୍ତ ଦ'ମୁହାଁ କକଡ଼ା ଭଳି ଦ' ତରଫା ହୋଇ ରହିଛି । ପାକିସ୍ତାନୀ ସମରନାୟକ ଆଉ ଶାସକଦଳ

ତେଣୁ ପାଖ୍ତୁନଗଣଙ୍କ ସ୍ୱାଧୀନତା ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ରାଜି ନୁହଁନ୍ତି ।

ହବାଲଦାର କହୁଥାଏ—ପାଖ୍ତୁନଗଣ ବଡ଼ ଶାନ୍ତ, ସରଳ ଆଉ ସତ୍ । କିନ୍ତୁ ଭୀଷଣ ଜିଦ୍‌ଖୋର ଜାତି । ନିଜେ ନ ଖାଇ ଆପଣଙ୍କୁ ଖୁଆଇବେ, ନିଜ ବିଛଣାରେ ଆପଣଙ୍କୁ ଶୁଆଇବେ । ତାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଯଦି ମିଲ୍-ମହବତ୍ ରହିଲା, ତା'ହେଲେ ସେମାନେ ଆପଣଙ୍କ ପାଇଁ ଜାନ୍ କବୁଲ କରିଦେବେ । ଲେଖାପଢ଼ା କଣ, ସେମାନେ ପ୍ରାୟ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ, ତେଣୁ ଅତି ମାତ୍ରାରେ ବନ୍ୟ ପ୍ରକୃତିର—ଯିମିତି straight, ସିମିତି blunt. ଓଅକ୍‌ସଟେଣ ଲହଠତରଜ କରନ୍ତି, ଗୁଳି ଖାଆନ୍ତି ପାଖ୍ତୁନ । ଆଉ···

ହବାଲଦାରର କଥା ଅସମାପ୍ତ ରହିଲା । ଅଫଗାନ ସୀମାର ପ୍ରଥମ ଘାଟି ତାଲ୍‌ଖାରେ ପହଞ୍ଚି ଗାଡ଼ି ଛିଡ଼ାହେଲା ।

ଏଇଠୁ ଖାଇବର ଗିରିପଥ ଶେଷ, କାବୁଲ ଉପତ୍ୟକା ଆରମ୍ଭ ।

ଆସାମର ଗୌହାଟିରୁ ଶିଲଂ ଯେତେବେଳେ ଯେପରି ନଂଟପା—ଏ ସ୍ଥାନଟା ଠିକ୍ ସେଇଭଳି । ଗୋଟିଏ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ବୃକ୍ଷାଚ୍ଛାଦିତ ପାହାଡ଼, ଅପର ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଦେବଦାରୁ ଆଉ ବାଦାମ ବନ । ପୂର୍ବେ ଇଂରେଜଗଣ ବନ୍ଧୁକ ବେଣ୍ଟ ତିଆର କରିବା ପାଇଁ ଏଠାରୁ ବାଦାମ କାଠ ସଂଗ୍ରହ କରୁଥିଲେ । ପରେ ଯେତେବେଳେ କାଶ୍ମୀରରୁ ସୁବିଧାରେ ସେଗୁଡ଼ିକ ପାଇଲେ ସେତେବେଳେ ଏ ଦୁର୍ଗମ ସ୍ଥାନରୁ କାଠ ଆମଦାନି କରିବା

ଆଉ ପସନ୍ଦ ଘଟେ ନାହିଁ ।

ଫାଟକ ଖୋଲି ଦେଇ ଗାଡ଼ି ଭିତରକୁ ଛାଡ଼ିଦେଲେ । ଗାଡ଼ି ଖଣ୍ଡିକ ଫଉଜୀ, ତେଣୁ କୌଣସି ତଲାସୀ ହେଲା ନାହିଁ କି କେହି ମଧ୍ୟ କିଛି ପଚାରିଲେ ନାହିଁ ।

ସୁନ୍ଦର ବଙ୍ଗଳାଟିଏ—ସରକାରୀ ଦପ୍ତର । ତା' ନିକଟରେ ଗୋଟିଏ ସାନ ହୋଟେଲ୍ । ଅଗ ପାଖରେ ଆରବୀ ହରଫ୍‌ରେ ପୁସ୍ତୁ ଭାଷାରେ କଣ ସବୁ ଲେଖା ହୋଇଛି । ଇଂରାଜୀରେ ମଧ୍ୟ କେତେକାଂଶ ଲେଖା ହୋଇଛି । ପଢ଼ି ବୁଝିଲି, ସ୍ଥଳ-ଶୁଳ୍କ ଅଫିସର ସମସ୍ତ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସୁରୁଖୁରୁରେ ଚଳାଇବାପାଇଁ ସେଥିରେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶନାମା ରହିଛି ।

ଏହି ଶୁଳ୍କ ବିଭାଗ ଗୋଟିଏ ପୃଥିବୀର ଏକ ଅତ୍ୟାଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ବସ୍ତୁ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦେଶରେ ଏହି ବିଭାଗ ରହିଛି । ସରକାରୀ ଯନ୍ତ୍ରର ଏକ ଅର୍ଥ ହୁରୁଷିଆ ଅଂଶ ଅଟେ ଏହି ବିଭାଗଟି, ଆଉ ଏ ବିଭାଗର କର୍ମଚାରୀଗଣ ମଧ୍ୟ ଅନଭିଳଷେ ଅର୍ଥ-ହୁରୁଷିଆ-କାୟା ଧାରଣ କରନ୍ତି । ଅବଶ୍ୟ ସବୁ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ କଥା ମୁଁ କହୁନାହିଁ ।

ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ମନେ ପଡ଼ି ଯାଉଛି ଭାରତୀୟ ଶୁଳ୍କ ବିଭାଗର କଥା । ସ୍ୱାଧୀନ ଭାରତର ଶୁଳ୍କ ବିଭାଗର ଦୁର୍ବ୍ୟବହାର ସେଥର ବର୍ଲିନରୁ ଫେରିଲାବେଳେ ଅଙ୍ଗେ ନିଭେଇଥିଲି ।

ବଂକର୍ଡ ଭଦ୍‌ରେ ଜାହାଜ ପହଞ୍ଚିଲା ସକାଳ ନଅଟାରେ । ପ୍ରଥମେ ତଲାସୀ ହେଲା କେବଳ-ଯାତ୍ରୀଙ୍କର—ଆଉ କେଇ-

ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଖୁଆଡ଼ ଭିତରେ ଜୀବନ ରାନ୍ଧ ଛୁଡ଼ା କରାଇ ଦେଲେ ।

ଯାତ୍ରୀ ସଂଖ୍ୟା ସାତଶହରୁ ଊପର, ଆଉ ପରୀକ୍ଷକ ମାତ୍ର ଛଅଜଣ । ସେମାନେ ତେଣୁତେବେଲେ କାଷ୍ଟମସ୍‌ର ପୋଷାକ ପିନ୍ଧି ନ ଥାନ୍ତି ।

ଦିନ ବାରଟା ପରେ ଏହି ଜେଲ ମେଣ୍ଟ୍ରୀଙ୍କର ପରୀକ୍ଷା ଆରମ୍ଭ ହେଲା ।

ମାଲପତ୍ର ଖୋଲି ଭଣ୍ଡାରଣି ଧରିଦେଲେ, ପରିଷ୍କାର ମଣିଷଙ୍କ ଜିନିଷପତ୍ର ଧୂଳି ଉପରେ ଗଡ଼ ଗଡ଼ାଗଡ଼ି ଗଲା । ଜିନିଷ ଖୋଲି ଦେଖାଇବାର ପୁଣି ସଜାଡ଼ି ରଖିବାର ଦାୟିତ୍ୱ ହେଉଛି ଜେଲ-ମେଣ୍ଟ୍ରୀଙ୍କର । ତାହାର ସ୍ତ୍ରୀ ହୁଏତ ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେବା ଅଥବା ତାହାଙ୍କରେ ଅପୂର୍ବ ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ସେ ଯାଇ ଅନୁରୋଧ କଲି, ଅବଶ୍ୟ କରଯୋଡ଼ି ବିନୀତ ବଚନରେ —ଦେଖନ୍ତୁ ସାର୍, ମୋର...

ତା'ର ଉତ୍ତର ଆଉ ଶେଷ ହେଲା ନାହିଁ କର୍ମଚାରୀ ଆଖି ତରାଟି ଜବାବ ଦେଲେ—ବେଶ୍, ବେଶ୍, ଦଳିଲ ଦେଖାଇ ଥାଉ, ଆଗ ଆପଣ ଜାଗାରେ ଯାଇ ଛିଡ଼ା ହୁଅ ।

ଏହି ମଣିଷ ନାମଧାରୀ ଜନ୍ତୁଗୁଡ଼ିକ ମୁକ୍ତି ପାଇଲେ ଅପରାହ୍ଣ ପାଞ୍ଚଟା ପରେ ।

ଇତି ମଧ୍ୟରେ କାହା ନିକଟରୁ ବାହାରିଲା ପାଞ୍ଚଟା 'ଗ୍ରେପ୍ ଓ୍ୱାଟର' ବୋତଲ, ତାଙ୍କୁ ଟାଣିଓଟାର ନେଇଗଲେ । କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ସେ ହସି ହସି ଫେରି ଆସିଲା, ହାତରେ ତା'ର

ସେଇ ପାଞ୍ଚଟା ବୋତଲ । ପଚାରିଲି, କଣ ହେଲା ?

—ଅଠଅଣା ହିସାବରେ ଖବସେଲମ୍, ଦାଦା !

—ରସିଦ ?

—ରସିଦ ମାଗିଲେ ନଅଟା ଟଙ୍କା ଅଣ୍ଟାରୁ ଖସି ଥାଅନ୍ତା ।

ଶୁଳ୍କ ବିଭାଗ କର୍ମଚାରୀଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ କ୍ଷମତା ଦିଆ-ଯାଇଛି । ସେ କ୍ଷମତାଟି ହେଉଛି—ସେମାନେ ଇଚ୍ଛାକଲେ bonafide ଲେଖିଦେଇ କେତେକ ଦ୍ରବ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ବ୍ୟବହାର ପାଇଁ ସୀମିତ ଛାଡ଼ ଦେଇ ପାରନ୍ତି । ଏଇ ସୁଯୋଗ ପ୍ରାୟ ସଭିଏଁ ଗ୍ରହଣ କରିଥାଆନ୍ତି, କିଏ ଯେ ନ କରନ୍ତି ଏ କଥା ଅଜଯାତଙ୍କ ଅନ୍ତତଃ ଶୁଣି ନାହିଁ । ତଥାପି 'ଦେବା ନ ଜାନନ୍ତି…'

ଭାରତ ସୀମାନ୍ତର ଗୋଟିଏ ରେଲ ଷ୍ଟେସନରେ ଦେଖିଛି, ତଲାସୀ ନାଁରେ ଦାନ୍ତନିକୁଟା କହୁଣିକୁଟା ଚାଲିଛି । ମୁଥ ବ ମଡ଼ୁଛି ଚଣ୍ଡ ଦେଶରେ । ମାଡ଼ ଓ ନିର୍ଯାତନାର ଭୟ ଦେଖାଇ ଧରି ନେଉଛନ୍ତି ତାଙ୍କ ଅଫିସର ଗାର୍ଡ଼ରୁମ ଭିତରକୁ । ଶେଷରେ ଯାତ୍ରୀ ବନ୍ଧୁସ ଜାନମୁଣ୍ଡ ଅର୍ଦ୍ଧସି ଦକ୍ଷିଣା ଦେଇ ଦେହତ୍ରାସ କରି ଫେରି ଅସୁଥିଲା ।

ବର୍ମରେ ଗୋଟିଏ ହାତରେ ଚୋରମାଲ ଧରି ଆର ହାତରେ ଦକ୍ଷିଣା ବଢ଼ାଇ ଦିଅ—ପାସ ପଡ଼େ । ମୁଁ ଆପଣା ଆଖିରେ ଦେଖିଛି, ଜଣେ Preventive Officerକୁ । ତାଙ୍କର ସାମାନ୍ୟତମ ଦରମାରେ ଗଣ୍ଡିଏ 'ମରସ୍' କାର୍ କିଣିଛନ୍ତି ମାତ୍ର । କେବଳ ଜାଗୁମର୍ ନୁହେଁ,—ଇନ୍‌କମ-

ଟାକ୍ସ, ସେଲ୍‌ସଟାକ୍ସ, ପୁଲିସ ପ୍ରଭୃତି ଯେଉଁମାନେ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ସାହଚର୍ଯ୍ୟରେ ଆସନ୍ତି, ସେଇମାନେହିଁ ଏଇ ବ୍ୟବସାୟ ଚଳାନ୍ତି । ବ୍ୟବସାୟ ବୋଲି କହିଲି, କାରଣ ଦରମାରେ ତାଙ୍କର ଅସୁସ୍ଥ ପେଟ ଭରେ ନାହିଁ ବୋଲି ଏଭଳି side business କରନ୍ତି । ଭିତରେ ପୋଷାଏ ନାହିଁ ବୋଲି ବାଇରେ ଚଳାଇ ନିଅନ୍ତି ।

କିନ୍ତୁ ଅଫଗାନ ସୀମାନ୍ତରେ ଯାତ୍ରୀବାସ୍ ପହଞ୍ଚିବାକ୍ଷଣି ଲାଇନ ବାନ୍ଧି ସେମାନେ ଛିଡ଼ା ହେଲେ । ପ୍ରତ୍ୟେକେ ତାଙ୍କର ମାଲପତ୍ର ଖୋଲି ଦେଖାଇଲେ । ଯେଉଁମାନେ ଅଫଗାନୀ ସେମାନେ ଗୋଟିଏ Declaration formରେ ଦସ୍ତଖତ କରିଦେଲେ । ସତେଇଶ ଜଣ ଯାତ୍ରୀଙ୍କୁ ନଅ ଜଣ କର୍ମଚାରୀ ଦଶ ମିନିଟ ଭିତରେ ତଲାସୀ ଶେଷ କରି, କୋଡ଼ିଏ ମିନିଟ ଭିତରେ ଗାଡ଼ି ଛାଡ଼ିଦେଲେ ।

ଆମ ଦେଶରେ ମଧ୍ୟ କଷ୍ଟମସ୍ ବ୍ୟବସ୍ଥା ବଡ଼ ଟାଣ, ଅର୍ଥାତ୍ ସାଧାରଣ ବା ସାମାନ୍ୟ ଜିନିଷ ହେଉ ପଛକେ, ହାତଗୁଞ୍ଜା ନଦେଲେ ପରିତ୍ରାଣ ନାହିଁ ।

ଘଣ୍ଟାକ ମଧ୍ୟରେ ଆମେ ପୁଣି ବାହାରି ପଡ଼ିଲୁ ।

ଗାଡ଼ିରେ ବସିବା ପୂର୍ବରୁ ହୋଟେଲ୍‌ରେ ପେଟ ଭର୍ତ୍ତି କରି ରୁଟି, ପରୋଠା ଆଉ ମାଂସ ଖାଇଲୁ । ମାଂସରେ ହାଡ଼ର ଦେଖା ଦର୍ଶନ ନାହିଁ । ଦୁମ୍ବାର ମାଂସ ବୋଲି ମନେହେଲା—ଖାଇବାକୁ ସୁସ୍ୱାଦୁ ସତ, କିନ୍ତୁ ଏତେ ମସଲା ଅଛି ତହିଁ ଯେ ତାର ପରିପାକ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମୋର ସନ୍ଦେହ

ସନ୍ଦେହ ହୋଇଥିଲା ।

କେତେବାଟ ଗଲାପରେ ଦେଖାଗଲା, କେତେଜଣ ଅଫଗାନ କୁଲି ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକ ପିଠି ଉପରେ ଝୁଡ଼ି ଲଦି ସେଥିରେ ଜାଳକାଠ ଭର୍ତ୍ତି କରି ଚାଲିଛନ୍ତି । ଝୁଡ଼ିରୁ ଗୋଟିଏ ବେଲ୍ଟ ଯାଇ ମୁଣ୍ଡ ସାଙ୍ଗରେ ବନ୍ଧା ହୋଇଛି । ଦୂରରୁ ସିନ୍ଧୁ ମୁନି ଭଳି ଦେଖା ଯାଉଥିଲା, ପିଠିରେ ସତେ ଯେପରି ତାଙ୍କ ପିତା ଅନ୍ଧ ମୁନି । ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କ ପିଠିରେ ଜାଳକାଠର ଓଜନ ଦୁ’ ମହଣରୁ କମ୍ ବୋଲି ମନେହେଉ ନଥିଲା ।

ସିମଲାରେ ଯିମିତ କାଶ୍ମୀରୀ କୁଲିଗଣ ପିଠିରେ କନମହଣି ବୋଝ ଲଦି ବାଟ ଚାଲନ୍ତି, ଏ ବି ସେଇ ରକମ ।

ବାଟମଝିରେ ବେଳେବେଳେ ଏକ୍କା ଜାତୀୟ ଖଚର ଚାଳିତ ଗାଡ଼ି ମଧ୍ୟ ନଜରରେ ପଡ଼ୁଥିଲା । କେଉଁଥିରେ କାବୁଲି ଦମ୍ପତି ତ କେଉଁଥିରେ ମାଲ ବୋଝାଇ—ସବୁ କାବୁଲ ଅଭିମୁଖରେ ଚାଲିଛି । ଖଚର ଗୁଡ଼ାକ ଆମ ଦେଶ ଭଳି ହାଡ଼ ଖଡ଼ଖଡ଼, ଦରମରା ପ୍ରାଣୀ ନୁହଁନ୍ତି । ବାଟ ଚାଲି ଚାଲି ଥକ୍ ହୋଇ ଗଡ଼ି ପଡ଼ି ତାଙ୍କର ଅନିଚ୍ଛା ଅଥବା କ୍ଳେଶ ବ୍ୟକ୍ତ କରନ୍ତି ନାହିଁ ।

ପ୍ରସ୍ତରପୂର୍ଣ୍ଣ ପର୍ବତଗୁଡ଼ାକ ଦେଖିବାକୁ ଯେଉଁପରି, ସେଇପରି ସୁସ୍ଥଦେହ ନରନାରୀଙ୍କର, ସେଇପରି ହୃଷ୍ଟଦେହ ଜୀବଜନ୍ତୁ ଗୁଡ଼ିକର । ସଭିଙ୍କ ରକ୍ତରେ ବହୁଛି କେଡ଼େ— ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ କର୍ମକ୍ଷମତା ।

ଏକ ପାହାଡ଼ୀ ଜୀବନରେ ଭାବ୍ୟ ନାହିଁ—ଦର୍ଶନ ନାହିଁ, ଅଛି କେବଳ କର୍ମ ।

ଅଫଗାନିସ୍ତାନ ସ୍ୱଳ୍ପ-ବିତ୍ତ ଦେଶ । ତଥାପି ଏଠାରେ ବସ୍ତ୍ରାବନ୍ଧ ଦାରିଦ୍ର୍ୟର ରୂପ ଦେଖିଲି ନାହିଁ । ଶାସନରେ ଶିଥିଳତା ରହିଛି, ଅଛି ପ୍ରାଚୀନ କାଳର ଉତ୍‌କୋଚସ୍ତ ନାଳନଳୀ । କେତୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସାମରିକ ଶାସନ ଚଳୁଛି । କିନ୍ତୁ ଜନସାଧାରଣ କେବେ୍ କ୍ଷମ୍ୟା ଅମୀରଙ୍କ ସହ କୌଣସି ସମ୍ପର୍କ ରଖିନ୍ତି ନାହିଁ । ସେମାନେ ତାଙ୍କ ଦଳର ମୁଖିଆଙ୍କୁ କେବଳ ଚିହ୍ନନ୍ତି । ସାମନ୍ତତନ୍ତ୍ରର ରୂପ ସର୍ବତ୍ର । ଅସାମରିକ ଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ତ୍ରୁଟି ଥିଲେ ମଧ୍ୟ, ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ଭିତରେ ବିଶୃଙ୍ଖଳା ନାହିଁ । ଶରିୟତ ଶାସନର ବ୍ୟବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ ରହିଛି, କିନ୍ତୁ ସଙ୍ଗୀୟ ଅଇନର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ବେଶୀ । ତଥାପି ସ୍ଥାନ ବିଶେଷରେ ଶରିୟତ ଶାସନର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ରହିଛି, ତା' କେବଳ ବିବାହ ବିଚ୍ଛେଦ ଓ ସମ୍ପତ୍ତିର ଉତ୍ତରାଧିକାର କ୍ଷେତ୍ରରେ । ଟଙ୍କାର କ୍ରୟ କ୍ଷମତା ସେଠାରେ ବେଶୀ । କିନ୍ତୁ ଖୁବ୍ କମ୍ ଲୋକଙ୍କ ନିକଟରେ ଟଙ୍କା ଅଛି । ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ସର୍ବବ୍ୟାପକ । ତେଣୁ ପାଞ୍ଚଟଙ୍କା ବେତନର ଫଉଜୀ ସିପାହୀ ମଧ୍ୟ ନିଜକୁ ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ମନେକରେ ।

ଜଲଲାବାଦରେ ପହଞ୍ଚି ଅଳ୍ପ ସମୟ ବାହାରେ ବୁଲିବାକୁ ସୁଯୋଗ ପାଉଛୁ । ପୁରା ଚବିଶ ଘଣ୍ଟା ମଧ୍ୟ ସେଠାରେ ରହି ପାରିଲି ନାହିଁ । ଇଚ୍ଛା ଥିଲେ ମଧ୍ୟ, ସୁବିଧା ନଥିଲା । ତଥାପି ...

ବହୁକଥା ଶୁଣିଛି । ଯାହା ଦେଖିଛି, ତା' ମଧ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ

ଜ୍ଞାନ ଲାଭ ପକ୍ଷରେ କମ୍ ନୁହେଁ ।

ଗାଡ଼ିରେ ବସି ହବାଲଦାରଙ୍କୁ ଅନବରତ ପ୍ରଶ୍ନ କରୁଛି । ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଥମେ ସେ ନିଜକୁ ବିପନ୍ନ ମନେକଲେ ମଧ୍ୟ, ପରେ ବଡ଼ ଉତ୍ସାହରେ କହି ଯାଉଥିଲେ—ଆଉ ପଚାରିବାକୁ ପଡ଼ୁ ନଥିଲା । ସେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଶେଷ କରି ଆଉ ଗୋଟିଏ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଧରୁଥିଲେ ।

—ହଜୁର, ଏକଥା ସତ । କେତେକେତେ ଆମ ଦେଶରେ ଝିଅ ବିକି ହୁଅନ୍ତି । ଧନୀ ଲୋକମାନେ କିଣନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ତା' ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ କିମ୍ବା କୌଣସି ବଜାରରେ ହୁଏ ନାହିଁ । ବହୁ ଦେଶରେ ମୋହୁସନା ବୋଲି ତା' ଗ୍ରହଣ କରିଯାଏ । କିନ୍ତୁ ଆମ ଦେଶରେ ବେଶ୍ୟାଳୟ ନାହିଁ । ତା' ବୋଲି ସେ ନଷ୍ଟଚରିତ୍ରା ନାରୀ ନାହାନ୍ତି, ସେ କଥା ମୁଁ ଜୋର କରି କହି ପାରିବି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ହଜୁର, ପୁରୁଷଲୋକ ନଥିଲେ ନଷ୍ଟଚରିତ୍ରା ନାରୀର ଉଦ୍ଭବ କଣ ସମ୍ଭବ ? ସେଥିରେ ପୁରୁଷମାନଙ୍କର ଦୋଷ କି ରହୁଛି ! ହେଲେ ବି ଏସବୁ ବଡ଼ଘର କଥା । ଗରିବଘର ଝିଅ କିଣା ହୁଏ ନାହିଁ ।

ମୁଁ କହିଲି—କେତେ ତ କହନ୍ତି, ନାରୀ ସେତେବେଳେ ଘର ଛାଡ଼େ—ପେଟର ଦାଉରେ ସେ ଘର ଛାଡ଼ିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୁଏ ।

—ନାରୀ କାହିଁକି ଘର ଛାଡ଼ିବ ହଜୁର ? ସେ ଛଏକ ହେଲେ ପୁରୁଷ ଆସି ତା' ହାତକୁ ଦେବେ ବିବାହ ପ୍ରସ୍ତାବ

ଧରି । ଆଉ ପଇସା ଲୋଭ ? ଇମିତି ପେଟର ଦାଉ ଆମ ଦେଶରେ ନାହିଁ । ଷଢ ସୌଖିନ୍ ସାଇରେ ନ ପଡ଼ିଲେ, ତା'ହେଲେ ତଲ୍ଲାକ୍ ନେବାକୁ କେତେବେଳ ? ଯାହାଙ୍କର ଦ'ଜନଠା ଜର ବିବି, ତାଙ୍କର ଘରେ ପାପ ପଡ଼ଶ । ମୁଲ୍ଲାମାନେ ଯିମିତି ହାରାମୀ, ମାଇକିନିଆମାନେ ବି ସିମିତି ।

—ତୁମର ପର୍ଦ୍ଦା ପ୍ରଥା ଏଇଲେ ବନ୍ଦ କରି ପାରୁନାହଁ ?

—ପର୍ଦ୍ଦା ଘୋଷେଇଲେ କଣ ମନଟାକୁ ଅଟକାଇ ରଖିହେବ ? ପୁରୁଷଙ୍କ ଆଖିରୁ ସାମୟିକ ଭାବରେ ନାରୀକୁ ଲୁଚାଇ ରଖି ହେବ, କିନ୍ତୁ ଯେଉଁଠି ନାରୀଟିଏ ପୁରୁଷ ଖୋଜି ବୁଲିବ, ସେଠାରେ ପର୍ଦ୍ଦାର ଚାବୁକି ଦେଇ କଣ କିଛି ଫଳହେବ ହଜୁର ? ତା'ପରେ ପର୍ଦ୍ଦାର ଭିତର ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନରେ ଯାହା, ସିମିତି ଆଉ କେଉଁଠି ନାହିଁ । ପର୍ଦ୍ଦାରେ ବଡ଼ଲୋକର ଲୋଭ ଥାଏ, ଆଉ ତା' ଭିତରେ ଆପଣା ଖାନଦାନର ବିଜ୍ଞାପନ ଦିଆଯାଏ ।

—ତୁମେ ତ ତା'ହେଲେ ଦ'ଜନଠା ରଖିଏଁ ବିବି ଠିକ୍ ଘର କରୁଛ ।

—ଦ'ଜନଠା । ଭଦ୍ର ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ହୋଇ ସେ ମୋ ମୁହଁ ଅଡ଼କୁ ଚାହିଁ ରହିଲା । କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ପୁଣି କହିଲା —ଗୋଟିଏ ବିବିକୁ ତ ଠିକ୍ ଦେଖିବାକୁ ବେଦମ୍ ହୋଇ ଯାଉଛୁ, ଆଉ ଦ'ଜନଠା କଥା ପଚାରୁଛନ୍ତି । ବଡ଼-ଲୋକ ଘରେ କେଉଁଠି ଜମିଦା ଏ ଧାରା ଚଳିଛି ଅଛି । ତା' ବୋଲି ସବୁଏ ଯଦି ଦ'ଜନଠା ବିବି ଧରି ଘର

କରନ୍ତେ, ତା'ହେଲେ ଅଫଗାନ ମୁଲକରେ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକର ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ପଡ଼ି ଯାଆନ୍ତା । ମୋ ଘରେ ଚାରି ବିବି ଥିଲେ, ମୋ ପକ୍ଷରେ କେମିତି ତାଙ୍କ ସହ ସମାନ ବ୍ୟବହାର କରିବା ସମ୍ଭବ ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ—ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ମଧ୍ୟ ସେଇପରି ହୁଅନ୍ତା । ହଜୁର, ଆପଣଙ୍କ ବୟସ କମ୍, ବୁଲନ୍ତୁ ଦେଖିବେ ଆମ ନାରୀଙ୍କର କିମିତି ତେଜ । ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଲଢ଼େଇ କରିବାକୁ ପଛାନ୍ତି ନାହିଁ । ଅସଲ ବିପଦ ହେଉଛି—ପୁରୁଷଙ୍କର ।

—ତା'ହେଲେ ତୁମ ଦେଶରେ ବାଇଜୀ, କସ୍‌ବୀ ନାହାନ୍ତି ?

—ହୁଏତ ଅମୀର-ଓମରାହ୍‌ଙ୍କ ଘରେ ଥାଇ ପାରନ୍ତି, ମୁଁ ସଠିକ ଜାଣେ ନାହିଁ ।

—ତା'ହେଲେ ଝିଅ କିଣନ୍ତି କିଏ ?

—ସେଇମାନେ ହଜୁର୍ । କିନ୍ତୁ ଦାସୀ-ବାନ୍ଦୀ କରିବାକୁ ନୁହେଁ । ତାଙ୍କର ମଧ୍ୟ ସାମାଜିକ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଅଛି । ନ ହେଲେ କାଜି ଅଦାଲତରେ ହାଜର ହୋଇ କଏଦ ହୋଇଯିବେ ।

—ତା'ହେଲେ କାଜି କଣ ଖାଲି ଦଣ୍ଡ ଦେଉଥାଏ ?

ମୋ କଥା ଦିଆଲଦାରଙ୍କୁ ବୋଧହୁଏ ଯୁକ୍ତିକର ବୋଧ ହେଲା ନାହିଁ । ସେ ଅନୁଯୋଗ କରି କହିଲା, ଦଣ୍ଡ ଦେବା କାଜିର କାମ ନୁହେଁ ହଜୁର୍ । ସେ ଫାଇସଲ୍ କରିବାଠୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଜୁମାର ନମାଜ ମଧ୍ୟ କରେ ।

—ଶାସନ କରେ କିଏ, କାଜି ?

—ନା, ଫଉଜୀ ଶାସନ ଚଳେ କିନ୍ତୁ ବିଚାର ହୁଏ କାଜିର ଦରବାରରେ ।

ସେ ବି ଏକପ୍ରକାର ଭଲ । ବିଚାର ଅଙ୍ଗ ଶାସନ ବିଭାଗକୁ ଅଲଗା କରି ରଖା ହୋଇଛି । ସବ୍‌ଡିଭିଜନ ହାକିମଙ୍କ ଭଳି ନିଜେ ତଦସ୍ଲଣ ଧାର୍ଯ୍ୟ କାରି କରି ତା'ର ବିଚାର ପୁଣି ନିଜ ଅଦାଲତରେ କରିବେ ନାହିଁ । ଏଇ ଭାବରେ ସେମାନେ ବହୁ ଅଯଥା ଜୁଲୁମ୍ ହାତରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଛନ୍ତି କହିଲେ ଚଳେ ।

ହବାଲଦାର କହୁଥିଲା ତାଙ୍କ ଗୋଷ୍ଠୀ ମୁଖିଆମାନଙ୍କ କଥା, ଗାଁ ମସଜିଦରେ ପାଠପଢ଼ା କଥା, କେଉଁଠି କମିତ ସାମନ୍ତତନ୍ତ୍ରର ଜୁଲମ୍ କଥା, ବେକାର ବ୍ୟବସ୍ଥା—ଅନେକ କେତେ କଣ । ଶେଷରେ ମନ୍ତବ୍ୟ କଲା, ଆମ ଦେଶରେ ରୋଗ କମ୍, ତେଣୁ ଚିକିତ୍ସକ ମଧ୍ୟ କମ୍ । ଦେଶୀ ହାକିମ୍ ସବୁ ଅଛନ୍ତି । ବିଦେଶରୁ ଯେଉଁମାନେ ଡାକ୍ତରୀ ପଢ଼ି ଆସନ୍ତି, ସେମାନେ ରହନ୍ତି ସରକାରୀ ଫଉଜରେ । କାବୁଲରେ ଡାକ୍ତରୀ ସ୍କୁଲ୍ ମଧ୍ୟ ହୋଇଛି ।

—ଲୋକମାନେ ବଡ଼ ଗରିବ ହଜୁର । ତଥାପି ସେମାନେ ଆନନ୍ଦରେ ଅଛନ୍ତି । ପରଧନ ଅପହରଣ କରି ବଡ଼ଲୋକ ହେବା ସେମାନେ ପସନ୍ଦ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରାୟ କିଛି ଜମି ଅଛି । ଭାହାର ବା ଛେଳି ମେଣ୍ଢା ଅଛନ୍ତି । ସେଇଥିରେ ତାଙ୍କର ଦିନ ଗୁଜରାଣ ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ବଡ଼ ପାଣିକଷ୍ଟ । ତଥାପି ଗାଁ ଗାଁରେ କୂଅ ବହୁଛି । ଚଷା ବଢ଼ା ପାଇଁ ,ସେମାନଙ୍କର ବେଶୀ ପାଣି ଦରକାର

ହୁଏ ନାହିଁ । ସ୍ନାନ ତ ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ବିଳାସ । ତେଣୁ ପାଣିର ଅଭାବ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ, କଷ୍ଟ ଜଣାପଡ଼େ ନାହିଁ । ସେଇ କୂଅ ପାଣିରେ ଗୁଷ ମଧ୍ୟ ହୁଏ । ନଦୀ ପାଖରୁ ମାହାର ଖୋଲ ତେଣ୍ଡା ସାହାଯ୍ୟରେ ଅଠ ଦଶ ମାଇଲ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଖେତରେ ପାଣି ମଡ଼ାନ୍ତି । ଉଲ୍ଟ ବୃଷ୍ଟି ମଧ୍ୟ ହୁଏ ।

—ସମବାୟ ପ୍ରଥାରେ ଗୁଷର ବ୍ୟବସ୍ଥା ନଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଲୋକମାନେ ମିଲିମିଶି ଖେତରେ ପାଣି ମଡ଼ାନ୍ତି, ଖେତ ଚାଷ କରନ୍ତି । କୁଲି ମଜୁରିଆର ଦରକାର ହୁଏ ନାହିଁ ।

ସ୍ୱାବଲମ୍ବୀ ସେମାନେ ।

କାବୁଲ ଆଉ ଜଲାଲାବାଦର ଦୂରତ୍ୱ ବେଶୀ ନୁହେଁ । କାବୁଲ ବାଟରେ ପଡ଼େ ଜଲାଲାବାଦ । ଏଇ ଜଲାଲାବାଦରେ ଡାକ୍ତର ବ୍ରେଡନ୍ ଆସି ଖବର ଦେଇଥିଲେ,—ଅଠରହଜାର ଇଂରେଜ ସୈନ୍ୟ କାବୁଲରୁ ଫେରିବା ବେଳେ ଏଇ ବାଟରେ କିପରି ଭାବରେ ଅନନ୍ତ ସମାଧି ଲଭ କରିଛନ୍ତି । ଇଂରେଜ ଜାତିର ଇତିହାସରେ ଯା’ ଅପେକ୍ଷା ଲଜ୍ଜାଜନକ ଓ କରୁଣ ପରାଜୟ କାହାରି ଆଉ ଲେଖା ହୋଇ ନାହିଁ । ସ୍ୱାଧୀନତା ଅପହରଣକାରୀଙ୍କୁ ଚରମ ଶାସ୍ତି ମିଳିଥିଲା ସେଇଦିନ । ସେଇ ସ୍ମୃତି ବହୁଛି ଜଲାଲାବାଦ ।

କାଲି ଆସିଛୁ—ଆଜି ପୁଣି ଫେରିବି ।

କାଲି ଦିନ ଗୋଟାକ ବେଶ୍ ଆରାମରେ କଟିଛି ।

ସହର ନିକଟରେ କାବୁଲ ନଦୀ ବହି ଯାଉଛି—ତାର କୂଲରେ ଆସି ବସିଲି ।

ପାହାଡ଼ର ବୁକୁ ଚିରି ନଦୀ ଛୁଟିଛି ସାଗର ଅଭିମୁଖରେ । ସେ ସାଗର କେତେ ଦୂରରେ କିଏ ଜାଣେ ! ପଥପ୍ରାନ୍ତରେ କେତେ ବନ୍ଧୁ ସଂଗ୍ରହ କରି ସ୍ଫୀତକାୟା ହୋଇଛି ଏଇ ନଦୀ । ଛୁଟି ଚାଲିଛି ଆଗକୁ—କେଉଁଠି ତାର ନାମ ବଦଳିଛି, କୁଆଡ଼େ ତାର ଗତିପଥ, କପରି ତାର ରୂପ, କେଉଁଠି ପାହାଡ଼ କନ୍ଦରରେ, କେଉଁଠି କଳାମାଟିର ଘାତ ଉପରେ ସେ ଛୁଟିଛି—ତାର କୌଣସି ଠିକ ଠିକଣା ନାହିଁ । ଶେଷରେ ସିନ୍ଧୁନଦର କୋଳରେ ଆଶ୍ରୟ ପାଇ ସେ ଅମ୍ବରସ ହୋଇ ଲଜ୍ଜାବନତ ବଧୂ ଭଳି ମହାସିନ୍ଧୁ ଆଡ଼କୁ ମନ୍ଥର ଗତିରେ ଚାଲିଛି ।

ନଦୀ କୂଳରେ ସାନ ସାନ ଢାବୁଲି ପିଲାମାନେ ଧାଁ-ଦଉଡ଼ କରି ଖେଳୁଛନ୍ତି, ତାଙ୍କର ଦୁର୍ବୋଧ ଭାଷାରେ ସେମାନେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରୁଛନ୍ତି । କଥା ଅସ୍ପଷ୍ଟ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରୁତିମଧୁର । ସେ ପଟ କୂଳରେ ଗାଁର ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ପାଣି ନେବାକୁ ଆସିଛନ୍ତି—ମୁଣ୍ଡରେ କଳସୀ ବୋହି, ହାତ ହଲାଇ, ଅଣ୍ଟାଭାଙ୍ଗି ଛିଡ଼ା ହୋଇ ନିଜ ନିଜ ଭିତରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରୁଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର କଳକାକଳୀ ବେଳେବେଳେ କାନରେ ଆସି ବାଜୁଛି—ଦୂର ବିହଗର ସଙ୍ଗୀତ ଭଳି । ବିବର୍ଣ୍ଣ ତାଙ୍କର ବସ୍ତ୍ର, ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ତାଙ୍କର ରୂପ କିନ୍ତୁ କଣ୍ଠରେ ସତେ କେତେର ମଧୁଭରା !

ନଦୀ କୂଳରେ ବସିଲେ କପରି ଏକ ଅଦ୍ଭୁତ ଉଦାସୀନତାରେ ମନ ଭିତରଟା ମୋର ଭରି ଉଠେ । ବହୁଦୂର ପଛକୁ ଫେରିଯାଏ ମନଟା । ଦୂର ଅତୀତର ଏକ

ଅଭୁଲା ସ୍ମୃତି ମନଟାକୁ ଦୋହଲାଇ ଦିଏ ।

ଚବିଶପ୍ରଗଣାର ଗୋପାଳନଗର ନିକଟରେ ବନ୍ଦୋ-ପାଧ୍ୟାୟଙ୍କ ଗାଁ । ଔପନ୍ୟାସିକ ହିସାବରେ ତାଙ୍କର ଖ୍ୟାତି ସୁବିଦିତ । ଗାଁ ଉପକଣ୍ଠରେ ବହି ଯାଉଛି ଇଛାମତୀ ନଦୀ । ସେଦିନ ମୁଁ ସେଠାରେ ଥିଲି, ବନ୍ଦୋ-ଦା'ଙ୍କ ସହ. ଅପରାହ୍ଣଟା ନଦୀକୂଳରେ କଟାଉଥିଲି ।

ଜନେ କେଳବୃଦ୍ଧ ସବୁଙ୍କ ବୁଝାଇ, ଜାଲଧରି ସାନ ନୌକାଟିଏ ନେଇ ମାଛ ମାରିବାକୁ ବାହାରିଲୁ । ମାଛ ମାରିବାଟା ବାହାନା ମାତ୍ର, ନୌକାବିହାର ହେଲା ଅସଲ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ।

ଅହୁଲ ମାରିଲାକ୍ଷଣି ସାନ ସାନ ଢେଉ ଆସି ଛଳ ଛଳ ଛଳ ଛଳ ହୋଇ ନୌକା ଦେହରେ ପିଟି ହେଉଥାଏ—ଅତି ଧୀରେ—ସ୍ନେହ ପରଶ ବୁଲାଇ ଦେଇ ।

ସନ୍ଧ୍ୟା ସରିକି ଆସେ ମ ଟାଁ ଶଙ୍ଖ ବହୁଦୂରରୁ ଶୁଭି ଆସିଥାଏଁ । ନଦୀରେ ଲଘୁ ଜୁଆର । କେଉଁଠି କମିତ ସ୍ରୋତର ଟିକିଏ ଟାଣ, କେଉଁଠି ବା ପାଣି ଏକାବେଳକେ ସ୍ପନ୍ଦନହୀନ ।

ଆମେ ଭାସି ବୁଲୁଛୁ ଉପରକୁ । କେତେବେଳେ କମିତ ବନ୍ଦୋ-ଦା' ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଜାଲ ଘୂରାଇ ଫିଙ୍ଗୁଛନ୍ତି. ଝୁପ୍ ଝାପ୍ ।

କେତେବେଳେ ଦୁ' ଗୁଡ଼ାଏ ମାଛ ଉଠୁଛନ୍ତି—ପୁଣି କେତେବେଳେ ଖାଲି ଶେଉଳା-ଶାମୁକା । ଆମ ଶ୍ରମର ମୂଲ୍ୟ

ଜାଣି କରୁଛଏ ବି ପାଉନାହିଁ ।

ଭଟ୍ଟା ପଡ଼ିଛି ଏଥର । ସୁଅ ମୁହଁରେ ନୌକା ଚାଲିଛି ତଳକୁ ତଳକୁ । ଛାଲ ଧରି ନୌକା ଉପରେ କେଉଟମାନେ ବସିଛନ୍ତି ବକଧାର୍ମିକ ଭଳି । ନୌକାର ଅଲିଅ ଅସି ପଡ଼ୁଛି ପାଣି ଉପରେ । ଛଇତନ ଉପରେ ବସି କେହୁ କେହୁ ହୁକା ଟାଣୁଛନ୍ତି । ତାଙ୍କୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ଆମେ ଆଗେଇ ଚାଲିଥାଉଁ । ତାଙ୍କ ନୌକାରୁ କିଏ ଜଣେ ପାଟିକରି ହଟିଲା—କିଏ ଯାଉଛି ?

—ଆମେ ।

ପ୍ରଶ୍ନ ହେଲା—ଆମେ ପୁଣି କିଏ ?

ବଡୋ-ଦା' ରସିକତା କରି କହିଲେ—ଚଲିନ୍ ଖାଲେର ନାଇୟା ।

ସେମାନେ ଜବାବ ଦେଲେ—ଚଲିନ୍ ଖାଲେ ତାଲିନ୍ ଅଇଛେ, ନାଇୟା ତୁ ସିଅର ହ ।

ଆମେ ସୁଅ ମୁହଁରେ ଆଗେଇ ଚାଲିଛୁ ।

ଅତୁଳ ଗଣ୍ଡ ଭାତ—ଭାତ ଗଣ୍ଡ ଅତୁଲ, ଖାସି ଚାଲିଛୁ ତ ଚାଲିଛୁ । କୁଆଡ଼େ ଯାଉଛୁ ତାର ଠିକଣା ନାହିଁ । ଚାରିଆଡ଼େ କେବଳ ନଈସୁଅର କଳକଳ ଛଳଛଳ ଶବ୍ଦ । ସ୍ଥିତର ପ୍ରଦୀପ ଲିଭି ଯାଇଛି ସବୁଙ୍କ ଘରେ, ଆକାଶର ନକ୍ଷତ୍ର କେବଳ ମିଟିମିଟି କରି ଚାହୁଁଛି । ଦୂର ବଣବୁଦା ଭିତରୁ ଶିଆଳ ହୁକେ-ହୋ କରି ପ୍ରହର ଜଣାଇ ଦେଉଛି । ହୁ-ହାଁ ଉଚ୍ଚେଇ ହୁଁ-ହଁ, ହାଁ-ଅଁ କରି ପହରା ଦେଉଛି । ନିସ୍ତବ୍ଧ କେବଳ ନଦୀବକ୍ଷ ।

ହଠାତ୍ ଆମ ସାମନାରେ ପଛରେ ଡାହାଣରେ ବାମରେ ଜଳି ଉଠିଲା ଲାଲ, ନୀଳ, ସବୁଜ ଆଲୁଅ ।

ମୁଁ ପାଟିକରି ଉଠିଲି—ନୌକା ଅଟକାନ୍ତୁ ବଡୋ-ଦା’, ଆମେ ବାଟ ବଣା ହୋଇ ପଡ଼ି ପଙ୍କ ଭିତରକୁ ପଶି-ଆସିଲେଣି ।

ଡାକୁଆ ଭିତରେ ଲଗି ପୋତି ନୌକା ବାନ୍ଧିଲା । ବଡୋ-ଦା’ କହିଲେ, ତା’ପରେ ?

—ତା’ପରେ ଆଉ କଣ ? ସକାଳଯାଏ ଏଇ ପଙ୍କ କୋଳରେ ରାତ୍ରୀବାସ ।

—ପାଖର କୌଣସି ଗାଁକୁ ଗଲେ ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ ? ଏଇ ଭୌତିକ ସ୍ଥାନରେ ରାତି କଟାଇବା ନିରାପଦ ନୁହେଁ ।

ମୁଁ ହସିଲି । କହିଲି—ଡାଆଣୀଆଲୁଅ ବଡୋ-ଦା’, ଆପଣ ଯାହାକୁ କହନ୍ତି ‘ଆଲେୟା’ । ଦେଖନ୍ତୁ ଡାଆଣୀ-ଆଲୁଅ କେମିତି ସୁନ୍ଦର ! ସ୍ତ୍ରୀ’ ସବୁ ଆପଣଙ୍କ ଶ୍ୟାମାପୂଜାର ଦୀପାଳୀ ? ଅସମ୍ଭବ ! ଅନେକଙ୍କର ନାଁର ଝରଝର ହୋଇ ଯେପରି ଝରି ପଡ଼ୁଛି । ଲଗି ଧରି ଖୋଞ୍ଚାଟାଏ ମାରନ୍ତୁ ନା, ଦେଖିବେ ପାଣି ଭିତରେ ବୁଢୁ ବୁଢୁ ଶବ୍ଦ ହେବା ମାତ୍ରେ ଅପନ୍ତରାଟାରେ କେମିତି ଆଲୁଅର ଖେଳ ଲାଗିଯିବ । ଏଇ ଅନେକ-ନାଁର ସ୍ମୃତି ଆଜି ମୁଁ ଆଉ ଭୁଲିଯିବି ନାହିଁ ।

—ମୁଁ ତା’ହେଲେ ଖାଇ ପିଇ ଶୋଉଛି, ଆପଣ ବସି ବସି କାବ୍ୟ ରଚନା କରନ୍ତୁ । ମାଛ ତ ମିଳିବ ‘ଅପ୍ସରମ୍ଭା’ ।

ଭାଗ୍ୟକୁ ରମା ଇଲିଶିଆ ଜବାବ ସାଙ୍ଗରେ ଦେଉଥିଲା, ନହେଲେ •••

ରନ୍ଧା-ଦା' ଲୁଚି ଅଉ ମାଂସ ଭଜା ଖାଇ ଶୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ପଟଉଡନ ଉପରେ ପଡ଼ିବା ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ନାସିକା-ଗର୍ଜନ । ଭାଆଣୀଅନ୍ଧାରର ରୂପସମ୍ଭାର ଦେଖିବାକୁ ମୁଁ ହୁକା ଧରି ବସି ରହିଲି ମୁକ୍ତ ଆକାଶ ତଳେ । ଯା'ର ଆକାର ନାହିଁ, ତା'ର ରୂପ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଅନ୍ଧକାର ରାତିରେ ଯଦି କେହି ନିସ୍ତବ୍ଧ କୋଳାହଳରୁ ବହୁଦୂରରେ ଏପରି ଆକାରହୀନ ଭାଆଣୀଅନ୍ଧାରର ରୂପ ଦେଖିବ, ସେ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେବ—ସାକାରର ରୂପ ଅପେକ୍ଷା ନିରାକାରର ରୂପ ଅତୁଳନୀୟ ।

ଆକାଶରେ ପ୍ରଭାତୀ ତାରା ଦେଖା ଦେଲା—ମୁଁ ମଧ୍ୟ ନୌକାର ପଟଉଡନ ଉପରେ ଶୋଇ ପଡ଼ିଲି ।

ହଠାତ୍ ଗୋଳମାଳ ଶୁଣି ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଗଲା । ସେତେବେଳକୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଠିଲେଣି ।

ନଈ ସେପାଖେ ତୀରେ ଟଙ୍କାଏ ଲୋକ ନୌକା ଧରି ଥିବି ନିରାପଦ ବ୍ୟବଧାନରେ ରହି ଆମକୁ ଡାକୁଛନ୍ତି । ସେମାନେ ଭାବିଛନ୍ତି, ଆମେ ବୋଧହୁଏ ଭୂତ ଡରରେ ମରି ଯାଇଛୁ । ସେମାନେ ସତେଇଶାଳ ନଈ କୂଳରେ 'ଆଲେୟା'ର ନିଆଁ ଦେଖିଛନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ରାତିରେ ଭୂତ ଉତ୍ପାତରେ ଏବେ ମରିଛୁ କି ନାହିଁ ଦେଖିବାକୁ ଆସିଛନ୍ତି ।

ମୁଁ କହିଲି—ଭୂତ ? କାହିଁ ଭୂତ ଦୂର କଥା ତ

ନାହିଁ । ଖାଲି ସ୍ୱପ୍ନରେ କେବଳ 'ଅଲେସ୍କା' ଦେଖିଥିଲି ।

ଓଃ, ଓଃ ହାଲେସ୍କା ଯାଉଛି ଭଜ୍—ଓଃ ଭୂତ୍ !—ସୌ ନୂଆ ବଲେ ଜଣ ଲୋକ୍ ଓଇସ୍କବେ ମରିଛେ, ତାର କ୍ଷୁଦେହର ଛାଇରେ ଦେଓଅ ଯାଏ ।

ମୁଁ ରସିକତାର ବେଗ ସମ୍ଭାଳି ନପାରି ବଡ଼ୋ-ଦା'ଙ୍କୁ କହିଲି—ଦେଖିଲେ, ଦେଖିଲେ ବଡ଼ୋ-ଦା', ମୁଁ ମରିଛି ନା ବଞ୍ଚିଛି ?

ସରଳ ଗ୍ରାମବାସୀ ସେମାନେ । ଅମର କୌତୁକ ଉପଭୋଗ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଅଧିକ ଅତଙ୍କରେ ସେପରି ଶିହରି ଉଠିଲେ ।

ବଡ଼ୋ-ଦା' ତାଙ୍କୁ ବୁଝାଇଲେ—'ଅଲେସ୍କା' କାହାକୁ କହନ୍ତି, କମିତ ତାର ସ୍ୱରୂପ । ତାଙ୍କ ବ୍ୟାଖ୍ୟା ଶୁଣି କେହି କେହି ଆଶ୍ୱସ୍ତ ହେଲେ, କେହି ବା ତାଙ୍କ କଥା ବିଶ୍ୱାସ କରିଗଲେ ଆଉ କେହି ପୁଣି ଅବିଶ୍ୱାସ କରି ତାଚ୍ଛଲ୍ୟରେ ହସି ଉଠିଲେ ।

ନଦୀର ବୁକୁରେ ମୋହ ଅଛି ।

ଭାବୁଥିଲି ନଦୀ କୂଳରେ ବସି କେତେ ପୁରୁଣା ଦିନର କଥା ସବୁ ମନେ ପଡ଼ୁଥିଲା । ପୁରୁଣା କଥା ! ଉନ୍ମାଦନା ନାହିଁ ସେଥିରେ । ପାଳଭର ଜଳ ସ୍ୱାଦ ଅନୁଭୂତ । ନୂଆ ମାଲେରିଆ ଜ୍ୱର ଶୀତ କରି ଦେହ ଥରାଇ ଅଟେ ନାହିଁ ତ ଝାଳ ବାହାରି ଛାଡ଼ିଯାଏ ନାହିଁ । ତଥାପି ପୁସ୍ତକଟି

ଠେଲି ନେଇଯାଏ ନୂତନ ପଥରେ । ଅନ୍ଧକାର ପଥରୁ ପାଥେୟ ହୁଏ ଅତୀତର ବିସ୍ମୃତ ଧନସମ୍ଭାରର ଅଭିଜ୍ଞତା ।

କାବୁଲ ନଦୀର ପାଣି ଉପରେ ମୁଁ ଖୋଜୁଥିଲି ଅଫଗାନିସ୍ତାନର ଶେର୍ ଅଲି ଅବା ୟାକୁବ୍‌ର ପ୍ରେତାତ୍ମାର ପ୍ରତିବିମ୍ବ । ଭାବୁଥିଲି, ସେମାନେ ଆସି କହନ୍ତୁ—ଆମେ କୁର୍ବାନ ହୋଇଗଲୁ ପଛକେ ଗୋଲାମୀ ଖରିଦ୍ କରି ନାହୁଁ ।

ଗୋଲାମୀ ଖରିଦ କରିଛନ୍ତି ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନର ବହୁ ବେଇମାନ୍ ନାୟକ । ଜୟଚନ୍ଦ୍ରଠାରୁ ଆରମ୍ଭକରି ମୀରଜାଫର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସଭିଏଁ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱରରେ ଗୋଲାମୀର ଆବାହନ ସଙ୍ଗୀତ ଗାଇ ଯାଇଛନ୍ତି । ଇତିହାସର ଶିକ୍ଷା ସେମାନେ ଗ୍ରହଣ କରି ନାହାନ୍ତି ।

ସଂଧ୍ୟାବେଳେ ଘର ମଣସ୍ଥିର କରି ଆମେ ବସିଥିଲୁ । ଆମ ଆସିବା ଖବର ଗୁଲଜାର ଆଗରୁ ପାଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ସେତେବେଳେ ସେ ଥିଲେ ତାର ଦପ୍ତରରେ, ତେଣୁ ସାକ୍ଷାତ୍ ହୋଇ ନଥିଲା । ପାଞ୍ଚଟା ବେଳେ ଦପ୍ତରରୁ ଫେରି ଆମର ଆଦର ଆପ୍ୟାୟନରେ ସେ କୌଣସି ତ୍ରୁଟି କରି ନଥିଲେ । ସହରଟା ବୁଲାଇ ଆଣିଲେ । ତାର ଇଚ୍ଛାଥିଲା, ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସାଙ୍ଗରେ ଧରି ଗାଡ଼ିରେ ବୁଲାଇ ଆଣିବ । ମୁଁ କହିଲି—ନା, ପାଦରେ ବୁଲି ବୁଲି ନ ଦେଖିଲେ, ସବୁ ଦର୍ଶନୀୟ ବସ୍ତୁ ମୁହୂର୍ତ୍ତକେ ଶେଷ ହୋଇଯିବ ।

ଘରସବୁ ପଥରରେ ତିଆରି । ଧନୀମାନଙ୍କର ପକ୍କା କୋଠା ଅଛି, ଗରିବମାନଙ୍କ ଘର ମାଟି-କାଠ-ପଥରର ।

କ୍ଷୁଦ୍ର ଅବେଷ୍ଟନୀ ଭିତରେ ମଧ୍ୟ ସେତିକି ସେମାନେ ପରସ୍ପର ପରିଚ୍ଛନ୍ନ ରଖିଛନ୍ତି । ବୃହତ ଅଟ୍ଟାଳିକା, ମସ୍‌ଜିଦ, ସରକାରୀ ଦପ୍ତର ସବୁ ଦିଲ୍ଲୀର ଜୁମା ମସଜିଦ କିମ୍ବା ଲାହୋରର ଜାହାଙ୍ଗୀର-ସ୍ମୃତିସୌଧ ଅନୁକରଣରେ ତିଆରି । ଶ୍ୱେତ ପ୍ରସ୍ତରର ବ୍ୟବହାର ବେଶୀ, ସେଥିରେ ପୁଣି ରହିଛି ନାନା ରଙ୍ଗର ନକ୍‌ସା । ଗୋଟିଏ ପଥର ସହିତ ଅପରଟିର ସେଟିଂ ଖାଲି ଆଖିରେ ଧରାପଡ଼େ ନାହିଁ । ମନେହୁଏ, ଯେପରି ଗୋଟା ଘରଟା ଗୋଟିଏ ପଥର କାଟି ତିଆରି ହୋଇଛି । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟବୋଧ ଆଉ ବିଳାସ ଦୁ'ଟା ଯାକ ମୁସଲମାନ ଅମୀରମାନଙ୍କ ଏକଚାଟିଆ ଥିଲା । ହିନ୍ଦୁଙ୍କ ଭଳି ସଂସାର ପ୍ରତି ବିତୃଷ୍ଣା ଧରି ଜନ୍ମଗତ ଦର୍ଶନବୃତ୍ତିର ସ୍ୱର ସେମାନେ ବୃଦ୍ଧି କରି ନାହାନ୍ତି । ସେମାନେ ସ୍ୱୟଂ ବାସ୍ତବବାଦୀ ସାଜିଛନ୍ତି, ଧରଣୀକୁ ମଧ୍ୟ ସଜ୍ଜିତ କରି ପାରିଛନ୍ତି । ଚିକ୍‌କଣ ପଥରର ମସଜିଦ୍—ଚବୁତରାରେ ବସି ମୋଲ୍ଲାଗଣ ଆଳାପ ଆଲୋଚନାରେ ରତ । ସମାଜ, ଦେଶ, ରାଜନୀତିର ଜନ୍ମ ହୁଏ ଏଇ ଚବୁତରା ଉପରେ । ତେଣୁ ଅଫଗାନୀ ଜୀବନରେ ଚବୁତରାର ବଡ଼ ମର୍ଯ୍ୟାଦା । ଦେଶର ଭାଗ୍ୟ ସ୍ଥିର ଉପରୁ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ହୁଏ, ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ ପାର୍ଲିଅମେଣ୍ଟର । ଏଇ ଚବୁତରାର ଧକ୍‌କାରେ ଅମାନୁଲ୍ଲାଙ୍କୁ ସେମାନେ ବେଲ୍‌ଜିୟମ୍‌ରେ ହାଉଆ ଖୁଆଇ ଛାଡ଼ିଛନ୍ତି ।

ଡାକ୍ତରଖାନାକୁ ଗଲି । ସାନ ହାସପାତାଲ—ତା' ଅନୁପାତରେ ରୋଗୀ ନାହାନ୍ତି । ପୁରୁଷ ଓ ନାରୀଙ୍କର ଅଲଗା ଅଲଗା ବିଭାଗ । ନାରୀ ବିଭାଗକୁ ରୋଗୀ ପ୍ରାୟ ଆସନ୍ତି ନାହିଁ । ଜଣେ ମେଟ୍ରନ ଅଛନ୍ତି ସେଠାରେ । ବଂଶ

ଶତାବ୍ଦୀର ସଭ୍ୟତାକୁ ସେମାନେ ପସନ୍ଦ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଶିକ୍ଷିତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ତ ପରପୁରୁଷ । ସେମାନଙ୍କ ସ୍ପର୍ଶ ଅଫଗାନ ନାରୀଙ୍କ ପକ୍ଷରେ କାଫେରୀ ବ୍ୟବସ୍ଥା । ତେଣୁ ପ୍ରଗତିପନ୍ଥୀ ଦୁ' ଚାରିଜଣ ଝିଅଙ୍କୁ ଡାକ୍ତରୀ ପଢ଼ାଇଲେ ମଧ୍ୟ ରୋଗୀର ଦର୍ଶନ ନାହିଁ । ଡାକ୍ତରମାନେ ବେଳେବେଳେ ଘର ଘର ବୁଲି ରୋଗୀ ଧରି ଆଣନ୍ତି ।

ସନ୍ଧ୍ୟାର ମଜ୍‌ଲିସକୁ ଆସିଲେ କୁଳକାମିନୀଗଣ—ସେଇ ଛଅଜଣ ମଜ୍‌ଲିସଟାକୁ ଜୀବନ୍ତ କରି ରଖିଥିଲେ ।

ଗୁଲଜାର ଆମର ପରିଚୟ କରାଇ ଦେଲା—ଆପ ମେରୀ ବିବି ଲକ୍ଷ୍ମୀଜୀ; ଅପ୍ ମେରୀ ବହିନ୍ ଗୁଲବଦନ୍; ଆପ୍ ମେରୀ ଫୁଫାକା ବେଟି ନାନ୍‌ଦଈ । ଔର ଆପ୍ ପୋରକାଣ୍ଟୀ, ଆପ୍ ଇନକା ଦୋସ୍ତ ।

ପରିଚୟ କରାଇ ଦେଇ ଗୁଲଜାର ବାହାରିଗଲା । ଯିବାବେଳେ କହିଗଲା, ଅବ୍ ହମ୍ ଆ ରହା ହୁଁ ।

ପରିଚୟ ପର୍ବଟା ଆମକୁ ସେପରି ବେଶୀ ଅପରିଚିତ କରି ଦେଲା । ଉଭୟ ପକ୍ଷ ନିର୍ବାକ । ମୁଁ ଭାବିଲି, ହୁଏତ ଲକ୍ଷ୍ମୀକୁ ଭିତର ମଜ୍‌ଲିସକୁ ଟାଣିବା ସହଜ ହେବ । କହିଲି—ଲକ୍ଷ୍ମୀଜୀ, ଗୋଟିଏ ଗୀତ ହେଉ ।

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପ୍ରଥମେ ସରମରେ ଶିର ଝୁଲାଇଗଲେ । ପରେ ସମ୍ଭାଳି ଯାଇ କହିଲେ—ଅମେ ଆମ ଶୌହର୍ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କାହାକୁ ଗୀତ ଶୁଣାଉ ନାହିଁ ।

ଜବାବ ଖୋଜି ପାଇଲି ନାହିଁ । ଅନ୍ୟ କାହାକୁ କହି

ସୌହର୍ ହେବାକୁ ମୁଁ ବ ସଜ୍ଜ ନୁହେଁ—ହେବାର ସଙ୍ଗତ ବା କାହିଁ ?

ମୋର ଚପଳ ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ସେମାନେ ଉଲ୍ଲସିତ ହେଲେ । ପ୍ରକାଶ ହଠାତ୍ ହାର୍‌ମୋନିଅମ୍‌ଟା କୋଳକୁ ଟାଣି ନେଇ କହୁଲ—ଅଚ୍ଛା, ତା' ହେଲେ ଆମେ ଏଥର ଶୁଣାଇବୁ ଅମର ଭଉଣୀମାନଙ୍କୁ ।

ପ୍ରକାଶ ସେଇଆଁ ସେଇଆଁ କର ସ୍ୱର ଧରଲ । ସ୍ୱତମତ କସରତ କର ସେ ଗୀତ ଶେଷ କଲା-ବେଳକୁ ମୁଁ କହୁଲ—ଏଥର କମିତ ଜବାବ ମିଳଲ ଲକ୍ଷ୍ମୀଜୀ ?

ଇତ ମଧ୍ୟରେ ସ୍କୁଲଭାର ଅସି ପହଞ୍ଚିଲ । ଅରମ୍ଭ ହେଲ ଉତ୍ସବର ଦ୍ୱିତୀୟ ପର୍ଯ୍ୟାୟ—ନାଚ । ଅଣ୍ଟାରେ ସାଲୱାର, ଦେହରେ ଚିଲ୍ଲ କମିଜ, ବୁପଟ୍ଟା ଝୁଲୁଛି କାନ୍ଧରେ, ପିଠିରେ ଦୋଳ ଖେଳୁଛି ଭ୍ରମରକୃଷ୍ଣ ବେଣୀ । ହାତ ପାପୁଲିରେ ମେହେନ୍ଦୀରେ ଅଙ୍କା ଫୁଲ, ନଖଗୁଡ଼ିକ ମେହେନ୍ଦୀ ରଙ୍ଗରେ ଚକ୍ ଚକ୍ କରୁଛି, ଆଖିରେ ସୁର୍ମା, ଓଠରେ ରଙ୍ଗ, କପାଳରେ କୁଙ୍କୁମ । ସୁନ୍ଦରୀ-ଶ୍ରେଷ୍ଠା କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ ।

ସେମାନେ ନାଚ ଅରମ୍ଭ କଲେ । ହାତରେ ତାଙ୍କର ସାନ ସାନ ଦଓଟି କାଠି ।

ବୈଶାଖ ମାସରେ ଗହମ ଖେତରୁ ନୂଆ ଫସଲ କଟିଲ ପରେ ତାଙ୍କ ଦେଶରେ ଯେଉଁ ଉତ୍ସବ ହୁଏ, ସେଇ ଉତ୍ସବର ନାଚ । ଭଙ୍ଗୀମାରେ ବଳିଷ୍ଠତା, ମୁଦ୍ରାରେ ରୂପକ ।

ସୁନ୍ଦର କେବଳ ସେମାନେ ନୁହଁନ୍ତି, ତାଙ୍କର ନାଚ

ମଧୁ ସୁନ୍ଦର ।

ମୋର ମନେ ହେଉଥିଲା, ସତେ ଯେପରି ପଞ୍ଜାବର କେଉଁ ଏକ ନିଭୃତ ପଲ୍ଲୀରେ ବସି ପଲ୍ଲୀ-ଶ୍ରୀର ସାର୍ଥକତା ନୟନ-ମନରେ ଉପଲବ୍ଧି କରୁଛି ।

ଏଇ ଚିଠିର ସୂତ୍ରପାତ ପାକ୍-ଅଫଗାନ ବିରୋଧରୁ । ତାଙ୍କ କଥା କହୁ କହୁ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଯବନିକା ଅନ୍ତରାଳରୁ କେତେ କଥା ଆସି ମନ ଭିତରେ ଉଙ୍କି ମାରୁଛି । ଭାବିଥିଲି, ସବୁ କଥା ଦୁଇଟି ବର୍ମାରେ ବସି ଲେଖି ଶେଷ କରି ଦେବି । କିନ୍ତୁ ସରକାରୀ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଅତି ସ୍ୱୀପ୍ସ ଦୁର୍ଘଟଣାର ତାଡ଼ନାରେ ବର୍ମା ମାଟି ଛାଡ଼ୁଛୁ କାଲି । ଆଜି ଅସମାପ୍ତ ଚିଠିର ଉପସଂହାର ଜାହାଜରେ ବସି ଲେଖୁଛି ।

ତଥାପି ବହୁକଥା ଅକୁହା ରହିଗଲା । ମଣିଷର ସୁଖ-ଦୁଃଖ ତ ଆଉ କେଉଁଠି ଶେଷ ନୁହେଁ ! ସେ ସବୁକୁ ନେଇ କେତେ ମହାଭାରତ ରଚନା ହୋଇ ପାରିବ । କିନ୍ତୁ ସେ ଧୈର୍ଯ୍ୟ କାହିଁ, କାହିଁ ବା ମନର ସେଇ ସୁସ୍ଥତା ।

ପାକ୍-ଅଫଗାନ ବିବାଦରେ ମୋର ଉତ୍ତର, No-man's land.

ଇଂରେଜର କୁଟ୍‌ଚାଲୀ ଗ୍ରନ୍ଥି ପାକ୍-ନେତାଗଣ ବେଢ଼ମ ବୋମା ପକାଇ ଚାଲିଛନ୍ତି । ଉତ୍ତରରେ, ବୋମା ମାଡ଼ରେ

ସ୍ୱାଧୀନତାକାମୀ ପାଖତୁନଗଣଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ପାଦତଳରେ ଆନୁଗତ୍ୟର ଶପଥ ପଢ଼ାଇବେ । ପାଖତୁନଗଣ ବି ଅତି ବେପରୁଆ ମାତିଛନ୍ତି, ହତ୍ୟାର ଶୋଧ ସେମାନେ ପ୍ରତି-ହତ୍ୟାରେହିଁ ନେବେ । ଆଜି ଦୁନିଆଁ ସାରା ଚାଲିଛି ପ୍ରଗତିର ପ୍ରତିଯୋଗିତା,—ଆଜି ଶୃଙ୍ଖଳ ମୋଚନର ଦିନ ଆସି ପହଞ୍ଚିଛି । ଆଜି କଣ ଆଉ ପାଶବିକ ଶକ୍ତିର ସେ ଯୁଗ ଅଛି ।

ବହୁକାଳ ପରେ ଆଜି ମନେ ପଡ଼ୁଛି ଏଇସବୁ କଥା । କେବେହେଲେ ଭାବି ନଥିଲି, ଏସବୁ କାହାଣୀ କାହା ପାଖରେ କହିବାକୁ ପଡ଼ିବ ବୋଲି । ତା' ନହେଲେ ହୁଏତ ସବୁ ସଜାଇ ଲେଖି ରଖିଥାନ୍ତି, କହନ୍ତି ନାଟକୀୟ ଭଙ୍ଗୀରେ । କିନ୍ତୁ ପୂର୍ବରୁ ଏକଥା ଭାବି ନ ଥିଲି ବୋଲି ବହୁସ୍ଥାନରେ ସୂତ୍ର ମୋର ହଜିଯାଇଛି, ବହୁ ଘଟଣା ହୁଏତ ଅକୁହା ରହିଯାଇଛି । ତେଣୁ ମୋର ଏ କାହାଣୀ ଅସମାପ୍ତ ରହିଗଲା । କିନ୍ତୁ ଦେଶ ବାସିଗଣଙ୍କୁ ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷା ପାଇ ନପାରିଛି, ସେ ଶିକ୍ଷା ମୋତେ ଦେଇଛି ଚିନ୍ତା କରିବାର ଶକ୍ତି, ଦେଇଛି ପଥର ସଂଧାନ—ଯେଉଁ ପଥରେ ଲାଞ୍ଛନାର ହେବ ଶେଷ ।

ମୋ ଦେଶରେ ମଧ୍ୟ ଆସମୁଦ୍ର ହିମାଚଳ ସେଇ ଗୋଟିଏ କାହାଣୀ ରହିଛି । ଖାଲି ଉପରେ ପ୍ରଲେପଟିଏ ମାତ୍ର ଦେଇଛନ୍ତି ଶାସକଗଣ—ବାହାର ଲୋକ ଚକ୍ଷୁ ବଞ୍ଚନା କରିବା ପାଇଁ ଆଉ ଘରର ଲୋକଙ୍କୁ ମୃତ୍ୟୁ ପଥରେ ଠେଲି ଦେବା ପାଇଁ ।

ନହେଲେ ଅସ ମୋ ସାଙ୍ଗରେ ଦକ୍ଷିଣଭାରତର ତିରୁଚିନ୍ଦରକୁ । ସେଠାରେ ଚିନାବାଦାମ ଆଉ କଲାମାଟିର କପା ଖେତରେ ଯିମିତ ବୁଭୁକ୍ଷୁ, ବସ୍ତ୍ରହୀନ ଅଗଣିତ ନରନାରୀଙ୍କୁ ଦେଖିବ, ସିମିତ ଦେଖିବ ନାଗା ପର୍ବତ ଅଞ୍ଚଳର ଟୋ-ଗଣ୍ଡାଗ୍ରୁଡ଼ିକରେ, ସିମିତ ଦେଖିବ ଓଡ଼ିଶାର ପୂର୍ବତନ ଗଡଜାତ ମୂଲକରେ ଅଉ ଉତ୍ତର ପ୍ରଦେଶର ଇ. ଆଇ. ରେଲ୍‌ଓ୍ୱେର ଧାରେ ଧାରେ । ବିଲ୍‌ତି ଶାସକ ସେଦିନ ମଧ୍ୟ ଏଇ ଦୁର୍ଭାଗାଙ୍କୁ ଉପବାସ କରାଉଥିଲେ, ଆଜି ମଧ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି । ସେମାନେ କେବଳ ତାଙ୍କର ଅନ୍ନ-ଦେବୀ ଗାଇ ବୁଲୁଛନ୍ତି ଆଉ ଅଗଣିତ ଅସହାୟ ନରନାରୀ ଶୋଷିତ ହୋଇ ରାସ୍ତା କଡ଼ରେ ପଡ଼ି ଅନାହାରରେ କେବଳ ମୃତ୍ୟୁର ପ୍ରତୀକ୍ଷା କରୁଛନ୍ତି ।

ଏଇ ଥିଲା ସ୍ୱାଧୀନତାପୂର୍ବ ଭାରତର ଛବି—ଏଇ ରହିଛି ସ୍ୱାଧୀନତାପର ଭାରତର ଛବି । ଅଥଚ ପୃଥିବୀ ବକ୍ଷରେ କେତେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଗଲାଣି ।

ସେଦିନ ଭିନାନ୍‌ଗ୍ରାନ୍ ଯିବାପାଇଁ ଟ୍ରେନରେ ଚଢ଼ିଛି, ବାନାର୍ଜି ସାଙ୍ଗରେ ଦେଖା ହେଲା ।

ସେ କହିଲେ—ବର୍ମୀର ନାଗରିକ ଅଧିକାର ନ ନେଲେ ଚାକିରୀ ରହିବ ନାହିଁ, ତେଣୁ ନେବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଲି ।

ମୁଁ ହସି ହସି ହୋଇ କହିଲି—ଖୋଟାଏ କାଗଜ ଚାକିରୀ ମୋହରେ ଆପଣ ନିଜର ଜାତୀୟତାକୁ ଛାଡ଼ି ପାରିଲେ ?

—ଏଇ କଥାଟା ସ୍ୱୀକାର କରିଛି କି ଭାରତରେ କେହିଜଣ ନାହିଁ । ତା’ ଛଡ଼ା ମୁଁ ହେଲି ଚଟ୍ଟଗ୍ରାମର ଲୋକ, ଭାରତକୁ ଯିବି ତ ଶରଣାର୍ଥୀ କହାଇବି ! ଭାରତୀୟ ହୋଇ ଜନ୍ମିଥିଲି, କଂଗ୍ରେସ ଆମକୁ କଲା ପାକିସ୍ତାନୀ—ଶେଷରେ ସବୁ ଜଞ୍ଜାଳର ତିଳତର୍ପଣ କରି ହେଲି ବର୍ମୀ । ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ଆପଣା ପେଟକୁ ମୁଠାଏ ଖାଇବାକୁ ତ ପାଇବି, ଦି’ଜଣ କୁଟୁମ୍ବ ମୁହଁରେ ଆହାର ତ ଟେକି ଦେଇ ପାରିବି ! ପାକିସ୍ତାନକୁ ଗଲେ ଆମେ ହେବୁ ପଞ୍ଚମବାହିନୀ ଆଉ ହିନ୍ଦୁସ୍ତାନରେ ହେବୁ ଶରଣାର୍ଥୀ—ଉଦ୍‌ବାସ୍ତୁ ! ଚମତ୍କାର ! ଅଥଚ ଏପାଖ ହେଉ ବଙ୍ଗଦେଶ, ସେପାଖ ବା ସେଇ ବଙ୍ଗଦେଶ—ଦି’ଟା ଯାକ ଆମର ଜନ୍ମଭୂମି । କିନ୍ତୁ ଆମେ ଘରଛଡ଼ା ଭଡୁଆ ! ଆମର ନିଜସ୍ୱ କୌଣସି ଦେଶ ନାହିଁ । ତା’ ଅପେକ୍ଷା ବର୍ମୀ ହେବା କଣ ଶତଗୁଣରେ ବାଞ୍ଛନୀୟ ନୁହେଁ ?

ତାଙ୍କ ଯୁକ୍ତିକୁ ନୀତି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ମାନି ନପାରିଲେ ମଧ୍ୟ ବାସ୍ତବତାକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରି ପାରିଲି ନାହିଁ । ମୁଁ ଜାଣେ, ସେ ଯେତେ ବର୍ମୀ-ନାଗରିକ ଅଧିକାର ନେଲେ ମଧ୍ୟ ବର୍ମୀଙ୍କ ନିକଟରେ ସେ ଚିରଦିନ ‘ଇଣ୍ଡିଅନ୍’ ହୋଇ ରହିଯିବେ । ବର୍ମୀଗଣ ତାଙ୍କୁ ଶ୍ରଦ୍ଧା କରିବେ ନାହିଁ ବରଂ ଅନୁକମ୍ପା ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖିବେ ।

କିନ୍ତୁ ସମାଧାନ କାହିଁ ?…

ପୁଣି ସେଇ ସିରଧାନା ଜାହାଜ ।

ସାଙ୍ଗ ସାଥୀ କେହି ନାହିଁ । ଜଣେ ବଙ୍ଗାଳୀ

ଭଦ୍ରଲୋକ ବ୍ରୀଜ୍ ଉପରେ ଆସି ଛିଡ଼ା ହେଲେ । ବଙ୍ଗାଳୀର ପେଟେଣ୍ଟ ଚେହେରା ଦେଖି ପଚାରିଲି—କୁଆଡ଼େ ଯିବେ ?

—କଲିକତା ।

—ଘର କଣ କଲିକତାରେ ?

—ନା, ଯିବି ତମଲୁକ, ଫରିଦପୁରରୁ ମୋର ପରିବାର ଆସି ସେଠାରେ ଅଛନ୍ତି । କଥା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ସେ କହିଲେ ସୋଏବୋରେ ଥିଲି । ନିଅଁ ଲାଗି ସବୁ ପୋଡ଼ିଗଲା । ତେଣୁ ଏଠାରୁ ଭିଖାରି ହୋଇ ବିଦାୟ ନେଉଛି ।

—ତାହେଲେ ? ଆପଣମାନଙ୍କ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନରେ ସାହାଯ୍ୟ ପାଇଁ ବର୍ମାର ଭାରତୀୟ କଂଗ୍ରେସ ତ ବହୁ ଅର୍ଥ ସଂଗ୍ରହ କରିଛନ୍ତି ଆଉ ପଠାଇଛନ୍ତି ମଧ୍ୟ ।

—ନା, ପଠାଇ ନାହାନ୍ତି । ସେମାନେ ସବୁତକ ହାତରେ ବର୍ମା ସରକାରଙ୍କୁ ଦେଇଥିଲେ । ସେହି ଟଙ୍କାରେ ବର୍ମା ସରକାର ତାଙ୍କ ଦେଶର ଲୋକଙ୍କ ପାଇଁ ଘରଦ୍ୱାର ତିଆରି କରି ଦେଇଛନ୍ତି ।

—ଆପଣମାନେ ପ୍ରତିବାଦ କଲେ ନାହିଁ କାହିଁକି ?

—ପ୍ରତିବାଦ କରନ୍ତି ତ ଏମ୍ବେସି କରିପାରେ । ପ୍ରତିବାଦ କରି ବା ଲାଭ କଣ ? ତାକୁ ଯାଇ ପଚାରନ୍ତୁ ତ—କେତେଜଣ ଭାରତୀୟ ବର୍ମାରେ ବାସ କରନ୍ତି, ତାର ସଠିକ ହିସାବ ସେମାନେ ରଖିଛନ୍ତି କି ? ଏମ୍ବେସି ତ କେବଳ ପୋଷ୍ଟ ଅଫିସ—ପାସ୍‌ପୋର୍ଟ ଦେବା ଆଉ ଭିଜା ଫରୱାର୍ଡ଼ କରିବା ହେଲା ତାଙ୍କର କାମ । ଭାରତୀୟ-

ମାନଙ୍କର କୌଣସି ଉପକାର ଯଦି କିଏ କରୁଥାଏ, ସେ କେବଳ ଏକା ବର୍ମୀ-ଭାରତୀୟ କଂଗ୍ରେସ । ଏମ୍ବେସି ତ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ପାଇଁ ନୁହେଁ—ସେ ବସ୍ତୁଟା କେବଳ କେତେଜଣ ରଥିମହାରଥିଙ୍କ ପାଇଁ ।

ମୁଁ କହିଲି—ତା' ସତ, ମୁଁ ବି କିଛି କିଛି ଶୁଣିଛି ।

—ତା'ହେଲେ ଏଠାରେ ଏମ୍ବେସି ରଖିବାର ପ୍ରୟୋଜନ କଣ ? ଏମ୍ବେସିର ହାକିମମାନଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଆନ୍ତୁ—ତାଙ୍କ କଥା ଶୁଣି ମନେହେବ, ଯେପରି ଅପଣ ଦ୍ୱିତୀୟ ଗାନ୍ଧୀ ବା ଜହରଲାଲଙ୍କୁ ସମ୍ମୁଖରେ ଦେଖୁଛନ୍ତି—ତାଙ୍କ କଥା ଶୁଣୁଛନ୍ତି ।

ବର୍ମାରେ କେବଳ ଏ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାର ସମାପ୍ତି ନାହିଁ—ଶ୍ୟାମ, ସିଙ୍ଗାପୁର ସବୁଠି ଏକ ସମାନ ଅବସ୍ଥା । ସେମାନେ କହି ପାରବେ ନାହିଁ କେତେଜଣ ଭାରତୀୟ ଅଛନ୍ତି, କେତେ ଜନ୍ମୁଛନ୍ତି ବା କେତେ ମରୁଛନ୍ତି, କାହାର କଣ ପେଶା ! ଅଥଚ ତାଙ୍କୁ ପୋଷିବାକୁ ଦେଶର ଅପାମର ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ଚର୍ଣ୍ଣି କଟା ଯାଉଛି ।

ସ୍ୱଦେଶରେ ଯେପରି ଫଟାକଟା, ଉନ୍ମୁକ୍ତ ଉଲଗ୍ନପଣ—ବିଦେଶରେ ସେହିପରି ମିଛିଂକର ଅଭ ବ୍ରେକ୍‌ଫାଷ୍ଟ ବସ୍ତ୍ରହୀନ । ଅବଶ୍ୟ ଶୁଣିଛି, ଏସବୁ ଭୋଜନାଳୟରେ ବିଳାତି ସୋମରସର ପ୍ରଚଳନ ବେଶୀ । ଏମାନେ ହେଲେ ଗାନ୍ଧୀଜୀଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ! ହାୟ୍, ହାୟ୍, ବାପୁଜୀ !

ଏମାନେ ପୁଣି ମହାଭାରତର ଭାରତୀୟ ।

କହିଲେ ଭୁଲବୁଝିବୁ ଭୟ, ନ କହିଲେ ଭୁଲ ଘୁସି ଯାଉଛି ।

ମୋର ଅନ୍ତରର ପ୍ରୀତି ଓ ଶୁଭେଚ୍ଛା ନେବ ।

ବାକି ଯାହା ଅକୁହା ରହିଲା, ବାଦ୍ୟନ୍ତ୍ରରେ ସେ ସବୁ କହିବାର ବାସନା ରହିଁ ରହିଲା ।